KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

0 36512

KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI OSZK

az OKDT
és a KMK
folyóirata

1976

4–5

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi
és Dokumentációs Tanács,
a Könyvtártudományi
és Módszertani Központ
folyóirata

Szerkesztő bizottság
Arató Attila, Arató Ferenc,
Gál Andorné, Gerő Zsoltné,
Héberger Károly, Kertész Gyula,
Kövendi Dénes, Láng Imre,
Mohor Jenő, Németh Zsófia,
N. Rácz Aranka, Rejtő István,
Ruzsás Lajosné, Szurmay Ernő,
Zircz Péter

Főszerkesztő: Kiss István
Szerkesztők: B. Nagy Ernő
Sz. László Zsuzsa

Szerkesztőség:
Budapest VIII., Múzeum utca 3.
Telefon: 134-000, 272. m.
Megjelenik kéthavonként.
Előfizetési díj: 90,– Ft
Egyes szám ára: 15,– Ft

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda.
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató.
Készült az NPI nyomdájában.
5630-76
Felelős vezető: Vymeták Ferenc

Terjeszti a Magyar Posta

Index: 26 408

22. ÉVFOLYAM
1976. 4–5. SZÁM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

TARTALOM

Szempontok a szakirodalmi tájékoztatás továbbfejlesztéséhez a magyar irodalomtudomány területén (Sz. NAGY Lajos) 325
A vidéki tudományegyetemi könyvtárak szerepe városuk könyvellátásában (NÉMETH Zsófia) 338
A jelenleg használatos könyvtári eljárások elemzése és értékelése (Fred J. HEINRITZ) 349
A cédulakatalógusok jövője (FARAGÓ Lászlóné) 354
Egy megye központi könyvtári ellátásának hazai lehetőségei NDK-beli tapasztalatok alapján (HALÁSZ Béla) 361

Hazai körkép

A Szinház- és Filmmüvészeti Főiskola Könyvtárának perem-lyukkártya rendszerei (KLEIN Róbert) 367
Könytári kapcsolatok Szombathely és Muraszombat között (TAKÁCS Miklós) 372
A nyelvszociológiai kutatók szakirodalmi ellátottsága (F. MÁNDI Ildikó) 375
Könyv-, könyvtár-, levéltár- és tájékoztatástudományi kutatások 1975/76. (PINTÉR Márta) 378

Fórum

Mikor érdemes? A kémiai és vegyipari gépesitett folyóirat-jegyzék előkészitésének tapasztalataiból (DÖMÖTÖR Lajosné) 385

Krónika

Restaurátorok találkozója Velencében (KASTALY Beatrix) 388

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Kitekintés

Az egységes könyvtári rendszer tervezése és prognosztizálása Szlovákiában (Helena KOLÁROVÁ) 392
Mértékletesség, technológia és munkamegosztás: szakkönyvtárak szemben a jövővel (Richard de GENNARO) 395
A könyvtár- és tájékoztatástudomány oktatása és a tudományos kutatás (B.C. VICKERY) 399
A tájékoztatási dolgozók képzése Japánban (František HAVELKA) 402
Hogyan becsülhetjük fel objektíven a jövő szakmai tájékoztatási rendszereinek funkcióit? (V. KUBÁTOVÁ - V. TLUSTY - J. FOGL) 408
Társadalomtudományi adattárak tárgy szerinti megközelítése (David GERHAN - Loretta WALKER) 411
A norvég közművelődési könyvtárak ma. Az 1972. évi Közművelődési Könyvtári Törvény eredményei (Magne HAUGE) 412
A közös közművelődési-iskolai könyvtár - norvég specialitás? (Ingunn GAMST - Lulle UGLAND) 415
Az idős olvasók könyvtári ellátása (SZENTE Ferenc) 417
A könyvtári kölcsönzési szerzői jogdijak rendezése az NSZK-ban (Siegfried DÖRFFELDT) 420
A mikrofilmek jogi státusa: néhány ajánlás 422
Egyiptom, Sziria és az Arab Liga Könyvtárának helyzete és modern törekvései (Khair ABDULWAHAB) 424

Szemle

LUCKHAM, Bryan: The library in society. (A könyvtár a társadalomban) (ism.: KAMARÁS István) 433
ÜTŐ Margit - KRUTZLER Ferenc: Hanglemezkatalógus I. (ism.: GYIMES Ferenc) 436
A British Library. Jelentés a könyvtár második évéről 1974-1975. (ism.: KOVÁCS Ilona) 439
The Exchange of Bibliographic Data and the MARC Format (Bibliográfiai adatok cseréje és a MARC formátum) (ism.: TÖRÖK Sára) 441

E számunk szerzői: BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta (KMK), BORSÁNYI Ferenc (OSzK), DÖMÖTÖR Lajosné (VVEKK), FARAGÓ Lászlóné (TINTI), FARKAS László (OSzK), FUTALA Tibor (KM), GYIMES Ferenc (ÁGK), HALÁSZ Béla (Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém), KAMARÁS István (KMK), KASTALY Beatrix (OSzK), Khair ABDULWAHAB (egy.h.), KLEIN Róbert (Szinház- és Filmmüvészeti Főiskola Könyvtára), KOVÁCS Ilona (OSzK), F.MÁNDI Ildikó (egy.h.), Sz. NAGY Lajos (TINTI), NÉMETH Zsófia (JATEKK), PÁLVÖLGYI Endre (FEPEKUK), PINTÉR Márta (KMK), SÁRDY Péter (TINTI), TAKÁCS Miklós (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely), TARR Lászlóné (KMK), TÖRÖK Sára (KMK), VADÁSZ Ferencné (KMK)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Szempontok a szakirodalmi tájékoztatás továbbfejlesztéséhez a magyar irodalomtudomány területén

SZ. NAGY Lajos

A szakirodalmi tájékoztatás továbbfejlesztéséhez, tervszerü összehangolásához mindenekelőtt arra van szükség, hogy a lehetőségek szerint a legpontosabban ismerjük egyrészt a tájékoztatás jelenlegi állapotát, másrészt a felhasználók szükségleteit, ill. igényeit. E cikk ehhez szeretne adalékokat szolgáltatni azzal, hogy egy hivatkozásvizsgálat segitségével a magyar irodalomtudomány publikáló kutatóinak a szükségleteit próbálja kitapogatni, kiegészitve ezt egy-egy esetben a néhány kutatóval ill. könyvtárossal folytatott beszélgetés nyomán (1) föltárult használói igényekkel; majd föltérképezi a főként hagyományos tájékoztató apparátus jelenlegi állapotát, a különböző dokumentumtipusok föltártságát, és a fönti tényezők összemérésével kisérli meg a következtetést a legfontosabb (és jelentősebb uj anyagi és energia-ráforditás nélkül is megvalósitható) fejlesztési-tervszerüsitési teendőkre.

SZÜKSÉGLETEK A HIVATKOZÁSOK TÜKRÉBEN

Magyar irodalomtudományról lévén szó, a két alapvető szakfolyóirat, az Irodalomtörténeti Közlemények (ItK) és az Irodalomtörténet (It) 2-2 évfolyamának hivatkozásait (irodalomjegyzékeit) néztem át (1973-74., ill. 1974-75. évf.). (2) Nem minden cikkhez kapcsolódott irodalomjegyzék vagy lábjegyzet, s néhány esetben a szövegben sem lehetett megbizható utalásokat találni a felhasznált forrásokra. 177 cikk adatait tudtam végül földolgozni - ez összesen 5613 hivatkozást jelent.

Az adatok bemutatása és vizsgálata előtt emlékezetbe idézném azt a tényt, hogy a két szakfolyóirat bizonyos értelemben más profilu, ill. más témakörökre koncentrál elsősorban, ami pl. abból is kitünik, hogy az ItK cikkeinek majdnem fele (46 cikk - 41,4 %) az 1800 előtti irodalom kérdéseivel foglalkozik, XX. századi témát viszont mindössze 14 cikk tárgyal (12,6 %); az It-ben ellenben a cikkek 59,09 %-a a XX. sz. irodalmával foglalkozik s csak 6 cikk (9,09 %) megy vissza 1800 előtti időkbe. Ezt a tényt az elemzés során végig szem előtt kell tartanunk.

1. táblázat: A hivatkozások és a cikkek számának megoszlása dokumentumtipusonként, ill. a dokumentumok kiadásának ideje szerint. (ld. a következő oldalon.)

A hivatkozások összegező (vizszintes) sorát áttekintve két lényeges tényt állapithatunk meg. Elsőül azt, hogy a könyv- és periodikumhasználat arányánál (64,9 - 28,9 %) a könyvhasználat kétharmados többsége arra utal, amit egyéb - többek közt az INFROSS (3) - vizsgálatok a társadalomtudományok egészére vonatkozólag

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tapasztaltak: hogy ti. a periodikumok szerepe nem olyan döntő mértékü, mint a müszaki és természettudományok területén. A másik figyelemreméltó tény a periodikumokon belül az 1945 előttiek magas aránya (61,9 %), amit láthatóan az It tanulmányirói által meghivatkozott nagy mennyiségü felszabadulás előtti periodikum (69,9 %) emel meg ennyire. Itt érdemes mindjárt megemliteni, hogy az It-ben emlitett periodikumoknak mintegy 80-90 %-a XX. századi, s ezeknek nagy része a két világháboru közti időszakból való. Vagyis érthetően a még kevésbé feldolgozott-feltárt-kiadott közelmult kutatói számára fontosak elsősorban a még összegyüjtetlen, kiadatlan anyagok a főként szöveg- és kritika-közlő irodalmi- és napilapokból. Az 1800 előtti időszakot tanulmányozóknak egyébként sincs módjuk ilyen periodikumokat hasonló céllal használni: amint a későbbiekben látni fogjuk, ők az 1945 előttiekből főként az irodalomtudományi folyóiratokkal tudnak dolgozni. (A nem-kurrens anyag jelentős szerepét a társadalomtudományokban egyébként a már emlitett INFROSS-vizsgálat is alátámasztja: a megkérdezett kutatók 90 %-a használ e területen 1945 előtti dokumentumokat).

A könyvhivatkozások esetében forditott a helyzet: az It cikkirói által hivatkozott könyvanyagnak több mint felét (53,3 %) az 1945 után megjelent könyvek teszik ki - mig az ItK-ban ezek aránya csak 33,2 %. Ez is természetes tény, ha meggondoljuk, hogy az It-ben bőven tárgyalt XX. századi irodalommal elsősorban 1945 után megjelen könyvek foglalkozhatnak; ugyanakkor a régebbi korszakok irodalmának számottevő olyan alakja, problémaköre van, amellyel a felszabadulás óta nem vagy alig foglalkozott irodalomtörténetirásunk. Az az ItK innen hiányzó százalékait mégsem az 1945 előtt megjelent irodalomtudományi könyveknél találjuk meg, hanem a határtudományi müveknél, amelyek közül a többnyire régi anyaggal dolgozó kutatók kétszer annyit használnak, mint modern irodalom kutatói (ItK: 20,1 - It: 8,9 %).

Végezetül érdemes megjegyezni a külföldi periodikumokra történő hivatkozások feltünően kis számát. E folyóiratok - főként a XX. századi témák esetében - tetemes részben a szomszédos országok magyar nyelvü periodikus kiadványai. Itt tisztázásra szorulna még az a kérdés, hogy ez a kis szám abból ered-e, hogy a határainkon tul ennyire kis mértékben foglalkoznak az irodalmunkat érintő kérdésekkel, ill. az ezekben tárgyalt kérdések ilyen kevéssé kapcsolhatók a magyar irodalomhoz, vagy esetleg kevés a külföldi folyóiratokról kapott információ, netán nyelvileg nem eléggé hozzáférhetőek? Némileg persze a kapott adatainkat is meg kell kérdőjelezni, mivel épp az irodalomelméleti cikkek szerzői nem közöltek irodalomjegyzéket (lábjegyzeteket) a legtöbb esetben - s feltehetően ők nyulnak legtöbbször külföldi periodikumokhoz is.

A cikkmegoszlás (b) adatai közül csak a könyvek és periodikumok előfordulási arányát érdemes mint jellemzőt ismételten rögziteni; főleg azért, hogy a periodikumok jelentőségét a föntebb látott viszonylag kisebb hivatkozás-mennyiség ellenére is aláhuzhassuk: ha ti. 177 cik közül 154-ben periodikumra is hivatkoznak, akkor mellékesnek semmiképp sem tarthatjuk szerepüket.

Részben a már elmondottak árnyaltabb alátámasztására, másrészt ujabb következtetések levonása céljából érdemes a hivatkozásokat a cikkek témája szerinti kronológiai bontásban is megnézni. Itt azonban csak az ItK anyagát használhatjuk fel, mivel az It-ben mindössze 6 cikk foglalkozik XIX. századinál régebbi témával, s ennek hivatkozásanyaga bármilyen általánositáshoz kevés.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

2. táblázat: Az ItK hivatkozásainak megoszlása a "régi", ill. "ujabb" irodalomtudományi témák vonatkozásában.

Összes hivatkozás: 3679

	könyvre: 2617		periodikumra: 837		kéziratra: 206	
	ebből hazai: 2142		ebből hazai: 794			
	1800 e. téma	XIX-XX. sz. téma	1800 e. téma	XIX-XX. sz. téma	1800 e. téma	XIX-XX. sz. téma
1945 előtt megj.	325 -25,8%	418 -30,7%	137 -41,7%	319 -62,6%		
1945-69 megj.	321 -25,6%	550 -40,4%	100 -30,4%	115 -22,5%	származási idő nélkül:	
1970-től			83 -25,3%	40 -77,8%		
határtud.	333 26,4%	195 -14,3%	-	- *		
külf.	278 -22,1%	197 -14,4%	8 - 2,4%	35 - 6,8%		
összesen:	1257 -48,5%	1360 -51,9%	328 -39,1%	509 -60,9%	114 -55,3%	92 -44,6%

* A periodikumok esetében a határtudományiakat azért nem különitettem el, mert ugyan magának a periodikumnak a hovatartozása eldönthető, a hivatkozott cikk azonban nem föltétlenül annak a tudománynak a körébe tartozik.

A kiemelendő uj sajátosságok a következők:

a) A XIX. század előtti témákkal foglalkozó tanulmányok esetében a hivatkozott könyvek megjelenési idő szerinti, valamint tematikai és területi megoszlása - összevetve a későbbi korszakokat tárgyaló cikkek hivatkozásaival - feltünően azonos arányokat mutat. Ez főként azt látszik bizonyitani, hogy a "régi" irodalom tanulmányozásához észrevehetően nagyobb szükség van a határtudományi munkákra (26,4, ill. 14,3 %), valamint - valószinüleg a középkori és ujkor eleji irodalom erősen nemzetközi jellege miatt is - a külföldi könyvanyagra (22,1, ill. 14,4 %).

b) Az ItK cikkeinek 58,4 %-a foglalkozik XIX-XX. századi témával, s a cikkmennyiségben található az 1945 előtt megjelent folyóiratokra történő hivatkozások 62,6 %-a, ami ismételten aláhuzza a nem-kurrens periodikumok nagy szerepét az ujabb irodalom kutatásában. Az 1800 előtti korszakokat tárgyaló cikkekben viszont a periodikumhivatkozások 55,7 %-a felszabadulás utáni időszaki kiadványra esik. A különbség árnyaltabb indoklásához hozzásegit, ha az egyes folyóiratok előfordulási gyakoriságát is megnézzük a két folyóirat hivatkozásaiban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1. táblázat (a szöveget ld. az előző oldalon)

* szóbeli közlés, előadás, szakdolgozat
** Értsd: külföldön megjelent/megjelenő

a) Hivatkozások

	könyv								periodikum								kézirat		egyéb*	
	hazai irodalomtudományi				határtud.		külf.**		hazai						külf.					
	45 e.		45 u.						45 e.		45-69		70 u.							
	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%				
Itk	743	28,3	871	33,2	528	20,1	475	18,1	456	54,4	215	25,6	123	14,6	43	5,1	206	5,5	19	0,5
It	256	24,8	550	53,3	92	8,9	133	12,9	552	69,9	137	17,3	73	9,2	27	3,4	106	5,4	8	0,4
Együtt	999	27,3	1421	38,9	620	16,9	608	16,6	1008	61,9	352	21,6	196	12,0	70	4,3	312	5,5	27	0,4

Könyvre hivatkozás összesen: Itk: 2617 - a hivatkozások 71,1 %-a
It.: 1031 - a hivatkozások 53,3 %-a

Periodikumra hivatkozás összesen: Itk: 837 - a hivatkozások 22,7 %-a
It.: 789 - a hivatkozások 40,7 %-a

b) Cikkek

	Összes	Ebből			
		könyvre hivatkozik	periodikumra hivatkozik	kéziratra hivatkozik	egyébre hivatkozik
Itk:	111	106 - 95,4 %	99 - 89,1 %	31 - 27,9 %	16 - 14,4 %
It.:	66	65 - 98,4 %	55 - 83,3 %	16 - 24,2 %	4 - 6,06 %
Együtt	177	171 - 96,5 %	154 - 87,0 %	47 - 26,5 %	20 - 11,2 %

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

3. táblázat: Az ItK és az It cikkeiben legtöbbször előforduló periodikumok.

ItK						It					
1945 előtt megjelent periodikumok közül			1945-69		1970-től	1945 előtt megjelent periodikumok közül			1945-69		1970-től
Itk	17	c.	Itk	29	c. 17 c.	Nyugat	15	c.	Itk	8	c. 6 c.
Bp.Szemle	10		It	9	2	P.Napló	6		It	7	7
E.Phil.K.	10		Fil.K.	7	2	M.Hirl.	5		Kortárs	6	3
Századok	10		MTA I.o	6	1	P.Hirl.	5		M.Nyr.	4	1
Nyugat	9		Helikon (V.ir.F.)	5	6	M.orsz. Népszava	4 5		Kritika	4	3
It	6		M.Nyr.	4	1	Husz.Sz.	3		Jelenkor	3	4
M.Könyvszl.	6		PIM évkv.	4	-	Bp.Szle	3		Új Írás	1	5
Tud.Gyüjt.	6		Kortárs	3	4	It	3		Tiszatáj	1	3
P.Napló	5		Kritika	3		ItK	3		Élet,Ir.	2	3
Figyelő	5		Század.	3	2	Bp.Hirl.	3		MTA I.o.	1	3
P.Hirlap	4					Új Idők	2		Századok	1	1
Husz.Sz.	1										
Új Idők	1										

Az ItK és az It egy oszlop kivételével mindenütt biztos vezető helye egyértelmü, s legföljebb az 1945 előtti számaik gyakori használatára érdemes külön is fölfigyelni, hogy meggyőződjünk róla: az avulás nemcsak az eredeti irodalmi szövegeknél lassu, hanem a tudományos cikkek esetében is más tempóju, mint a müszaki tudományokban.

Az It-ben hivatkozott 1945 előtti periodikumok 2-6. helyén napilapokat találunk; közülük a Pesti Napló az ItK-ban is előkelő helyen szerepel, de a másik négyet is megtaláljuk több-kevesebb cikkben.

A felszabadulás utáni periodikumok közül "eltüntek" a napilapok - pontosabban szólva a Szabad Nép 1, a Népszabadság 2-2 alkalommal szerepel összesen. Ez vajon azt jelenti, hogy az irodalomtudomány számára mai napilapjaink nem tudnak lényegeset mondani: azaz szövegközléseik és kritikáik elvesztették volna irodalomtörténeti jelentőségüket - vagy csupán arról van szó, hogy e bennük található friss anyaggal még kevés kutató foglalkozik?

Kiugróan magas a határtudományi periodikumok közül a Századok előfordulása, és számottevő a Magyar Nyelvőr szerepe. Ezzel összefüggésben érdemes pillantást vetni a határtudományi könyvanyag tudományágak szerinti megoszlására is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

4. táblázat: A határtudományi könyvanyag tudományágak szerinti megoszlása.

	Hivatkozásokat tartalmazó cikkek száma			Hivatkozások száma a cikkekben		
	ItK	It	Összes	ItK	It	Összes
Történettudomány	37	11	48	249	31	280
Vallástört., teol.	10	-	10	88	-	88
Filozófia, pszich.	4	3	7	10	10	20
Esztétika	4	2	6	50	26	76
Zenetudomány	5	1	6	19	5	24
Nyelvtudomány	3	1	4	10	2	12
Müvelődéstört.	4	-	4	7	-	7
Szinháztört.	3	1	4	3	1	4
Képzőmüvészet	1	-	1	53	-	53

1-1 cikkben előfordul még hivatkozás néprajzi, jogtudományi, földrajzi, ill. természettudományi müre is. Nem tudományágként, de sajátos müfajként elkülönitettem az emlékirat-jellegü munkákat is, amelyeknek használata - a cikkszám viszonylatában - az It-ben látszik jelentősebbnek: 6 cikk 17 hivatkozása áll szemben az ItK 7 cikkének 23 hivatkozásával.

A táblázat adatai önmagukért beszélnek. A történettudomány ilyen mértékü kiugrását feltehetően az magyarázza, hogy irodalomtudományunk - legalábbis a folyóirat-publikációk szintjén - elsősorban irodalomtörténetet müvel, ill. az, hogy a nem nagy számu irodalomelméleti-stilisztikai cikk irói fukarabbak a hivatkozásokkal. Valószinüleg ugyanezen okból kérdőjelezhetjük meg a nyelvtudomány és az esztétika táblázatbeli helyét is. Annál is inkább, mert a folyóiratok közt már láttuk a Magyar Nyelvőr nem elhanyagolható szerepét, s most még hozzáteszem: nem sokkal kevesebbszer szerepel a Magyar Nyelv és a Nyelvtudományi Értesitő sem. Más határtudományok folyóiratai közül a Magyar Könyvszemle, a Valóság és az Ethnographia érdemel emlitést.

Nemcsak érdekes: fontos is lenne a kutatók által használt könyveknek a tipológiai áttekintése is. Ezt azonban megnyugtatóan csak a könyv-, ill. könyvtárhasználati felmérés alapján lehetne elkésziteni, mivel a kézi- és segédkönyvekre, bibliográfiai segédletekre történő hivatkozás meglehetősen esetleges: még adatátvétel (vagy ellenőrzés) esetén sem föltétlenül tüntetik föl a jegyzetekben az adott müvet. Ha mindezek után mégis megemlitem, hogy 28 cikkben történik hivatkozás lexikonra, adattárra vagy szótárra, 15-ben pedig bibliográfia, reprtórium vagy könyvtári katalógus használatára, azért teszem, mert ugy vélem, jelentőségüket e megközelitően sem reális adatok is érzékeltetik.

Végezetül a levéltári-kézirattári anyag fontosságának alátámasztására visszautalok az 1. táblázat adataira, amely szerint az ItK 31 (27,9%), az It 17 (25,9%) cikkirója használta föl ezeket.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A MAGYAR IRODALOMTUDOMÁNYI DOKUMENTUMOK FELTÁRTSÁGA (TÁJÉKOZTATÓ APPARÁTUS)

A könyvtári tájékoztatásban primér és szekundér jellegü müveket kell megkülönböztetnünk, minthogy az irodalomtudomány tárgya maga az irodalom: vagyis kétféle anyagot kell hozzáférhetővé tenni a kutatók számára (4.). Maga a szépirodalmi anyag - részben a könyvnyomtatás elterjedése, részben a kritikai (félkritikai) szövegkiadások megjelenése óta könnyebben hozzáférhetőnek látszik - legalábbis a jelentősebb alkotók esetében. Mióta a korai irodalmi szövegeinket feltáró s egybegyüjtő sorozatok (RMKT, RMDE, RMPE) megindultak, a régi irodalom hozzáférhetősége, ill. a benne való tájékozódás feltételei jelentősen javultak (és javulnak). A XIX-XX. sz. irodalmának feltártsága - részben természetszerüen - hiányosabb. A XIX. század kisebb jelentőségü (de nem jelentéktelen), valamint a XX. század több jelentős alkotójának szövegei távolról sincsenek egybegyüjtve, s ezek egy része várhatóan a későbbiekben sem kerül kiadásra épp kisebb jelentőségük miatt. Ezek azok az esetek, amikor a kutatók munkáját az anyagok bibliográfiai feltárásával kell megkönnyitenünk. Különösen - főleg a XX. századra vonatkozóan - a csak periodikumban megjelent s még rejtőző szövegek felkutatása látszik fontosnak (Gelléri Andor Endre, Pap Károly, stb.)

A reflexiv jellegü, irodalomtudományi müvek retrospektiv és kurrens feltárása egyaránt fontos: láthattuk a hivatkozásokból is avulásuk lassu ütemét. E munkák jelentős hányada jelent és jelenik meg periodikus kiadványokban, s nagyobb részük sohasem kerül kötetbe, ami felkutatásukat - repertóriumok hiján - megnehezíti. A kötetbe kerülő tanulmányokat többnyire vegyes (nem egy-egy korszakról vagy egy-egy alkotóról szóló) tanulmánykötetek tartalmazzák, amelyek a kutató számára igazán élők csak analitikus feltárás esetén lehetnek.

Amikor a következőkben a tájékoztató apparátus jelenlegi állapotát tekintem át, ismertnek veszem és nem ismétlem meg a Fogarassy jegyzetében található helyzetképet: csupán kiegészitem azt az azóta megjelent, ill. tervezett tájékoztató munkákkal (5).

A) BIBLIOGRÁFIÁK

A nagy retrospektiv szakbibliográfiai vállakozás (A magyar irodalomtörténet bibliográfiája) 1849-ig jutott el a feltárásban. Az 1850-től kezdődő időszak tanulmányozásához ennek elkészültéig hasznos átmeneti segitséget ad a Petőfi Irodalmi Muzeum (PIM) Bibliográfiai füzeteinek C és D sorozata (Lukáts J.: A magyar irodalom története; Botka F.: A magyar irodalom első kiadásai), valamint az 1876-1960 közt kurrensen megjelent irodalomtörténeti repertóriumok, ill. bibliográfiák (Szinnyei, Hellebrandt, Goriup, Kozocsa), amelyek azonban az efféle visszakeresésre semmiképp sem ideálisak. Ha azonban az emlitett nagy vállalkozás elkészül, akkor is föltáratlanul maradnak a recenziók, valamint a XIX. és főként a XX. század napi- és hetilapjai egy részének anyaga, mivel ezeket válogatva dolgozza föl a bibliográfia.

Témabibliográfiák tekintetében nagyon szerényen áll az irodalomtudomány: a Fogarassy által emlitetten (6) kivül A népi irók bibliográfiáját és A romantika magyar irodalmának bibliográfiáját sorolhatjuk ide. Egy igényfelmérés adhatna pontos választ arra, hogy itt mire lenne szükségük a kutatóknak, használóknak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A személyi bibliográfiák mennyisége az utóbbi évek néhány sorozata jóvoltából megnőtt, ám ezek szinte kivétel nélkül erősen szelektált anyagot tartalmaznak, ill. pályájuk derekán lévő irók anyagát gyüjtik egybe (ld. a FSZEK és a Miskolci Megyei Könyvtár sorozatának egyes darabjait). Ez utóbbiak némi könnyitést adnak majd a jövő bibliográfusainak, ez azonban kissé kevés indoknak ahhoz, hogy az iró 40. életéve táján meginditsuk az efféle gyüjtést, sőt talán luxusnak is tünik akkor, amikor a multból jelentős adósságaink vannak. A Fogarassy által felsorolt jól használható ajánló személyi bibliográfiákhoz (7) keveset tudunk hozzátenni: talán a FSZEK Petőfi-bibliográfiáját, fenntartásokkal, s ugyancsak az ő szerkesztésükben a Vas István bibliográfiát. Tudományos teljességre törekvő személyi bibliográfia csak egy készült, a Kozocsáé (Móricz Zsigmond irodalmi munkássága) óta: Vitályos László - Orosz László: Ady-bibliográfia c. munkája.

A kurrens tájékoztatásban a leggyorsabb az ItK "Magyar irodalomtörténetirás" cimen 1962-től kezdve évenként megjelenő bibliográfiája, amely általában másféléves késéssel közli az anyagot. Két hiányosságát, hogy ti. a napilapok anyagára nem terjed ki a gyüjtése, és nem tárja fel a recenziókat, valamint nem analizálja a tanulmánykötéteket, a FSZEK 1963-tól megjelenő "Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai kartotékjai" c. kiadványa nagyrészt kiküszöböli. A könnyebb visszakeresés érdekében persze jó volna mindezt az anyagot egy helyen megtalálhatni. - A teljes kurrens irodalmi és irodalomtudományi anyagot közlő Kozocsa-bibliográfia továbbra is jelentős késésben van. Remélhetőleg az a tény, hogy az OSZK ez évben - 1975-ös tárgyévvel - meginditja a kurrens gyüjtőmunkát, a jövőre nézve megoldja a kurrens anyag időben történő közzétételét.

B) REPERTÓRIUMOK

Az irodalmi-kulturális folyóiratok, hetilapok egyformán tartalmaznak primér és szekundér jellegü irásokat, ugyanakkor tematikájuk szélesebb is, mint az irodalomtudomány és az irodalom köre: feltárásunk tehát különböző határtudományok számára is fontos lehet. Ilyen tipusu folyóiratok közül - adataink szerint - 17-nek a repertóriuma van készen, s ezek kivétel nélkül XX. századiak, sőt többségük a két világháboru közt jelent meg. A PIM Bibliográfiai Füzeteinek B sorozata e területen tervszerü, jó folytatást is igér, emelett 1976-ra jelzi a Szolnok Megyei Könyvtár a Jászkunság 20 évfolyamának, a győri a Csarnok (Vas Gereben kéziratos lapja), a debreceni KLTE a Debreceni Képes Kalendárium repertóriumának elkészültét (8).

Az irodalom-, ill. társadalomtudományi folyóiratok feltárása lassubb és hiányosabb, sőt nem egy esetben (például a kifejezetten irodalomtudományi folyóiratoknál) a repertóriumot mutató helyettesiti. (Az ItK irói és irásai 1891-1948; Az It irói és irásai 1912-51; Az Egyet. Philologiai Közlöny I-XX. kötetének név és tárgymutatója) Repertórium készült a Társadalmi Szemléről (1931-33), az Akadémiai Értesitőről és a Magyar Tudományról (1840-1961), s készülőben van a Huszadik Századról (KLTE), valamint a Gondolatról és a Szocializmusról (MSzMP KB Párttört. Int.) (9).

Kurrens irodalmi lapjaink közül háromnak egy-egy időszakáról készült eddig repertórium (Nagyvilág, Uj Irás, Jelenkor): bizunk abban, hogy ezeknek a további feltárása is folyamatban van.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

C) KÉZIRAT-FELTÁRÁS

Itt az első lépés a megbizható, lehetőség szerint gyors visszakeresést biztositó katalógusok készitése. Ebben az Akadémiai Könyvtár tett ezideig legtöbbet az MTA Kézirattárának Katalógusai c. sorozatban megjelent kiadványaival. (Vörösmarty, Csokonai-levelezés, Ady Endre gyüjtemény, Szabó Lőrinc kéziratos hagyatéka, Gábor Andor-hagyaték). Egyetlen olyan kiadvány van, amely egy személyre vonatkozóan tulajdonképpen lelőhelyjegyzékét adja a kéziratoknak: Kiss Dezső: Petőfi Sándortól származó, rá vonatkozó vagy vele kapcsolatos iratok és kéziratok a magyar levéltárakban c. kiadványa (Országos Levéltár).

D) HUNGARICA-BIBLIOGRÁFIÁK

Az irodalomtudományi kutatás számára csak másodsorban, de egyébként rendkivül fontosak a magyar irodalmi szövegek forditásait, külföldi megjelenéseit regisztráló bibliográfiák, amelyek - ugy tünik - megfelelően követik is a megjelenéseket.

Már a tudományos kutatás számára is lényeges a külföldön élő magyar alkotók szépirodalmi munkáinak a számontartása. Itt a retrospektiv feltárásban (döntően a két világháboru közti időszakot illetően) van még törlesztenivaló a meglévő "A bécsi magyar emigrációs könyvkiadás 1919-33", "A felvidéki magyar irodalom könyvészete 1918-38" és "A csehszlovákiai magyar nyelvü szocialista sajtó bibliográfiája 1919-38" mellett. Az 1945-70 közötti időszak - a nyugati emigrációt kivéve - lényegében feltártnak tekinthető, és jó uton van a kurrens anyag figyelemmel kisérése is, miután 1971-től fokozatosan megindultak a szomszédos országokban, valamint az Amerikában élő magyar szerzők müveit számba vevő sorozatok (A ...-ban élő magyar szerzők ... évben magyar nyelven megjelent müvei). Nincsenek azonban kellőképpen feltárva a külföldön megjelent és megjelenő magyar nyelvü szépirodalmi, kulturális, stb. folyóiratok (kivétel a Korunk 1926-40 közti időszaka és az Uj Symposion 50 számának bibliográfiája, amely Ujvidéken jelent meg.)

A SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÁS TOVÁBBI FELADATAI

Amint az eddigiekből is kitünt, kutatói szükségleteket szem előtt tartva vizsgálódunk, tehát a felhasználók köre az akadémikustól legföljebb a szakdolgozatát készitő egyetemistáig terjed. (Ami azért nem jelenti azt, hogy adott esetben ne használhatná e segédleteket egy érdeklődő irodalomtanár is.) A következőkben fölvázolandó javaslatok azonban e felhasználói körre vonatkozóan sem készülnek a teljesség igényével; ahhoz ugyanis még több igényfelmérő interjura, kérdőives vizsgálatra és dokumentumhasználati felmérésre volna szükség. Ezek kiegészithetnék, árnyalhatnák, pontosabbá tehetnék a képet (amire nagy szükség lenne), de feltehetőleg nem másitanák meg alapvetően.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A) BIBLIOGRÁFIÁK TERÜLETÉN

Nagy szükség lenne a megkérdezett kutatók véleménye szerint is tudományos igényü személyi bibliográfiákra első lépésben ott, ahol jól használható kritikai kiadások nem állnak rendelkezésre, s a közeljövőben - vagy egyáltalán - nem is várható ezek megjelenése (pl. Babits, Kosztolányi).

A témabibliográfiákat illetően - egyelőre kevés ide vonatkozó adat birtokában - az látszik valószinünek, hogy ezek az adott témához tartozó határtudományi munkákat is fölvéve, valamint egy-egy irodalmi áramlatot, csoportosulást áttekintve takarithatnák meg a legtöbb időt a kutatónak. (Az utóbbi esetben olyan csoportosulásokra gondolunk, amelyek nem egyetlen folyóirat köré tömörültek, tehát egy repertórium nem adhat még viszonylagos képet sem róluk.)

Az un. rejtett anyagok bibliográfiai feltárása területén pl. az irodalmi antológiák feltárása látszik lényegesnek. Ezt a PIM 1977-ben meginditandó uj bibliográfiai sorozata el fogja végezni (10). Itt emlitem meg azt, hogy a FSZEK emlitett analitikus kartotékjainak időnkénti kumulációját is meg kellene oldani.

B) A PERIODIKUM-FELTÁRÁS TERÜLETÉN

A hivatkozásvizsgálat eredménye és a kutatók, könyvtárosok egybehangzó véleménye szerint legégetőbb szükség a XX. századi irodalmi-kulturális folyóiratok repertóriumaira volna. Ez a feltárás - amint láttuk - jelenleg is jól halad. Arra lenne szükség most már, hogy a PIM sorozattervében nem szereplőket - megfontolt rangsorolás után - a lehető leggyorsabban felvállalják egyéb szakkönyvtárak (pl. Uj Idők, Budapesti Szemle, stb.).

Főként a tanulmány-, kritika- és recenzió-anyag gyorsabb visszakereshetősége érdekében elkészitésre vár a Kortárs, Kritika, Valóság, Élet és Irodalom, Tiszatáj (ld. a 3. táblázatot), valamint a többi vidéki irodalmi folyóirat repertóriuma, s ezeknek az időszakonkénti folytatása.

Mivel az ItK 1949-től, az It 1952-től kezdve csak éves tartalomjegyzékkel rendelkezik, nagyon időszerü lenne első lépésként legalább mutatót készitení hozzájuk, majd pedig megcsinálni repertóriumukat indulásuktól napjainkig. (Ld. a meghivatkozásuk kiugróan magas számát a 3. táblázatban.)

Ugyancsak a hivatkozások gyakorisága irányitja a figyelmet némely - főként a két világháboru közti - napilap irodalmi-kulturális anyagára (Pesti Napló, Magyarország, Népszava, Pesti Hirlap, Bp. Hirlap). A megkérdezett kutatók is fontosnak tartanák ennek könnyebb hozzáférhetőségét, s nem csupán azért, hogy a szemrontó mikrofilmes kereséstől megszabaduljanak. Az e korszakkal foglalkozó kutatók viszonylag nagy száma is indokolttá teszi, hogy gondolkozzunk e hirlapi anyag repertórikus feltárásának lehetőségén. A magyar irodalomtörténet bibliográfiája csak egy részét - s azt is szelektálva - tárja föl, s különösen a szinházi kritikák, valamint a fontos adalékokat is tartalmazó irodalmi-kulturális hiranyag marad ki általában a bibliográfiákból. (Kutatók tájékoztattak arról, hogy ez utóbbiak számos esetben nélkülözhetetlenül fontos adatokat szolgáltatnak az irói pályaképhez.) Természetesen a válogatás szempontjainak és az elkészités módszereinek kidolgozása csak bibliográfusok és érdekelt kutatók konzultálásával valósitható meg. Nem szorul bizonyitásra, hogy mekkora időmegtakaritást jelenthetne az ilyen tipusu repertórium a kutatóknak. S az irodalomtudományban lényeges "lapozgató-kereső" munkától sem szükségképpen mentenék föl ezek őket, csupán alternativvá tennék azt. Ami különösen abban a gyakori szituá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

cióban fontos, amikor anyag- és adatkeresés céljából 4-5 azonos évfolyamu lap átforgatására is szükség van, s amikor a második-harmadik laptipus a kor levegőjéről és problémáiról nemigen tud már ujat elmondani - amint ezt egyik kutató is megfogalmazta.

Az 1. táblázatban láthattuk, hogy az 1945 előtti hazai periodikumokra esett a periodikum-hivatkozások 61,9 %-a. E jelentős arány alapján is megalapozottnak tarthatjuk azt a kutatók és könyvtárosok által egyaránt kifejezett igényt, hogy az irodalmi-irodalomtudományi szakfolyóiratokról készüljön lelőhely-jegyzék. Ez egyben a folyóiratállomány felmérését és rendezését is maga után vonhatná szakkönyvtárainkban.

Egy kiterjedt igényfelmérésnek választ kellene adnia arra is, hogy mennyiben igényelnék a kutatók a hazai, ill. a külföldi irodalomtudományi és főként az egyre több tanulmányt, esszét, kritikát közlő szépirodalmi folyóiratok current contents-eit. Mert ugyan első látásra az 1970 utáni periodikumokra történő hivatkozások aránya (12,08%) kicsinek tünhet, de ha meggondoljuk, hogy ez 3-4 év folyóiratanyaga, mindjárt világosan látjuk a friss anyag fontosságát az irodalomtudományban is. E current contentseket azután bizonyára haszonnal forgathatnák a határtudományok kutatói is, amint az ő tudományáguk folyóiratairól készült tartalomjegyzék-másolatok segithetnék az irodalomtudosok munkáját, tájékozódását.

C) A KÉZIRAT-FELTÁRÁS TERÜLETÉN

Az MTA Kézirattárának Katalógusai c. kiadványsorozathoz hasonló feltárást tervez a PIM (11). Az irodalmi hagyatékokat ugyancsak gyüjtő OSzK-ban is célszerü volna meginditani ezt a munkát, valamint a három intézmény olyan jellegü munkakapcsolatot is kialakithatna, amelynek eredményeként megszületnének az egy-egy alkotóval kapcsolatos összes kéziratot tartalmazó - tehát lelőhelyjegyzékszerü - kiadványok is, amilyen a Kiss Dezsőé (ld. fentebb): adott esetben tehát kiterjeszkednének az országban egyebütt föllelhető kéziratanyagra is. - Itt emlitem meg, hogy az ország 27 irodalmi emlékhelye, valamint a levéltárak vonatkozó anyagának feltárásához szükséges elvek, módszerek kidolgozásában a PIM Kézirattárára várna a fő szerep.

D) EGYÉB TERÜLETEKEN

A nem-publikus anyagok (szakdolgozatok, doktori értekezések) a hivatkozásvizsgálat tanusága szerint ugyan nem különösen jelentős szerepet játszanak a kutatásban: a 27 egyéb hivatkozásnak mintegy a fele hivatkozik szakdolgozatra (1. táblázat). Ismert tény azonban, hogy az efféle "rejtett" források használatát nem minden esetben szokták megjelölni a tanulmányirók, tehát valójában a jelzettnél többször nyulnak hozzájuk. Másfelől pedig nem kétséges, hogy épp feltáratlanságuk, rejtettségük miatt esetenként azok sem találják meg, akiknek szükségük volna rájuk. (Egy-egy időszak doktori értekezéseit, ill. szakdolgozatait csupán a KLTE, ill. a JATE közölte.) (12.)

Nem kaptunk képet a hivatkozásokból a modern irodalom kutatásában egyre nélkülözhetetlenebbé váló hang-, ill. képanyag-szükségletről. Igy csak arra hivnám föl a figyelmet, hogy egy elkövetkező igényvizsgálatnak fontos feladata lenne a használói igények és használati szokások föltérképezése is ezen a területen. A képanyagnak a PIM-ben 1957-től megindult, majd az "Arcok és Vallomások" sorozatban folytatódó közlése hasznos kezdeményezés. Az e területen folyó felderitő munkához

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

bizonyára számottevő segitséget adnának a további javasolt repertórium-készitő munkálatok (pl. a Pesti Hirlap Képes Vasárnapja, stb.).

E) A HATÁRTUDOMÁNYOK TERÜLETÉN

Noha ezek feltárása egészében véve nem idetartozó kérdés, két fontos tényt mégis megemlitek azok közül, amelyek az irodalomtudományi tájékoztatásra is (vagy elsősorban arra) tartoznak:

- mind a retrospektiv, mind a kurrens irodalomtudományi szakbibliográfiákban - követve ezek egy részének eddig is alkalmazott gyakorlatát - rendszeresen közölni kellene a kutatásban használható határtudományi bibliográfiák, kézi- és segédkönyvek jegyzékét;
- a készülő kurrens bibliográfiáknak célszerü lenne megtartaniuk - s esetleg kiszélesiteniük - az ItK éves bibliográfiáinak azt a gyakorlatát, hogy az egyéb szaktudományi periodikumokban, tanulmánykötetekben megjelent irodalomtudományi irásokat is fölveszik jegyzékükbe. Az átnézendő periodikumokra vonatkozóan a hivatkozásvizsgálat és a szükségesnek látott könyvtárhasználati (periodikumhasználati) felmérés adhat ujabb támpontokat.

A KÖNYVTÁRAK LEHETŐSÉGEI, EGYÜTTMŰKÖDÉSE A SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÁSBAN

A megvalósult és tervezett feltárások egyértelmüen mutatják, hogy a szakkönyvtárak jelentős része - sőt több esetben közmüvelődési könyvtárak is - sokoldalu és hasznos tájékoztató tevékenységet folytatnak. E tevékenység továbbfejlesztésének lehetőségét és szükségességét a szervezettebb együttmüködésben, a munkák tervszerü megosztásában és összehangolásában látjuk. Munkamegosztás - részben spontánul, - eddig is létezett, s ez a gyakorlat jó alap a továbbiakhoz. Kézenfekvő, hogy - magyar irodalomtudományról lévén szó - a Szakirodalmi kalauzban már kooperációs körvezetőnek kijelölt OSzK legyen a tájékoztató tevékenység összefogója, koordinálója. Az eddigi tapasztalatok, adatok, valamint a még szükséges felmérések eredményei alapján az érdekelt szakkönyvtárak és kutatók bevonásával célszerü lenne egy hosszabb távu, a feladatokat rangsoroló és elosztó terv kidolgozása. Egy-egy terület (dokumentumtipus, korszak, stb.) centruma és összefogója természetesen lehetne más-más szakkönyvtár, figyelembe véve dokumentumbázisát, ill. eddigi tevékenységét. (Pl. a PIM a repertóriumok, kép- és hanganyagának feltárását irányithatná, az Akadémiai Könyvtár a kéziratfeltárást, esetleg - néhány évvel ezelőtti kitünő kezdeményezését megvalósitva - a szakfolyóiratok lelőhelyjegyzékének készitését, és igy tovább.) Ez utóbbinak az elkészülte azt is megmutathatná, mely szakkönyvtárak vehetnének részt - bázisuk alapján - az egyes periodikumok repertóriumainak elkészitésében. Az már most is világos, hogy a felszabadulás utáni irodalmi folyóiratok reperóriumainak elkészitése nincs szakkönyvtárakhoz kötve, tehát közülük a nem vidéken kiadottak feldolgozását is - szükség esetén elvi-szakmai irányitást kapva egy-egy szakkönyvtártól - elvégezhetik a közmüvelődési (megyei) könyvtárak is. Helyes elosztás esetén ez nemhogy nem zavarja, de egyenesen segiti ezeket a könyvtárakat közmüvelődési jellegü tájékoztató feladataik ellátásában is. Emellett - egyéb feladatok megoldása érdekében - tehermentesiti a szakkönyvtárakat. Az effajta tervszerü munkamegosztás, össze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

hangolás atekintetben is hasznos lenne, hogy az itt-ott felbukkanó fölösleges (nem a sokoldalu visszakerest biztositó) átfedéseket is megszüntetné, ill. megakadályozná a talán bibliográfia-produkálási "kényszerből" születő, csak vélt igényeket kielégitő jegyzékek létrejöttét.

E kiragadott példák, vázlatos ötletek csupán része a máris kinálkozó megoldásoknak. Vagyis nem helyettesiteni, még csak befolyásolni sem akarják a tervező munkát. Mindössze megmutatni szeretnék ennek - s az együttmüködésnek - a szükségességét és lehetőségét. Mert ez a feltétele annak, hogy az irodalomtudományi kutatók információval történő ellátása - egyelőre legalább a kevesebb anyagi ráforditással megoldható hagyományos tájékoztatási eszközök segitségével - megközelithesse a szükséges szintet.

JEGYZETEK

1. Igényfelmérő beszélgetéseket folytattam az OSzK-ban, az MTA Irodalomtudományi Intézetében, az Akadémiai Könyvtárban, valamint a Petőfi Irodalmi Muzeumban és annak könyvtárában.
2. A hivatkozásvizsgálat idejéig (1976. febr.) az ItK-nak még csak a 3. száma érkezett be az 1975. évf.-ből az OSzK-ba, ezért szerepel itt az 1973-74. évf.
3. Könyvtári Figyelő 1972/5. sz. 483.p.
4. Fogarassy Miklós: Szakirodalmi forrásismeret. Irodalomtudomány. (OSzK - KMK) Bp. 1970. 34.p.
5. Az OSzK szakkatalógusa
   A magyar könyvtárak bibliográfiai tervei 1976. OSzK - KMK. Bp. 1976.
6. Geréb László: Munkásélet és munkásmozgalom a magyar irodalomban. 1867-1872. Bibliográfia és dokumentumgyüjtemény. Bp. 1959.
7. Irások József Attiláról, Nagy Lajos, Illés Béla, Radnóti Miklós. Nyolc magyar mártir költő. - Fogarassy: i.m. 67.p.
8. A magyar könyvtárak bibliográfiai tervei. 1976.
9. uo.

10-11. Botka Ferenc tájékoztatása alapján.

12. Magyar irodalomtörténeti tárgyu doktori értekezések a KLTE-n. 1958-64. - Studia Litteraria... 1965.
    A szegedi egyetem Magyar Irodalomtörténet intézetében 1960-65 között készült szakdolgozatok jegyzéke. Szeged, 1965. (Klny. az Acta historiae litterarium... számából).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A vidéki tudományegyetemi könyvtárak szerepe városuk könyvellátásában

NÉMETH Zsófia

1975 őszén a Kulturális Minisztérium Könyvtárügyi Osztálya - külső szakemberek bevonásával - szakfelügyeleti vizsgálatot tartott a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárában. A megadott szempontok alapján az egyetemi könyvtári szolgáltatáspolitika és -gyakorlat vonatkozásában a könyvtár külső tevékenysége részesült figyelemben. Ezen belül önálló témaként került sor - részben a kölcsönzési forgalom körvonalazásával, részben pedig a könyvtárnak a város más könyvtáraival e tekintetben kialakitott munkamegosztásának a kitapintásával - annak a szerepnek a meghatározására, amelyet a tudományegyetem könyvtára a város könyvtári ellátásában játszik. Alábbi reflexióink ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódnak, közelebbről: a város lakosságának közvetlenül (saját állományból) nyujtott szolgáltatásokhoz, a könyvtári olvasóközönség kialakitásával kapcsolatos problematikához. E problémakör illusztrálására szolgáljon elöljáróban néhány debreceni és szegedi könyvtári statisztikai adat egybevetése:

1. A KLTEKK beiratkozott olvasóinak megoszlása 1960 és 1975 között

	Nappali tagozatos egyet. és főisk.h.		Egyetemi dolgozók		Középisk. tanulók		Városi látogatók*		Összesen
	Szám	%	Szám	%	Szám	%	Szám	%	100,0 %
1960	1785	55,8	520	16,2	287	9,0	608	19,0	3200
1965	2107	63,0	616	18,4	213	6,3	412	12,3	3348
1970	2153	61,4	720	20,5	215	6,1	418	12,0	3506
1974 **	2597	56,2	1157	25,0	287	6,2	581	12,6	4622
1975	2650	58,2	1166	25,6	292	6,4	446	9,8	4554

*A levelező hallgatókat ebbe a csoportba tömöritettük. (Számuk 1960-ban 78, 1965-ben 60, 1970-ben 100, 1974-ben 90, 1975-ben 60.)

** 1974-ben az év legnagyobb részében a Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár zárva volt, olvasóinak egy része a KLTE Könyvtárába áramlott.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

2. A JATEKK beiratkozott olvasóinak megoszlása 1960 és 1975 között

	Nappali tagozatos egyet. és főisk. h.		Egyetemi dolgozók		Középisk. tanulók		Városi látogatók		Összesen
	Szám	%	Szám	%	Szám	%	Szám	%	
1960	2274	67,9	281	8,4	299	8,9	497	14,8	3351
1965	2989	66,6	238	5,3	447	10,0	814	18,1	4488
1970	3134	60,0	382	7,3	642	12,3	1062	20,3	5220
1974	3540	60,2	494	8,4	520	8,8	1327	22,6	5881
1975	3987	61,7	522	8,1	484	7,5	1466	22,7	6459

Az adatsorokból megállapitható, hogy a szegedi tudományegyetemi könyvtárban 1960 és 1975 között a beiratkozott olvasók száma megkétszereződött, s ezen belül a városi látogatók száma megháromszorozódott, a középiskolásoké pedig - egy átmeneti megkétszereződés után - 1960-hoz képest 62 %-os emelkedést mutat. Tekintettel a hallgatói olvasók számának 75 %-os emelkedésére és az egyetemi olvasók számának a megkétszereződésére, a városi látogatói és középiskolás áradat (összesen 1950 fő) - a beiratkozás puszta számadataiból is kitapinthatóan - a könyvtárban rendkivül nehéz, az alapfunkciót veszélyeztető helyzetet teremt. Debrecenben - talán a campus-egyetem előnyeinek is köszönhetően - normalizáltabb a helyzet: az összes beiratkozott olvasók száma 1960 és 1975 között 42,3 %-kal emelkedett, ezen belül a hallgatói olvasók számában 48,5 %-os, az egyetemi dolgozók számában több mint kétszeres a növekedés mértéke. A középiskolások száma stabil, és a szegedinél egészségesebb nagyságrendet mutat, a városi látogatók száma pedig - az egyetemi funkció ellátásának a javára - mintegy harmadával csökkent.

A két könyvtár látogatói forgalmának a megoszlása még "finomitottabb" képet mutat. Ebből is a KLTE Könyvtárának az egyetemi funkciót a JATE Könyvtáránál jobban kidomboritani tudó képessége olvasható ki:

Látogatók	KLTE Könyvtára (1975) N = 158 372	JATE Könyvtára (1975) N = 94 606
Egyetemi és főiskolai hallgatók	81,5 %	85,2 %
Egyetemi dolgozók	10,4 %	1,9 %
Városi látogatók	6,8 %	8,7 %
Középiskolai tanulók	1,3 %	4,2 %

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A város könyvtári ellátásában az egyetemi könyvtár és a közművelődési könyvtár közötti munkamegosztás érzékeltetésére egybevetettük a KLTE Könyvtára és a legnagyobb debreceni tudományos-közművelődési könyvtári műhely, a Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár, valamint a JATE Könyvtára és a Somogyi Könyvtár beiratkozási adatait. (1). (A HBMK 1975. évi adatainak az ismerete hiányában és a Könyvtár 1974. évi zárvatartása miatt Debrecenből az 1973. év adatait adjuk, s hasonlitjuk össze az 1975-ös szegedi adatokkal.)

Debrecen

	Tudományegyetemi Könyvtár		HBMK		Összesen
	Szám	%	Szám	%	100,0 %
Középiskolai tanulók	163	9,0	1635	91,0	1798
Városi látogatók	421*	8,7	4408	91,3	4829

*Köztük 85 levelező hallgató

Szeged

	Tudományegyetemi Könyvtár		Somogyi Könyvtár		Összesen
	Szám	%	Szám	%	100,0 %
Középiskolai tanulók	484	17,0	2387	83,0	2871
Városi látogatók	1466	33,0	3008	67,0	4474

A város könyvtári ellátásának a megosztásában részben az arányok különbözősége tünik fel - Debrecenben 10, illetve 90 %, Szegeden 20 és 30, illetve 80 és 70 % -, részben pedig nagyságrendi problémák jelentkeznek. A JATE Könyvtárának 1975-ben 321-gyel több középiskolás és 1045-tel több városi "felnőtt" olvasója volt, mint a KLTE Könyvtárának 1973-ban. A Megyei-Városi Somogyi Könyvtárnak pedig 752-vel több középiskolás, de 1400-zal kevesebb városi "felnőtt" olvasója volt 1975-ben, mint a Hajdu-Bihar Megyei Könyvtárnak 1973-ban.

A "munkamegosztás" természetesen a hallgatók könyvtári ellátásában is kimutatható. A hallgatók az egyetemi könyvtár mellett - Debrecenben kisebb, Szegeden nagyobb mértékben - városuk közművelődési könyvtárainak a szolgáltatásait is igénybe veszik. 1973-ban a Kossuth Lajos Tudományegyetem hallgatóinak 35 %-a volt a Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár beiratkozott olvasója. E könyvtár elemző felmérése szerint a beiratkozott KLTE-hallgatók 73 %-a a könyvtár rendszeres látogatójának bizonyult. Az a körülmény, hogy többségük (zömmel bölcsészek) kötelező és ajánlott irodalmat keresett, alátámasztja a KLTE Könyvtára olvasószolgálati munkatársainak a szakfelügyeleti vizsgálat során közölt észrevételét, miszerint a hallgatói igényekkel azonos városi és középiskolás igényeknek a tudományegyetemi könyvtárban való

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kielégitése - különösen, ha kölcsönzés utján történik - fokozza a nehézségeket a hallgatók amugysem zökkenőmentes egyetemi könyvtári ellátásában. Szegeden a tudományegyetem hallgatói - itt is elsősorban a bölcsészek - debreceni kollégáiknál is nagyobb mértékben támaszkodnak a Megyei-Városi Könyvtár szolgáltatásaira. E könyvtár fő erőssége - a nagy példányszámu, gazdag, központi kölcsönzői anyag mellett - részben az értékes alapitványi anyag, de különösen a hazai termés vonatkozásában széles skálán és tudományos igénnyel, hagyományosan és törésmentesen továbbfejlesztett, ugyancsak prézens használatu, a kölcsönözhető anyagtól elkülönitett raktári állomány. Ennek vonzereje Szegeden az egyetemi bölcsész- és humánszakos főiskolai hallgatók számára felér azzal a vonzerővel, amelyet az Országos Széchenyi Könyvtár prézens állománya a budapesti bölcsészek számára jelent. 1975 márciusában és áprilisában a Somogyi Könyvtár számszerüleg is regisztrálta az olvasóterem hallgatói forgalmát. (2) Ezeket az adatokat a JATE Könyvtára olvasótermében ugyanakkor regisztrált forgalmi adatokkal összevetve a következő képet kapjuk:

	JATE Könyvtára A látogatások száma	%-a	Somogyi Könyvtár A látogatások száma	%-a	Összesen 100,0 %
Bölcsész-hallgatók	5110	71,0	2058	29,0	7168
Ttkari hallgatók	2928	89,0	377	11,0	3305
Joghallgatók	925	81,0	213	19,0	1138
Orvostud.egyet. hallgatók	1519	91,0	155	9,0	1674
Főiskolások	1815	55,0	1486	45,0	3301
Összesen	12 297	74,0	4289	26,0	16 586

A kéthónapos időszak statisztikai adatai szerint a két könyvtár olvasótermében lebonyolódó hallgatói forgalom 70, illetve 30 %-os arányban oszlik meg. A JATE Könyvtárának olvasótermi rendszere 220 férőhelyes, a Somogyi Könyvtár olvasótermében pedig 100 ülőhely van, igy az adatok a két olvasóterem megközelitően hasonló arányu hallgatói igénybevételére utalnak. A szegedi felsőoktatási intézmények hallgatói a Somogyi Könyvtár olvasóterméből - 75-80 %-os jelenlétükkel (3) - kiszoritják azokat az olvasói rétegeket (városi felnőtt olvasók, komoly érdeklődésü középiskolai tanulók), akiknek a kiszolgálására a Megyei-Városi Könyvtár tudományos-közmüvelődési funkciójából adódóan elsődlegesen hivatott. Ez azután furcsa "szóródást" eredményez: a városi látogatók és a középiskolai tanulók jóval nagyobb számban és mértékben veszik igénybe a JATE Könyvtára állományát, mint az indokolt volna. Erre a körülményre részben a könyvtár látogatói forgalmában való magas - a kölcsönzésben 35-40 %-os, az olvasótermekben pedig 7-8 %-os - részvételi arányuk utal, részben pedig érdeklődésüknek a kölcsönzési kérőlapok alapján kimutatott, javarészt kifejezetten közmüvelődési jellege. (1975-ben a könyvtárba beiratkozott un. "egyéb" - alkalmazottakat, nyugdijasokat, stb. magában foglaló - 900 főnyi olvasói csoport, valamint a középiskolai tanulók kölcsönzési kérései között a szépirodalmi müvekre

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

vonatkozó igény igen magas: 60 illetve csaknem 50 %-os, az idegen nyelvü müvek iránt mutatkozó érdeklődés pedig rendkivül alacsony: mindössze 4 %-os volt.)

O.Sz. CSUBAR'JAN az 1971. évi szovjet-magyar könyvtárügyi szemináriumon a könyvtárelméleti kutatások előtt álló feladatokról szólva hangsulyozta, hogy a könyvtárak jelenlegi tipustana "nem tükrözi a könyvtárügyben lezajlott lényeges változásokat. ... Ez a tipologizálási igény nem függ össze azzal, hogy egyesek kétségbe vonják a könyvtárak közmüvelődési és tudományos könyvtárakra osztását (bár e könyvtárak között a határok mindinkább elmosódnak), hanem a tipusalkotásnak az a feladata, hogy konkrét szociológiai alapon és szisztematikus, valamint strukturális elemzés módszereinek alkalmazásával kidolgozza a különböző tipusu és jellegü könyvtárak funkcionális sajátosságainak uj szempontjait azért, hogy sokkal világosabban meghatározza szerepüket a társadalomban, hatókörük kiterjedését, és megkeresse az egymás közötti kapcsolatok sokkal hatékonyabb kölcsönhatásának utjait." (4)

Csubar'jan megállapitásaihoz egyetemi könyvtári szempontból szorosan kapcsolódik Horst KUNZE álláspontja, amely szerint a szocializmus viszonyai között a képzési intézmények demokratizálása, a használóknak a beengedése a könyvtárba nem jelentheti az egyes könyvtártipusok közötti funkció- és állományadta különbségek elmosódását. A használók körének a korlátozása a szocialista országok könyvtáraiban semmiképp sem a müvelődés privilégiummá tételének, vagy éppen kiváltságosok számára való biztositásának, hanem a társadalmi célszerüség meghatározásának a kérdése, és a könyvtárak társadalmi hatékonyságának a fokozását célozza. Az egyetemi alapfeladatok ellátása és ugyanakkor a nagy nyilvánosság kiszolgálása - a 19. század óta lényegében változatlan egyetemi könyvtári struktura mellett - megoldhatatlan feladatok elé állitotta az érintett könyvtárakat. A következmények - folytatja Kunze - három sikon jelentkeztek: a) az egyetemi oktatók önellátásra rendezkedtek be, arra törekedtek, hogy tanszéki könyvtárukat kutatói könyvtárakká fejlesszék; b) a hallgatói tanulmányi igények a központi könyvtárba koncentrálódtak, ezekkel viszont az egyetemi könyvtárak nem tudnak lépést tartani, a kielégitetlen kérések és az előjegyzések száma aránytalanul nagy mértékben megnövekedett; c) a tudományos igényü külső olvasók igényeinek a kielégitése az egyetemi hallgatókéhoz hasonló nagyságrendü nehézségekbe ütközik. Az igy létrejött circulus vitiosus rossz közérzetet teremt olvasóban és könyvtárosban egyaránt. (5)

A nyugatnémet Rolf KLUTH az egyetemi könyvtárak nyilvánosságáról szólva tömören csak annyit jegyez meg, hogy városon belül telepitett egyetem esetében fokozottabban kell számolni a külső használókkal, s megjegyzi, hogy - az arányokat tekintve - "e használat intenzitásának nem szabad nagyon magasnak lennie". (6)

Sz.K. VILENSZKAJA 1959-ben az egyetemi könyvtárak hármas funkcióját hangsulyozza: a) az egyetemi tanulmányi folyamat támogatása (mint az egyetemi könyvtár oktatási intézmény-jellegéből fakadó fő feladat); b) az egyetemen folyó tudományos kutatómunka támogatása (tudományos és szakkönyvtári funkció); c) a hallgatók kulturális nevelése (közmüvelődési könyvtári funkció). Mindez természetesen, már Vilenszkaja megfogalmazásában is, egyéb - külső - feladatokkal egészül ki: módszertani munkával, információs tevékenységgel. (7)

Hazai viszonylatban e kibővitett feladatkörrel kapcsolatban az Egyetemi és Főiskolai Könyvtárak 1975 szeptemberében tartott II. Országos Konferenciájának ajánlásai megállapitják, hogy "az egyetemi könyvtárak 1959-ben tartott első országos konferenciájuk óta minőségi fejlődésen mentek át. Tevékenységük kilépett az egyetemi keretek közül, regionális és országos feladatokat is ellátnak. A termelés és tudomány szakirodalmi szükségletei eközben még gyorsabb ütemben fejlődtek. Ezek átfogó megismerése és a fokozott kielégitésükre való gyakorlati felkészülés olyan fela-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

dat, amely megkivánja a könyvtárak közti együttmüködés, a regionális és országos jellegü integráció kérdéseinek tudományos igényü tanulmányozását." (8)

A hazai egyetemi könyvtárakat érintő könyvtárpolitikai elgondolások a "szakegyetemi" könyvtárakkal kapcsolatban fogalmazódtak meg és realizálódtak a legegyértelmübben: legyenek az egyetemükön folyó kutató-, oktató-, és nevelőmunka irodalmi és információs bázisai, a tanulmányi és kulturális nevelőmunka mühelyei s egyben az általuk gondozott tudományterületek szakkönyvtárai és tájékoztatási intézményei az őket közvetlenül felkereső szakember-olvasók számára, valamint - szolgáltatásaik szétsugárzásával - az ország bármely pontján jelentkező jogos igények kielégitésére. A közvetlen olvasótábor kialakitásának a kérdése itt relative problémamentes: az egyetemi funkciók ellátása mellett a "szakegyetem" könyvtára a városi olvasók esetében a szaktudományi érdeklődésből fakadó irodalmi és információs igények kielégitésére hivatott.

A tudományegyetemeknek, a klasszikus universitasok utódainak a könyvtárai közül (Budapest, Debrecen, Pécs, Szeged) a legkorábban a budapesti tudta megfogalmazni és realizálni a korszerü egyetemi könyvtári munka tartalmát. A felszabadulást követő évek egyetemi könyvtári problematikájának témánk körébe tartozó vonatkozásait a könyvtár törekvéseinek a tükrében nézve MÁTRAI László igy foglalja összse: "Fontos kérdés volt a Könyvtár tudományos profiljának kialakitása, illetve ujrafogalmazása is. Egyrészt meg kellett valósitani a közmüvelődési, oktatási és tudományos feladatok helyes arányát az uj, szocialista társadalom hazai fejlődésének perspektivájában. Ez nem mindig volt könnyü dolog, mert még az ötvenes években is előfordultak olyan jószándéku, de tájékoztatlanságra valló központi intézkedések, amelyek a könyvtárügy egysége vagy más jelszavak félremagyarázásával olyan közmüvelődési feladatokat kivántak a tudományos könyvtárakra ruházni, amelyeket elvégezni azok csak tudományos-egyetemi céljaik rovására tudtak volna. A társadalom fejlődése mellett - másrészt - a tudományok immanens fejlődése is megkövetelte a Könyvtár gyüjtési és müködési körének pontosabb meghatározását." (9) Tegyük még ehhez hozzá, hogy az ELTE Könyvtára korszerü törekvéseinek megvalósitását, beleértve az "általános tudományos" profil sulypontozott átalakitását - az egyetemi igényekhez igazodó általános gyüjtőkörnek a referenszanyag és a tanulmányi anyag terén való fenntartása mellett - rendkivül nagy mértékben megkönnyitette részben a gazdag gyüjtési hagyomány, részben a könyvtárat körülvevő gazdag könyvtári környezet. Ez a körülmény még az egyetemi alapfeladatok ellátásának kérdésében is fokozottabb rugalmasságot tesz lehetővé. A hallgatók könyvtári ellátásában például igen fontos tényező, amire MARÓT Miklós hivja fel a figyelmet, hogy "rendelkezésükre áll az összes fővárosi nyilvános könyvtár. A természettudományi, sőt a bölcsész és jogi kar egyes szakjainak hallgatói nem az Egyetemi Könyvtárban, hanem valamelyik másik nagykönyvtárban vagy szakkönyvtárban találják meg a szükséges irodalmat." (10)

A vidéki tudományegyetemek könyvtárainak a feladatköre összetettebb, és - ha a realizálhatóság oldaláról nézzük a kérdést - nehezebben megfogalmazható. Ezek a könyvtárak általában egyetemük egyetlen, helyben elérhető tudományos könyvtári mühelyei (11), ezért egyetemi vagyis alapfeladatuk ellátásában az igények maradéktalan kielégitésére kell törekedniük. Nem a mostanában sokat emlegetett, rossz értelemben vett szakirodalmi autarchia kialakitására gondolunk itt, mindössze arra, hogy a vidéki tudományegyetemi kutató, oktató és tanulmányi munka szakirodalmi alapigényeinek helybeni kielégitése a fenntartó intézmények jogos elvárása, létük elemi feltétele. Mindez az egyetemi könyvtári állománytól széles tartalmi skálát és a tanulmányi anyag esetében (12) a zökkenőmentes munkát biztositani képes példányszámot, illetve megfelelően felszerelt és méretezett helybenolvasási körülményeket

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kiván meg. A széles tartalmi skála követelménye megnehezíti a különböző karok igényeihez alkalmazkodó, ha nem is általános, de mindenképp multidiszciplináris jelleg feladását valamely szaktudományi profil vagy profilok kidomboritásának a javára - akár a gyüjtési politikában, akár az információs tevékenység terén.

Még speciálisabbá teszi a vidéki tudományegyetemi könyvtárak helyzetét az a körülmény, hogy a közmüvelődési és szakkönyvtári környezet hatékonysági fokának függvényeként, azzal forditott arányban kényszerül - az egyetemi alapfunkciót többé vagy kevésbé veszélyeztető - a "falakon kivülről" jövő szakirodalmi, közmüvelődési, sőt szórakozási igények kielégitésre. A "vidék" egyetemi könyvtárainak az utkeresése - természetesen az akkori kor osztálytartalmát kifejező polgári-feudális kultur- és tudománypolitikai törekvésekkel sulyosbitva - már az első világháboru előtt érzékelhető. A Kolozsvári Egyetemi Könyvtár népkönyvtári olvasóterem felállitását tervezi (13) és az 1910-es évek egyetemi könyvtári elgondolásai általában is tulmutatnak a közvetlen egyetemi szolgálat keretein. (14) Részben talán a "szellemi népkonyha"-tipusu közmüvelődési könyvtári helyzet ellensulyozására, részben a korszak kulturpolitikai frázisait visszhangozva, a vidéki egyetemi könyvtárak nyilvános könyvtári szerepkör betöltésére törekszenek tudományos és küzmüvelődési sikon egyaránt. SULICA Szilárd, a Szegedi Egyetemi Könyvtár igazgatója 1939-ben a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete második kongresszusának panasznapján annak érdekében olvassa fel előadását, hogy a Szegedi Egyetemi Könyvtár számára megteremtsék "azokat a feltételeket, amelyeknek birtokában ez az intézet ugy az egyetemi oktatás és a tudományos kutatás magasabb igényeinek, mint közmüvelődési hivatásának a nemzeti haladás érdekeinek megfelelő szinvonalon tehessen eleget." (15) A könyvtár szabályzata kimondta, hogy "az olvasóteremben joga van olvasni és dolgozni minden tisztességes öltözetü és magaviseletü egyénnek, aki 16. életévét betöltötte." (16) A Pécsi Egyetemi Könyvtár törekvései hasonlóak voltak. A két világháboru közötti korszakról szólva FÉNYES Miklós megállapitja, hogy a könyvtár "igen nehéz anyagi helyzete ellenére is igyekezett szolgálni az egyetemi oktatást és kutatást, és ugyanakkor - mivel Pécsett más számottevő könyvtár nem volt - a tudományos szakkönyvtári funkciókon kivül a közmüvelődési könyvtári feladatokat is ellátta." (17) A Debreceni Egyetemi Könyvtár kezdeti éveiben exkluzivabb. Használatát az egyetemi és egyéb oktatási intézmények oktatóin, az egyetemi és főiskolai hallgatókon kivül olyan "felnőttekre" korlátozta, akik "komoly tanulmányok végzésére kellő biztositékot" nyujtanak. (18) Itt is fellelhetők a nyilvánosság kiszolgálása felé hajló egyetemi könyvtári törekvések, de ezek az egyetem ellenállása miatt nem érvényesülhettek. (19) Az egyetem az egyetemi feladatok maradéktalan kielégitését követelte a könyvtártól. Erre a könyvtár viszont a karok szerteágazó igényei miatt - az adott pénzügyi feltételek mellett - képtelen volt. VARGA Zoltán debreceni professzor a debreceni tudományegyetem felszabadulás előtti történetét feldolgozó müvében elmarasztalja a könyvtártörténészt, amiért a debreceni egyetemi könyvtári törekvések ismertetésekor "figyelmen kivül hagyja az egyetemi oktatóknak a kutatási és oktatási munkájukhoz igazodó igényeit, s igy nem érzékeli az ennek kielégitetlenségéből fakadó elégedetlenségüket." (20) Az egyetemi kutatómunka igényeinek a kielégitésére megfelelőbbnek mutatkozó szemináriumi könyvtárak életre hivását Varga Zoltán - akárcsak Kunze - elsősorban az egyetemi elvárásoknak megfelelni nem tudó egyetemi könyvtári viszonyokkal magyarázza. (21)

A felszabadulás után, a kulturális forradalom időszakában a vidéki tudományegyetemi könyvtárak tudományos és közmüvelődési törekvéseiket immár szocialista tartalommal megtöltve és az olvasni-tanulni vágyók nagy tömegeire tekintettel "a könyvtár nyilvános, bárki használhatja" (22) elv alapján tágra nyitották kapuikat a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nagyközönség előtt. A legvégletesebb helyzet Szegeden alakult ki, ahol az Egyetemi Könyvtárnak 1953-ban mintegy 1400 középiskolás és csaknem 1000 általános iskolás olvasója volt. Ismerve az iskolai könyvtárügy jóval később megindult fejlődését és azt a körülményt, hogy a Városi Somogyi Könyvtár ekkor még csak az első lépéseket tette az iskolás és dolgozó olvasótömegek kiszolgálása érdekében (23), aligha itélhető el egyértelmüen az Egyetemi Könyvtár - erejét meghaladó és az egytemi funkciót elhalványitó - vállalkozása. SEBESTYÉN Géza még 1957-ben is az egyetemi könyvtárak teljes nyilvánossága mellett foglalt állást, de a közmüvelődési könyvtári környezet teljesitőképességétől függő mértékben. Hangsulyozta; vidéken "magától értetődik, hogy az egyetemi könyvtárak készséggel segitségére sietnek minden rendü-rangu olvasónak, aki hozzájuk fordul." (24)

Az egyetemi könyvtárak 1959. évi első országos konferenciája után a vidéki tudományegyetemi könyvtárak figyelme az addiginál átgondoltabban fordult az egyetemi feladatok felé, anélkül azonban, hogy azok ellátását maradéktalanul meg tudták volna oldani. Az elégtelen példányszám, a tanulmányi anyaggal való ellátásban mutatkozó zökkenők, a szükös férőhelyviszonyok megnehezitik, hogy az egyetem könyvtára a tanulmányi munka hatékony mühelyévé váljék. (25) Részben a könyv- és folyóiratáremelkedésekkel lépést tartani nem tudó pénzügyi keretek okozta elégtelen egyetemi könyvtári gyarapitás miatt, részben a kutatói terek szükössége vagy éppen hiánya miatt az egyetemi oktatók fokozott mértékben a tanszéki könyvtárakban törekszenek a kutatásokhoz - és igen gyakran a tanulmányi munkához - szükséges szakirodalmi bázis megteremtésére. (26) E problémák megoldása nagyrészt az egyetemi könyvtár és a tanszéki könyvtárak egységes rendszerré alakitásának a függvénye. Az egységes egyetemi könyvtári rendszer kialakithatósága, a zárt jellegü - esetleg igen szük olvasói kört befogadó, korlátozott nyilvánosságu - egyetemi tanszéki, tanszékcsoporti vagy kari könyvtárak közeledési hajlandósága a központi egyetemi könyvtárhoz viszont - véleményünk szerint - nem utolsó sorban attól függ, hogy milyen mértékben képes az egyetemi könyvtár tevékenységében a tudományos-egyetemi funkció kidomboritására, beleértve olvasói körének a kialakitását, körülhatárolását is.

Városuk könyvtári ellátásában játszott szerepüket a vidéki egyetemi könyvtárak a helyi felsőoktatási, közmüvelődési és szakkönyvtárügy tényleges vagy elvárható fejlődésével szinkronban módositva igyekeznek megfogalmazni és érvényesiteni. Az egyetemi könyvtári funkcióból adódóan ellátandó "külső" olvasók köre alapjában két csoportra osztható.

1. Olyan felsőoktatási társintézményeknek a hallgatói, ahol az anyaintézmény nem rendelkezik a hallgatói igényeket kielégiteni képes könyvtárral, ugyanakkor szakirodalmi követelményrendszere a tudományegyetemen oktatott studiumok szakirodalmi követelményeihez simul, vagy azoké, amelyek valaha a tudományegyetemhez tartoztak, és ezért számukra a már meglévő irodalmi bázis továbbfejlesztésével a könyvtári ellátás - legalábbis bizonyos mértékben - a tudományegyetem könyvtárában biztositható. Hogy milyen mértékben, az elsősorban a tudományegyetemi könyvtár "kapacitásától" függ, részben pedig a felsőoktatási társintézmények könyvtári ellátottságától, és az érintett felsőoktatási intézmények között a könyvtári ellátásban tudatosan kialakitott - eddig még csak szórványosan fellelhető - munkamegosztás alapján határozható meg. Szegeden például (néhány, az egyetemen nem oktatott szaktárgy kivételével) a "Juhász Gyula" Tanárképző Főiskola hallgatóinak a szakirodalmi igényei hozzásimulnak a JATE Könyvtára gyüjtési és tájékoztatási profiljához, igy a tudományegyetemi könyvtár által történő szakirodalmi és információs ellátásuk olvasói férőhely- és - a tanulmányi anyag esetében - példányszám-problémává szikül. Pécsett ugyanez az igény a bölcsészkari hagyományok továbbfejlesztése

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

alapján (27), másrészt a könyvtár jelenlegi társadalomtudományi gyüjtőköréhez illeszkedve, legalábbis kiegészitő megoldásként, ugyancsak kielégithető a tudományegyetem könyvtárában. A Debreceni és a Szegedi Orvostudományi Egyetemen hiányzik a hallgatói tömegigényeket kiszolgálni tudó könyvtári-tanulmányi mühely. Tekintettel a hagyományokra, a hosszu ideig fennállt intézményi összetartozásra és nem utolsósorban a természettudományi karokon oktatott diszciplinákkal való érintkezési felületekre, amennyire lehetőségei engedik, mind a debreceni, mind a szegedi tudományegyetemi könyvtár alapfeladatai között vállalta az orvostudományi egyetemi hallgatók szakirodalmi és közmüvelődési könyvtári ellátásában való részvételt. Ez a kérdés mindkét egyetemi könyvtárban mind financiális szempontból, mind az olvasói férőhelyek és a raktározási kapacitás oldaláról nézve rendkivül problematikus, de semmiképpen sem a tudományegyetemi könyvtár olvasói összetételével kapcsolatos elvi megfontolások teszik azzá.

2. A városi "felnőtt" olvasók körén belül azokat a tudományos kutatókat, továbbképzésben résztvevő vagy magukat továbbképző szakembereket, akiknek az érdeklődése az egyetemen oktatott és kutatott tudományterületekhez kapcsolódik - a felsőoktatási társintézmények oktatóit, a pedagógusokat, a természet- és társadalomtudományi vonatkozásu munkaterületeken dolgozó értelmiségieket - vidéki tudományegyetemi könyvtáraink szivesen sorolják szorosan vett olvasói körükhöz. Ennek a rétegnek jelentős része tudományegyetemen végzett diplomás, többen az egyetem levelező vagy esti hallgatói, esetleg második diplomájukat szerző, postgraduális képzésben részt vevő, valamint doktori szigorlatra készülő, vagy tudományos fokozat elérésére törekvő szakemberek.

Ilyen módon az alapfunkciók alapján ellátandó külső olvasók köre már könnyebben bemérhető, körülhatárolható. Egyértelmüen nemleges választ adhatunk arra a kérdésre, hogy szépirodalmi, ismeretterjesztő olvasmányokat, a közmüvelődési könyvtárban is megtalálható tudományos irodalmat kereső, az egyetemi könyvtár olvasói "törzsközönségéhez" nem sorolható városi látogatókat, középiskolai tanulókat kiszolgáljunk-e az egyetemi könyvtárban. Közeledni tudunk az olvasói kör olyanféle meghatározásához, amilyen például a Moszkvai Egyetemi Könyvtárban kialakult: "professzorok, hallgatók, tanárok, aspiránsok, a Moszkvai Egyetem munkatársai, Moszkva és a Szovjetunió más városainak tudományos dolgozói, külföldi tudományos kutatók." (28) Meg kell jegyeznünk, hogy komoly érdeklődésből fakadó igények hosszabb-rövidebb időre mindenkit "tudományos kutatóvá" tehetnek, akár a középiskolás diákot is. Természetes, hogy ilyen esetben a csak az egyetemi könyvtárban megtalálható tudományos anyag helybeni, olvasótermi használatát a "nem egyetemi könyvtári törzsközönség" számára is biztositani kell.

Az uj könyvtári törvényerejü rendelet előkészületei során KONDOR Istvánné megállapitotta: az egyetemi könyvtárak nyilvános könyvtári jellege azt a célt szolgálja, hogy "minden állampolgár ... bármilyen szakterületen óhajt is kutatni, találjon megfelelő profilu nyilvános könyvtárat." (29) Ennek alapján - tekintet nélkül arra, hogy un. "szaktudományi egyetemhez" vagy "tudományegyetemhez" tartozik-e (30) - minden egyetemi könyvtárnak arra kell törekednie, hogy városa könyvtári ellátásában (akárcsak regionális vagy országos viszonylatban) tudományos-szakkönyvtári funkciója erősitésével és gyakorlásával vegyen részt.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1. A Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár adatainak szives közléséért e helyütt mondunk köszönetet Bényei Miklósnak, a Somogyi Könyvtár beiratkozási adatainak a rendelkezésére bocsátásáért Bezerédy Istvánnak. Az egyetemi könyvtárak adatait az érintett könyvtárak statisztikai nyilvántartásaiból, illetve évi beszámoló jelentéseiből vettük.

2. TÓTH Jánosné: Az olvasók megoszlása és az olvasótermi állomány. = Csongrád Megyei Könyvtáros. 1975. 147 - 148 p. (A cikkből vett adatokat helyenként átcsoportositottuk: a bölcsészhallgatók közé - szakpárositásuknál fogva észrevehetően tévesen - sorolt tanárképző főiskolai hallgatók látogatásait a főiskolai hallgatói látogatásokhoz soroltuk.)

3. Uo. 146 p.

4. CSUBAR'JAN, O. Sz.: A szovjet könyvtártudomány fejlődésének eredményei és problémái. = Szemináriumok a szovjet és magyar könyvtárügy időszerü kérdéseiről (1971-1972). Bp. 1973. 19. p. - Kiemelés tőlem. NZs.

5. KUNZE, Horst: Grundzüge der Bibliothekslehre. 3. völlig veränd. Aufl. Leipzig 1966. 30-31., 48. p.

6. KLUTH, Rolf: Grundriss der Bibliothekslehre. Wiesbaden, 1970. 243. p.

7. VILENSZKAJA, Sz. K.: Universzitetszkie biblioteki v sziszteme szovetszkih bibliotek. = Quaestiones actuales rei bibliothecarie universitatum. Acta Univ. Szegediensis. Acta Bibliothecaria. Tomus 2. Fasc. 2-4. Szeged, 1959. 21., 28. p.

8. Az Egyetemi és Főiskolai Könyvtárak II. Országos Konferenciájának ajánlásai. = Könyvtáros, 1975. 643. p.

9. MÁTRAI László: Az Egyetemi Könyvtár. = Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1945-1970. Bp. [1972]. 178. p.

10. MARÓT Miklós: Kölcsönzésünk elemzése. Bp. 1973. 138. p. /Klny. Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei. 6./

11. Itt nem a debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára gyüjteményének, vagy a szegedi Somogyi Könyvtár alapitványi anyagának a tudományos jelentőségét vitatjuk, mindössze az egyetemi tudományos munka komplex egészére gondolunk.

12. A "tanulmányi anyag" fogalma alatt nem a tankönyvkiadás és -ellátás, valamint a hallgatók tankönyvvásárlásra való ösztönzésének a kérdéskörébe tartozó olcsó tankönyv- vagy jegyzetanyagot értjük, hanem a tanulmányi munkához előirt kötelező és ajánlott kézikönyv- és egyéb olvasmányanyagot.

13. V.ö. SULICA Szilárd: A Szegedi Egyetemi Könyvtár válságos helyzete. Szeged, 1939. 4. p. /A Szegedi Egyetemi Könyvtár dolgozatai. 3./

14. V.ö. PERSIÁN Kálmán: Az uj egyetemek és könyvtáraik. Kolozsvár, 1914. 4-5. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

15. SULICA Szilárd: I. m. 3. p.

16. Idézi: Vár a könyvtár! [Könyvtárhasználati utmutató.] Szeged, 1953. 1. p. /A Szegedi Egyetemi Könyvtár kiadványai. 7./

17. FÉNYES Miklós: 200 éves a Pécsi Egyetemi Könyvtár. = Könyvtáros. 1974. 520. p.

18. A Debreceni m. kir. Tudományegyetem Könyvtárának használati szabályzata. Debrecen, 1918. 1-2. §.

19. Erre a körülményre utalnak Csüry Istvánnak a debreceni könyvtáros, Szabó György törekvéseit vázoló sorai. Lásd: A Debreceni Egyetemi Könyvtár utja a szocialista tudományos könyvtár megvalósitása felé. (1-2. [Irta:] CSÜRY István.) Debrecen, 1960. 11. p. /A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának közleményei. 22./

20. VARGA Zoltán: A Debreceni Tudományegyetem története. 1. 1914-1944. Debrecen, (1967). 280. p.

21. Uo. 48-51. p.

22. A Debreceni Egyetem Könyvtára. [Könyvtárhasználati utmutató.] (Debrecen, 1954. 2. p.

23. V.ö. PÉTER László: Főveszély - a tudomány? = Könyvtáros. 1967. 718. p.

24. A hazai könyvtárak. SEBESTYÉN Géza: Az egyetemi könyvtárak. 1. = A Könyvtáros. 1957. 260. p.

25. V.ö. CSÜRY István: A könyvtár helye és szerepe a megujuló egyetemi oktatás rendszerében. = A debreceni tipográfiáról, könyvmüvészetről, könyvtárakról, olvasókról. Debrecen, 1973. 51-61. p., NÉMETH Zsófia: A szegedi felsőoktatási intézmények hallgatói az Egyetemi Könyvtárban. = Könyvtári Figyelő. 1975. 27-40. p., és különösen: Összefoglaló jelentés a Debreceni Egyetemi Könyvtár 1975. évi müködéséről. Debrecen, 1976. 8. p.

26. V.ö. LISZTES László - NÉMETH Zsófia: Az egyetemi könyvtár az oktatók tudományos munkájának szolgálatában. = Felsőoktatási Szemle. 1973. 83. p.

27. V.ö. Beszámoló jelentés a Pécsi Egyetemi Könyvtár 1964. évi munkájáról. [Pécs, 1965.] 15.p.

28. Naucsnaja Biblioteka imeni A. M. Gor'kogo Moszkovszkogo Universziteta. 2., iszp. i dop. izd. Moszkva, 1972. 11. p.

29. KONDOR Istvánné: Az uj könyvtári törvényerejü rendelet. = Könyvtáros. 1973. 510. p. Kiemelés tőlem. N.Zs.

30. A "tudományegyetem" és "szak-" vagy "szaktudományi" egyetem tartalmi és terminológiai kérdéseivel kapcsolatban lásd: ÁDÁM György: Korunk változó egyeteme. = Felsőoktatási Szemle. 1974. 1-3. p., CSABA Béla: Strukturális problémák és reformtörekvések a Debreceni Orvostudományi Egyetemen. = A felsőoktatási intézmények belső szervezete. Bp. [1976.] /Felsőoktatási pedagógiai tanulmányok./ ("Az universitas uj koncepciója" c. fejezet. 190-192. p.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A jelenleg használatos könyvtári eljárások elemzése és értékelése

HEINRITZ, Fred J.

A szerző Analysis and Evaluation of Current Library Procedures c. cikkének (Library Trends. April 1973. 522-532. p.) tömöritése

Az uj irányvonal kijelölése a jelenlegi helyzet ismeretét feltételezi. Ily módon a jelenleg használatos eljárások elemzése egy uj rendszer kialakitásának, megtervezésének logikus bevezetője, előkészitése. Az elemzés lényeges részét a részletes leirás teszi ki, amelyhez különleges technikai módszereket, például a feltérképezést és a mintavételt alkalmazzuk. Az értékelés az elemzés speciális része és ahhoz képest alárendelt viszonyban áll. Összehasonlitásokat foglal magába és tudomásunkra hozza, hogy egyes hivatalos előirásokhoz képest milyen a helyzetünk, hol a helyünk másokhoz képest, vagy önmagunkhoz képest, ha önmagunkat valamely más időpontban vizsgáljuk. Megállapitható tehát, hogy az értékelés a puszta elemzés és a rendszertervezés közötti kapocs.

Az elemzés tág értelemben vett meghatározása nem pontos. Bár maga az elemzés szó (analizis) a "rendszeranalizis" terminológiai szóösszetétel részeként is ismeretes, a "rendszer" szó az összetételnek csak olyan tagja, amely a teljes rendszer szempontjából való megközelitésre utal. Ebben a tanulmányban az "elemzés" kifejezést olyan értelemben használjuk, amely majdnem párhuzamos az elméleti szakmunkák leiró szemléletével. Nagyobb analitikai mélységet szeretnénk kifejezni vele, mint amilyenné a rendszeres használat egyszerüsitette ezt a meghatározást, és a megközelités nagyobb számu variációját, mint a gyakorlati kutatás.

A módszer tanulmányozásának (módszeranalizis, mozgáselemzés) célja az egyes eljárások mozzanatainak, azok sorrendjének és a közöttük levő kapcsolatoknak, viszonyoknak a részletezése. A tanulmányozás tárgyát két alapvető kategória képezi. Az első, hogy az analizis tárgya a terméket előállitó személy vagy gép. Ezt a kategóriát akkor használják a leggyakrabban, ha az eljárás részletes leirására van szükség. A másik, hogy az elkészülő terméket - nyomtatványokat, nyilvántartásokat, kataloguscédulákat vagy könyvcimkéket - tekintjük a tanulmányozás tárgyának. A módszeranalizis szabvány-technikái közül sokat mindkét megközelités esetén alkalmazhatunk.

A módszeranalitikus leginkább alkalmazott technikája a folyamatábra (flow chart), amely grafikusan ábrázolja az eljárások mozzanatainak sorrendjét az idő függvényében. Két fő tipust különböztetünk meg. A folyamatos felmérések tipusa igen alkalmas rendszeresen ismétlődő feladatok vizsgálatára, ha kevés alternativára nyilik lehetőség. Ahol azonban nagy lehetőség kinálkozik az alternativákra (al-eljárásokra), a döntési folyamatábra gyakran helyesebb megoldásnak mutatkozik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A folyamatos feltérképezési formák részletességük szinvonala tekintetében is különböznek. Az elemzés általában átfogó felméréssel kezdődik, amely által képet kapunk a könyvtárról, annak osztályairól, részlegeiről és müködéséről. Az egymást követő felmérések növelik a figyelembe vett mozzanatok számát. Ha azonban még mindig nem megfelelő szintü a részletesség, a felmérés minden egyes mozzanatát ujabb elemzés alapjának tekinthetjük. Ezt az eljárást addig folytatjuk, amig a birtokunkba jutó adatok száma meg nem felel a célnak, amely miatt az elemzésre sor került.

A folyamatos eljárásra vonatkozó feltérképezés, mint ahogy azt már a korábbiakban is emlitettük, egy viszonylagosan ismétlődő eljárás mozzanatairól ad képet. A lépéseket sorszámokkal látjuk el és osztályozzuk aszerint, hogy müködési, szállitással, ellenőrzéssel, késedelemmel vagy raktározással kapcsolatos lépésről van-e szó. A távolságot és gyakran az időt is feljegyezzük. Ezek a táblázatok különösen alkalmasak az emberek vagy az anyag kiemelkedő, tulzott mértékü felhasználásának kimutatására. E célból gyakorta mellékelnek hozzá folyamatos diagramot is.

Néha kivánatos a figyelmet olyan ismétlődő eljárásra összpontositani, amelyet egy meghatározott munkahelyen végeznek. A tanulmányozásnak ezt a formáját általában cselekvésanalizisnek (operations analysis) nevezik, és egy cselekvésre vonatkozó táblázat segitségével végzik. Ezek a táblázatok voltaképpen ugyanazokat a jeleket és osztályozási kategóriákat foglalják magukba, mint a folyamatos eljárásokra vonatkozó felmérések, de minden egyes érintett munkaerőre vonatkozóan külön táblázat készül. Igy a két kézzel végzett tevékenység vizsgálatánál mindkét kéz mozgását ki lehet mutatni és össze lehet vetni. Ha szükségesnek látszik, akár a láb és a szem mozgását is fel lehet mérni és nyilvántartásba venni.

Néha szükség van olyan személy által végzett munka leirására is, akinek a tevékenysége egy vagy több más személy vagy gép munkájával van összhangban. Erre a célra ugynevezett sokoldalu tevékenység táblázatokat fejlesztettek ki. A csoportel-járási táblázat, a folyamatos eljárási táblázat egy változata, lehetővé teszi, hogy az elemzés révén olyan tevékenységek kerülhessenek leirásra, amelyeket több személy végez - például a könyvek helyváltoztatásával kapcsolatos tevékenység széles skálája. Az ember-gép táblázat az alkalmazottak és az általuk használt gépek tevékenységére vonatkozik. Minden egyes személy vagy gép tevékenységét külön rovatban jelöljük és egyszerü időskála segitségével hozzuk egymással összefüggésbe.

Az időmérésnek (időtanulmányozásnak) annak meghatározásában van szerepe, hogy az egyes feladatok elvégzéséhez mennyi időre van szükség. Ez a méréstipus a megfelelő munkanormák és a könyvtári rendszer költségei helyes felméréséhez szükséges. Mivel mindenekelőtt arra van szükség, hogy tisztában legyünk a felmérés tárgyával, az ilyen jellegü tanulmányozás általában bizonyos módszeranalizis elvégzését feltételezi.

A munkamérésnek három főbb változata van: folyamatos időtanulmányozás, a munka reprezentativ felmérése és munkanaplótanulmányozás. A folyamatos időtanulmányozás esetén az elemzést végző személy direkt módon, stopperórával a kezében figyeli meg és jegyzi fel az egyes alkalmazottak számára szükséges időt, amelyen belül egy bizonyos müveletet meghatározott módon elvégezni képes. A helyzetet megneheziti, hogy az alkalmazott általában vagy gyorsabban, vagy lassabban dolgozik a normálisnak nevezett tempónál, ugyhogy az analizist végző személynek a megfigyelt időt becsült faktor segitségével kell a "normálisnak tartott" időhöz igazitania. Ehhez természetesen nagy ügyesség és gyakorlat, tapasztalat szükséges. Az átlagosnak, normálisnak tartott időt ezek után a dolgozók lehetőségeihez kell igazitani annak érdekében, hogy megfelelő munkanormát alakithassunk ki. Ez az egy-az-egyhez megfigyelési mód nagyon hasznos az alacsony szintü ismétlődő munkamozzanatok felmérésénél.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mindazonáltal a módszer kevésbé megfelelő a kevéssé uniformizált tevékenységekhez, igen időigényes (igy tehát költséges is), és könnyen megeshet, hogy zavarjuk az alkalmazottakat, akik esetleg visszautasitják, hogy az utvesztőbe zárt egerek módjára mérjük teljesitményük idejét.

A közvetlen megfigyelést reprezentativ munkafelméréssel is (tevékenységfelméréssel) elvégezhetjük az időméréses módszer helyettesitésére. Ahol a körülmények megengedik, hogy több dolgozót egyetlen elemző figyeljen meg, a költségek szintén alacsonyabbak lesznek, mint a stopperórás közvetlen felmérés esetében. A reprezentativ munkafelmérés lényege az, hogy alkalmanként, véletlenszerüen figyeljük meg a dolgozókat és feljegyezzük, hogy a megfigyelés időszakában milyen munkát végeztek. Ha különös figyelmet szentelünk annak, hogy kövessük a pontos statisztikai eljárásokat, bizonyos ésszerü türéshatáron belül meg tudjuk állapitani a holt idő mennyiségét, a különböző tevékenységekre forditott idő mennyiségét és az elvégzéshez szükséges időnormákat. Az utóbbi idők egyik érdekes reprezentativ munkafelmérési módszerfejlesztése abból áll, hogy zsebben hordható elemekkel müködtetett berendezést alkalmazunk, amely tetszőleges időközönként hallható jeleket bocsát ki magából. A könyvtáros magánál tartja ezt az eszközt és feljegyzi, hogy a hang meghallásának pillanatában éppen mivel foglalkozott.

A hivatásos, irányitási szinten a naplótanulmányozás (munkatanulmányozás) gyakran mutatkozik a legjobb módnak a különféle tevékenységekkel töltött idő meghatározására. El kell készitenі egy jegyzéket, amelyen lehetőleg részletesen szerepelnek azok a tevékenységi formák, amelyekkel a vizsgált személyzet foglalkozik. Ezután az előre megállapitott módon maga a dolgozó jegyzi fel azt az időmennyiséget, amelyet a jegyzékbe foglalt tevékenységtipusokkal töltött el. Ha ugyanakkor a teljesitményt is mérjük, módunkban áll egységidőket is meghatározni. Az elemzésnek ez a csináldmagad (do-it-yourself) formája könyvtári viszonylatban igen népszerüvé válhat, és szélesebb körben kellene alkalmazni, mint ezidáig.

A korábbiakban emlitett három fő módozat segitségével az elemzést végző személynek módjában áll, hogy csak a teljesitményét mérje az adott könyvtár adott dolgozójának. Ideális esetben természetesen az egyik könyvtárban gyüjtött adatokat össze lehetne gyüjteni, és a szabvány müveletek vagy feladatok katalógusát lehetne igy kialakitani, megjelölve az egyes munkafázisok számára szükséges idő mennyiségét. A másik könyvtár felüthetné ezt a katalógust és abból határozhatná meg, hogy egy adott feladat elvégzéséhez mennyi időre van szükség. Kezdeti lépésként már meghatározták bizonyos ismétlődő könyvtári munkamüveletek elvégzéséhez szükséges időmennyiséget.

Ha az időt már ismerjük, módunkban áll a költségeket is meghatározni. A munkatanulmányokkal kapcsolatos költségelemzést meg kell különböztetni a költségelszámolástól. Ez utóbbi az igazgatás egy eszköze, amelynek segitségével folyamatosan figyelemmel lehet kisérni a már müködő szervezet költségeit. A gazdasági vezető számára a legfőbb segitséget a könyvtár müködésének naprakész kontrolljához adja. Ennek ellentéteként, a munkatanulmányozási költségelemzés sokkal nagyobb foku részletességet igényel, célja pedig a különféle tevékenységek módjainak értékelése annak érdekében, hogy egy adott rendszert meg lehessen tervezni vagy ujra lehessen tervezni.

A költségeket általában két osztályba soroljuk attól függően, hogy közvetlen (munkaerő, szállitás, szolgáltatások) vagy közvetett (értékcsökkenés, fenntartás) költségekről van szó. A legnagyobb kiadás a munkaerővel kapcsolatosan jelentkezik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ha a felszerelés vásárlására forditott összeget kurrens kiadásnak tekintjük - könyvtárakban ez a gyakorlat - a költségekről alkotott kép eltorzul, hiszen igy az feltételezhető, hogy a felszerelés hasznos volta az éppen aktuális pénzügyi év végével megszünik. Általában a könyvtári felszerelések több éven keresztül használhatók, azonban veszitenek értékükből a használat során. Sok értékcsökkenési modell áll rendelkezésre, amelyeknek segitségével a rendszert elemző személy kiválasztja azt az egyet, amely az adott helyzetben, komplex voltának és pontosságának variálásával a legalkalmasabb. A könyvgyüjtemény, amely a legtöbb könyvtárban a legnagyobb beruházást igényli, logikusan amortizálódónak tünik, és ennélfogva értékében csökkenőnek kell tekinteni a rendszerelemzés során, még akkor is, ha a könyvtár pénzügyi szabályzata erre a hivatalos költségvetésben nem ad módot.

A fenntartási költségeket nem lehet a különböző tevékenységekre szétosztani. Ezeket általában arányosan osztják el a közvetlen munkaköltségek között. Ez a módszer egyuttal arra serkenti a könyvtár igazgatását, hogy - amennyiben ez gazdaságosnak minősül - kisérletet tegyenek a könyvtár automatizálására.

Nagy nehézségekkel kerülünk szembe, ha a könyvtári irodalomban hasznos költségvetési adatokat keresünk. Könyvtár és könyvtár közötti, érvényes költségösszehasonlitásokat még nehezebben lehet felállitani, mint érvényes időösszehasonlitásokat. Amig a szabvány-eljárásokhoz kapcsolódó idő bármely területre vonatkoztatva érvényes, ha a munka és az ahhoz kapcsolódó módszer azonos, a költségek viszonylatában különbségek mutatkoznak a különböző területek vagy városok esetében, továbbá az idő függvényében is.

A könyvtári értékelés céljára történő kvantitativ adatgyüjtés fő módszere az egyszerü számolás volt. Mivel ez az eljárás az elemzés felszinességét eredményezte, az utóbbi időkben uj módszerek iránti igény merült fel. 1966 juliusa és 1968 juniusa között az Institute for Advancement of Medical Communication (Orvosi Hirközlési Fejlesztési Intézet) kisérletet tett arra, hogy módszereket dolgozzon ki olyan objektiv adatok gyüjtésére, amelyek alkalmasak a helyi, területi és a nemzeti orvosbiológiai könyvtárak és a biomedikális információs komplexum fejlesztésének tervezésére és irányitására. Ez a kutatócsoport a könyvtári szolgáltatásoknak olyan jegyzékét állitotta össze, amelyeket egyéni használók vesznek igénybe, kidolgozott egy dokumentumszolgáltatási tesztet (annak meghatározására, hogy milyen sebességgel jut el a kivánt dokumentum a kérőhöz), teszteket hozott létre a hivatkozások azonositására és egyszerü ténykérdések megválaszolására (annak érdekében, hogy megvizsgálják az egyes könyvtárak olvasószolgálatainak lehetőségeit és alkalmasságát), és mechanikus reprezentativ méréseket végző eszközt dolgozott ki, hogy népszerüsitse a gyüjteménynek valamely főbb szolgáltatás segitségével történő kezelését (a kártyakatalógus használata, önkiszolgáló másolás stb.).

1966 juliusában John I. Thompson and Company szerződést irt alá Picatinny Arsenal-lal (U.S. Department of the Army) egy tanulmány elkészitésére, amelynek témája a "könyvtári tevékenységek és szolgáltatások hatékonysága felmérésének kritériumai", az Army Technical Library Studies (ATLIS) (a Hadsereg Müszaki Könyvtári fejlesztésére vonatkozó Tanulmányok) program keretében. Az egyik ajánlott megközelitési mód a meglevő könyvtári statisztikák áttekintése olyan analitikus bázison, amely lehetővé teszi a betekintést a jelenlegi gyakorlatba, amely a hatékonysági kritérium alapját szolgáltathatja. A másik elgondolás szerint egy "páronkénti összehasonlitásra" alapuló analizis használata alkalmazandó annak meghatározására, hogy a jól ismert igazgatási módszerek (módszertanulmány, költséghatékonysági elemzés stb.) közül melyik a legalkalmasabb az adott könyvtári szolgáltatások és tevékenységek tanulmányozására. Egy harmadik elgondoláshoz szükség van arra, hogy a könyvtáros

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

- könyvtárának beállitottsága szerint - készitse el a könyvtár céljainak és szempontjainak gyüjteményét és határozza meg azokat a teoretikus szolgáltatásokat és tevékenységeket, amelyekkel a célok elérhetővé válnak. Ezután az un. "hasznossági elemzés" segitségével hasonlitsa össze ezt a teoretikus helyzetet a könyvtárában fennálló tényleges szituációval.

A reprezentativ mintavétel igen hatékony módszer a könyvtári eljárások elemzéséhez és értékeléséhez. A könyvtárakban elemzésre váró hatalmas adatmennyiségek minden kétséget kizáróan elkerülhetetlenné teszik a jövőben e módszer fokozott használatát. A könyvtárosképzés minden tipusában némi fogalmat kellene nyujtani a hallgatóknak a reprezentativ mintavételről. Bár ezáltal nem válnának a könyvtárosok reprezentativ mintafelvevő szakértőkké, de a módszer mindinkább elterjedhetne az egész szakmában.

A reprezentativ mintafelvétel olyan eljárás, amely kompromisszumokkal lerövidíti a célhoz vezető utat. Annak érdekében, hogy a rendelkezésre álló adatoknak csak kis hányadát kelljen figyelembe venni, a kérdésünkre kapott válasznál megelégszünk a nem tökéletes pontossággal is. Minél kisebb toleranciát fogadunk el, és minél inkább ragaszkodunk ahhoz, hogy a kérdésünkre kapott válasz a türés határain belül maradjon, annál nagyobb mennyiségü mintát kell vennünk.

Mind változó, mind pedig állandó adatokból vehetünk véletlen mintát. Az első esetben figyelembe kell vennünk a megfigyelt tárgyak vagy személyek mindegyikének karakterét, a változatok körének kiterjedését. Az utóbbi esetében egyszerüen csak tudomásul vesszük az egyes tárgyak vagy személyek sorában fellelhető vagy abból hiányzó sajátosságokat és megállapitjuk, hogy ezek a sajátosságok milyen százalékos arányban vannak jelen, illetve hiányoznak. A változóra vonatkozó reprezentativ mintavétel például meghatározza azt az átlagos időtartamot, amely a könyv kikölcsönzése és visszaérkezése között telik el. A reprezentativ munkafelmérés a sajátosságokat vizsgáló módszer egy fajtája.

A mintavételkor az anyagba kerülő tételeket a véletlen számok táblázatából vagy permutációkból összeállitott táblázat segitségével határozhatjuk meg. Természetesen nagyobb adathalmaz esetén sokkal hatékonyabban végezhetjük el ezt a feladatot, ha a számitógépet vesszük igénybe. Az ez uton nyert számokra a "pseudo-random" kifejezést alkalmazzuk, mivel teljesen determinisztikus módon kerültek összeállitásra. Mindamellett a statisztikai vizsgálatok kimutatták, hogy gyakorlati célokra történő felhasználásához eléggé közel állnak a találomra (random) kiválasztott számok jellegéhez.

A reprezentativ mintavétel, felhasználása tekintetében, követi a könyvtári munka skáláját: nyilvántartások, gyüjtemény, személyzet és használók. A nyilvántartások közé tartozik a cédulakatalógus, a leltári nyilvántartás és a kölcsönzési nyilvántartás. A könyvtári gyüjtemények reprezentativ mintavétele általában ugy történik, hogy inkább a jelzeteket tekintik egy számnak, nem pedig a könyveket. Ha minden egyes lehetséges könyvhelyet külön számmal látnak el, minden egyes könyvhöz külön szám fog tartozni. A személyzet elemzését a reprezentativ munkafelmérés eszközével lehet végezni, amelyről már az időtanulmányozással kapcsolatban is emlitést tettünk. Hasonló, a véletlenre épülő technikával lehet elvégezni a könyvtárlátogatók elemzését is.

Megállapithatjuk tehát, hogy nincs hiány a könyvtári tevékenységek elemzésére alkalmas módszerekben. A korábbiakban leirt módszerek közül számos tipus nem igényel különösebb matematikai felkészültséget, csak a józan ész használatára van szükség. Felhivtuk a figyelmet a különféle módszerek előnyeire és hátrányaira, és mindent megtettünk annak érdekében, hogy egyes módszereket a könyvtárosok minél szélesebb körben alkalmazzanak. Azt szeretnénk kihangsulyozni, hogy az elemzés a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

rendszertervezés bevezetése. Az a könyvtáros, aki vállalkozik az elemzésre, rá fog döbbenni, hogy ez is - akárcsak az erény - bizonyos mértékig magában hordozza jutalmát.

A cédulakatalógusok jövője

A "The future of card catalogus" c. kiadványt (ARL Minutes of the 85th meeting, Washington, 1975.) FARAGÓ Lászlóné ismertette.

Az Association of Research Libraries-hez (Tudományos Könyvtárak Egyesülete) több megkeresés érkezett a cédulakatalógusok lezárásával kapcsolatban. Tekintettel az érdeklődésre, munkabizottság foglalkozott a kérdéssel. A munkabizottság eredményei alapján került sor az egyesület 85-ik ülésszakán, 1975-ben a téma megvitatására, meghivott előadókkal.

Közismerten szoros a kapcsolat a Library of Congress katalogizálása, cédulaellátása és a tudományos könyvtárak feldolgozó munkája között. Az LC katalogizálásában történő változások döntően hatnak a nagykönyvtárakra. Igy természetes, hogy a cédulakatalógusok problémáinak megtárgyalása az LC ilyen problémáinak megoldásán mulik, ezért elsősorban az LC tervei kerültek megvitatásra. Az LC munkatársai beszámoltak a kérdés történetéről, felméréseikről, levont következtetéseikről és terveikről. A hozzászólók egy része saját szempontjából birálta az LC terveit, tevékenységét, más részük önálló kezdeményezésekről, a katalógusproblémák sajátos megoldásáról számolt be.

A téma vitaindító előadásait és a felkért hozzászólók által elmondottakat az elhangzás sorrendjében ismertetjük, a vitát és annak eredményeit összefoglalásban közöljük.

Az ARL vitaülése számunkra igen aktuális: a magyar könyvtárak is uj cimleirási szabályzat életbelépése előtt állnak, továbbá a jelen valóságává lett nálunk is a gépi feldolgozás. Mindkettő felveti a régi katalógusok lezárásának, az uj katalógusok formájának, a régi és uj katalógus kapcsolatának kérdéseit.

A bevezető előadást Joseph ROSENTHAL, a munkabizottság elnöke tartotta. Nevéhez kapcsolódik a New York Public Library katalógusainak lezárása és az áttérés a gépi feldolgozásu kötetkatalógusra.

Az előadó a katalógusok növekedése miatt már 1973-ban az LC-hez fordult. Felvetette, hogy mit tesz az LC az "egymás mellé helyezés"* elve alapján a besorolási szabályokkal, saját régi katalógusai folytatásával.

---

* Az angol-amerikai szabályzat életbelépésekor az LC ugy döntött, hogy csak az uj cimfejeknél alkalmazza az uj szabályokat, ami a katalógusban már megvan, azt a régi formában irja le, a két leirási szabály igy egymás mellé kerül a katalógusokon belül.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az 1973 óta eltelt rövid idő is megmutatta, hogy a cédulakatalógussal kapcsolatos kérdések egyre több figyelmet követelnek. A vita ma nem arról folyik, lezárjuk-e a cédulakatalógusokat, hanem arról, hogy milyen legyen a jövőben a bibliográfiai megközelités.

A katalógusok jelenlegi helyzetét és jövőjét érintő tényezők közül csupán néhányra hivjuk fel a figyelmet. Korlátozó hatást gyakorolnak a költségvetések, az adott keretből többet szeretnének költeni a szolgáltatások megujitására, beleértve a rövid idő alatt gyorsan tért hóditó adatbázisokat. A jelenlegi katalógusok alkalmatlanok már a használatra, bizonyos anyagokat egyáltalában nem tartalmaznak, nem nyujtanak elég információt. A feldolgozás üteme sem kielégitő, a bibliográfiai információk tul lassan kerülnek be a katalógusba. A könyvtárak egyre jobban függnek az LC katalogizálásától és egyre elégedetlenebbek az LC tevékenységével, elsősorban, mint a változásokat képviselő intézménnyel. Későn osztja szét az adatokat, a MARC keveset fedez le. Nehéz és költséges az LC által bevezetett bibliográfiai változások követése - különösen a tárgyszavaknál, a testületi neveknél, a sorozatoknál és az ISBD (M) bevezetésével kapcsolatban.

A nehézségek egy része a különböző könyvtári szinteken folyó munkák közti rossz kommunikáció és összehangolás következménye, különösen a bibliográfiai számbavételnél és a hozzáférhetőségnél. Legalább öt szint létezik: 1) nemzetközi szint: IFLA, ISO stb.; 2) nemzeti szint: a három nemzeti könyvtár (LC, Mezőgazdasági, Orvosi), az ALA Katalogizálási Bizottsága; 3) az egyre fontosabb regionális szint, amely a gépi adatbázisra koncentrál; 4) az egyes könyvtárak szintje; 5) az egyes könyvtári hálózatok szintje, ahol gyakran folyik saját bibliográfiai tevékenység. A kapcsolat az egyes szintek között nehéz és a jövőben is számos probléma forrása lesz.

William J. WELSH a Library of Congress feldolgozó főosztályának vezetője a kérdéskör történetének felvázolásával prespektivát adott a vitához.

A cédulakatalógus már a modern korszak kezdetén problémákat okozott az LC-ben, elég az 1916. évi jelentésből idézni: a katalógusok növekedése azonnali figyelmet követel - irták. 1925-ben megállapitották: kiutat jelentene a nehéz helyzetből, ha a cédulakatalógus jelentős részét kötetekben kiadnák, az évi 160 000 darabos cédulagyarapodásból pedig időnként pótköteteket jelentetnének meg. 1944-ben azt is megállapitották, hogy a katalógus mérete és növekedése fenyegeti a katalógust, mint hatékony használati eszközt. De a méretek mellett a katalógus állapota, hibái is sok gondot okoztak. 1955-ben Seymour Lubetzky a katalógusok megosztását javasolta név/cim és tárgyszó katalógus részekre, ez utóbbinak továbbosztásával korszakok alapján, a régebbi korszak kötetkatalógusban történő kiadásával. Ujabb tiz év mulva ismét felmerült kötetkatalógusok kiadása, de a probléma csak nem oldódott meg. 1968-ban ujra foglalkoztak a cédulakatalógusok krizisével és végre 1969-ben sor került a szolgálati katalógus kettéosztására: név/cim és tárgyszókatalógusra. Az olvasói katalógus megmaradt szótárkatalógusnak.

"Az egymás mellé helyezés" szabálya egyre több gondot okoz és az ujra meginduló vitákon szóba került a katalógus beiagyasztása, uj katalógus épitése az uj szabályok és gépi feldolgozás alapján. Különböző felmérések, helyzetkép készült és javaslatok a megoldásra. Az egyetlen katalógus és a megosztott katalógus előnyeit, hátrányait elemezték a különböző funkcionális kivánalmak szempontjából. A könyvtáron belül azonban nem sikerült egyetértést elérni, a referensz-szolgálat a javaslatokban nem látta biztositottnak szolgáltatásai optimális folytatását. A feldolgozó főosztály számára nem maradt más hátra, mint a kérdés megoldására további javaslatok kidolgozása. Ebben az alábbi következtetésekre jutottak:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1. A tárgyszavak reviziójá t a meglévő katalógusban nem lehet végrehajtani. A katalógus megjavitásának feltétele legalább a tárgyszavas rész lezárása.

2. A név/cim katalógus folytatható esetleg a változásoknál az utalás módszereivel élve, remélhetőleg hatására nem romlik jelentősen a katalógus szerkezete.

3. Uj besorolási szabályokat csak lezárt katalógusrészben lehet alkalmazni, a teljes katalógus átszerkesztése lehetetlen.

4. Tárgyszókatalógusokat és bibliográfiákat legjobban meghatározott periodusokban lehet szerkeszteni, ezért meggondolandó, hogy az LC tárgyszókatalógusát 10 éves periodusokra osszák.

5. A név/cim katalógus korszakokra osztása csak akkor csökkentené a költségeket, ha az uj nevek megállapitásához nem kellene figyelembe venni a korábbi periodus katalógusát.

6. Az egyetlen katalógus megszünésével az előállott veszteséget pótolják az uj katalógus előnyei.

7. A lezárás időpontjaként a katalogizálás dátuma a kedvezőbb.

8. A javaslatok nem javitják a katalógus állapotát, de a megosztás könnyebbé teszi a régi részek szinvonalának emelését.

Amikor a javaslat készült, 1972-ben, nem volt meg még a perspektivája sem a teljes gépi feldolgozásnak. A MARC csak egy részre terjedt ki. A RECOM vizsgálatok pedig világossá tették, hogy a régi leirások nagymennyiségü géprevitele nem reális javaslat. A referensz-szolgálat a gépesitésben látta a megoldást, de amig ez meg nem valósul teljesen, nem fogadta el a döntést a katalógusok kérdésében.

Az elmult években a kilátások javultak és minden valószinüség szerint 1979-80-ra a teljes on-line kurrens katalogizálás megvalósul. Ez a kérdés ujabb megközelitését tette lehetővé, amelyet a referensz is elfogad, ez továbbá a kiindulópontja a régi katalógus sorsára vonatkozó további tanulmányoknak is. Erről John C. RATHER a feldolgozó főosztály kutató részlegének vezetője számolt be.

A központi kérdés: a belátható jövőben létrejön-e a várhatóan teljes gépi adatbázis, ha ez megvan, folytatható-e egy kettős rendszer, és ha nem, mi legyen a kapcsolat az adatbázis és a régi cédulakatalógus között?

A cédulakatalógus élő, növekedésnek, változásnak, pusztulásnak kitett szervezet. Néhány grafikon mutatja be e tényezők hatását az LC katalógusára. Az olvasói katalógus növekedésének ütemét ábrázolja az első: 1944-ben kb. 5 mill. cédulából állott, 1974-ben 20 mill. körül van, 1984-re 30-35 mill. cédulára lehet számitani. A szolgálati katalógus növekedése ennél erőteljesebb. Egész természetes, hogy a növekedésnek komoly hatása van a katalógus minőségére - egyre kevésbé alkalmas változások átvezetésére.

Sokan nem is gondolják, milyen méretüek a változások egy katalógus életében. Ezt mutatja be a második ábra. Az 1938-ban készült cimleirások mintegy 40 %-át javitották az évek során legalább egyszer, az 1958-ban készültekből mintegy 15 %, de még egy év alatt is az uj leirások 5 %-a került javitásra. A javitások oka nemcsak a hiba, a szabályalkotók tevékenységének következménye is.

A pusztulást mindenki ismeri, aki régi katalógusokkal dolgozik: elkopottak, piszkosak a cédulák, minél inkább használt egy leirás, annál jobban.

A harmadik ábra egy matrix. Felvázolja az uj katalogizálási szabályok változásainak átvezetési lehetőségeit, a módszerek eredményét három területen vizsgálja, és foglalkozik az egyes módszerek költségeinek nagyságrendjével is.

A gépi feldolgozás és adatbázis uj tényező, amely a cédulakatalógushoz hasonlóan szolgál bibliográfiai információforrásként. A következő 5-6 évben mérföldkőhöz ér az LC: a teljes kurrens feldolgozás közvetlenül gépi formában készül, az adatbázis ugyanolyan könnyen megközelithető lesz, mint egy katalógus.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A katalógus fenntartása ma 600 000 $-ba kerül évente, hogy 1980-ban mennyi lesz költsége, elképzelhető. A kérdés: fenntartható-e a kettős rendszer, tovább épithető-e a cédulakatalógus a gépi adatbázis mellett. A válasz határozott nem, a katalógusok lezárására kényszerülnek. Ebben a helyzetben a kritikus kérdés: mi legyen a MARC adatbázisa és a nem MARC alapu régi katalógus kapcsolata? Az LC állományából a régi katalógusban 5,1 mill. kötet lesz feltárva, az uj adatbázis akkorára 1,3 mill. lesz. A régi leirások géprevitelének lehetősége egyenlő a semmivel, igy sokáig, talán örök időkre lesz meg a szakadék a két információforrás között.

Mit is jelent ez a szakadék? A MARC adatbázis lesz a kurrens feldolgozás alapja és forrása. Igazi, közvetlen on-line katalogizálási rendszerben nem lehet korábban feldolgozott, másutt lévő adatokkal dolgozni. Ha más forráshoz, a régi katalógushoz kell fordulni, akkor az on-line katalogizálás egyszerüen megszünik. Hozzátehetjük, hogy ha az országos adatbázis decentralizált inputjára gondolunk, elengedhetetlen, hogy minden résztvevő számára ismert legyen az adatbázist irányitó hiteles név- és tárgyszónyilvántartás. Ha ez az LC cédulakatalógusára épülne, természetesen lehetetlenné válna. Hiteles névjegyzékek kiadása sem vezetne célra, hiszen a név önmagában, ha nem egy adott mühöz kapcsolódik, nem mond semmit. Tudomásul kell venni, hogy minden más adatbázisra való tekintet nélkül a gépi adatbázishoz viszonyitva kell katalogizálni, nem lehet állandóan a multra támaszkodni.

A kapcsolat az uj adatbázis és a régi katalógus között igen érzékeny valami, komoly költséggel előállitott értékes információk tömege van a katalógusban. A személynevekkel ellentétben a testületi neveknél feltétlenül hasznositani kell ezeket az információkat, a gépi adatbázisban hivatkozni kell a régi katalógusban használt formára.

A vita persze arra irányul, hogyan hatnak az LC tervei a könyvtárakra. Minden könyvtárnak magának kell eldöntenie, hogy mi számára a legjobb megoldás. A változások tudomásulvételére és alkalmazására rendelkezésre állnak az előadás során korábban felvázolt módszerek. Egyesek lezárhatják katalógusaikat - ez az ut nem járhatatlan, amint azt a New York Public Library példája mutatja.

A problémának sajnos nincs tökéletes megoldása, sőt talán még jónak mondható megoldása sem, de valamilyen cselekvésre kényszerülünk.

Az előadásokat részletesebb nyomtatott anyag egészitette ki, amelyet a résztvevők megkaptak. Mivel maguk az előadások ezeknek lényegére koncentráltak, ismertetésükre részletesebben nem térünk ki. Az érdeklődőknek a mellékletek a KMK Könyvtárában rendelkezésére állnak.

A nagykönyvtárak álláspontját Judith CORIN, az UCLA program egyik tervezője és Joseph ROSENTHAL képviselték. Előadásaikat egybevontan ismertetjük. Mindketten saját könyvtáruk terveire is kitértek.

Az LC tervezett változtatásai nehéz helyzet elé állitják az LC katalogizálását felhasználó könyvtárakat. Az ismert problémák mellett továbbiakra hivták fel a figyelmet, amelyek a cimfej megválasztásával, illetve változtatásával függnek össze. Igy a személynevek megválasztása nemcsak katalóguskérdés, hanem a Cutter-számok változásával a raktározásban is komoly zavarokat okoz. Hatással lesz a szerzeményezés nyilvántartásaira is.

A felvetett nehézségekkel nem óhajtják az LC-t befolyásolni, hogy álljon el a változásoktól. Elismerik a rendszeresen épitett, következetes bibliográfiai adatbázis nagy értékét. De a nagykönyvtárak függősége, szoros kapcsolata az LC-vel jobb kommunikációt, több párbeszédet követel. Szeretnének biztosak lenni, hogy a változások az események szervezett sorrendjében következnek be és hogy bevezetésük előtt az LC közli elhatározását. Két technikai célkitüzést igen fontosnak tartanak: a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kurrens feldolgozás teljes gépesitését, amely megadja a változtatásokhoz szükséges kellő flexibilitást, továbbá könyvtáron belül és könyvtárak között az adatok igények szerinti megválasztására és cseréjére ad lehetőséget;- a gépi hiteles nyilvántartásokat, különösen a hiteles névjegyzéket és a sorozatokra vonatkozó információkat.

Szerencsétlen elgondolás az egymás mellé helyezés szabályainak megszüntetése már most, a kurrens teljes feldolgozás 1980-ra tervezett létrejötte előtt. Hatása sok gondot és költséget okoz, felveti a katalógusok azonnali lezárását. Viszont sokkal előnyösebb lenne a katalógusok lezárását az LC tervezett lezárásával, a gépi feldolgozással egyidőben és összhangban végrehajtani. A közbenső időt fel lehetne használni a nagykönyvtárakban is a gépesitésre, kellő idő maradna tervezésre. Jó lenne, ha az LC is felismerné a katalógusok kollektiv lezárásának előnyeit.

Együtt kell munkálkodni a gépi hiteles nyilvántartás ellenőrzőrendszerén, valamint intenziven tanulmányozni kell a tárgyszórendszer revizióját is.

Foglalkozni kell a várható költséggel, beleértve a mikroformáju katalógusokhoz szükséges felszereléseket, vagy a kötetkatalógusok kiadási költségeit is.

Paul FASANA-t, a New York Public Library katalógusainak lezárásával és a gépi kötetkatalógusok rendszerének kiépitésével kapcsolatos tapasztalatai összefoglalására kérték fel.

Két hatalmas katalógushálózatról volt szó: a tudományos könyvtárak 14 külön katalógusáról 30 mill. cédulával és a 150 fiókkönyvtár cédulakatalógusáról. 1972-ben indult meg uj feldolgozásban a gépi előállitásu foto-kötet-katalógusrendszer. Azóta a tudományos könyvtárak adatbázisába 200 000 cim, a fiókkönyvtárakéba 180 000 került. A rendszer hatékonynak és termelékenynek bizonyult. A beinditáshoz a személyzetet 18 hónap alatt készitették fel. Egyik rendszerről másikra való áttérés megköveteli a munkában lévő anyagok teljes felszámolását, egyes esetekben ez 15 éve feldolgozásra váró müre is vonatkozott. A felszámolás egy évig elhuzódott. A katalógusok lezárását szinkronban végezték, de a hivatalos lezárás után csak 3 évvel sikerült elérni, hogy minden cédula bekerüljön a katalógusokba. De ez még nem jelentette a katalógusok revizióját, helyreállitását. Hiszen megőrzésre, filmre csak rendezetten kerülhetett. Jelenleg a 14 tudományos könyvtár régi katalógusa már kötetben kiadásra került, de a szolgálati katalógus mérete és az ezzel kapcsolatos költségek miatt még kiadásra, illetve rendezésre vár.

A gépi technika hatékonyan és gazdaságosan pótolja a hagyományos katalogizálást és ami még fontosabb, képes összekötni a régi és uj katalógusokat, megkönnyiti a változások vezetését.

Hugh ATKINSON Ohio Stat-ből megállapitotta, hogy bár nagyságrendben különbségek vannak az egyes könyvtárak között, mindannyiuknak azonos problémával kell szembenézni. A költségektől eltekintve mindenki igényli az egységes, egyetlen, minden információt tartalmazó katalógust. A cédulakatalógus erre pedig ma már alkalmatlan. A cédulakatalógus miatt nem sikerült az adatokat kivánt formára leforditani. Ohio döntött: nem folytatják tovább gyüjteményeik feltárását cédulakatalógusban, az eredeti katalogizáláshoz szükséges analiziseket sem tudják tovább végezni. Egyetlen járható ut a decentralizálás, de elektronikus centralizálással összekötve. A könyvtárakat általában önkiszolgáló módszerrel használják: ott a katalógus, az olvasó ismerje ki magát. A gépi rendszerben a rekord és a használó közé szakmai tudást helyezünk. A gépi rendszerben a keresés is egyszerübb, lehetővé teszi akár a szavankénti keresést is, megoldja az utalásokat. Ha az LC áttér a teljes gépesitésre a kurrens feldolgozásban, a transzliteráció megoldása még elég nehéz lesz.

Rutherford ROGERS Yale-ből elismerte, hogy az LC katalógusa a legnagyobb bibliográfiai eszköz, hasonló megállapitást lehet tenni Yale katalógusaival kapcsolat-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ban is. Ennek ellenére a katalógusok napjai meg vannak számlálva - egyszerüen nincs több hely számukra. Az LC példáját követni kell, minden feltétel nélkül el kell fogadni az automatizált on-line rendszert. A kérdés: fel tudnak-e készülni addigra, hogy élvezzék a rendszer előnyeit. Egyet hangsulyozni kell, a mindenki által használható hiteles nyilvántartás elengedhetetlen feltétei.

A katalógusok megosztása a régi cédula és az uj rendszerre, nem jelenthet nehézséget, hiszen minden kutató legalább féltucat könyvtárban dolgozik különböző katalógusokkal. Hogy egy könyvtárban két katalógusban kell keresnie, hamar megszokja. Már most is kiegésziti Yale-ban az alapkatalógust a gépi előállitásu mikrofilmjegyzék a feldolgozás alatt álló müvekről.

Basil STUARD-STUBBS Kanadáról számolt be. Döntöttek, lezárják a cédulakatalógust, mert költséges, egyre költségesebb, sok helyet foglal el.

Az országos központi katalógus problémáival három éve foglalkozik egy munkabizottság, előreláthatólag itt is a gépesitésben találják meg a megoldást. Bár a terminálok egyre kevesebbe kerülnek, teljes elterjedésükig egy közbenső időszakkal számolni kell. Angliai tapasztalatai alapján ezt a COM rendszerben látja, azaz a gépről közvetlenül mikrofilmre vitt adatok rendszerében. Általában a használók ritkán igénylik a teljes bibliográfiai leirást, ezért ezt másutt lehet tartani és a használók igényelte adatokkal lehet dolgozni. A régi katalógusok mikrofilmrevitelével meg lehet teremteni az egyetlen nyilvántartást, egyesiteni lehet a megosztott katalógusokat.

A hozzászólások során első helyen az egymás mellé helyezés szabályaiból, illetve megszüntetéséből adódó nehézségeket emlegették. Többen javasolták, hogy e szabály megszüntetését hozza az LC összhangba a teljes kurrens gépi katalogizálással. Az LC elismerte, hogy álláspontja további meggondolást igényel és hajlandónak mutatkozott álláspontja felülvizsgálatára.

A közvetlen on-line összeköttetés az LC adatbázisával még több év mulva valósul meg. Sajnos - állapitották meg az LC szakemberei - a gépesités terén minden erőfeszités tovább tart és többe kerül, mint ahogy azt tervezik.

A transzliterálás körül kialakult vitában felmerült, hogy a kutatók kisebbsége tud olvasni a kérdéses nyelveken, érdemes-e transzliterálni, nem lenne-e célszerübb külön katalógusokat épiteni. Aki a nyelven olvasni tud, jobban jár az eredeti szöveggel. A nemzeti nyelven történő katalogizálás lelassitja a feldolgozást. Érdemes megvárni a döntés előtt egy kisérlet eredményét: Nixon - Brezsnyev megállapodása alapján megindult a gépi szalagok cseréje a két ország között. Egyelőre kisebb szalagokról van szó, ezeket az Atomerő Bizottság kapja meg és egyik programja alapján transzliterálja.

Az előadások elsősorban tájékoztató jellegüek voltak, egy párbeszéd kezdetét jelentették, igy természetesen határozatokra nem került sor.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

módszer	Az uj szabályokkal kompatibilis lesz-e minden leirás?	Következetesek* lesznek-e a leirások?	Szétszóródnak-e a katalógusban a leirások?	Költségnagyságrend
Régi leirások reviziója	igen	igen	nem	$$$$$
Régi leirások áthelyezése	igen	nem	nem	$$$$
Egymás mellé helyezés	nem	igen	nem	$
Utalások	igen	nem	igen	$$
Uj katalógus	igen	nem	igen	$$$

A régi leirások reviziója azt jelenti, hogy uj leirások készülnek, mindhárom területre az ideális, de legdrágább megoldás.

Az áthelyezést egyesek választólap-technikának is nevezik, a régi leirások beosztásra a régi cimfejekkel kerülnek át az uj cimfej helyére (legfeljebb ceruzával kijavitva) és a választólapra bizzák az eligazitást. A módszer sokat biz a katalógusszerkesztőkre, azoknak kell felismerni, ha kiemelnek egy régi leirást, hogy bármi van is a szövegben, milyen uj forma alá kell besorolni.

Az egymás mellé helyezésnél a régi cimfejek tovább élnek, az uj szabályok csak a katalógusba először bekerülő uj cimfejeknél kerülnek alkalmazásra.

Az utalásos módszernél az uj szabály szerint készült cimfejeknél utalni kell a régire és forditva.

Az uj katalógus határozottan kimondja a régi lezárását, ellentétben az utalásos módszerrel, ahol akkor kerül sor utalásra, ha a cimfej változik. Uj katalógusban automatikusan szakadás áll be a cimfejeknél.

* Ez a kérdés arra válaszol, hogy megváltozott cimfej esetén a katalóguson belül következetesek lesznek-e a régi cimleirások cimfejei az uj leirásokkal. Az áthelyezéses módszernél a régi leirások régi cimfeje marad. Az egymás mellé helyezésnél - jó vagy rossz a cimfej, mindegy - egy cimfej formája mindig következetes az összes leirásokon. Mind az utalásoknál, mind az uj katalógusoknál a régi leirások változatlanul maradnak, tehát nem következetesek az ujakkal.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Egy megye központi könyvtári ellátásának hazai lehetőségei NDK-beli tapasztalatok alapján

HALÁSZ Béla

A Német Demokratikus Köztársaság közmüvelődési könyvtárügye sokban hasonlit a magyarhoz. Vannak azonban szembetünő különbségek is. Az egyik ilyen a megyei közmüvelődési (állami) könyvtári hálózat fokozottabb centralizációja. 6-7 évvel ezelőtt több megyében a megyei könyvtár székhelyén müködő különböző könyvtárak összevonásával ugynevezett tudományos általános könyvtárakat hoztak létre. Ilyen szervezeti keretben müködik például a potsdami (uj épületét 1974-ben avatták) és a schwerini "Wissenschaftliche Allgemeinbibliothek". A központositásnak természetesen más jelei is vannak, ezért érdemes az egyik megyei hálózat tevékenységét részletesebben is megvizsgálni. Mivel Schwerinben évek óta müködik a központi könyvellátási rendszer, s azt 1975-ben módomban volt személyesen is tanulmányozni, ennek a bemutatása látszik indokoltnak. Azt nem kell bizonygatni, hogy a centralizáció hazai könyvtárügyünknek is aktuális kérdése ma. De igy van ez külföldön is a szocialista országokban, ahogy arról a hazai és külföldi szaksajtóból gyakran értesülhetünk az utóbbi időben.

A schwerini Tudományos Általános Könyvtár

Az egykori mecklenburgi tartomány keleti része, Schwerin megye dombos, tavakkal, folyókkal sürün szabdalt, a Dunántulhoz hasonló vidék. Veszprém megyével különösen sok a közös vonása, hiszen a Schweriner See az NDK második legnagyobb tava, a kulturális hagyományok pedig itt is igen régiek (középkori főiskolák, könyvtár). Számunkra döntő azonban, hogy szintén kistelepüléses megyéről van szó. A városok között vannak 5-10 ezer lakosuak, a falvak lélekszáma pedig 500-1500 között mozog. A könyvellátás tehát nem kis nehézségekbe ütközik és központi kérdésnek számit.

A tudományos általános könyvtárat 1969-ben hozták létre az egykori "Mecklenburgische Landesbibliothek", a "Stadt- und Bezirksbibliothek" és a "Kreisbibliothek Schwerin-Land", tehát egy tudományos, egy megyei és egy járási könyvtár összevonásával. A könyvtár alapszabályában, amit a megyei tanács kulturális osztálya adott ki, a többek között ez áll (nyersforditásban): "A Schwerin megyei Tudományos Általános Könyvtár általános nyilvános könyvtár. Fenntartója a városi tanács (!). A megyei könyvtárszervezet központja. A szocialista személyiség és a nemzeti müveltség kifejlesztésének szolgálatában áll, vagyis feladata:

- A lakosság, az üzemek és az intézmények széleskörü és gyors ellátása irodalommal a városban és a megyében.
- A tudományok elsajátitásának és a képzésnek a segitése, különös tekintettel a serdülő ifjuságra.
- Mecklenburg vidék helytörténeti irodalmának gyüjtése, feltárása és rendelkezésre bocsátása.
- A megyei könyvtári rendszer továbbfejlesztése, a tudományos-módszertani munka irányitása.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ezeknek a feladatoknak a megoldását a gyüjtemény, annak feltárása és a könyvek, folyóiratok, ujságok, kották és hangszalagok rendelkezésre bocsátása biztositja.

A könyvtár elősegiti a tudományos és gazdaságpolitikai feladatok megoldását és jó atmoszférát teremt az olvasáshoz, tanuláshoz sokoldalu könyvtár- és irodalompropaganda segitségével. Differenciált tájékoztató tevékenységet fejt ki. A megyei tanács kulturális osztályának megbizásából az állami általános nyilvános könyvtárak politikai-ideológiai és szak-módszertani irányitója. Kooperációs kapcsolatban áll a megyei tájékoztatási és dokumentációs intézményekkel, a szak- és szakszervezeti könyvtárakkal.

Tevékenységét összehangolt rendszerben fejti ki, melynek részei:

- központi gyüjtemény és tájékoztatási centrum,
- a városi könyvtár a hálózatához tartozó fiókkönyvtárakkal és kölcsönző állomásokkal,
- a járási könyvtár a körzeti könyvtárak rendszerével,
- a tudományos és módszertani osztály,
- technikai osztály.

A könyvtár a megyei könyvtári rendszer szolgálatában áll. Megvásárolja és feltárja a gyakorlatban szükséges irodalmat, irányitja a könyvcserét és a könyvtárközi kölcsönzést. Gyüjti a mecklenburgi helytörténeti anyagot (3 megyére vonatkozóan)...

Központi katalógusban tárja fel a rendelkezésre álló tudományos irodalmat, a cédulákat megküldi a rostocki központi mecklenburgi katalógusnak.

A könyvcserét megyén belül, valamint a hazai és nemzetközi könyvtárközi kölcsönzést közvetlen "házhoz szállitással" végzi. Saját állományából rendszeresen közlekedő könyvtári autóval letétet biztosit (Kurierdinst). Szoros kapcsolatban áll a rostocki Egyetemi Könyvtárral és a könyvcserét, könyvtárközi kölcsönzést irányitó más könyvtárakkal."

Szó esik még az alapszabályban a könyvtár jogállásáról, az állománygyarapitásról (gyüjtőkör), az állományfeltárásról és tájékoztató szolgálatról, a könyvtár- és irodalompropagandáról, a módszertani és igazgatási munkáról. A lényeg az, hogy a város könyvtárainak az összevonásával egységes könyvtári szervezetet hoztak létre, melynek irányitója egy különálló adminisztrativ osztály (módszertan és igazgatás). Ez a szervezet az egész megyére vonatkozóan biztositja a könyvek központi beszerzését, felszerelését és szállitását. Saját központi gyüjteményének rendelkezésre bocsátásával pedig lehetővé teszi az egész megyében a magas szinvonalu, tudományos igényü könyvtári szolgáltatást. Az igazgatóság összefogja a város különböző pontján lévő könyvtárak munkáját és a megyei hálózatét. Az épületben müködik az a technikai osztály, amely a könyvrendelést bonyolitja; elvégzi a könyvek szerelését (ebbe beletartozik a könyvek tartósitó szintelen lakkal való bevonása is) és gondoskodik a szállitásról. Itt van az autók telephelye, amelyek közül az egyik minden nap futárszolgálatot teljesit. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy hetente egyszer minden városi- járási könyvtárba eljutnak, de járnak Rostockban is a könyvtárközi kölcsönzési kérések intézéséért.

A vidéki járási könyvtárak a szerzeményezést azonban maguk végzik. A technikai lebonyolitás centralizálása lényegesen leröviditi a könyvek átfutási idejét a megjelenéstől a könyvtári polcra kerülésig. Igaz az is, hogy mivel a könyvtárak a nálunk megszokottnál nagyobb "szériákkal" dolgoznak (egy-egy müből 20-30 példányt is vesznek egy könyvtár számára), igy egyszerübb a lebonyolitás. Gyorsitja a folyama-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tot az a szellemes megoldás is, hogy a kéziratról készült recenzió a könyv megjelenésével egyidőben a könyvtárosok rendelkezésére áll. Ezekre a fogásokra azért is szükség van, mert az NDK-ban nincs magyar értelemben vett Könyvtárellátó.

A Könyvtárellátó Vállalat léte azonban nem kérdőjelezi meg a központositást, ellenkezőleg, erősiti. Két okból is:

1. A vállalat jelenlegi formájában nincs feladata magaslatán. Egy 1975-ben Veszprém megyében végzett felmérés adatai szerint a vizsgált községi könyvtárakban a megrendelt, de nem szállitott müvek közül minden negyedik törzsanyag volt. A kihuzott müvek aránya pedig elérte a 16-20 százalékot. (Vö.: Varga Béla: A könyvtári könyvellátás gondjai és elképzelés azok megoldásra Veszprém megyében. Kézirat.)

2. Mivel minden könyvtár (a legkisebbek is) szerződéses viszonyban állhat a vállalattal, eleve reménytelen és lehetetlen az azonos szintü szolgáltatás. Bár nyilvánvaló, hogy erre nincs is mindig szükség, a gyakorlat szerint rangsorolni kell a könyvtárakat, ami azt jelenti, hogy a községi könyvtárak már semmit sem kapnak. A sorrend megállapitása pedig rengeteg buktatót hordoz magában. Ha a vállalattal szemben egy egész könyvtári szervezetet képviselő tekintélyes intézmény áll, háta mögött kellő technikai és anyagi alappal, a viszony merőben más. Nem egyoldalu függőséget, hanem kölcsönös érdeket jelent.

Nem lebecsülendő a nagyobb tételekben történő szállitás előnye sem (idő, munkaerő, szállitási költség, stb. megtakaritás), hiszen nem mindegy, hogy 1000 kötetet egy helyre, vagy 15-re kell csomagolni, adminisztrálni és elszállittatni.

De más indokok is vannak. Érdemes megnézni a gyakorlatban a főfoglalkozásu könyvtárossal müködő községi (körzeti) könyvtárak szerzeményező tevékenységét. Nagyon sok helyen az a szokás, hogy a kitöltött rendelőjegyzéket a könyvtárosnak a járási szerepü könyvtárba kell küldeni, ahol azt az egyik módszertani munkatárs átnézi és kijavitja (!?). Jobb esetben egy központi nyilvántartással a háta mögött (meg tudja nézni: a másodkiadások megvannak-e ?), de nagyon gyakran anélkül. Beir és kihuz különböző szinü ceruzákkal, amihez még hozzájönnek a könyvtárellátó jelei, aminek következtében a könyvszállitmány megérkezésekor egy rejtvénynek beillő kisérőjegyzéket kap kézhez és komoly munkájába kerül annak kideritése:miért éppen azokat a müveket kapta meg? A szerzeményezés szakmai irányitása ebben az esetben visszájára fordul és komoly akadálya lesz a tervszerü, átgondolt állományépitésnek. A kérdés, azt hiszem, magától értetődően adódik: ha még a főfoglalkozásu községi könyvtárosok szerzeményező tevékenysége is illuzórikus (nem is beszélve a tiszteletdijasokról!), és gyakorlatilag a járási könyvtár végzi azt, nem lenne célszerübb és gazdaságosabb közvetlen feladatává tenni?

Tehát a schwerini példából azt a tapasztalatot vonhatjuk le, hogy a szerzeményezés centralizálása bizonyos ellátási körben ésszerü és szükséges. Ennek meghatározása, a módszerek megválasztása már eltérő lehet társadalmi, gazdasági, politikai és más tényezők hatásának következtében. Az ellátási rendszerben központi szerepet játszanak a járási könyvtárak. Ezek közül egynek a bemutatása szükségesnek látszik.

A ludwigslusti Járási Könyvtár

Történelmi levegőjü kisváros, a mecklenburgi hercegek egykori székhelye. 13 000 lakosa van, az egész járásnak is csak 64 000. A községek 4-500 lélekszámuak. A szerzeményezést a könyvtár maga végzi, de a beszerzést a schwerini bonyolitja

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

le. A 39 falu ellátását 8 körzeti könyvtár biztositja összesen 66 központi és fiókkönyvtárban, kölcsönző állomáson.

Minden anyagi forrás a járási könyvtárnál van összevonva, a főfoglalkozásuak bére is! A körzeti könyvtárak (Zentralbibliothek) könyvcseréjét központilag végzik, átlagban évi két alkalommal (?). A tagkönyvtárak könyvcseréjének lebonyolitása pedig a körzeti könyvtáros feladata. Ez azt jelenti, hogy az egész megyére szóló központi ellátási rendszerben jelen van és elvben müködik egy kisebb: a körzeti ellátás is. Ennek az a gyakorlati következménye, hogy a járási könyvtárakig minden rendben van; a körzeti könyvtárak is megfelelnek a társadalmi elvárásoknak, mint a székhelyük ellátását biztositó intézmények. Területi feladataikat azonban képtelenek megoldani, a tagkönyvtárak mostohák maradnak. Krónikusnak mutatkoznak azok a tünetek, amelyek a hazai körzeti ellátási rendszert is egyre jobban megkérdőjelezik. Csak a legszembetünőbbeket sorolom fel: megoldatlan a rendszeres csere megfelelő szállitóeszköz hiányában. A tagkönyvtárak többsége nem üti meg a könyvtár mértékét. A ludwigslusti járásban meglátogatott "intézmények" 2-300 kötet esetlegesen összeállt könyvanyagból álltak, mindenfajta feltárás és rendszerezés nélkül.

Nincs élő kapcsolat a központi könyvtárakkal. Az egy, vagy legjobb esetben 2 munkatárssal müködő körzeti könyvtárak képtelenek a helyi problémák helyszinen történő megoldására, hiszen még a nyilvános szolgálat biztositása is gondot okoz saját könyvtárukban (betegség, tanulmányi szabadság, értekezlet, stb.). Ezért a feladatok többségét a járási könyvtár központilag végzi. Szervezi az NDK-ban igen hangsulyosan kezelt könyvtár- és irodalompropagandát, a képzést és továbbképzést, az állományfeltárást és a bibliográfiai tevékenységet, a központi szolgáltatások közvetitését, stb. Vagyis a körzeti könyvtár tulajdonképpen egy nagyon könnyen kiiktatható láncszem.

A hazai gyakorlattól eltérően a járási könyvtár nemcsak a körzeti könyvtárak feladatait végzi összevontan a központban, hanem rendelkezik a járás rendelkezésére álló összes anyagi eszközzel is. Ennek az utnak követése a tanácstörvény szellemének ismeretében nem látszik valószinünek. De biztos-e, hogy a könyvbeszerzési keretek egyszerü járási szintü összevonása jobb könyvellátást is jelent? Az NDK könyvtárainak anyagi lehetőségei köztudottan jobbak a hazainál, ezért nagyon tanulságos az a statisztika, amely Schwerin megye állami könyvtárainak könyvállományát tartalmazza az 1974-es állapotnak megfelelően. (Bibliotheksstatistik 1974. Staatliche Allgemeinbibliotheken und Gewerkschaftsbibliotheken des Bezirkes Schwerin) A füzet a szakszervezeti könyvtárak adatait is tartalmazza. Ezek elemzésébe azonban - bármennyire is érdekes lehetne - most nem lehet belemélyedni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

AZ ÁLLAMI ÁLTALÁNOS KÖNYVTÁRAK ÁLLOMÁNYA
SCHWERIN MEGYE

Járás	Összes állomány	100 lakosra jutó kötet	100 olvasóra
Bützow	75 444	240	723
Gadebusch	52 078	194	675
Güstrow	145 050	201	601
Hagenow	143 770	190	629
Ludwigslust	109 786	174	572
Lübz	72 711	205	642
Parchim	70 775	170	581
Perleberg	113 648	139	531
Schwerin-Land	64 092	180	614
Sternberg	50 788	203	847
Járások összesen	898 142	184	616
Schwerin város	599 641 !	577 !	2 643 !
Megye összesen	1 497 783	253	890

A megyei átlag 2,53 kötet lakosonként. Figyelembe kell venni azonban Schwerin kiugró eredményét (a közel 600 ezer kötet 90 százalékát a mecklenburgi tudományos könyvtár állománya teszi ki), amely erősen javitja a statisztikát. Jellemzőbb a járási adat, az 1,84, amely nem éri el a magyar átlagot. Azt is tudni kell, hogy Schwerin megye eredményei alapján az 1-2. helyen áll a megyei könyvtárak rangsorában. Az is kétségtelen, hogy a megyei rendszer lényege éppen az, hogy a megyei tudományos általános könyvtár átfogó hatókörü. Kérdés azonban, hogy a régi tudományos gyüjtemény igénybevétele milyen mértékü.

Az látszik járható utnak, hogy feltétlenül biztositani kell egy központi könyvbeszerzési keretet, de nem feltétlenül mechanikusan kirótt pensumok alapján. Ennek biztositása azonban ma még megoldatlan feladat és a legkomolyabb akadály lehet egy megye központi ellátási rendszerének megvalósitásában. Helyesnek látszik ugyanis az elv, miszerint a megyei ellátási rendszer a járási (vagy volt járási) könyvtárakra épül. Ezt az elvet természetesen a hazai viszonyoknak megfelelően kell adaptálni. A legfontosabb megszivlelendő tanulság: a körzeti könyvtári rendszert fenntartani nem szabad, nem lehet ebben a formában. Központi ellátóhelyeket kell létrehozni a volt járási könyvtárakra alapozva, de nem ragaszkodva mereven a területi és hatásköri tényezőkhöz. A könyvbeszerzés megyei centralizálása nem látszik megvalósithatónak, de nem is feltétlenül szükséges. Ha a járási szerepü, vagy a városi könyvtárak meg tudják valósitani a központi ellátás feltételeit, kiiktatható.

A báziskönyvtárak és a Könyvtárellátó Vállalat viszonyában pedig akkor áll be jelentős fordulat, ha a szakmai és az üzleti kérdéseket különválasztják. Gyakorlatilag: a katalóguscédulákat, a jelzetelést valamelyik központi könyvtár készíti, a Kollektor csak értékesit. Az elsőre az NDK-ban van példa, hiszen cédulakészitéssel például a berlini Városi Könyvtár foglalkozik.

Van még egy megszivlelendő dolog a schwerini könyvtári hálózat gyakorlatából. Ez a módszertani-irányitó tevékenység hatékonysága. Az alapszabály szerint a könyvtár hatásköre a megyei hálózatban meghatározó szerepü. Meggyőződésem, hogy a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

könyvtári szakfelügyelet ilyen irányu továbbfejlesztésével lehet elérni ezt a nagyon is kivánatos helyzetet.

De nem árt vázlatosan leirni - felhasználva a német tapasztalatokat - hogy milyen egy megyei központi ellátási rendszer. Báziskönyvtárak kialakitása látszik célszerünek, amelyek ellátják a megye községeinek többségét, miközben az itt müködő helyi könyvtárak ellátóhelyekké lesznek. Ezekben a könyvtárakban biztositani kell a korszerü törzsállományt, vagy alapállományt és az ugynevezett mobil állomány gyors mozgását. Ennek személyi, tárgyi feltételei vannak, amelyeket központilag kell előteremteni.

A lényeg: nem formális, vagy csak elméletben létező cseréken alapuló hálózatot, hanem a jelentkező konkrét társadalmi igényeket az egész állomány gyors mobilizálásával kielégiteni tudó rendszert kell létrehozni, amelynek tagjai bizonyos alapellátásra maguk is képesek. Ezt az elképzelést müvelődéspolitikai, gazdasági és takarékossági érvek egyaránt igazolják.

A schwerini könyvtár eredményei pedig arra biztatnak, hogy ezzel az ellátási formával komolyan foglalkozni kell.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

HAZAI KÖRKÉP

A Színház- és Filmművészeti Főiskola Könyvtárának peremlyukkártya rendszerei

KLEIN Róbert

Örömmel adtunk helyet a cikknek, mivel tanusithatja, hogy a humán gyüjtőkörü könyvtárakban is indokolt a korszerü állományfeltáró-tájékoztatási technika alkalmazása, másrészt, mivel bepillantást enged egy kevéssé ismert könyvtártipus, a főiskolai könyvtárak müködésébe. (A szerk.)

Könyvtárunk, az olvasószolgálatunk tapasztalatai alapján, kidolgozta a drámairodalom és a szakirodalom analitikus peremlyukkártyás rendszerét. A drámairodalom rendszerébe az adatok bevitele megkezdődött, a szakirodalmi rendszer bevezetését későbbi időre tervezzük.

Olvasóink kéréseinek egy csoportját, ha a drámairodalomra és a szakirodalomra vonatkoznak, különösen akkor tudjuk nehezen teljesiteni, ha az anyag keresése a gyüjteményes müveket és a periodikumokat is érinti. Ugyanakkor a drámairodalom- és a szakirodalom- (drámatörténet, dramaturgia, szinház, film, televizió) állományunk a könyvtár egész állományának majdnem 50 %-a. Egy tanévben az összes kölcsönzésünk 20-25 %-a ebből az állományrészből tevődik ki, egy beiratkozott hallgató 20-30 ilyen egységet kölcsönöz.

Mig a drámairodalom kölcsönzése majdnem egyenletesen oszlik meg egész évben - kivéve a kölcsönzések egy részét, amelyek a félévek első felére esnek - addig a szakirodalmi kölcsönzések egynegyede a félévek végére, vagyis a vizsgák időszakára jut.

Az olvasóink kéréseinek elemzése azt mutatja, hogy a leggyakoribb kérések

- drámairodalommal kapcsolatban: egy szerzőnek mely drámái vannak meg, egy drámának adott átdolgozása megvan-e, egy adott müfajban milyen drámák vannak meg, egy drámát kik forditottak, egy dráma adott forditása megvan-e, adott szerepszám szerint milyen drámák vannak meg, egy dráma milyen nyelven van meg;
- szakirodalommal kapcsolatban: a) milyen dokumentumok vannak meg egy müre vonatkozóan; dramaturgiai és a mü előadására vonatkozóan, b) milyen dokumentumok vannak egy személyre (szerző, rendező, színész, operatőr) vonatkozóan; vagy egy müvel kapcsolatban. Mindkét kérdéscsoport leggyakrabban a szinházra és a filmre, vagy a televizióra, ritkábban a rádióra vonatkozik. Dramaturgiai vonatkozásban elsősorban a szinpadi müvekre, ritkábban forgatókönyvekre és hangjátékokra vonatkoznak.

Az analizált információs elemek ritkán jelentkeznek önmagukban, gyakrabban egymással kapcsolatban vagy többszörös kapcsolatban, pl. három szereplős egyfelvonásos vigjáték, egy rendező szinházi rendezései. Ezenkivül a kérdések elméleti és technikai vonatkozást is mutathatnak, irányulhatnak szöveges vagy kép-, illusztrált anyagra, pl. szinpadtervek, jelmezek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Olvasószolgálatunk különösen azokat a kéréseket teljesiti nehezen, amelyek (ha a drámairodalommal kapcsolatosak) egy adott drámára, a dráma egy adott forditására, vagy adott müfajra vonatkoznak és ezek, vagy ez a dráma csak gyüjteményekben, periodikumokban, vagy az önálló kiadás mellett gyüjteményes müvekben és periodikumokban is megjelentek, de minden példányra szükség lenne. A szerepek száma szerint csak hosszas kereséssel juthatunk valamilyen, de egyáltalán nem biztos, hogy megbizható eredményre. A szakirodalomra vonatkozó kérések teljesitése akkor bonyolult, ha egy müre vagy személyre irányulnak. Az ilyen jellegü, önállóan megjelent dokumentumok száma aránylag kevés, különösen a müvekre vonatkozóan, de más dokumentumokban (drámatörténet, szinháztörténet, monográfiák, dramaturgiai tanulmányok, kritikagyüjtemények stb.) és periodikumokban megtalálhatók.

Katalógusaink - szerző, cim és cimszó, szak (ETO) szerint - a kérdésre csak akkor tudnak kielégitő választ adni, amikor erre vonatkozóan önálló dokumentummal rendelkezünk. (Cikk-katalógusunk nem tudta betölteni azt a feladatot, amelyet szántunk neki, igy szerkesztését abbahagytuk.)

Terveink között szerepelt, hogy a gyüjteményes müvekről - elsősorban a drámai müvekről - szerző szerinti analitikus, a teljes drámairodalomról pedig forditói katalógust készitünk. A kérések elemzéséből azonban kitünt, hogy ez egyrészt nem elégséges - különösen a jövőt figyelembevéve -, mert a kérdéseknek csak egy részére tudna válaszolni, másrészt viszont jelentős munkaidő-ráforditást igényelne. (Egyetlen Shakespeare-gyüjteményről a szerző szerinti analitikus katalógusba és a forditói katalógusba 70 cimleirást kellene készitenі, ha pedig minden katalógusunkba beosztanánk - ami vitatható -, a cédulák száma meghaladná a 220 darabot. Csak a Shakespeare gyüjteményekről jóval több mint 1000 darab cédulát kellene készitenі.)

Nyilvánvaló, hogy ez az ut nem járható. Olyan módszert kellett találni, amely képes a drámairodalom és a szakirodalom analitikus feldolgozására, képes a velük kapcsolatos kérdések gyors, és a lehető legpontosabb megválaszolására, be tud illeszkedni a könyvtár információs rendszerébe, technológiája viszonylag kevés munkaerő kapacitást köt le.

Ezért döntöttünk a peremlyukkártyás rendszer mellett.

Külön rendszert dolgoztunk ki a drámairodalomnak és külön rendszert a szakirodalomnak. Azokon a pontokon, ahol hasonlóságot mutatnak, együttes módszert alkalmaztunk. A rendszerekkel szemben általános követelményként állitottuk, hogy az egynemü adatok egy kártyára kerüljenek, az adatok bevitele viszonylag gyors legyen, a szelektálást minél kevesebb tüvel, lehetőleg egy müvelettel lehessen elvégezni, ballaszt kártyák nélkül. A legmegfelelőbbnek a K 5-ös 24 mezős, 96 poziciós peremlyukkártyát találtuk.

A DRÁMAIRODALOM RENDSZERE

Deskriptorok: 1. Szerző neve, 2. Cim, 3. Szerző nélküli müvek, 4. Forditó neve, 5. Forditók, 6. Müfajok, 7. Szereplők száma, 8. Népek, országok, 9. Nyelv, 10. Betürendezők: szerzők, cimek, forditók, 11. Különgyüjtemény, 12. Periodikumok.

Minden drámai mü lelőhelyének cimleirásai egy kártyára kerülnek, ha deskriptorai megegyeznek. A kártyákat fejeljük. A fejelés szövege tartalmazza: a szerző(ke)t, a cimet, a müfaj röviditését és a forditót. A cimleirást röviditett alakban visszük fel, a folyóiratok cimét számmal jelöljük. Ezen kivül még a lelőhely helyrajzi jelzete kap helyet.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Szerző, cim, fordító: Minden szerzőt és fordítót neve szerint, minden müvet a cime szerint lehet szelektálni. Azok a müvek, amelyeknek szerzője vagy fordítója ismeretlen, külön kóddal szelektálhatók. Minden név és cim betürendező kódot kap, amellyel a kártyák az első betüig rendezhetők. Ezen kivül a kódtáblázatban előirtak szerint a többi kódot is hornyolni kell a kártyán.

Mind a három külön jelmezőt foglal le a kártyaterv szerint. (A szerző és fordító nélküli müvek kódja egy poziciós.) Minden jelmező két zónából áll. Minden zónában egy jelpár van, amelynek egyik eleme mély, a másik sekély hornyolásu. Az első zóna minden egyes jelpárjához kapcsolódik a második zóna jelpárja. Vagyis a szerzők deskriptora például egy 18 poziciós jelmezőben két kilenc poziciós zónára van osztva. Egy zónában 72 jelpár hornyolható. A két zóna kombinációja 5184 szerző, 33 124 cim, 3136 fordító kódolását teszi lehetővé. A kódok száma (a kártyák egy-egy segédpoziciójának felhasználásával) szükség esetén megkétszerezhető. Amig a kódokat nem kell megduplázni, a szelektálás négy, duplázás után öt tüvel történik.

A név és a cim kódjainak regiszterük van. A regiszter két részből áll. Az egyik a kiadott kódok nyilvántartása. (Mivel a kódokat rendszerben, ugy kell kiadni, ahogy elhelyezkednek a jelmezőben, az ismételt kiadás elkerülésére a kiadott kódokat nyilván kell tartani.) A másik a betürendes regiszter, ami a szelektáláshoz szükséges. (A nevek - a szerző és a fordító együtt - és a cimek betürendbe vannak rendezve. Minden név és cim mellett megtalálható az a kód, amellyel szelektálni kell.)

Müfajok: Csak fő csoportokban különböztetjük meg. Pl. a vigjátékokat nem tagoljuk bohózatokra, komédiákra. Egy müfajba tartozó dráma azonban lehet egyfelvonásos, verses stb., a forgatókönyvek (mint müfaj) film, irodalmi stb. vonatkozásuak. Ezért a müfajok jelmezője két zónára van osztva. Az első négy poziciós zónában kilenc müfaj kódolható, a második három poziciós zónában hat, ezek a müfajok vonatkozásai. A két kódcsoport egymással kombinálható, pl. vigjátékok, zenés müvek, vagy zenés vigjátékok szerint lehet szelektálni.

Népek: A jelmező 2 három poziciós zónára oszlik. A két zónának a jelpárkombinációja 36 nép drámairodalmának kódolását teszi lehetővé.

Szereplők száma, nyelvek: mindkét deskriptor egy jelmezővel rendelkezik, egy dráma szerepeinek számát 1-től 10-ig, a dráma nyelvét 20 kód szerint lehet kódolni.

Különgyüjtemények, periodikumok: Egy poziciós kódok, a két anyagcsoport külön szelektálását teszik lehetővé.

Deskriptor-szótár: A szelektálás a szótár alapján történik. A szótárban - kivéve a név és cim szerinti kódolásokat - a deskriptorok lehetséges kapcsolatai betürendbe vannak rendezve. A szótár több mint 530 cimszót, vagyis deskriptort és deskriptor-kapcsolatot tartalmaz.

A regiszter betürendes része tulajdonképpen a nevek és a cimek deskriptorszótára, képessége mindig annyi, ahány nevet vagy cimet már bevittünk a rendszerbe.

A kártyákat ugy terveztük, hogy lehetőleg azok a jelmezők kerüljenek egy peremre, amelyek kódjainak együttes használata gyakori.

1. perem: szerző, nép, nyelv; 2. perem: müfaj, szerepek száma, szerző és a cim betürendező kódja, szerző nélküli drámák, különgyüjtemény, periodikumok; 3. perem: cim; 4. perem: fordító, fordítók, fordítók nélküli drámák, fordítók betürendező kódja.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Feladata, hogy a könyvtár szakirodalom-állományát (szinház, film, televizió és szükséges mértékben a rádió) feltárja, hozzáférhetővé tegye az egy müre, a mü alkotóira vonatkozó dokumentumokat, valamint ezek kapcsolatait. A feldolgozás kiterjed minden olyan dokumentumra, amely a rendszer fogalmainak (deskriptorainak) körét kiegésziti, szélesiti, tartalmát gazdagitja, sokoldaluan megmutatja. Nem dolgozunk fel olyan dokumentumokat, amelyek közhelyeket ismételgetnek, uj ismereteket nem adnak.

Deskriptorok: 1. Szinház, 2. Film, 3. Televizió, 4. Rádió, 5. Szerző, 6. Rendező, 7. Szinész, 8. Operatőr, 9. Elmélet, 10. Technika, 11. Képzés, 12. Vizsga, 13. Dramaturgia, 14. Képek, 15. Jelmez, 16. Cimek, 17. Népek (képzés, vizsga deskriptorainak külön van), 18. Nyelvek, 19. Periodikumok, 20. Differenciálók, 21. Betürendezők: név, cim, 22. Rendszer-megkülönböztetők, 23. Segéd-kódok.

A személy, cim és a nyelvek szerinti deskriptoroknak egy vagy két zónás jelmezőjük van. A többi deskriptor kódja tulajdonképpen egy poziciós kód, amely egy adott vagy több kóddal kombinálva, sekély vagy mély hornyolásu alakjában az összekapcsolás mértékétől függően kiterjeszti az adott deskriptor tartalmát és szükiti a körét.

A kódolás a kódtáblázatok szerint történik.

Hogy egy adott kód, vagy több kód kombinációjával melyik deskriptorok kártyái szelektálódnak, azt a deskriptor táblázat mutatja.

A szelektálás a deskriptor-szótár szerint történik. A deskriptor-szótár több mint 920 cimszót tartalmaz.

Minden kártyát fejelni kell. Ha a dokumentum személyre vonatkozik, akkor a személy neve, ha a személy és a mü között kapcsolat van, akkor a név és a mü cime a fejelés szövege, minden más esetben a deskriptor vagy a deskriptorok kapcsolatai. Ha a dokumentum deskriptorai eltérnek, minden dokumentum cimleirása külön kártyára kerül.

A cimleirás - hasonlóan a drámairodalom rendszeréhez - röviditett.

Szerző, rendező, szinész, operatőr: Alapvetően kétfajta kódjuk van: név szerinti kódok és a foglalkozás kódja. Egy foglalkozás kódjával az adott foglalkozás kártyái szelektálódnak, de más kódokkal kombinálva meg lehet különböztetni személy szerint, pl. a rendezők, a tevékenység szerint: rendezések, és magát a foglalkozást: rendezés. Az adott kódok vagy kód-kombinációk szükség szerint más kódokkal tovább kombinálhatók, pl. szinházrendezők, filmrendezések, rendezéselmélet, vagy televizió rendezéselmélet.

A kódtáblázatok szerint: szerzőt 13, rendezőt 30, szinészt 23, operatőrt 18-féle módon lehet kódolni. A deskriptor-táblázatok szerint: szerzőt 22, rendezőt 59, szinészt 44, operatőrt 35-féle módon lehet szelektálni.

Cim: Egy müre vonatkozó dokumentumot nemcsak a mü cime és a cim kódjával kódolunk, hanem a rá vonatkozó névvel együtt. Több név esetében minden név szerint a mü cimével együtt külön kártyát kell fejelni.

Igy a szelektálás például a következő kód-kombinációkkal is lehetséges. Cimek kódja: a müvekre vonatkozó kártyák, cimek és a név kódja: egy személy tevékenysége milyen müvekkel van kapcsolatban, cim és név: egy személy egy művel való kapcsolata, cim és egy adott foglalkozás kódja: egy művet pl. kik rendeztek.

A kódtáblázat szerint a cimeket 37 esetben kell kódolni, a deskriptor-táblázat szerint a müveket 26-féle módon lehet szelektálni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Minden névnek és cimnek betürendező kódja is van és ezzel az első betü szerint lehet rendezni.

A nevek és cimek szerint szintén regiszter készül, amit egyesitettünk a drámairodalom regiszterével.

Müfajok: szinház, film, televizó, rádió. Müfajt önmagában nem kódolunk, de egy adott müfajt más kód-kombinációkkal, vagy egy adott deskriptor kódját a müfajok kódjainak kombinálásával differenciáltan lehet szelektálni.

A müfajok a kódtáblázat szerint: a szinházat 21, a filmet 26, televiziót 26, rádiót 8 esetben kell kódolni. A deskriptor-táblázat szerint a szinházat 45, a filmet 54, a televiziót 54, rádiót 16-féle módon lehet szelektálni.

Ha egy személy név szerint szelektált kártyáit a müfajok valamelyik kódjával tovább szelektáljuk, akkor a személy müfajbeli tevékenységére vonatkozó kártyákat kapjuk.

Elmélet, dramaturgia, technika, illusztrációk és képek, jelmez. Ezek olyan deskriptorok, amelyek a többi lehetséges kapcsolataikon kivül önmaguk között is meghatározott kapcsolatban vannak. Közös kapcsolatban van az elmélet és a dramaturgia, a technika és az illusztrációk, valamint a jelmez.

A dramaturgia tárgykörébe tartozó dokumentumok két csoportja dominál, az egyik a szinház, film, stb., a másik a szinpadi müről, forgatókönyvekről stb. A második csoport a szerzők deskriptorainak körébe is tartozik, mivel egy szerző müvéről is szólnak. A dramaturgia deskriptora viszont elméleti jellegü, ezért az elmélet deskriptorához is kapcsolódik. Igy az elméleti deskriptor kártyáinak szelektálásakor a dramaturgia kártyái is, az egyes müvekről szóló dokumentumok kártyái pedig a szerzők és a dramaturgia kódjai szerint is szelektálódnak.

A technika deskriptora lényegében magában foglalja az illusztrációk deskriptorát is (mivel ezek diszletképek, szinpadtervek) a jelmez kártyái is szelektálódnak, de mindkét kártyacsoportot külön-külön is lehet szelektálni.

A kódtáblázat szerint az elméletet 30, a dramaturgiát 10, a technikát 13, a képeket és az illusztáricókat 8, a jelmezt egyféleképpen kell kódolni. A deskriptor-táblázat szerint a dramaturgiát 17, az elméletet 32, a technikát 13, a képeket és illusztrációkat 19, a jelmezt 1-féle módon lehet szelektálni.

Mivel a dramaturgia, a képek és a jelmez kártyáinak fejelésében a cim is szerepel, a cim kódjával szelektálva az egy müre vonatkozó dokumentumok komplexitásukban is szelektálhatók.

Képzés, vizsga. A képzés deskriptora nyilván magába foglalja a vizsga deskriptorát is. Ezért a vizsga kártyái a képzés kártyáival szelektálódnak az adott kód-kombináció vonatkozásában is, de szelektálhatók külön is.

A kódtáblázatok szerint a képzést 18, a vizsgát 29-féle módon kell kódolni. A deskriptor táblázat szerint a képzés 48, a vizsga 64-féle módon szelektálható.

A 16 deskriptor 311-féle kódolása 549-féle módon szelektálható. A név, cim, népek és nyelv szerinti szelektálások száma jóval megemeli ennek lehetőségét. A deskriptor-szótár több mint 920 cimszót tartalmaz. A regiszterek betürendes része tulajdonképpen a név és cim szerinti deskriptor-szótár.

Kártyaterv. A jelmezők és a poziciók elrendezése: 1. perem: szerző, nyelv, nép; 2. perem: szinház, film, televizió, rádió, szerzők, rendezők, szinészek, operatőrök, elmélet, technika, képzés, vizsga, dramaturgia, cim, illusztrációk, jelmez, periodikumok; 3. perem: cim; 4. perem: képzés és a vizsga népek szerinti kódjai, betürendező kódok.

A drámairodalom és a szakrendszer közösen használható kódjai: név, cim, nyelv, népek, periodikumok.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A két rendszer ismertetése, de különösen a szakirodalmi rendszer ismertetése olyan nagy terjedelmet igényelt volna, amelyre nem vállalkozhatunk. Ebben a vázlatos ismertetésben igyekeztünk a leglényegesebb gyakorlati összefüggéseket megmutatni.

Könyvtári kapcsolatok Szombathely és Muraszombat között

TAKÁCS Miklós

1973-ban a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtárat a Müvelődésügyi Minisztérium nemzetiségi báziskönyvtárnak jelölte ki. A báziskönyvtári megbizás az intézmény feladatává tette, hogy folyamatosan gondoskodjék Győr-Sopron megye, Vas megye és Zala megye területén élő szerb-horvát és szlovén nemzetiségü lakosság könyvtári ellátásának megjavitásáról.

A feladatnak különleges jelentőséget kölcsönzött az a tény, hogy amig a szerb-horvát nemzetiség az ország több megyéjében megtalálható, szlovén nemzetiségü lakossággal csak Vas megyében találkozhatunk. Hazai szlovének (vendek) élnek Alsószölnökön, Apátistvánfalván, Felsőszölnökön, Kétvölgyön, Orfaluban, Rábatótfaluban és Szakonyfaluban. Ezek a községek egymás szomszédságában, Szentgotthárd vonzáskörzetében az Őrség természeti szépségekben gazdag tájegységén helyezkednek el. A szlovének száma hozzávetőlegesen 4-5000 fő. Elszigeteltségük, a települések viszonylagos zártsága eredményezte, hogy a hazai szlovének által használt nyelv és a mai irodalmi szlovén nyelv nem teljesen azonos. Ez a tény külön is indokolttá tette, hogy az anyaország könyvtárosaival keressük a kapcsolatokat és az együttmüködésnek azon formáit, amelyek leginkább biztositják e réteg számára a használható, olvasmányos könyvek bő választékát.

De összefogásra, együttmüködésre ösztönözte a szomszédos országrészek könyvtárosait a közös történelmi mult számos haladó hagyománya, és nem utolsó sorban Pável Ágoston könyvtári öröksége is. Pável Ágoston - amellett, hogy meginditotta és szerkesztette a Vasi Szemlét, rendszeresen forditott a délszláv irodalomból, közreadta saját verseskötetteit, irányitotta a helyi muzeum munkáját, - az 1920-as és 1930-as években a szombathelyi városi közkönyvtár vezetője volt. (1.) Az intézmény felszabadulás előtti történetének kiemelkedő időszaka müködésének éveire esik. Kiváló szervezői képessége, könyvtárügyi tájékozottsága eredményezte, hogy a két világháboru között Szombathelyen olyan könyvtár müködött, amely állományát tekintve Dunántul legnagyobb közmüvelődési könyvtára volt; megszervezésének körülményei, céljainak eredetisége korunk könyvtári politikája számára is tanulságos és figyelemreméltó. (A városi könyvtárügy fejlesztésére tett erőfeszitéseinek jelentőségét és értékeit a hálás könyvtári utókor több izben felvázolta.) (2.)

A kölcsönös érdekü közeledést - Pável Ágoston személye és munkássága kapcsán - az a tény indokolta, hogy ő - származását tekintve - szlovén volt. Cankován - a mai Szlovéniában - született, és vonzalmát, érdeklődését anyanyelvéhez, szülőföldjéhez élete végéig megtartotta. Szerteágazó tudományszervezői, könyvtárosi, szer-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kesztői tevékenységének legnagyobb érdeme, hogy hittel vállalt feladatának tartotta a szomszédos népek kulturális együttmüködésének előmozditását, a délszláv és a magyar kultura haladó és egyetemes érvényü értékeinek felkutatását és kölcsönös megismertetését. E törekvését jól jellemzi, hogy 1925-ben közreadott nyomtatott katalógusában egy külön állománycsoportot hozott létre, amelynek a következő elnevezést adta: "Hazai, vagy hazai vonatkozásu szláv munkák". A külön csoport megszervezését igy indokolta: "... Szombathely könyvtára a közeli hazai szlovén nyelvterület és a nyugat-magyarországi nyelvszigetek közvetlen szomszédsága miatt a legalkalmasabb ezeknek a sok tekintetben érdekes kulturtanulságokat és kölcsönös vonatkozásokat tartalmazó munkáknak a gyüjtésére és őrzésére." (3.)

Az együttmüködés formáinak és lehetőségeinek a keresése e törekvéseknek a kölcsönös érdekü folytatását célozta mindkét fél részéről. Jelen hiradás a továbbiakban azokról a - szlovéniai és a Vas megyei könyvtárosok között kialakult - kapcsolatokról kiván szólni, amelyeknek csaknem 15 éves multjuk van, és amelyek a báziskönyvtári funkció vállalását előnyösen segitették.

A muraszombati könyvtárral (Pokrajinska in Studijska Knjiznica Murska-Sobota) szervezettnek és előkészitettnek nevezhető kapcsolat 1963-ban létesült. Ezt a kapcsolatfelvételt a helyismereti gyüjtő- és kutatómunkában mutatkozó kölcsönös érdekek felszinre kerülése mozditotta elő. A könyvtár képviselői személyesen tájékozódtak a Megyei Könyvtár gyüjteményében található szlovén vonatkozásu könyvekről. Főleg a volt Wellisch-féle nyomda (Szentgotthárd) kiadványaira terjedt ki érdeklődésük, mivel az ott előállitott müveknek egy része Szlovéniáról szólt, vagyis a Vas megyei szlovén nemzetiségiekre vonatkozott. A szükséges tájékoztatást a nyomdakatalógus alapján a szlovén fél megkapta. Ezt követően a kölcsönösen jelentkező igényeket megállapodás formájában a két könyvtár irásban rögzitette. Ezt a megállapodást mindkét fél meszszemenő figyelmességel és pontossággal végrehajtotta.

1965-ben és 1966-ban kölcsönös látogatásokra is sor került. A látogatásoknak két fő célja volt: 1. tárgyalások folytatása a helyismereti irodalom gyüjtésére kötelezett két könyvtár kölcsönös állomány-kiegészitéseinek lehetőségeiről; 2. tájékozódás a két szomszédos határterület - Vas megye és Muravidék kulturális és tudományos együttmüködésének feltételeiről és lehetőségeiről.

A látogatások alkalmából és azokat követően az alábbi eredmények születtek: 1. a két könyvtár közötti könyv- és folyóiratcsere bővitésére vonatkozó ujabb, részletesen meghatározott témával és cimekkel megállapodást kötöttünk. 2. a két könyvtár elhatározta, hogy 1966-ban Pável Ágoston halálának 20. évfordulója alkalmából előadás-sorozatot fog szervezni. Az előadás-sorozatra Muraszombaton 1966 májusában, Szombathelyen 1966 augusztusában került sor, az állami szervek nagyvonalu támogatásával és jelentős érdeklődés mellett. 3. A muraszombati könyvtárral, valamint a muraszombati kiadó vállalattal megállapodás jött létre, amely szerint a Pável-ünnepségeken elhangzó előadások közös kiadványban - magyar és szlovén nyelven - fognak megjelenni. 4. A két fél elhatározta, hogy a közös kiadvány számára összeállitja a Pável-bibliográfiát. A közös kiadvány 1967-ben jelent meg. (4.) A kiadványban helyet kapott a kölcsönös érdeklődésre számot tartó, sok, addig kevésbé ismert helyismereti forrást tartalmazó Pável-bibliográfia. A bibliográfiát, amely több mint 400 tételt sorol fel - mutatókkal, biográfiával együtt - Niki Brumen és Krajevszky Gizella állitotta össze. 5. És végül: elhatározás született arra vonatkozóan is, hogy a szlovén illetve magyar anyanyelvü lakosság könyvellátásának megjavitására többszáz kötetből álló könyvtári anyagot cserél a két könyvtár. A kölcsönösen leszállitott könyvanyag válogatás volt a magyar, illetve szlovén irodalom klasszikus és jelenlegi alkotásaiból. Egy része a gyermek- és ifjusági irodalmat képviselte, más-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

részt a magyar, illetve szlovén történelmet, irodalmat, nyelvet, stb. bemutató alkotásokból állt.

A nemzetiségi lakosság jobb könyvellátását célzó kezdeményezés azóta tovább fejlődött. 1972 óta külön megállapodás keretében a megyei könyvtár évi 500-600 kötetes könyvcserét folytat a muraszombati könyvtárral. A cserére példás rendszerességgel kerül sor. Az átvett könyveket a Szentgotthárd környéki szlovén nemzetiségi községek könyvtáraiba továbbitjuk, - alkalmassá téve azokat könyvtári használatra -, az általunk küldött magyar nyelvü könyvek a Muraszombat környéki magyar anyanyelvü lakosság könyvtári ellátását szolgálják. Kapcsolatainknak ez a része is rendkivül hasznos, kiválóan beleillik a nemzetiségi báziskönyvtári feladataink sorába.

Az elmult tiz évben biztos és állandó kereteket kapott a közvetlen könyv- és folyóiratcsere tartalma és módja a muraszombati könyvtár és a Megyei Könyvtár között. Évenként átlag 30-60 kötet könyvet cserélünk, a kölcsönösen előfizetett folyóiratok száma 12. Ennek a cserének a jelentősége nem a számszerüségben van, hanem jellegében, rendszerességében és megbizhatóságában. Ma már mindkét könyvtár természetes forrásnak és kézenfekvő, folyamatos lehetőségnek tekinti ahhoz, hogy a saját gyüjteményét minél sokoldalubban fejlessze, az esetleges hiányokat pótolja. A csere természetéből adódik, hogy az itt elért eredmények nem látványosak, de nagyon hasznosak.

A kiadványok cseréje általában kérés alapján történik. Könyvtárunk rendszeresen megkapja a Jugoszláv Nemzeti Bibliográfiát, amelyből kiválasztjuk a számunkra szükséges irodalmat. Szlovén kollégáinknak küldjük a Magyar Nemzeti Bibliográfiát és az Uj Könyvek-et; kéréseiket ezekből a bibliográfiákból állitják össze. Természetesen, ha Vas megyei vonatkozásu könyv jelenik meg Szlovéniában, kérés nélkül is azonnal küldik, ugyanigy a Megyei Könyvtár is megküld minden szlovén vonatkozásu irodalmat, amely Magyarországon jelenik meg.

A Megyei Könyvtár 1966-ban felvette a cserekapcsolatot a maribori egyetemi könyvtárral is (Universitetna Knjiznica, Maribor). Ez a kapcsolat is kiállta az idők próbáját és ma is zavartalanul fennáll. A cseréként küldött könyvek és folyóirat-féleségek mennyisége mérsékeltebb, de főleg a lexikális és képzőmüvészeti irodalom (albumok) tekintetében hézagpótló.

A szlovén és magyar könyvtárak között kialakult jó és korrekt kapcsolatok e rövid áttekintése is jelzi a megtett ut eredményeit és egyben további ösztönzést ad az együttmüködés lehetőségeinek kihasználására. Tapsztalataink alapján az együttmüködést különösen az alábbi területeken látjuk továbbra is hasznosnak és szükségesnek:

1. a Vas megyében élő szlovének, valamint a Mura-vidéki magyarság anyanyelvü irodalommal történő gazdagabb és jobb ellátásának megszervezése;

2. a Mura-vidéki és a Vas megyei helyismereti gyüjtemények kölcsönös érdekeket jelentő kiegészitése és fejlesztése területén;

3. egymás gyüjteményeiről és szolgáltatásairól történő részletes és folyamatos tájékoztatás vonatkozásában, és végül

4. a hagyományos és legujabb könyvtári szolgáltatások közvetlen, gyors és kölcsönösen nagyvonalu biztositása területén.

Ezeknek a feladatoknak a végrehajtása nemcsak az érintett könyvtárak számára gyümölcsöző, hanem leginkább a magyar és szlovén nemzetiségek számára lesz hasznos.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1. A Városi Könyvtárat 1880-ban alapitották. A felszabadulás után a gyüjtemény a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár birtokába került.

2. Kuntár Lajos: Pável Ágoston. (1886-1946) = A Könyvtáros, 1963. 11. sz. 648-650. p.
Kiss Gyula - Takács Miklós: Pável Ágoston. (1886-1946) = Vasi Szemle, 1966. 2. sz. 205-225. p.

3. Vasvármegye és Szombathely város Kulturegyesülete Könyvtárának cimjegyzéke. Összeáll.: Pável Ágoston. Szombathely, 1925. 480 p.

4. Dr. Pável Ágoston. Előadások gyüjteménye az 1966. május 27-én megtartott muraszombati symposionról és az 1966. augusztus 27-én megtartott szombathelyi symposionról. Szerk.: Niki Brumen, Takács Miklós, Joze Ternar, Joze Vild. Murska-Sobota - Szombathely, 1967. 133 p.

A nyelvszociológiai kutatók szakirodalmi ellátottsága

F. MÁNDI Ildikó

(Egyetemi hallgató dolgozata. Szerk.)

A nyelvészet egyik fiatal, dinamikusan fejlődő ága a nyelvszociológia. Az immár nálunk is elismert és egyre inkább tért hóditó tudományág kapcsán lehetőség adódik a külföldi szakfolyóiratok elérhetősége és a hazai tudományos munka összefüggéseinek elemzésére.

A kérdés vizsgálata azért szükséges, mert mint mindenütt, ugy nálunk is a tudományos kutatásban belső egyenetlenségek vannak. Egyes tudományterületeken hagyományosan kiemelkedő módszerekkel és eredményekkel dolgoznak, mig más területeken nem csupán időbeli, hanem metodikai, szakmai és elméleti lemaradásban vagyunk más országokhoz képest. E tudományterületek kialakulása, szakmai nyelve, módszertana, mühelyei külföldön alakultak ki, s igy az elsajátitásukhoz vezető ut is a terület idegennyelvü szakirodalmának felhasználásával képzelhető csak el. Ezen munka célja, hogy megvizsgálja azt a kérdést: vajon kellő számban, változatossággal, és rendszerességgel jutnak-e el hozzánk a külföldi szakmai lapok, s ha eljutnak, akkor valóban hozzáférhetőek-e kutatóink számára, vagy pedig objektive minden lehetőség adott, s a tudományterület lemaradása a szakkutatók nyelvtudásában, vagy egyéb körülményeikben keresendők?

A vizsgálat elvégzésére azért mutatkozott megfelelőnek a nyelvszociológia, mert e fiatal tudományterület néhány országban már "másodvirágzását" éli, speciális interdiszciplináris képzésben részesült kutatók viszik előre, ugyanakkor nálunk e tudományág még csak kialakulóban van. Jelenleg ugyanis hazai müvelői valamely ko-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

rábban általuk müvelt határtudományt uj szempontokkal és módszerekkel kibővitve már mint uj diszciplinát müvelik, s ugyanakkor oktatási strukturánk sajátosságainál fogva egyidejüleg a tudományterület leendő szakembereit képezik is.

Az interdiszciplinaritás különös hangsulyozása itt azért fontos, mert ha az a kényes egyensuly, amit e szó jelöl, valamelyik összetevője irányában megbomlik, rendkivül kétségessé válik a kiértékelendő eredmény. Ugyancsak igaz az is, hogy az interdiszciplinaritás miatt az ehhez hasonló tudományterület müvelői kényszerüen nagyobb nyelvi és tárgyi ismeretre szorulnak, mint egyéb tudományágak müvelői. Vagyis az ehhez hasonló tudományágak viszonylagos lemaradása szerkezeti és emberi feltételekkel indokolható, de véglegesnek és megváltoztathatatlannak nem minősithető. E munka egyik célja, hogy kimutassa, elsősorban hol kellene segiteni a szaktudomány fellendités ét.

A kutatás elinditásához egy ujabb kiadásu külföldi szöveggyüjtemény iránymutató cikkének hivatkozási anyagát vettük alapul. A tanulmány a J. B. Pride és J. Holmes által szerkesztett Sociolinguistics c. angol kiadványban jelent meg (97-111.p.) A kiadvány a Penguin Modern Linguistics Readings sorozatban, a Penguin Books Ltd. gondozásában, 1972-ben jelent meg. A szöveggyüjteményben összesen 22 tanulmány van, a 22 tanulmányból hat 1965 előtti, öt 1965-70 közötti, a többi tizenegy 1970 utáni.

Magát a kiválasztott tanulmányt 1964-ben a Charles A. Ferguson vezetése alatt lezajlott Szociolingvisztikai Szemináriumon, az Indiana Egyetem Nyelvészeti Intézetében mondotta el a szerző, majd az azt követő vita tanulságaival együtt 1966-ban az American Anthropologist c. folyóiratban tette először közzé (vol. 68., pp. 922-35). A tanulmányt E. Haugen professzor készitette, cime: Dialect, Language, Nation.

Látható, hogy a kiválasztott cikk nem tartozik a gyüjteményen belüli legfrissebb, legujabb anyagra hivatkozó tanulmányok közé. Ez azért lényeges, mert az ujabb tanulmányok által megemlitett szakirodalom különböző okoknál fogva esetleg csak évek elteltével lenne hozzáférhető nálunk, s igy ujabb cikkek ilyen szempontu vizsgálata téves eredményekre vezetne.

A cikk végén közölt irodalomjegyzékben önálló könyvek és gyüjteményes kiadványok mellett 12 olyan forrásmunkát találtunk, amelyeket eredetileg szakmai folyóiratokban tettek közzé szerzőik. (A 12 hivatkozás közül 2 egy-egy korábbi ismétlése, tehát összesen 10 szakmai folyóiratot kellett felkutatnunk.)

A keresett folyóiratok és évfolyamaik:

American Linguistics (AL) 1962. vol. 4.
American Anthropologist (Am. A) 1962. vol. 64.
1964. vol. 66. No.6.
American Political Science Revue 1916. vol. 10.
International Journal of American Linguistics (IJAL) 1952. vol. 18.
Language and Speech 1962. vol. 5.
Lingua 1959. vol. 8.
Lingusitics 1964. vol. 9.
Monograph Series on Languages and Linguistics 1962. No.15.
Proceedings of the American Philosophical Society 1951. vol. 95.
Word 1959. vol. 15.

A 11 folyóirat-szám közül 9 Magyarországon elérhető, 2 lap (az AL, és a Monograph Series on Languages and Linguistics) hivatalosan nem jut el Magyarországra. A hazánkban hozzáférhető 9 folyóirat az ország 25 könyvtárában érhető el, természetesen azért, mert egy folyóirat több könyvtárba is jár. Számszerint a legtöbb egy he-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

===== sehol sincs m
_____ Budapesten ni
meg
------ vidéki városb
nincs meg

Folyóiratok	KLTE Könyvtára Debrecen	KLTE Embertani Tanszék	JATE Bolyai Intézet	JATE Finnugor Nyelvtud. Tanszék	JATE Jogtudományi Kar Könyvtára	JATE Központi Olvasó	Tanárképző Főiskola, Pécs	Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtud. Kar
American Linguistics	==========							
American Anthropolog		+	+				------	------
Am. Pol. Sc. Revue	------	------			+			+
IJAL	+		------	------	------	------	+	
Language and Speech	+		------	------	------	------	------	------
Lingua	+			+			------	------
Linguistics	+			+		+	------	------
Monograph Series on Lang. Lit.	==========							
Proceedings of the Am.Ph.Soc.	------	------	------	------	------	------	------	------
Word	+	------	------	------	------	------	------	------

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

==== sehol sincs meg
____ Budapesten nincs meg
------ vidéki városban nincs meg

Folyóiratok / Könyvtárak	ELTE Egyetemi Könyvtár	ELTE Állam- és Jogelméleti Tanszéki Könyvtára	ELTE Általános Nyelvészeti Tanszék	ELTE Angol nyelv és Irodalom Tanszék	ELTE Néprajzi Intézet	ELTE Fonetikai Tanszék	MTA Könyvtára	MTA Központi Fizikai Kutató Intézet	MTA Népzenekutató Csoport	MTA Nyelvtudományi Intézet	MTA Számitástechnikai Központ	Magyar Nemzeti Muzeum Központi Régészeti Könyvtár	Magyar Néprajzi Muzeum Könyvtára	Országgyülési Könyvtár	Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár	Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára	MTA Állam- és Jogtudományi Intézet	KLTE Könyvtára Debrecen	KLTE Embertani Tanszék	JATE Bolyai Intézet	JATE Finnugor Nyelvtud. Tanszék	JATE Jogtudományi Kar Könyvtára	JATE Központi Olvasó	Tanárképző Főiskola, Pécs	Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtud. Kar
American Linguistics	====																								
American Anthropologist					+				+			+	+						+	+				----------	
Am. Pol. Sc. Revue	+	+												+	+	+	+	------							
IJAL	+		+				+		+		+							+			----------			+	
Language and Speech	____																____	+			----------				
Lingua	+					+	+		+									+				+			----------	
Linguistics	+			+			+			+								+				+		+	----------	
Monograph Series on Lang. Lit.	====																									
Proceedings of the Am.Ph.Soc.	+						+	+										----------								
Word	+		+						+									+	----------							

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

lyen a fent említett folyóiratok közül az ELTE Egyetemi Könyvtárában van meg (6 db.), utána a debreceni KLTE Egyetemi Könyvtára (5 db.), az MTA Könyvtára és az MTA Népzenekutató Csoport-jának könyvtára következik (4-4 db.), majd az ELTE Általános Nyelvészeti Tanszékének könyvtára, és a JATE Finnugor Nyelvtudományi Tanszékének könyvtára (2-2 db.), s végül 1-1 idézett folyóiratot járat 19 könyvtár. A pontosabb áttekinthetőség kedvéért táblázatban feltüntetve világosan látható a helyzet. (Lásd a dolgozat végén!)

Tudományos központjaink földrajzi megoszlását tekintve feltünik, hogy a legjobb helyzetben a budapesti kutatók vannak, akik a 11 idézett folyóirat-számból 8-hoz Budapesten hozzájuthatnak. Sorrendben utánuk a debreceniek 6, a szegediek 4, és a pécsiek 2 folyóirattal következnek. A tudományos intézmények centralizáltsága az utóbbi évek minden törekvése ellenére már e puszta számadatok láttán is élesen feltünik: mig Budapesten 7 folyóirat szerezhető meg, addig vidéken ugyanez a 7 folyóirat csak három különböző városban érhető el. Ujabb felsőoktatási és kutatási központjaink (Miskolc, Veszprém, Sopron, Keszthely, Gödöllő) nem is szerepelnek.

Még szomorubb a helyzet, ha a folyóiratok megoszlását is megvizsgáljuk. Mig Budapesten az idézett 10 féle folyóirat közül 3 nem érhető el sehol (AL, Language and Speech, Monograph Series on Languages and Linguistics), addig vidéken ez a szám egészben véve is tovább emelkedik (AL, Monograph Series on Languages and Linguistics, Proceedings of the American Philosophical Society).

Visszatérve a budapesti könyvtárak ellátottságára, a táblázat figurációi arra vezettek, hogy megvizsgáljuk a tudományos intézetek belső ellátottságát. E szempontból az ELTE-t és az MTA-t érdemes megfigyelni:

MTA Könyvtár és intézetei	ELTE Könyvtár és intézetei
IJAL	IJAL
Am. Pol. Sc. Rev.	Am. Pol. Sc. Rev.
Linguistics	Linguistics
Lingua	Lingua
Word	Word
Proceedings of the...	Proceedings of the...
Am. A	Am. A

Látható tehát, hogy mind az ELTE-n, mind az MTA-n ugyanaz a hét folyóirat található meg. Az ELTE-n 6 helyen szétszórva, illetve 1 kivételével az Egyetemi Könyvtárban is, az MTA intézeteiben pedig ugyancsak 6 helyen. Tehát gyakorlatilag a kutatónak teljesen mindegy, hogy az ELTE-n, vagy az Akadémián kezdi a kutatást, hiszen mindkét helyen ugyanazokat a folyóiratokat találja meg az intézeten belül, illetve ugyanazokat kell máshonnan megszereznie.

Egyuttal az is szembetünő, hogy az ELTE-re járó folyóiratok közül az Am. Pol. Sc. Rev., az IJAL, a Lingua, a Linguistics, a Word 2-2 intézetbe is jár, az MTA-n az IJAL 3, a Lingua, a Linguistics, a Proceedings of the... 2-2 intézetbe jár. Vagyis a tudományos központok egyszerre több intézetükbe is járatják ugyanazokat a folyóiratokat, ezzel átfedéseket hoznak létre, ahelyett, hogy az egyidejüleg hiányzó más folyóiratok beszerzésére törekednének.

Az idézett folyóiratok közül hazánkban a legtöbb helyre az Am. Pol. Sc. Rev. (8 kvtár), az IJAL (6 kvtár), a Lingua (6 kvtár), az Am. A. (6 kvtár) jut el, a legkevesebb helyre a Language and Speech (1 kvtár), a Proceedings of the... (3 kvtár) jár.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mindebből látható, hogy tulajdonképpen a folyóiratok Magyarországon is beszerezhetők, ámde megszerzésükhöz a kutató részéről nem csupán szakmai és könyvtártudományi ismeretek, hanem sok türelem is szükséges. Különösen jól látható ez az ilyen interdiszciplináris tudományágnál, amikor a szükséges folyóiratok több, határtudománnyal foglalkozó kutatóintézet könyvtárában is megtalálhatók, de sajnos beszerzési hibákból eredően a fent látható nehézségekkel.

A jelenlegi helyzetet a teljes átmenetiség jellemzi: a szükséges szakirodalom, mint látható, szétszórva, a legváratlanabb helyeken fordul elő, áttekintése külön referensi munkát igényel. A könyvtárak felsorolásánál látható, hogy nyelvészeti kiadványok egészen más gyüjtőkörü szakkönyvtárakban fordulhatnak elő. (Csak egy példát: az MTA Számitástechnikai Intézetében az IJAL, ugyanakkor az ELTE Fonetika Tanszékén csak a Lingua, az ELTE Nyelvészeti Tanszékén az emlitett folyóiratok közül egy sem.) Ennek bizonyára anyagi okai is vannak, de a táblázat tanusága szerint léteznek olyan keretek, amelyeknek ésszerübb felhasználásával a helyzetet lényegesen javithatnánk. Végső soron azonban a tudományos kutatás számára valóban megfelelő feltételeket csak egy jól rendezett, áttekinthető, kurrens anyaggal rendelkező szakkönyvtár biztosithat.

Csupán a tények kiegészitéséhez, és a jelenlegi helyzet érzékeltetéséhez szükséges még megemliteni, hogy a kiindulási cikkben idézett folyóiratok hozzáférhetősége állandóan változik. Itt csupán egy konkrét cikknél vizsgáltuk meg a szakirodalom elérhetőségét, nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy egyes kiadványok csak a legujabb időkben kerülnek be hazánkba, más kiadványok csak időszakosan jutnak el könyvtárainkba (pl. az Országgyülési Könyvtár az Am. Pol. Sc. Rev.-ből csak az 1973-74--es évfolyammal rendelkezik, vagy a Word, mely csak 1969-70-ig érkezett be hazánkba, és a Proceedings of the... is csak 1972-73-ig található meg könyvtárainkban), tehát a tudományos tájékoztatás egy megadott időpontban viszonylag lehetséges, huzamosabb időszakra, vagy összfolyamatokra irányuló tájékoztatás nem csupán a kutató, hanem a könyvtáros számára is zavaros és erőt meghaladó feladat.

Könyv-, könyvtár-, levéltár- és tájékoztatástudományi kutatások 1975/76.

PINTÉR Márta

Az 1975/76-os időszakra vonatkozóan 42 intézmény (könyvtárak és dokumentációs központok, könyvtártanszékek, a Magyar Országos Levéltár és a Levéltári Igazgatóság) küldte meg kutatási jelentését a KMK országos nyilvántartása számára, 18 könyvtártól pedig nemleges választ kaptunk. A jelentést kérő körlevélre mindössze két nagykönyvtár nem reflektált: a budapesti Egyetemi és a szegedi Somogyi Könyvtár.

A 42 intézmény (19 budapesti és 23 vidéki) összesen 368 kutatási témát jelentett be, ebből könyvtár- és tájékoztatástudományi vonatkozásu 285, egyéb szaktudományi 83 téma. (Mivel ezekben a kutatási jelentésekben a különböző bibliográfiai vállalkozások csak nagyon ritkán szerepelnek, ezért a teljesség kedvéért itt kell meg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

említenünk, hogy "A magyar könyvtárak bibliográfiai tervei 1976" cimü kiadványunk számára 60 könyvtár jelentett be összesen 255 tervbe vett vagy már készülő bibliográfiát ill. szakirodalmi tájékoztató jellegü kiadványt.) A 285 könyvtártudományi kutatásból 76 az ujonnan inditott, 131 a folyamatban lévő és 78 fejeződött be 1975 folyamán, vagyis az ujonnan kezdett és az egy évnél hosszabb időt igénybe vevő kutatások néhány év óta (pontosan: 1973 óta) kialakult szerencsés aránya továbbra is megmaradt.

A kutatások tartalmi megoszlása a tavalyi beszámolóhoz képest (Könyvtári Figyelő 1975. 4. sz. 413-421. pp.) lényegében nem változott.

A következő jegyzék az 1975-ben elkezdett és az 1976-ra tervezett uj kutatási témákat tartalmazza, függetlenül attól, hogy a kutatás időközben befejezést nyert-e vagy sem. (Lezárásának időpontja: 1976. április 30.)

AZ 1975/76-BAN INDULT KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSTUDOMÁNYI KUTATÁSOK JEGYZÉKE

KÖNYV-, KÖNYVTÁR- ÉS SAJTÓTÖRTÉNET

JANTSITS Gabriella (OOKDK)
Magyar orvosi könyvillusztrációk a XIX. században (A magyar orvosi könyvek illusztrációi a XVI-XIX. században c. kandidátusi téma része)

MURÁNYI Árpád Róbert (OSzK)
Az OSzK Zenemütárában őrzött Bártfai Gyüjtemény feltárása

NAGY László (OSzK)
A 18. századi magyarországi könyvkultura.

PERNESZ Gyula - JÁSZBERÉNYI FERENCNÉ - BOLGÁR Ivánné (MK Győr)
Győr müvelődéstörténete, különös tekintettel a könyvkulturára

BERLÁSZ Piroska (OSzK)
Két magyarországi későhumanista könyvtár: Batthyány Boldizsár és Thurzó György könyvtára

FRÁTER Jánosné (MTAK)
A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára müködésének dokumentumai 1830-1949

MAGYARNÉ TÓVÁRI Judit (MK Miskolc)
A miskolci Casino könyvtára

MAGYARNÉ TÓVÁRI Judit (MK Miskolc)
Miskolci magánkönyvtárak a 19. század második felében

ZSÁMBOKI László (NIMEKK)
A selmeci Bányászati Akadémia könyvtárának tudománytörténeti és müvelődéstörténeti jelentősége (18. sz. vége, 19. sz. eleje)

BERECZ József (MK Miskolc)
A tanitóképző-intézeti könyvtárügy alakulása Magyarországon 1868-1945-ig

RÉTFALVI Gábor (Tanárképző főisk. Könyvtártanszék, Szombathely)
A Vas megyei iskolai könyvtárak (népiskola, polgári, általános iskola) története 1868-1975

TÓTH Gyula (Tanárképző Főisk. Könyvtártanszék, Szombathely)
Szabó Ervin könyvtárelméleti munkásságához

VOIT Krisztina (ELTE Könyvtártud. Tanszék)
A Franklin Társulat története

ILLYÉS Katalin (OSzK)
"Nova Posoniensia"

MADER Béla (JATEKK)
A "Tudományos Gyüjtemény" története Vörösmarty Mihály és Horváth István szerkesztősége idején

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KOROMPAI Gáborné (KLTEK)
A debreceni sajtó, mint a város szellemi életének tükre a dualizmus korában

TAPOLCAI Ernőné (MK Tatabánya)
A Komáromi Tudós Társaság (Megalakulásának körülményei, helye a felvilágosodás történetében, tagjainak müködése és bibliográfiája; a "Mindenes Gyüjtemény".)

ÁLLOMÁNYÖSSZETÉTEL, FELTÁRÁS, KATALÓGUSOK

DOMIN Károly (MK Miskolc)
A II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárnak, mint "A" tipusu könyvtárnak állományvizsgálata és feltárási rendszere

GÁL Györgyné (FSzEK)
Társadalomtudományi állomány és forgalom-vizsgálat

GYENGE Erzsébet - ÉKES Ildikó - PAPP Kornélia - PAPP András (MKKEKK)
A szovjet közgazdasági irodalom magyarországi beszerzései és feltárása

MAGYARNÉ TÓVÁRI Judit (MK Miskolc)
A helyismereti feltárómunka eltérései a könyvtári állomány egészének feldolgozásától és a helyismereti gyüjtemény elhelyezése

Munkacsoport (Országgyülési Könyvtár)
Az Országgyülési Könyvtár szakrendszerének korszerüsitése

ZALLÁR Andor - VÁRHELYINÉ De RIVÓ Márta (Orvostud. E.K. Szeged)
A központi retrospektiv folyóirat-kötetkatalógus növekvő jelentősége az orvostudomány területén

BERZA László (FSzEK)
A Budapest-gyüjtemény képkatalógusa

FORGÁCS Zsuzsa (FSzEK)
A francia forradalom röpiratgyüjteménye a FSzEK Központi Könyvtárában

OLVASÓSZOLGÁLAT, TÁJÉKOZTATÁS, DOKUMENTÁCIÓ, INFORMATIKA

DIENES Gedeonné (KSH KDSz)
Az IBM TEXT-PAC nevü információkereső programcsomagjának könyvtári alkalmazása

FRANYÓ Kálmán - HALASI Edina - HORVÁTH Ágnes (MK Eger)
Egy francia szociológiai referáló lap periodikus forrásai és a magyarországi folyóiratbázis

KALMÁR Éva (Országgyülési Könyvtár)
Szöveges információ-visszakeresés nyelvészeti problémái

KATSÁNYI Sándor (KMK)
Könyvtárhasználati szokások; az információs szolgáltatások szintje és igénybevétele a magyar közmüvelődési könyvtárakban

KAZACSAY Ferencné (MK Miskolc)
A szociológiai irodalom iránti információs igények és az irodalom kihasználtsági foka a Borsod-Abauj-Zemplén megyei II. Rákóczi Ferenc Könyvtárban

Munkaközösség (Kertészeti Egyetem Könyvtára)
Kertészeti tezaurusz részterülete: "Szőlészeti tezaurusz"

NAGY Gusztáv (NIMEKK)
Mágnesszalagos adattárakkal végzett számitástechnikai információszolgáltatások könyvtártani vonatkozásai

OROSZ Bertalanné (MK Eger)
A közigazgatási apparátus szakirodalmi igényei Heves megyében

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

OROSZ Gábor - STIEGRÁD Gábor (OMKDK)
Az ESzR-sorozat számitógépeire programkészlet összeállitása különböző szerkezetü tájékoztatási kiadványok számitógépi lyukszalagból történő szedésére

OROSZ Gábor - STIEGRÁD Gábor (OMKDK)
Programcsomag kidolgozása az ESzR-sorozat számitógépei számára különböző szerkezetü tájékoztatási kiadványok automatikus előállitása céljából

OROSZ Gábor - STIEGRÁD Gábor (OMKDK)
Speciális rendeltetésü programmodulok készitése R-20-as számitógépre kialakitott információkereső programrendszer kiegészitése céljából

Munkacsoport (Országgyülési Könyvtár)
Kisérlet az ISIS és/vagy STAIRS szövegkeresési programok gyakorlati alkalmazására

Munkacsoport (Országgyülési Könyvtár)
A közigazgatás fejlesztésnek komplex tudományos vizsgálata c. kutatási főirány dokumentációs bázisának kiépitése

Munkacsoport (Országgyülési Könyvtár)
Közigazgatási tárgyszójegyzék szókészletének gyüjtése és elemzése

Munkacsoport (Országgyülési Könyvtár)
A megyei és városi tanácsok információs igényei és a részükre nyujtott információs tevékenység vizsgálata

Munkacsoport (Országgyülési Könyvtár)
A politikai információs szakközpontban közremüködő intézmények együttmüködésének tartalma, szervezeti alapjai, módszerei

PETHES Iván - RADÓ Lászlóné - TÓTH Tünde (Országos Vezetőképző Központ)
BIBDOSZ. Komplex számitógépes tájékoztatási rendszer

RÓZSA György (MTA Könyvtára)
A concept of an effective management of information transfer by the United Nations, with special regard to developing countries. An approach to an integrated policy

SZILÁGYI Vilmosné - KOMINKA László (OOKDK)
Orvosi szakfolyóiratok információs értékének vizsgálati módszerei

VESZELI Cecilia - HORVÁTH Iván (MTA Közp. Fiz. Kut. Int. Könyvt.)
Az INSPEC mágnesszalagos adattárakból való visszakeresés dokumentációs módszere a KFKI könyvtárában

OLVASÁS, OLVASÁSVIZSGÁLAT

HUBAY Ágnes (MK Miskolc)
Borsod-Abauj-Zemplén megye tanácsi könyvtárhálózata főhivatásu könyvtárosainak olvasási kulturája

KAMARÁS István (KMK)
Az izlésformálás lehetőségei alacsony izlésszintü olvasóknál

KAMARÁS István (KMK) - BALOGH Zoltán (ELTE Szociol. Tanszék)
A küzmüvelődési könyvtárakat használó olvasók irodalmi olvasmányainak és irodalmi izlésének strukturája

MONOSTORI Imre (MK Tatabánya)
Szakmunkástanulók olvasáskulturája Komárom megyében

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SZENTIRMAI László (JATEKK)
Az olvasó egyetemi hallgató

SZENTIRAMI László (JATEKK)
A szabadidő tartalma és az egyetem előtti valamint utáni aspirációk vizsgálata

TÓTH Dezső (MK Veszprém)
Mezőgazdasági fizikai olvasók a községi könyvtárakban és olvasmányaik

ISKOLAI ÉS GYERMEKKÖNYVTÁRAK, OLVASÁSVIZSGÁLAT GYEREKEKNÉL

BALOGH Ferencné (MK Veszprém)
Az anyanyelvi kultura és az olvasmányok kölcsönhatása a gyerekeknél (Némiképp kapcsolódik a KMK Egri csillagok vizsgálatához)

BENKŐNÉ Bartha Ilona (FSzEK)
A "Válogatás a felnőttek irodalmából" c. állománycsoport vizsgálata és reviziója a gyermekkönyvtárakban

FERENCZI Zsuzsa (Tanárképző Főisk. Könyvtártanszék, Szombathely)
Iróink, irodalmi lapjaink a 6-14 évesek olvasóvá neveléséről a 19. század közepétől

FRANYÓ Kálmán (MK Eger)
Földrajzi összefoglaló órák a könyvtárban az általános iskola 8. osztálya számára (Forgatókönyv)

GUJGICZER Imréné (FSzEK)
Csoportos foglalkozások módszerének és hatásának vizsgálata a gyermekkönyvtárakban

KÁLDI János (Tanárképző Főisk. Könyvtártanszék, Szombathely)
Az iró-olvasó találkozók szerepe és jelentősége az irodalmi-esztétikai, oktató-nevelőmunkában, különös tekintettel a 10-14 éves tanulókra (Iskolákban és közművelődési intézményekben)

KATSÁNYI Sándor - FOGARASSY Miklós (KMK) - PÁPAY Lászlóné (MK Szolnok)
Az Egri csillagok befogadása 9-10 éves gyerekek körében

KEREKES Pálné (FSzEK)
A lemorzsolódás és a szünetelés okainak vizsgálata a gyermekkönyvtárakban

TAMÁSI Jánosné (MK Szentendre)
Az általános iskolás könyvtári olvasók lemorzsolódásának okai. Felmérés 15 gyermekkönyvtárban, négy éven keresztül

GÉPESÍTÉS

BORSA Iván (MOL)
Az uj technikai eszközök alkalmazása a levéltárakban

BÜKYNÉ HORVÁTH Mária (MTAK)
Milyen hatást gyakorolt a xerox-szolgálat bevezetése az MTA Könyvtára folyóirat-használatának alakulására

DRAHOS Istvánné - PALLAGHY Andrásné (NIMEKK)
Folyóiratnyilvántartás számitógépesitése

MOLDVAI Jolán (MTA Közp. Fiz. Kutató Int. Könyvt.)
A nem hagyományos dokumentumok számitógépes feldolgozásának könyvtári módszere

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

MUNKASZERVEZÉS, RACIONALIZÁLÁS, EGYÜTTMŰKÖDÉS

FUTAKY László (MK Nyiregyháza)
A közmüvelődési könyvtárak funkcióinak kibővitése, intézményi együttmüködés (Nemzetközi szemle)

HALÁSZ Béla (MK Veszprém)
Különböző nagyságu közmüvelődési könyvtárak tájékoztató szolgálata

HORVÁTH Gabriella (MK Nyiregyháza)
A közmüvelődési könyvtári funkciók összehasonlitó vizsgálata egy magyar és egy szovjet megyében

HORVÁTH Géza (MK Tatabánya)
Munkaerőgazdálkodás és munkaszervezés a könyvtárakban (A munkaszervezés problémái és a munkaerőgazdálkodással kapcsolatos kérdések tanulmányozása, elsősorban a megyei könyvtárakban)

KOGER Tamás (MK Tatabánya)
A regionális fejlesztés és a könyvtári ellátás tervezése egy tervezési, gazdasági körzetben (A megyei és városkörnyéki könyvtári ellátás problémáinak tervezési, gazdaságossági vizsgálata)

Munkaközösség (MK Kaposvár)
A Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár szakrészleges szolgáltatásainak létrehozása és az általános részleg uj megvalósitása

MURÁNYI Lajos (MK Székesfehérvár)
A szakrészleges közmüvelődési könyvtár (Nemzetközi tapasztalatok és alkalmazási lehetőségeik a hazai gyakorlatban)

SZABÓ Gyula (MK Miskolc)
Borsod-Abauj-Zemplén megye közmüvelődési könyvtári ellátási rendszerének tartalmi, formai és funkcionális kérdései

SZILVÁSSY Zoltánné (OSzK)
A nemzetközi együttmüködés kérdései az időszaki kiadványok területén és ennek előfeltételei

SZITA Ferenc (MK Kaposvár)
Az iskolai és tanácsi könyvtárhálózat együttmüködése. Közös ellátási rendszer

TÓTH Gyula - GRÓF Ervin - FERENCZI Zsuzsa - CSÁKI Pál - PÁLVÖLGYI Mihály (Tanárképző Főisk. Könyvtártanszék, Szombathely)
A tanárképző főiskolák és az általános iskolák könyv- és médiatárának létrehozási és müködési kérdései

VARGA Béla (MK Veszprém)
A területi könyvellátási rendszer alkalmazásának lehetőségei egy megye területén

ZSIDAI József (NIMEKK)
A müszaki egyetemi könyvtár kapcsolata a regionális iparral (A regionális együttmüködés országos könyvtárügyi vonatkozásai

BÉNYEI Miklós (MK Debrecen)
A könyvtár a helyi politikában

STATISZTIKA

FOGARASSY Miklós (KMK)
Könyvtárstatisztika

BORSA Iván (Orsz. Levéltár)
A levéltári klientéla növekedése a II. világháboru után

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ÁDÁM Antalné - GALABÁR Tiborné (PEK)
Területi tervezés és településhálózat-fejlesztés. Városok és vonzáskörzetük (Válogatott magyar nyelvü bibliográfia. 1945-1975.)

BÉNYEI Miklós - CSERPÁK Jánosné - GELLÉR Ferencné - SEBŐK Vilma (MK Debrecen)
Magyar nyelvü kézikönyvek a közmüvelődési könyvtárakban (bibliog ·áfia)

CSONKA Éva fel. szerk (MKKEKK)
Tájékoztató a Külföldi Közgazdasági Irodalomról. "A" sorozat. A referáló folyóirat 20 évfolyamának mutatói

KÁRÁSZ József (VK Hódmezővásárhely)
Csongrád megye munkásmozgalmának válogatott sajtódokumentumai 1867-1917

KÁRÁSZ József (VK Hódmezővásárhely)
A koaliciós idők (1946-1949.) hódmezővásárhelyi sajtójának repertóriuma

ÓVÁRI Zsuzsanna (MK Kaposvár)
20. századi magyar novellák elemzésének bibliográfiája

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

FÓRUM

Mikor érdemes?

A kémiai és vegyipari gépesített folyóiratjegyzék előkészítésének tapasztalataiból

DÖMÖTÖR Lajosné

1973. április 5-én ült össze a Kémiai Kooperációs Körnek az értekezlete, melynek résztvevői szükségesnek tartották, hogy megjelenjék egy uj lelőhelyjegyzék a kémiai és vegyipari folyóiratokról. Ez a kiadvány "Központi cimjegyzék a kémia és a vegyipar külföldi folyóiratairól" cimmel jelent meg 1976-ban. Három évig tartottak e cimjegyzék szervezési, feldolgozási, szerkesztési és nyomási munkái, melynek eredményeképpen a felhasználók kézbe kaphatják a kiadványt, az Országos Müszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ és a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára közös munkáját. A kooperációs munka azt eredményezte, hogy a megjelent jegyzék elődeihez, a "Külföldi folyóiratok retrospektiv lelőhely-jegyzéke a kémia és vele kapcsolatos szakterületeken", Veszprém 1968. és 1971. cimü kiadványokhoz képest előrelépést jelentett a feldolgozott folyóiratok számával, könnyen bővithető és folytatható formájával, valamint korszerü, tetszetős kivitelével. Ezek a régebbi kiadványok - annak ellenére, hogy hibákat és hiányosságokat bőséges számban tartalmaztak - éveken keresztül hasznos segédeszközei voltak a kémiai irodalomkutatásnak. Ezek a lelőhely-jegyzékek ugy készültek, hogy az összeállitók az egyes folyóiratok cime alatt felsorolták a különféle, kartonokon feltüntetett, és egyéb formában beérkezett állományadatokat a lelőhelyek kódjeleinek betürendjében, ill. ezen belül számrendjében, ügyelve a cimváltozások feltüntetésére. Mindez néhány hónapi munkát vett igénybe, amit követhetett a nyomdai sokszorositás. Az a tény, hogy a most megjelent központi cimjegyzék anyagát gépi adathordozóra rögzitették, megnyujtotta a kiadvány elkészülésének idejét, megnövelte a manuális feldolgozó munkát, és nagyobb felelősséget rótt a munkatársakra a folyóiratokra, ill. az állományokra vonatkozó adatok helyes kitöltésében.

Visszatekintve a szervezési munkára, melyet a VVEKK végzett az OMKDK-n kivüli közremüködők folyóirat-állományára vonatkozó adatok begyüjtésével, és ennek az anyagnak a feldolgozásával, következtetések vonhatók le a könyvtári kiadványok gépesitése és az ezt előkészitő emberi munka összefüggéséről.

A Kémiai Kooperációs Kör emlitett ülése után a VVEKK 1973. október 23-án küldte ki a körleveleket, melyekben november 30-i határidőre kérte a bejelentéseket. A VVEKK a legegyszerübb formában, katalóguskartonokon kérte az állományadatok bejelentését, azonban a közremüködő könyvtárak egy része munkaerőhiány, ill. más okok miatt, állományát számára egyszerübb, más módokon jelentette be, (pl. megküldte saját állomány-jegyzékét, tetszés szerinti felhasználásra, vagy a régebbi retrospektiv jegyzéket kijavitva, esetleg levélben közölte, hogy mindazok a folyóiratok járnak hozzá továbbra is, melyeket az 1971-es retrospektiv lelőhely-jegyzékben felsorolt.)

Ezeket a különböző szinvonalu és formáju bejelentéseket kellett a lehetőség szerint, egységesen feldolgozni, a gépi technika által megkövetelt formában, erre a célra kidolgozott és rendszeresitett adatlapokra. Ezeket az adatlapokat és a kitöltési

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

utasitást az OMKDK bocsátotta rendelkezésre a kooperációs munka keretében a készülő központi cimjegyzék előkészületeiben. Az Országos Müszaki Fejlesztési Bizottság támogatásával az OMKDK-ban fejlesztették ki azt a gépi eljárást, melynek alkalmazásával ez a jegyzék megjelent, és amely más, hasonló feladatok megoldására is alkalmas.

Egy évig tartott a munka, melyben a VVEKK feldolgozta a hozzá beérkezett állománybejelentéseket. Minden folyóiratról egy db u.n. 1. számu adatlapot kellett kitölteni, amely a folyóirat adatait tartalmazta (cim, alcim, kiadói testület, megjelenési hely, megjegyzések), valamint annyi u.n. 2. számu adatlapot, ahány intézmény bejelentette, hogy az illető folyóiratból állománya van. Például az elkészült cimjegyzék itt látható részletének előkészitése összesen 11 adatlap (1 db 1. számu és 10 db 2. számu) kitöltését igényelte.

ZEITSCHRIFT FÜR PHYSIKALISCHE CHEMIE.

Frankfurter Ausgabe. Neue Folge.
Frankfurt am Main

B 11	1.1954 -
B 253	40.1964 - 46.1965. 69.1970 -
B 305	14.1958 -
B 309	24.1960. 28.1961. 36.1963 -
D 1	6.1959 - 39.1963. 44.1965 -
M 3	14.1958 - 68.1969.
Sz 1/4	1.1954 -
Sz 1/10	1.1954 -
V 1	48.1966 -
V 4	1.1954 - 39.1963. 44.1965 -

Mindez jól példázza, hogy milyen hatalmas mennyiségü emberi munkát kellett befektetni az anyag gépi feldolgozásra előkészitésének egyetlen, itt kiragadott fázisában.

A kitöltött adatlapok a folyóirat cimével és egyéb megjegyzésekkel ellátott dossziékba kerültek. 1974. decemberében szállitották el az OMKDK-ba a dossziékat, 31 db 100 dossziéból álló csomagot. Ez azt jelenti, hogy a munka első ütemében 3 100 folyóiratféleségre vonatkozó állománybejelentést dolgozott fel a VVEKK, végülis a feldolgozott anyagnak csak egy része került be a megjelent jegyzékbe. A sok ezer adatlapnak a kitöltése összehasonlithatatlanul nagyobb munkát jelentett a VVEKK könyvtárosai számára, mintha a beküldött anyagot hagyományos módon, a régi jegyzékek munkálataihoz hasonlóan összesitették volna. Vállalt kötelezettségüknek azt remélve tettek eleget, hogy ezzel tökéletesebb eszközt hoznak létre a megelőzőknél, és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a befektetett többletmunka később kamatozni fog olymódon, hogy egyszerübb lesz a gépi adathordozóra felvitt adatok további korszerüsitése, felhasználása.

Az előkészitő munkának itt ismertetett szakaszát további nagy jelentőségü munkafolyamatok követték az OMKDK-ban, amelyek a kiadvány végső tartalmát és formáját meghatározták.

A 4 000 körüli folyóiratcimet és 32 bejelentő könyvtár állományát ismertető jegyzék, mint ilyen nagyszabásu kooperációs munka, első a maga nemében, és minden munkatárs drága tanulópénzt fizetett, mig kialakultak a legcélszerübb és legegyszerübb munkamódszerek. Ezeket a tapasztalatokat a többi szakterületen megjelenő ujabb jegyzékek, ill. e jegyzék esetleges további kiadásainak összeállitói hasznositják majd.

A kémiai és vegyipari folyóiratokról összeállitott központi cimjegyzék olyan eszközt jelent a Kémiai Kooperációs Kör együttmüködő könyvtárai, és valamennyi magyar vegyész és kémikus számára, amely segitséget jelent szakirodalmi igényeik kielégitésében. A jegyzék hasznosságához nem is fér kétség. Azonban a gépi adathordozóra felvitt hatalmas adatmennyiség fejlesztése és további felhasználása fogja igazolni az előkészitésre forditott emberi munka gazdaságosságát, megtérülését. Amennyiben későbbi időpontban indokolt lesz a jegyzék ujabb kiadása, remélhetőleg kevesebb munkával és rövidebb idő alatt történhet meg a téves adatok kijavitása, az állományadatok kiegészitése, a folyóiratok cimváltozásainak feltüntetése, uj folyóiratok, ill. bejelentések felvétele. Ez a gépi adathordozóra felvitt anyag további felhasználásának egyik utja.

A másik ut az eddigi munka hasznositására: a meglévő adatokból egyes további, kisebb jegyzékek kivonása, különböző szempontok szerint. Ezen dolgozik jelenleg a VVEKK, amikor saját müszaki és természettudományi folyóiratállományának jegyzékét a már megjelent vegyipari cimjegyzék anyagára támaszkodva kivánja létrehozni. Az OMKDK-ban a tárolt adatokból kiválasztják a V_1 kódjelhez tartozó cim és állományadatokat, ez a VVEKK szorosan vett kémiai vegyipari folyóiratállományának jegyzéke. Ezt kiegészitik az egyéb folyóiratokról szóló, hasonló módszerrel feldolgozott adatokkal, s igy létrejön a teljes folyóiratállományról készült jegyzék, melynek kötet alakban történő megjelentetését tervezi a VVEKK.

A tárolt adatok többszöri és különféle célra történő felhasználása teszi gazdaságossá az előkészitésre forditott emberi munkát.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KRÓNIKA

Restaurátorok találkozója Velencében

KASTALY Beatrix

Az ICOM - International Council of Museums - Konzerválási Bizottsága 1975. október 13-18 között tartotta Velencében a három évenként rendezett találkozók sorában a negyediket. A bizottság célja, hogy a történelmi értékek vizsgálatának és konzerválásának legszinvonalasabb eredményeit összegyüjtse minden országból, restaurátoroktól, kutatóktól és muzeológusoktól. A Bizottsághoz tartozó 25 munkacsoport - amelyek a muzeumokban előforduló anyagokkal foglalkoznak, de általánosabb kérdések kutatása is feladatuk - 1975. évi találkozóján tudomásom szerint Magyarországról senki sem volt jelen. Ezért hasznos lehet ez a rövid tájékoztatás, amely a könyvtárakban is fellelhető anyagok - papir, bőr, pergament, ragasztók - konzerválásával és restaurálásával foglalkozó előadások közül ismertet néhányat.

A.G. Cains (Dublin): Restaurátorképzés a dublini Trinity College könyvtárának restauráló mühelyében

Általános tendencia a nagyobb könyvtárakban kisebb-nagyobb konzerváló mühelyek létrehozása. Ezzel együtt a jól képzett restaurátorok iránti igény is nő. A szerző vázolja elképzeléseit, amelyek szerint a képzésben a hangsulyt feltétlenül a jó gyakorlati szakemberré válásra kell helyezni, állandó kritikai felügyelet mellett. Csak a biztos gyakorlati alapok megszerzése után kell a tanuló számára biztositani az előadások látogatásának lehetőségét, gyakorlati bemutató tanfolyamokat, más mühelyek meglátogatását. A szerző saját mühelyének - amelyet kifejezetten a restaurálás és a képzés kettős céljára terveztek - bemutatása (irásban és rajzban) egésziti ki az előadást.

N.S. Baer - N. Indictor (New York): Javaslat a könyv- és papirkonzerválással kapcsolatos anyagok lerakatának létrehozására

A technológiai haladás a muzeális értékek konzerválói számára igen jelentős segitséget nyujt. Ugyanakkor e lehetőségekkel együtt nő a felelősség is. A konzervátori gyakorlat még egy országon belül is a felhasznált anyagoknak és módszereknek számtalan változatát alakitja ki. A mai konzervátor és természettudományos kutató nagy hiányát érzi annak, hogy elődeink nem gondoskodtak arról, hogy az akkor használatos anyagokból megfelelő mintákat megfelelő körülmények között az utókor számára eltegyenek. Igy a könyvtári állományok természetes öregedésének folyamatáról nincsenek megbizható adataink, és az alkalmazott konzerválási eljárások hatékonyságát sem lehet egyértelmüen meghatározni. A szerzők javasolják, hogy az USA valamely állami szerve vagy intézménye egy átfogó program alapján hozza létre a könyv- és papirkonzerválás anyagainak "bankját", megőrző lerakatát. A jól jellemzett, ellenőrzött körülmények között természetesen öregedő minták igen értékesek volnának a jövő kutatói számára. Egy ilyen központnak az anyagminták tárolása mellett termé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

szetesen feladata volna az uj alapanyagok, változatok katalogizálása, a vizsgálati és értékelő módszerek számbavétele, egységesitése és fejlesztése, valamint egy információ-tár létrehozása is.

F. Gallo (Róma): Ujabb kisérletek a könyv anyagainak fertőtlenitése területén

Olaszországban az utóbbi években etilén-oxiddal, formaldehiddel és metilbromiddal fertőtlenitettek nagy könyv-állományokat. Etilén-oxidot használtak a firenzei nemzeti könyvtár árviz által pusztitott könyveinek kezelésére. Az uj kisérletek során megállapitották, hogy ez a gáz a könyv minden részén elpusztitja a mikroorganizmusokat, vákuum nélkül is. A tapasztalatok alapján elképzelhető, hogy a megfelelő óvórendszabályok betartásával, 250 g/m^3 koncentrációban raktárhelyiségben is használható fertőtlenitésre. Egyébként ilyen célra formaldehid-metilbromid gázkeveréket használtak. A könyveket a fapolcokon hagyták, de a gázok kis behatoló képessége miatt a könyveket meg kellett nyitni. A gerinceknél igy sem pusztultak el teljes mértékben a mikroorganizmusok. Igen fontos a levegő hőmérsékletének, nedvességtartalmának és megfelelő ventillációjának az előirások szerint való biztositása.

Ch. Clarkson (Washington): A puha pergamen kötése mint konzerválási tipus, korai nyomtatott könyvek esetében.

Az 1966. évi firenzei árviz egyik tapasztalata az volt, hogy az un. puha pergamen kötésü könyvek - bár gyakran sulyosan károsultak kötéstáblájukban - láthatólag jóval kisebb kárt szenvedtek szöveges részükben, mint más kötésü müvek. Az utóbbi nyolc évben a szerző behatóan foglalkozott evvel a kötés-móddal, abból a célból, hogy megállapitsa használhatóságát a konzerválási technikában. Két fontos megállapitása: ez a kötésmód több konzerválási alapelvnek megfelel, a legfontosabb ezek közül, hogy ragasztó nélküli szerkezetek lévén, lehetséges a leválasztásuk, majd ujra felhasználásuk a szöveg-test veszélyeztetése nélkül. E technika néhány mozzanata átültethető a kemény kötéstábláju tipusokba, s ez uj utakat nyit a fejlődéshez. Számos szöveg közti rajz és a szakterminológia közlése teszi egyértelmüvé a fogalmakat és a müveleteket.

J.P. Njuksa - M.G. Blank (Leningrád): A papir restaurálása polivinil-alkohol szálakat tartalmazó papir-péppel

A Szaltükov-Scsedrin Könyvtárban több mint két évtizede használt - erősen higitott papirpéppel a sérült lapokat kiegészitő - berendezés továbbfejlesztéséről szólt ez az előadás. Az eddigi tisztán rongy-cellulóz helyett ujabban polivinil-alkohol szálakat is tartalmazó együttest alkalmaznak. Az ilymódon bevitt müanyag kedvezően befolyásolja a keletkezett lap ellenállását a légkör káros hatásaival szemben. A fizikai és kémiai változásokat jelző mérések azt mutatták, hogy az ilyen összetételü papir szilárdsága kb. tizszer nagyobb, mint a csak rongy-cellulózból készült papiré.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

V. Viñas (Madrid): Mechanizált eljárás: a "Vinyector"-rendszer

A szerző célja az volt, hogy a tömeges levéltári és könyvtári anyagok - egyforma méretü lapokat tartalmazó kötetek - konzerválására és restaurálására nagy teljesitményü, mechanizált megoldást találjon, amely ugyanakkor az egyedi tulajdonságokat is figyelembe veszi. Elemezve a konzerválási-restaurálási folyamat lépéseit, megállapitotta, hogy a dokumentum folyamatosan haladhat végig a különböző kezeléseken. Kialakithatók az egyes munka-zónák, a megfelelő berendezésekkel. Az elgondolások alapján összeállitott konstrukció, a "Vinyector", két, egymást kiegészitő berendezés együttese. Az elsőben a mozgatható keretekre helyezett lapot gázzal fertőtlenitik, vizes oldattal mossák, papir-péppel kiegészitik és a szükséges vegyszerekkel kezelik, folyamatos üzemben. A második rész a száritást és a préselést végzi. A berendezés használata a kézi munkával szemben százszoros termelékenységet eredményezett.

F. Flieder - F. Leclerc - S. Bonnassies (Párizs): Papirlaminálás

A régi, törékeny és nehezen kezelhető papirok megerősitésére a laminálás hatékony eljárás. A szerzők két papirfajtán 16 különböző laminálási technikát mutatnak be, ragasztóként és/vagy erősitő rétegként müanyagfilmet vagy szövedéket (cellulózacetát, polivinil-acetát, poliamid, polietilén) alkalmazva. A nem-laminált és laminált papirok fizikai-kémiai ellenállóképességét vizsgálták öregités előtt és öregités után. A legkedvezőbbnek azokat a technikákat találták, amelyek a ragasztóként szereplő müanyagrétegen kivül erősitő anyagként is müanyagot - poliamidot - használnak, a hagyományosnak mondható japán papir helyett.

J.H. Hofenk-de Graaff (Amsterdam): A Chloramine-T hatása a papirra

A restauráló mühelyekben alkalmazott fehéritési eljárások egyike a Chloramine-T használata. Gyakran ugy fehéritenek, hogy az enyhe szer esetleges maradványait nem öblitik ki a papirból. A szerzők megvizsgálták, hogy ez az eljárás mennyiben káros a papirra. Háromféle papirt kezeltek a különböző fehéritő módszerekkel, majd a papirok hő-öregitése után fizikai és kémiai tulajdonságaikat vizsgálták. Következtetésük: a Chloramine-T maradéka valóban veszélyes a papirra, a mennyiséggel arányos mértékben. A vizzel való kiöblités önmagában is erősiti a papirt, a rostok rendezése révén.

I. Sadurska - R. Kowalik (Varsó): Néhány vizsgálat a levéltári és könyvtári anyagok konzerválásában használatos ragasztók mikrobiológiai ellenállóképességéről

A természetes és a szintetikus ragasztók egyaránt pusztulhatnak a mikroflóra által, és ők maguk is serkentőleg hatnak a papiron, vásznon, bőrön, tintán megtelepülő mikroorganizmusok növekedésére. A növényi eredetü keményitőket gombák, a fehérjetartalmu enyveket pedig baktériumok támadják meg. A szintetikus ragasztók ellenállóbbak, de nem abszolut mértékben. Vinil-ragasztókat és cellulóz-származékokat vizsgáltak. Leginkább ellenállónak a polivinil-alkohol, a cellulózacetát, a metil- és etilcellulóz mutatkozott, legkevésbé a hidroxietilcellulóz.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

C. Federici (Róma) - M. Hey (Dublin): Egy Mercator-atlasz restaurálásának problémái

Az előadás - két részben - leirja egy 1623-ból származó, 5. kiadásu Mercator-atlasz restaurálási problémáit. Az atlasz papirja különleges mértékben elszineződött és savassá vált. A festett térkép eredetileg zöld szinü részei megbarnultak, s ezeken a helyeken a papir a kiesésig törékeny lett. Mivel a térkép festékei legalábbis részben vizoldhatóak voltak, nem-vizes restaurálási eljárásokat kellett alkalmazni. A papirt mikroanalitikai vizsgálatnak vetették alá. Röntgen sugarakkal és kutatói elektronmikroszkóppal megállapitották kálium-, kalcium-, aluminium-vegyületek, valamint vas-oxid jelenlétét. A legsulyosabb problémát a vas-oxid jelentette. Az előadás összefoglalja azokat az előnyöket és hátrányokat, amit a vas-származékoknak a régi papirokból való eltávolitása jelent. Az előadás második része ismerteti a papir savasságának okait, és az eltávolitás ill. semlegesités módjait. A legutóbbi kutatási eredmények aláhuzzák a kalcium-vegyületek alkalmazásának mindenekfelett való fontosságát a savtalanitásban. A szerzők egy uj nem-vizes módszert, kalcium-acetát etilalkoholos oldatát javasolják és igazolják.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KITEKINTÉS

Az egységes könyvtári rendszer tervezése és prognosztizálása Szlovákiában

Helena KOLÁROVÁ

A szerző Planirovanie i prognozirovanie edinoj szisztemü bibliotek v Szlovackoj Szocialiszticseszkoj Reszpublike c. cikkét (Bibliotekovedenie i Bibliografija za Rubezsom, 1955. 55. vüp. 26-37.p.) TARR Lászlóné tömöritette.

Szlovákia könyvtárügyében az utóbbi években meghonosult a tervezés egységes rendszere, amely egységbe foglalja a könyvtárak tevékenységének leglényegesebb mozzanatait. Ez egyrészt az egységes könyvtári rendszer fejlődése prognosztizálásának kidolgozásával, másrészt az ötéves fejlesztési tervek kidolgozásával valósul meg. Mind a fejlesztési prognózisokat, mind pedig az ötéves terveket Szlovákia Kulturális Minisztériuma a különböző hálózatokba tartozó könyvtárak regionális, és az illetékes tárcák tervei alapján állitja össze és hagyja jóvá. Az általános ötéves terveket speciális - a tudományos-kutató munka, a bibliográfiai tevékenység stb. - tervek egészitik ki, s végül az operativ, azaz az egyes könyvtárak éves tervei, amelyekben az adott körülményekhez igazodva, konkretizálják az ötéves tervből adódó konkrét feladatokat. Az évi terveket egészitik ki a tudományos kutatómunka, a kiadói tevékenység, a tanulmányutak, a kiállitások stb. tervei.

A könyvtárak tevékenységének prognosztizálása és a hosszutávu tervek lehetővé teszik azoknak a fejlődési tendenciáknak a megfogalmazását, amelyek szorosan összefüggnek a tudomány, és a kultura más területeivel. A tervek, illetve a prognózisok segitségével az irányitó szervek minden szinten befolyást gyakorolhatnak a könyvtárak tevékenységére, megfelelő irányba orientálhatják őket és ennek megfelelően biztosithatják a fejlődéshez szükséges anyagi bázist.

Szlovákiában 1985-ig kidolgozták az egységes könyvtári rendszer fejlesztésének első prognózisát. A prognózist a könyvtárak előzetes fejlesztési terveinek és a jóváhagyott koncepciók elemzésének alapján dolgozták ki. Ez a prognózis szorosan kapcsolódik a müvelődés különböző területeinek fejlesztésével kapcsolatos tervekhez és támaszkodik a népgazdaság legfontosabb ágazataiban kidolgozott tudományos prognózisokra. Az egységes könyvtári rendszer fejlesztési prognózisának leglényegesebb aspektusa a két alapvető funkciónak: a kulturális-nevelő funkciónak és az eszmei-politikai funkciónak a hangsulyozása. A kulturális-nevelő funkció azt jelenti, hogy a könyvtárak a lakosság valamennyi rétege számára ellátják az eszmei-politikai nevelés központjának, valamint a tájékoztatási központnak a funkcióit. Ennek értelmében valamennyi szakterület számára biztositják a megfelelő szakmai tájékoztatást.

Az 1985-ig kidolgozott prognózis szerint a szlovák könyvtárügy területén a legközelebbi időszakban a fejlesztés legfontosabb tendenciái a következőkben nyilvánulnak meg:

- a könyvtári rendszer irányitása területén el kell mélyiteni a demokratikus centralizmus alapelveit, ami elsősorban a centralizálással (azaz az igazgatás és a könyvtári szolgálat centralizálásával) függ össze;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

- a könyvtári szolgálat területén fejleszteni és érvényesiteni kell az információ válogatott terjesztésének alapelveit, amit az uj munkamódszerek alkalmazásának segitségével kell megoldani;

- a nagykönyvtárakban és a tájékoztató központokban fejleszteni kell a könyvtári-tájékoztatási állományok centralizálását (be kell fejezni a központok rendszerének a kialakitását, létre kell hozni az egységes tájékoztatási rendszert);

- következetesen kell integrálni és centralizálni a bibliográfiai és a kiadói tevékenységet;

- széles körben kell alkalmazni a könyvtári technika uj módszereit, különösképpen a szakkönyvtárakban (ennek előfeltétele azonban a munkamódszerek egységesitése);

- a könyvtárakat el kell látni szakképzett könyvtároskáderekkel;

- koordinálni kell az egyes könyvtári hálózatok tevékenységét, regionális szinten meg kell szervezni a kooperációt és az integrációt a tudományos, müszaki és gazdasági tájékoztatás intézményeivel;

- országos és nemzetközi viszonylatban el kell mélyiteni az együttmüködést a könyvtárakkal és a tájékoztatási központokkal, különös hangsullyal a szocialista országokkal való együttmüködésre.

A könyvtárak feltehető fejlődési irányával, különösképpen a gépesités és az automatizálás bevezetésével való összefüggésben a fejlesztési prognózist ugy kell kidolgozni, hogy az szoros összefüggésben legyen a cseh könyvtári rendszer prognózisával, koordinálni kell a tevékenység módszereit és formáit, a hasonló problémákat egységesen kell megoldani. Ezeket figyelembe véve az 1985-ig kidolgozott szlovák könyvtárügy fejlesztési prognózisát egyeztették a cseh könyvtárügy fejlesztési terveivel, a különböző határterületeken kidolgozott prognózisokkal és elkészitették az egységes könyvtári rendszer 1990-ig terjedő fejlesztésének prognózisát. Ennek kidolgozásában közremüködött a Szlovákiában létrehozott Tudományos Müszaki és Gazdasági Rendszer Federativ Tanácsának Prognosztizálási Bizottsága.

A Cseh és a Szlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának a népgazdaság racionalizálása kérdéseiről hozott határozatainak megfelelően kidolgozták a prognózishoz szorosan kapcsolódó "Az egységes könyvtári rendszer komplex szocialista racionalizálása" cimü programot. Ezt a programot a szlovák Kulturális Minisztérium hagyta jóvá. Figyelembe véve a prognózis alapelveit, ennek a programnak az értelmében specializált terveket állitanak össze, amelyek elsősorban a következő területekre terjednek ki:

- a könyvtárak igazgatásának és specializálódásának racionalizálásáról szóló tervet (a terv alapján uj szempontok szerint vizsgálják meg a könyvtárak hatósági hovátartozásának kérdéseit és megállapitják a tudományos könyvtárak optimális specializálódását);

- az egyes könyvtári hálózatok (közmüvelődési, tudományos, főiskolai) racionalizálásának tervét és a könyvtári bibliográfiai tevékenység főbb tipusainak racionalizálási terveit;

- a könyvtári rendszerek integrációjának tervét Szlovákiában és Csehországban és az országos könyvtári rendszernek integrációtervét a szocialista országokkal;

- tipusterveket dolgoznak ki uj megyei, járási, községi könyvtárépületek épitésére (ezeknek a terveknek összeállitása már elkészült), valamint a központi tároló könyvtárépületek tipustervét;

- a könyvtárak technikai felszerelésének megszervezésére, a gépesités és az automatizálás bevezetésére szolgáló tervet.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ezeknek a terveknek kidolgozásával a szlovák Kulturális Minisztérium mellett müködő egységes könyvtári rendszerbe tartozó könyvtárak Racionalizálási Bizottsága foglalkozik, amelynek tagjai sorában képviselve vannak a könyvtárügy legilletékesebb szakemberei.

Ennek a Bizottságnak közremüködésével, illetve jóváhagyásával készülnek folyamatosan a könyvtárak éves tervei és az ötéves távlati fejlesztési tervek.

Szlovákia 1976-1980. évi könyvtári fejlesztési tervét a Csehszlovák Kommunista Párt 16. kongresszusának a gazdasági és ideológiai kérdésekről hozott határozatának a figyelembevételével állitották össze. Figyelembe vették a népgazdaság ötéves tervének kidolgozásával kapcsolatban kiadott irányelveket, a tudományos, müszaki és gazdasági tájékoztatási rendszer fejlesztésével kapcsolatban kiadott kormányhatározatokat, az egyes hatóságok és központi szervek irányelveit és utmutatásait, a társadalmi szervezetek kongresszusainak, a könyvtárosi konferenciáknak és szemináriumoknak határozatait és ajánlásait. A fejlesztési terveket az ország közigazgatási-territoriális megosztásának és az egyes könyvtári hálózatoknak figyelembevételével állitják össze. Az egységesség biztositása érdekében a nemzeti bizottságok, egyes hatóságoknak alárendelt könyvtárak és a központi intézmények számára a Kulturális Minisztérium speciális instrukciókat adott ki. A közmüvelődési könyvtári szolgáltatásokkal összefüggésben tájékoztató jellegü normativákat fogadtak el. Ezeknek a normativáknak az érvényessége kiterjed a Szlovákia területén müködő valamennyi könyvtárra. A normativákat figyelembe vették a szlovák közmüvelődési könyvtárak hálózatfejlesztésével összefüggő tervek összeállitása során is.

A közmüvelődési könyvtárak hálózatának fejlesztésére irányuló ötéves terv adataival kapcsolatban a következők emelhetők ki:

Az ötéves terv tervidőszakában csökkenteni fogják a könyvtárak, különösképpen a községi könyvtárak számát. Ez összefügg azzal a közigazgatási intézkedéssel, hogy sor kerül számos község összevonására. Az önállóan müködő községi könyvtárak növelik azonban a fiókkönyvtárak számát, valamint az olyan könyvtáraknak a számát, ahol szakképesitéssel rendelkező könyvtárosok fognak dolgozni (ezeknek a száma a tervidőszakban 700 fővel emelkedik). A könyvtárak állománya körülbelül évi 700 000 kötettel gyarapodik. Ugyanakkor 1980-ig el kivánják érni, hogy a közmüvelődési könyvtárak állományában a szakirodalom legalább 27,7 százalékban legyen képviselve. Az olvasók aránya a lakosság lélekszámával arányosan emelkedik. Ezek szerint a közmüvelődési könyvtárak évente 1 millió olvasót fognak kiszolgálni, a könyvkölcsönzés évente megközeliti a 26 millió kötetet.

Szlovákia ötéves könyvtárfejlesztési tervében különös figyelmet forditanak a könyvtári munka aktivitása fokozásának kérdésére, a könyvtáraknak az eszmei-politikai munkában való alkotó közremüködésével összefüggő kérdésekre, valamint a tudomány, a technika, és a népgazdaság fejlesztésére irányuló tervek segitésével csolatos kérdésekre. Ezzel függ össze a könyvtári állományok összetételének minőségi javitása, az együttmüködés kialakitása az állomány-gyarapitás területén. Az uj technikai eszközök alkalmazásával, egységes munkamódszerek kialakitásával maximálisan biztositani kivánják a tájékoztató szolgálat korszerü ellátását. Sokkal nagyobb figyelmet fognak forditani a könyvtárak módszertani munkájára, a tudományos és a kiadói tevékenység fejlesztésére, a könyvtárosképzésre, a könyvtárépités kérdéseire, a könyvtáraknak megfelelő berendezésekkel és megfelelő technikai eszközökkel való ellátására.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mértékletesség, technológia és munkamegosztás: szakkönyvtárak szemben a jövővel

Richard de GENNARO

A szerző Austerity, technology, and resource Sharing: Research libraries face the future c. cikkét (Library Journal, 1975. 10.no. 917-923.p.) SÁRDY Péter tömöritette.

Az utolsó két évtizedben a tudományos könyvtárak történetük leggyorsabb fejlődési szakaszát érték meg. A varázsszó a "több" volt. Számos uj könyvtár keletkezett. De még ez a felgyorsult növekedés sem volt képes a szakterületek, a szakirodalom fejlődési ütemével lépést tartani: a problémák megoldása helyett kiélezte azokat.

A felgyorsult fejlődés 1970 körül tetőzött, majd ezt visszaesés követte, és bár valószinü, hogy ez a ciklus ismétlődik, ilyen arányban aligha fordul elő mégegyszer. Az utóbbi két évtized joggal tekinthető átmeneti aberrációnak, s a könyvtárak normális jellemzője inkább a mértékletesség.

Akadozó növekedés

A könyvtárgazdaság legujabb változásait nem szabad lebecsülni. A szakkönyvtárak sokáig hirdetett exponenciális növekedése leállt. A kulcsadatok közül ezt jelzi például az állománygyarapodás mennyisége (jól felismerhető megakadás 1971-72-ben), s a jelenlegi költségvetési politika hasonló eredményt idézhet elő a létszám- és összköltségadatoknál is.

Számháboru

A könyvtárosok - még az emlitett, gyors fejlődést nyujtó évtizedekben is - rendszeresen (és nem alaptalanul) "szegénységüket" hangoztatták. A könyvtárral szembeni igényekkel a mégoly gyorsan növekvő költségvetés sem volt összhangban. E jelenség egyik oka az volt, hogy - nem lévén megfelelő módszerek a tevékenység minőségének mérésére - a statisztikai adatok, a "számok" biztositották a könyvtár presztizsét és alkották (igen sokszor) célját.

A statisztikai adatok sok szempontból fontosak, de a könyvtár minőségére, funkcionálására nem utalnak. Ugyanakkor néhány nagy, vagy gyorsan fejlődő könyvtár adatai egészségtelen versenyt idéztek elő a könyvtárak között. E szempontból másodlagos, hogy ma már ezek a könyvtárak is sulyos nehézségekkel küzdenek saját korábbi mércéjük eléréséért.

Nyilvánvaló kell legyen, hogy az önellátás, az "általánosság" ma már irreális. Ujfajta, egészséges növekedési formákat kell keresni, amelyek a lehetőségekhez és igényekhez jobban igazodnak. Ehhez pedig elsősorban szemléletváltozásra van szükség.

A technológia igérete

Annak, hogy a számháborunak még nincs vége, hogy a gazdasági realitás még nem nyert általános elfogadást, egyik oka az a remény (vagy illuzió), hogy az uj technológia valahogy majd csak átmenti a korábbi fejlődési és növekedési formákat. E téren a legtöbb bizalom a számitógépek és a mikroképtechnika iránt nyilvánult meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ma már látszik, hogy a lokális könyvtárgépesitésnek az 1960-as évekre még jellemző költséghatékonysága eltünt, s hogy a mikroformátumu publikációk csak egy ujabb, kevéssé használt, de a könyvtárak által beszerzett dokumentumtipust teremtettek meg.

A lokális könyvtárgépesités kora elmult. Anyagi terheit legfeljebb egy-két nagykönyvtár képes elviselni. Az OCLC (Ohio College Library Center) tipusu hálózatok népszerüsödése erre utal.

A gépesitésnek ez az uj megközelitése jelentős megtakaritást igér; de az infláció és a csökkenő költségvetés hamarosan ezt is ellensulyozza, s megmaradnak a hosszutávu pénzügyi problémák, mégpedig azért, mert ezeket nagyrészt a tulzottan ambiciózus gyarapitási politika okozza.

Ma is vannak, akik ugy vélik, hogy a szakkönyvtárakra hamarosan a gyorsan fejlődő, on-line, párbeszédes adat- és szövegfeldolgozó rendszer lesz jellemző, számitógépekkel és telefacsimile berendezésekkel. Ezek a vélemények azonban egyre kevésbé csábitóak. Megtanultuk már (10-15 év tapasztalataiból), hogy a technológia önmagában nem segit rajtunk. Megfelelő időben és helyen igen hasznos lehet, de a probléma igazi megoldását máshol kell keresnünk.

Realista állománygyarapitás

Korunk realitása, hogy a gazdasági recesszió miatt - bármilyen jó ügyről van is szó - a könyvtári gyüjtemények kiépitéséhez és fenntartásához szükséges pénz nincs. Intézményeink nem rendelkeznek vele, a társadalom pedig nem tudja biztositani.

Meg kell azonban azt is kérdőjeleznünk, szükség van-e gyorsan növekvő, sok milliós állományok egyre nagyobb számban történő kiépitésére. Csak egy példa: az Egyesült Államokban és Kanadában 1951-ről 1974-re az egymillió kötetnél nagyobb állományu könyvtárak száma 1-ről 76-ra, a 3 milliós állományuaké 2-ről 14-re nőtt. Ha figyelembe vesszük, hogy a világ publikációs termelése évente 5-15 %-kal, az árszint 10-20 %-kal nő, belátható, hogy ilyen mennyiségü nagy könyvtár nem tarthat lépést a növekedéssel.

Mindehhez hozzá kell tenni, hogy e könyvtárak nagy része jobban szolgálja a fenntartó egyetem presztizsét, mint a használói igényeket (különösen érvényes ez a nem-angol nyelvü illetve a mikroformátumu dokumentumokra).

Az idegen nyelvü állomány egyes könyvtárakban a gyarapodás 60 %-át is eléri, szerepe a használatban ugyanakkor 15 % körüli. Ez természetesen nem csökkenti a nem-angol dokumentumok fontosságát, de felveti valamiféle munkamegosztás alkalmazásának szükségességét.

Bizonyos fokig hasonló a helyzet a mikropublikációkkal is, amelyekből jelentős méretü, de igen kevéssé igényelt gyüjtemények alakultak ki. Érthető, hogy ez a "vásárlási kedv" ujabban csökkent, a könyvtárak inkább a Center for Research Libraries kölcsönzési szolgálatát veszik igénybe.

Mindezek mellett a nagymennyiségü szakirodalmat igénylő kutatókat - a gyors növekedés ellenére - egyetlen könyvtár (legyen bár a legnagyobb) egyre kevésbé képes kielégiteni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A birtoklástól a hozzáférésig

Kezd világossá válni, hogy a krónikus pénzügyi, elhelyezési és munkaerő-problémák hosszutávu megoldása csak uj célok és a tényleges igényeknek jobban megfelelő, sokkal szelektivebb gyarapitás révén érhető el. A régi, nagy könyvtárak felhasználhatók a többi könyvtár számára, de nem modellként. A nagy saját gyüjtemények helyett operativ gyüjtemények s a máshol található dokumentumokhoz való hozzáférés biztositása szükséges. Ez a változás az állománygyarapitási költségek csökkenése mellett javitaná az elhelyezési és munkaerő-helyzetet is.

Ilyen radikális változásra korábban nem volt lehetőség, nemcsak a könyvtárosok, de pl. az egyetemi oktatók, kutatók konzervativ szemlélete miatt sem. Azóta azonban uralkodóvá vált valamiféle mértékletességi szemlélet, s ugyanakkor a munkamegosztás is elfogadható alternativává fejlődött.

A hagyományos, önellátó modell elvetéséhez hatékony országos könyvtárhálózat szükséges. Az erre vonatkozó tervjavaslat már elkészült, azonban éppen széleskörü és komplex volta miatt - elfogadása esetén - megvalósitása több évet vesz igénybe. A tervnek van azonban egy olyan része, amely kiemelhető és előnyben részesithető: a British Library Lending Division mintájára kialakitandó, folyóiratok és monográfiák kölcsönzésével foglalkozó központ.

A munkamegosztás stratégiái

A hatékony állománygyarapitási munkamegosztásnak két igen sikeres modellje létezik: a Center for Research Libraries (CRL) és a British Library Lending Division (BLL).

A CRL száznál több nagykönyvtárral rendelkező szervezet központja, amely a tagkönyvtárak helyett a ritkábban használt, drága dokumentumokat beszerzi és rendelkezésre bocsátja. Saját kölcsönzési tevékenysége nincs, igy állományához gyors hozzáférést biztosit.

Sajnos, a CRL is kimeritette lehetőségeit: jelentős fejlesztésre és ujabb férőhelyre volna szüksége.

A BLL (korábban National Lending Library) országos, sőt nemzetközi jelentőségü eredményeket ért el. Kiindulása eltért a CLR-étől: főként a leggyakrabban használt dokumentumokhoz kiván gyors hozzáférést biztositani. Korszerü és hatékony munkaszervezésével, igen nagy állománygyarapodásával, a reprográfia széleskörü alkalmazásával felvetette azt a lehetőséget is, hogy - éppen a ritkán használt dokumentumoknál - a BLL elégitse ki az amerikai igényeket is.

A BLL amerikai igénybevétele egyre nagyobb mértékü, mégis ugy tünik, hogy hosszutávon és kizárólagosan nem lehet megoldás. Modellként azonban fontos szerepet játszhat hasonló intézmény kialakitásához.

Emlitésre érdemes az University of Pennsylvania Library gyakorlata, amely az általa meg nem rendelt folyóiratokról ingyen biztositja használóinak a reprográfiai másolatot (ezek többségét a BLL-től rendelve meg). Ezzel az adminisztráció egyszerüsitése mellett továbbra is biztositja használói hozzáférését olyan folyóiratokhoz, amelyek előfizetését már nem engedheti meg magának.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A brit startégia

A BLL sikerének kulcsa az, hogy teljesen önállóan alakult ki, nem ütközve mások vélt vagy valós érdekeivel, s hogy egyszerü és hozzáférhető kommunikációs eszközöket használ: a távirót és a postát. Ezzel szemben az Egyesült Államok abból a látszólag logikus elképzelésből indult ki, hogy maximálisan ki kell használni a már létező szakkönyvtárak nyujtotta lehetőségeket, s hogy komplex számitógépes telekommunikációs hálózatot kell kiépiteni. Paradox módon a legtöbb problémát éppen ez a két kiindulópont okozta.

Az eltérő eredmény okai nyilvánvalók: a számitógépes rendszer lényegesen több előkészitési időt és ráforditást igényel, ugyanakkor a nagy szakkönyvtárak ereje retrospektiv állományukban rejlik. Az "áruház" tipusu könyvtárak helyett (mellett) "nagykereskedelmi raktár" jellegü központokra volna szükségünk.

Az amerikai stratégia

Az állománygyarapitási munkamegosztás és könyvtárközi kölcsönzés jelenlegi megközelitése (a CRL-en kivül) alapvetően hierarchikus, bár a gyakorlatban (a gyorsabb elintézés érdekében) egyes lépcsőket a könyvtárak átugranak. Ugyanakkor a nagykönyvtárak, amelyek a könyvtárközi kölcsönzést "nobless oblige" alapon végzik, sohasem fektettek különösebb sulyt e tevékenységük fejlesztésére, inkább nyügnek érezték.

A részben szövetségi támogatással megindult, téritéses könyvtárközi kölcsönzés néhány államban fellenditette ugyan ezt a tevékenységet, de általános megoldás hatékony országos könyvtári hálózat nélkül nem várható.

Annak, hogy az Egyesült Államokban még mindig szakkönyvtárakra épülő hierarchikus könyvtárközi kölcsönzéssel számolnak, fő oka, hogy nem vonták le a következtetéseket a gyakorlatból és a BLL vagy a National Library of Medicine tapasztalataiból. A könyvtári hiedelmekkel ellentétben a könyvtárközi kölcsönzési kérések zömét nem az egzotikus és rejtélyes dokumentumok teszik ki. Ezeket a nagykönyvtárak könnyen kielégitik, ha mentesülnek a kurrens irodalomra vonatkozó nagyszámu kérés alól. Ezt pedig csak egy BLL-tipusu intézmény révén lehet biztositani.

Érvek egy National Library Resource Center mellett

A kurrens szakirodalmi könyvtárközi kölcsönzési igények - mint láttuk - a hagyományos hierarchikus csatornákon már nem elégithetők ki. A Center for Research Libraries tevékenységi körét kellene ugy kibőviteni (felhasználva a BLL tapasztalatait), hogy alkalmas legyen e feladatra, elsősorban periodikus kiadványok terén. Az ehhez szükséges feltételek biztositására a legjobb módszer a CRL szövetségi támogatása és az országos könyvtári rendszerbe épitése volna. E megoldás jelentőségét nem lehet eléggé megbecsülni. Tekintsük csak a következő tényezőket:

- a könyvtárak állománygyarapitási költségeinek már most is több, mint felét a folyóiratok előfizetése teszi ki, s a folyóiratok árai gyorsabban emelkednek, mint a könyveké; már ma is vannak könyvtárak, amelyek képtelenek monográfiák beszerzésére;
- a folyóiratok bibliográfiai azonositása és lelőhely-megállapitása lényegesen egyszerübb, mint a könyveké;
- a könyvtárközi kölcsönzési kérések több, mint fele folyóiratokra vonatkozik, s e kérések 85 %-át cikkmásolat révén elégitik ki;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

- A javasolt országos könyvtári program készitői szerint 10 éven belül ez a központ a cikkmásolatok iránti igényeket döntő részben ki tudja elégiteni;
- a BLL becslése szerint az Egyesült Királyság könyvtárközi kölcsönzési forgalmának háromnegyedét bonyolitja le, s ennek 83 %-át raktárról.

A fentiek alapján aligha lehet vitás, hogy elkerülhetetlen egy országos kölcsönző központ létrehozása.

Copyright

A kiadók és szerzői jogvédők ellenőrzése az állománygyarapitási munkamegosztással szemben szintén ezen az uton volna leküzdhető. Anglia lehetővé tette a könyvtárak bizonyos mértékü korlátozott másolási tevékenységét a szerzői jogot szabályozó törvény módositásával. A könyvtárak a legszükségesebb könyveket és folyóiratokat továbbra is megvásárolják. Megalapozatlan a kiadóknak az a reménye, hogy a könyvtárközi kölcsönzés és a reprográfia akadályozása esetén a könyvtárak többet forditanak beszerzésre: ettől nem lesz több pénzük. Valószinü, hogy néhány kiadó jelentős veszteségeket szenved, néhány folyóirat megszünik. Ez önmagában sem volna baj. A tudományt ettől nem érné veszteség, s az a gyakorlat, hogy a kiadói tevékenységet a könyvtárak költségvetésének emelésével támogatják, nem maradhat fenn.

A könyvtár- és a tájékoztatástudomány oktatása és a tudományos kutatás

B. C. VICKERY

A szerző Academic research in library and information studies c. cikkét (Journal of Librarianship, 7. Vol. 1975. 5.no. 153-160.p. Bibliogr. 12 tétel) PÁLVÖLGYI Endre tömöritette.

Az elmult évtizedek során a könyvtár- és tájékoztatástudományi ismeretek meghonosodtak az egyetemeken és főiskolákon, olyan szaktárgyakká lettek, amelyekből magasabb tudományos fokozatot (magiszteri, baccalaureusi) egyaránt lehet szerezni. A tudományos rang elnyerésének következményeként megnőtt azoknak a nappali és esti hallgatóknak a száma, akik doktori cimet kivánnak szerezni a könyvtár- és tájékoztatástudományi karokon. Ez azt jelenti, hogy elérkezett az ideje annak, hogy fokozottabb figyelmet forditsunk az e témákban folyó tudományos kutatómunkára, meghatározzuk a doktori fokozat elnyeréséhez szükséges kutatások jellemző sajátosságait, meghatározó jegyeit, a benyujtott értekezések és tézisek minősitésének kritériumait.

Könyvtári és tájékoztatási tanulmányok

Az első megválaszolandó kérdés: melyek azok a könyvtár- és tájékoztatástudományi tantárgyak, amelyek keretében tudományos kutatómunka folyhat? E tárgyak gyakorlati jellegüek, arra tanitják meg a hallgatókat, hogyan vehetnek részt a könyvtári és tájékoztató munkában. Az oktatás tartalma tehát szoros kapcsolatban áll a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

gyakorlati tevékenységgel. Erősen eltérőek a nézetek arról, mi tartozik, ill. minek kellene beletartoznia e tevékenységek körébe, és hogy mely tárgyak elsajátitása szükséges ehhez.

A könyvtári és tájékoztató szolgálat az emberi kommunikáció egyik formája, közbülső helyet foglal el a személyes kommunikáció (beszélgetés, levelezés) és a tömegkommunikáció (ujság, rádió, mozi, plakát) között. A szolgálatban dolgozóknak e két rokon terület főbb jellemzőivel kell tisztában lenniök. A szolgálat középpontjában a dokumentumok állnak: a rögzitett kommunikáció valamennyi formája, akár nyelvi, zenei, számokból álló, vagy egyéb. Az előállitott vagy lemásolt dokumentumok használat számára történő közvetitése az elsődleges feladat. A "közvetités" négy alapvető funkciót foglal magába: a dokumentumok elemzését, tárolását, visszakeresését és szétosztását. Ez az alábbi szakterületek ismeretét feltételezi:

a) valamennyi dokumentumtipus jellegzetességei, jelrendszerek, használt kódok vagy "nyelvek", fizikai megjelenési formák, eszközök, funkcionális formák (pl. irodalmi müfajok), tartalmi sajátságok;

b) a közvetitő tevékenység főbb formáinak (elemzés, tárolás, visszakeresés, szétosztás) elvei, eljárásai és technológiái;

c) a dokumentumok előállitásának és másolásának jellemző sajátosságai, módszerei, könyvkereskedelem;

d) a dokumentumok használatának jellemzői;

e) kommunikációs szokások, a felhasználók egyes társadalmi csoportjainak információs, oktatási, müvelődési és szórakozási igényei és tevékenysége;

f) a közvetitő folyamat vagy rendszer strukturája, alkotórészeinek kölcsönhatása, szervezete, igazgatása, adminisztrációja, elemzése, tervezése, a munka értékelése és költségkihatásai.

Tájékoztatástudomány

Mindezek nélkülözhetetlen gyakorlati ismeretek, önmagukban azonban nem tekinthetők "tudomány"-nak. Megtalálható bennük tudományos vizsgálódásokból származó számos felismerés, a "tájékoztatástudomány"-nak azonban tul kell lépnie a deskriptiv megállapitásokon, és arra kell törekednie, hogy olyan alapelveket állapitson meg és olyan teóriát dolgozzon ki, amelyre a könyvtári és tájékoztató rendszereket és szolgáltatásokat, mint alapra, rá lehet épiteni.

A "tájékoztatástudomány" pontos tartalma ma még nem határozható meg egyértelmüen, mivel tul embrionális fejlettségi fokon áll, jelentős határterületi problémák várnak megoldásra. Bármelyik természeti jelenség tájékoztatási vonatkozásai éppoly fontosak, mint anyagi és energia-vonatkozásai. Ebben az értelemben a tájékoztatástudomány univerzális, egyetemes kiterjedésü. Ha leszükitjük az embertől származó jelekre, jelzésekre, akkor az emberi kommunikációra korlátozódik. Tovább szükitve a kommunikáció rögzitett formáira, elérkezünk a könyvtári és tájékoztató tevékenységhez.

A fentiek értelmében a tájékoztatástudomány a vizsgált területen belül előforduló összes üzenetformákkal foglalkozik. Az üzenetek között különbség tehető aszerint, hogy tájékoztató, oktató, szórakoztató, meggyőző stb. jellegü. Ennek megfelelően a tájékoztatástudomány az informativ jellegü kommunikáció tanulmányozására korlátozható, mig a könyvtári és tájékoztató tevékenység kiterjed az oktató-tanitó, a propagandisztikus és a szórakoztató dokumentumokra is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A tájékoztatástudomány tartalma attól függ, melyik kommunikációs modellt fogadjuk el az adott tudományterületen érvényesnek, egyelőre azonban még nem rendelkezünk elfogadható modellel. Az emberi kommunikáció a következőképp tagolható: "ki - mit mond - milyen csatorna segitségével - kinek - milyen hatással", vagy másképp kifejezve: forrás, üzenet, csatorna, ill. eszköz, felvevő, válasz. FAIRTHORNE az informativ kommunikáció modelljét hat elemből épitette fel: forrás, üzenet, megjelölés (pl. tárgy, téma), kód, csatorna és rendeltetés (felvevő). KOCHEN az elemek számát háromra csökkentette: személyek (források, felvevők és közvetitők), dokumentumok és tárgyak (témák). Van olyan modell, amelyik az elemi funkcionális folyamatok (előállitás, másolás, elemzés stb.) sorából indul ki.

Bármelyik elemsort választjuk, a tájékoztatástudomány feladata mindenkor az, hogy tételeket, feltevéseket dolgozzon ki az elemek között fennálló kvalitativ és kvantitativ kölcsönhatásokra vonatkozóan, majd hipotéziseket állitson fel és vizsgáljon meg e kapcsolatok okának megmagyarázására és értelmezésére, végül pedig eljusson egy olyan posztulátum-rendszerhez ill. deduktiv hierarchiához, amelyben bizonyos tételek axiómáknak tekinthetők, és amelyekből a rendszer többi része levezethető. Ettől még távol vagyunk, de az összefüggésekről bizonyos feltevések, tételek már rendelkezésre állnak, habár egyelőre mindenféle magyarázó teória nélkül.

Ezek a rendelkezésre álló tételek a felvevők kommunikációs tevékenysége (a keresés volumene, a keresés célja, a keresett üzenet tipusa, a használt csatorna tipusa) és e tevékenységek környezetének ill. konkrét munkájának természete közötti kölcsönhatásokkal foglalkoznak.

A funkcionális folyamatok (irás, kiadás, beszerzés, tárolás, lelőhelymeghatározás, elemzés, keresés, olvasás) sorozatával kapcsolatos változók kölcsönhatásának tanulmányozása gyümölcsöző feltáró munkának igérkezik. A Fairthorne- vagy a Kochen-féle modellekből kiindulva az alábbi tételek (feltevések) és kvantitativ funkciók vizsgálhatók: a dokumentumok közötti kölcsönhatások (idézetek formájában nyilvánulnak meg), dokumentumok és témák kölcsönhatása (azonos témáról szóló cikkek folyóiratok egész sorában), személyek közötti kölcsönhatások (rejtett, láthatatlan testületek kialakulása), témák kölcsönhatása (az ismeretek strukturájának valamennyi aspektusa, és ennek kifejeződése a szakrendszerekben és a tézauruszokban), dokumentumok és személyek kölcsönhatása (a használt dokumentum korának relációja), témák és személyek közötti kölcsönhatás (a szakértelem eloszlása, elterjedése), a kódolási elvek és alkalmazásuk egyes témák esetében stb.

A különböző tételek vagy a változók közötti funkcionális relációk megállapitása csupán az első lépés a tudomány megteremtése irányában. A továbbiakban megfelelő elméletet kell kidolgozni: viszonylag egyszerü összefüggések minimális sorozatát meghatározni, hogy azután ezeknek az egyszerü összefüggéseknek segitségével komplexebb elveket lehessen kidolgozni, és speciális esetekre alkalmazni őket.

A vizsgálódások tipusai

Kutatásra alkalmas problémák lehetnek a visszakeresési eljárások, vagy a használók és a kommunikációs csatornák közötti kölcsönhatások.

A vizsgálódásoknak három tágabb tipusa különböztethető meg a gyakorlattal kapcsolatosan; az első: a gyakorlat szolgáltatásokat igyekszik nyujtani, és ehhez megteremti a maga szervezetét. Esetünkben ezek a szervezetek a könyvtárak és a különféle tájékoztató szolgálatok. Munkájuk során szakmai, gyakorlati problémák merülnek fel, ezeknek megoldásához vizsgálatokra, kutatásokra van szükség, amelyek lehetővé teszik a megfelelő döntéseket. Ilyenek pl. a tájékoztató rendszer elemzése és meg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tervezése meghatározott társadalmi igények kielégitése érdekében. Másodszor valamely rendszeren belül számos speciális probléma merül fel, amelyek technikai kutatómunkát tesznek szükségessé, pl. az indexelő nyelv megválasztása. Harmadszor a gyakorlati és technikai problémákban való jártasság, és a róluk való elmélkedés olyan általános érvényü problémákhoz vezethetnek, amelyek szisztematikus vizsgálatot kivánnak.

Ami a metodológiát illeti, a könyvtár- és tájékoztatástudománynak aránylag kevés a "saját" módszere, kialakult ugyan a történeti bibliográfia, a paleográfia, gyorsan fejlődik a "bibliometria", a tájékoztatási folyamatok kiértékelése (relevanciaszámitások) stb., többnyire mégis más tudományágak, különösen a szociológia, a pszichológia, a közgazdaságtudomány, a nyelvészet, a történettudomány, a statisztika, a rendszerelmélet, az operációkutatás és a futurológia módszereit is segitségül kell hivni. A hallgatókat meg kell tanitani annak felismerésére, hogy melyik téma milyen módszert kiván, hogy melyik közülük az, amelyet saját maguk is képesek alkalmazni, és melyik az, amelyhez az illető szakterület szakértőjét kell bevonni a munkába.

A vizsgálódások módja sokféle lehet: leirás, éspedig kvalitativ (összehasonlitás, osztályozás), vagy kvantitativ (mérés, értékelés), vagy komplex rendszerek elemzése; korrelációs, oksági analizis, éspedig felmérés vagy/és kisérlet; elméletalkotás; komplex rendszerek modelljeinek kidolgozása. Valamennyi értékes és hasznos, mégis arra kell törekedni, hogy a tudomány tulléphjen az egyszerü deskripción, és oksági összefüggéseket tárjon fel, megteremtve ezzel az elméleti értelmezéshez nélkülözhetetlen alapokat.

A tájékoztatási dolgozók képzése Japánban

František HAVELKA

A szerző Výchova informačních pracovníků v Japonsku c. cikkét (Technicka Knihovna, 1976. 2.no. 42-50.p.) TARR Lászlóné tömöritette.

A "tájékoztatási dolgozó" fogalom Japánban nemcsak a könyvtárosokat és a tájékoztatás területén dolgozókat foglalja magába, hanem a rádió, a televizió, a könyvkiadás, a muzeumok a könyvkereskedelem dolgozóit is. Számunkra elsősorban a könyvtárosok és a tájékoztatási szakemberek képzése érdekes, ezért a tanulmánynak az erre vonatkozó részét ismertetjük.

Japánban az önálló könyvtárosképzésnek aránylag régi hagyományai vannak. A képzés 1918-1922 között a tokiói egyetemen indult meg. 1921-ben a Nevelésügyi Minisztérium létrehozta az Önálló Könyvtárosképző Főiskolát. A Főiskola létrehozásáig a könyvtárosok képzése rövid tanfolyam keretén belül történt. Jelenleg a könyvtárosképzés körülbelül 100 négyéves, hároméves, kétéves felsőoktatási intézmény keretén belül folyik. A Könyvtárosképző Főiskolára és általában a többi felsőoktatási intézménybe a felvételt érettségivel rendelkezők kérhetik. Az 1950. április 4-én

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

megjelent könyvtári törvény és az 1953. augusztus 8-án az iskolai könyvtárakról megjelent törvény értelmében a könyvtárosokat képző felsőfoku intézményekben végzett szakemberek az iskolai és a közmüvelődési könyvtárakban tölthetnek be könyvtárosi állásokat.

A különböző jellegü és kategóriába tartozó szakkönyvtárakban dolgozó könyvtárosok képesitésével szembeni követelményeket a törvény nem szabályozza. A gyakorlatban azonban ezeknek a könyvtáraknak a dolgozóival szemben sokkal magasabb képzettségi igényeket támasztanak, mint amilyennel az előbb emlitett iskolai és közmüvelődési könyvtárba dolgozók rendelkeznek. A könyvtárosokat képző felsőfoku intézményekben a szakmai képzés szinvonala iránti követelményeket mind nagyobb mértékben emelik. E követelmények értelmében a felsőoktatási intézményeknek három csoportja alakult ki. A főiskoláknak egynegyed részében a könyvtárosképzés szinvonala évről-évre emelkedik. Bővül az oktatott szaktárgyak köre. Az iskolák egy másik csoportjában a képzés szinvonala 3-4 évenként változik a magasabb szakmai képzés javára, a harmadik, az alacsonyabb szinvonallal rendelkező iskolák csoportjába pedig azok tartoznak, ahol a képzés nemrég kezdődött és határozott körvonalai még nem alakultak ki.

Az első csoportba tartozó főiskolákon végzett hallgatók többsége szakkönyvtárakban helyezkedik el. A szakkönyvtáraknak Japánban magasabb státusa van és a könyvtárosok sokkal magasabb fizetést is élveznek, mint az iskolai és közmüvelődési könyvtárakban dolgozók.

A szakmai képesitést illetően, az utóbbi husz évben két intézmény tevékenységét lehet kiemelni. Ez az a két intézmény, amelyet a szakirodalomban általában könyvtárosképző intézményként emlegetnek - szemben azokkal, amelyek "könyvtárosképzéssel is foglalkoznak". Mindkét intézményben a hangsuly a müszaki könyvtárak és a tájékoztatási központok számára történő képzésen van.

Ezek közül az egyik a tokiói Keió Egyetem Könyvtártudományi és Tudományos Tájékoztatási Tanszéke. Amerikai pénzügyi támogatással és amerikai oktatókkal 1951-ben kezdte meg müködését. Egyelőre az egyetlen olyan tanszék, amely nem rendelkezik un. doktori tanulmányi programmal, tehát a végzett hallgatók nem nyerhetik el a "Bacherol-Magister-Doctor" harmadik fokozatát. A tanszéken a képzés kétszintü. Az egyik a felsőoktatási szint (a Susi katei), amelyen már előzőleg valamilyen főiskolát végzettek képezhetik tovább magukat. A képzés elsősorban a szakkönyvtárak és tájékoztatási központok szakember-igényeinek kielégitését szolgálja. A szakképesités megszerzéséhez a hallgatóknak a következő feltételeknek kell eleget tenni:

1. el kell végezniük néhány alacsonyabb szintü tanulmányi programot;
2. legalább kétéves főiskolai képesitéssel kell rendelkezniük;
3. a könyvtártudományi és tájékoztatástudományi tantárgyakból legalább 32 pontot (1 pont = 8 óra, tehát ezekből a tantárgyakból legalább 256 órát kell igazolniuk) kell szerezniük;
4. disszertációt kell készíteniük.

Az alacsonyabb szinten az alaptantárgyakból 72 pontot kell szerezni. Az un. általános müveltséget nyujtó, alaptantárgyakhoz sorolják az idegen nyelveket, testnevelést és a szakmai gyakorlatot. Az emlitett 72 pontból 48-at a szaktárgyakból a hallgató saját tetszése szerint választhat meg. Miután a kiválasztott tárgyakat nem egységesen pontozzák, a hallgatók különböző vizsgákat tesznek le. Előfordul, hogy vannak hallgatók, akiknek négy tantárgyból, és vannak, akiknek esetleg 12-13 tárgyból kell vizsgázni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A szaktantárgyak esetében az előadások 80 %-án kötelező a részvétel. Az alacsonyabb szintü programot végző hallgatóknak nem kell záróvizsgát tenni, és elnyerhetik a "Bachelor" cimet és egyben megkapják a könyvtárosi diplomát. A tantárgyak megoszlása a következő séma szerint történik:

A = általános müveltséget nyujtó alaptantárgyak
B = szaktantárgyak

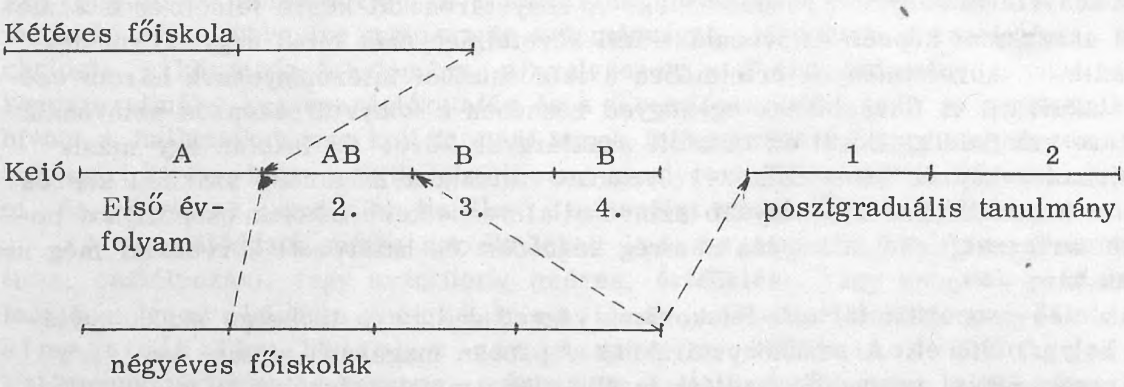

A nyil azt a lehetőséget jelöli, hogy más felsőoktatási intézményt végzett hogyan lehet a tanszék hallgatója. A sémából egyébként az is kiderül, hogy a Keió Egyetemen a Könyvtártudományi Tanszék hallgatójává a diákok csak a képzés második évfolyama során válnak.

A Keió Egyetem Könyvtártudományi és Tájékoztatástudományi Tanszéke technikailag is nagyon jól fel van szerelve. A hallgatók számára egy tanterem áll rendelkezésre, amelyben lyukkártya lyukasztó, különböző osztályozó és rendező berendezések, IBM 704 és Tosbac 3400 számitógép, egy másik tanteremben pedig különböző audiovizuális anyagok találhatók. Az 50 000 kötetes tanszéki könyvtárban 48 férőhelyes olvasó van. A könyvtár mindenkori vezetője az Egyetem pedagógiai tanácsának tagja.

A tokiói Könyvtárosképző Főiskola állami fenntartásban müködik, és ez lehetővé teszi azt, hogy kiegyenlitődjék az az aránytalanság, amely a Keió Egyetem Könyvtártudományi és Tájékoztatástudományi Tanszékén folyó négyéves és a tokiói Főiskola kétéves képzése között megmutatkozik. A tokiói főiskolán az oktatás két szakra oszlik, azaz két tanszék müködik: könyvtártudományi és tájékoztatástudományi tanszék. Ahhoz, hogy valaki a könyvtártudományi diplomát megszerezze, az alább ismertetett táblázatban feltüntetett pontszámokat kell elérnie.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1. sz. táblázat

		Könyvtártudományi szak		Tájékoztatástudományi szak
		kétéves	egyéves* tanulmányi idő	kétéves
1. alapmüveltséget nyujtó tantárgyak	humaniórák,	6 (90)	0	4 (60)
	társadalom-	6 (90)	0	4 (60)
	és természet-tudományok	6 (90)	0	4 (60)
2. idegen nyelvek		8 (240)	0	8 (240)
3. testnevelés		2 (90)	0	2 (90)
4. szaktárgyak		44	44	50
Összesen		72	44	72

*A posztgraduális felvételre a hallgatóknak 40 ponttal kell rendelkezni. A legtöbb esetben a kétéves főiskolát végzett hallgatók jelentkeznek.

A kétéves főiskolák nem jogosultak a "Bachelor" cim odaitélésére. Ezek a főiskolák tulajdonképpen majdnem minden esetben posztgraduális képzést nyujtanak, mert felvételt csak azok nyerhetnek akik előzőleg valamilyen főiskolán már diplomát szereztek.

Az ismertetett táblázat a Nevelésügyi Minisztérium utasitása szerint készült, amely megállapitja, hogy: minden főiskolán a tantárgyakat négy csoportba kell sorolni (alaptantárgyak, idegen nyelvek, testnevelés és szaktárgyak). Az előadások, szemináriumok és a gyakorlati foglalkozások minden egyes tantárgycsoporton belül kötelező és választott tárgyakra oszlanak. Ezt a főiskola követelményei alapján különkülön állapitják meg.

Az első csoportba tartozó tantárgyakat három kategóriába sorolják: humán jellegü tantárgyak (filozófia, etika, történelem, irodalom, zene és müvészetek); 2. szociális tudományok (jog, politológia, gazdaságtan, szociológia); 3. természettudományok (matematika, fizika, kémia, biológia, geológia). A főiskolán mindhárom kategóriából háromnál több tantárgyat kell oktatni.

A hallgatók az órák számát az első csoportból ugy választhatják meg, hogy az 36 pontnál nem lehet kevesebb (1 pont = 8 óra). Minden főiskola szakképzési programját regisztrálni kell a japán egyetemek Akkreditációs Egyesületénél. Ennek egyik albizottsága a Könyvtárosképző Albizottság. Ez állitja össze a könyvtárosokat képző iskolák számára a kötelező szaktantárgyak keretét. Ez a következőképpen alakul:

- Alaptantárgyak (legalább 6 pont): bevezetés a könyvtárügybe, a könyvtári és tájékoztatási tevékenység, könyv- és könyvtártörténet, stb.;
- Könyvtári állományok (legalább 8 pont): a tájékoztatási források gyarapitása, bibliográfiai kutatás, audiovizuális anyag, olvasás és állomány, stb.;
- Feldolgozás (legalább 8 pont): katalogizálás, osztályozás, stb.;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

- Könyvtárvezetés és irányitás (legalább 6 pont): a könyvtár munkájának megszervezése, könyvtári épületek és berendezések, könyvtári épületek átalakitása, stb.;
- Választott tantárgyak és szakosodás (legalább 10 pont).

Számos szakember véleménye szerint a tantárgyak ilyen módon történő megválogatása - más szakterületeken folyó képzéssel összehasonlitva, ahol az előirások nagyon részletesek és pontosak - a könyvtárosképző iskoláknak tulságosan nagy szabadságot biztosit saját programjuk kialakitása területén. Ezt megakadályozandó már több javaslatot dolgoztak ki a program kiegészitésére és bővitésére. A Japán Könyvtárosok Egyesülete 1965-ben kisérleti oktatási programot adott ki, amelyben megkülönböztetést tesznek az iskolai, a közmüvelődési és a szakkönyvtárak számára folyó képzés terén. 1972-ben a "Tosokan Sassi" folyóiratban a Szabványositási Bizottság tervezete jelent meg a könyvtárosképzés átszervezéséről. Eszerint a tervezet szerint a képzés hat szintü lenne. Négy szinten történne a szakkönyvtárosok képzése, előfeltételeit a következő táblázat tartalmazza:

2. sz. táblázat

Minősitési fokozat	Alapfeltételek	Könyvtártudományi szaktantárgyak (a főiskolán elérhető legalacsonyabb pontszám)
1. szakkönyvtáros	Susi (Master) akadémiai rangfokozat és szakkönyvtárosi tanulmány	30
2. könyvtáros 1	Gakusi (Bachelor) akadémiai fokozat és szakkönyvtárosi tanulmány	38
3. könyvtáros 2	Gakusi (Bachelor) akadémiai rangfokozat	25
4. segédkönyvtáros	legalább kétéves főiskola elvégzése 62 ponttal (a pontokba beleértve a testnevelést is)	20

A tervezet ezenkivül részletesen ismerteti azokat a feltételeket, amelyeknek alapján az alacsonyabb besorolásban dolgozó könyvtárosok magasabb besorolásba kerülhetnek. Például: a "könyvtáros 2" "könyvtáros 1"-be való besorolást csak abban az esetben érhet el, ha elvégez egy egyéves szaktanfolyamot és abból szakvizsgát tesz, de megszerezheti az is, akinek már két éves gyakorlata van.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ez a tervezet a továbbképzés valamennyi lehetőségét is tartalmazza. A Nevelésügyi Minisztérium utasitása alapján 1951-től mintegy tiz főiskolán rendszeresen rendeznek ugyan továbbképző tanfolyamokat, ahol évente 2000 könyvtáros szerez könyvtárosi, illetve segédkönyvtárosi diplomát, ám ezek a továbbképző tanfolyamok nem szerves részei a főiskolák oktatási rendszerének, az előadások nyilvános előadássorozatok és ezeken a tanfolyamokon a legnagyobb hangsulyt nem a könyvtári szakképzésre, hanem az idegen nyelvek oktatására helyezik.

A könyvtárosképzés jelenlegi egyik legnagyobb problémája, hogy állandóan csökken a könyvtárszakra jelentkezők száma. 1961-ben például a Könyvtárosképző Főiskolára a jelentkezés tizennégyszeres volt, jelenleg ötszörös. Ezt azért tartják kevésnek, mert nincs lehetőség a válogatásra és megnehezíti a helyzetet, hogy a jelentkezők többsége nő. Az eddig végzett hallgatók 90 %-a nő és ez az utánpótlás szempontjából nehézségeket okoz, mert a japán nők férjhezmenetelük után rendszerint nem dolgoznak. A felvételiknél tehát igyekeznek lehetőleg minél több férfit felvenni.

Ezzel szorosan összefügg a másik probléma: nagyon kevés a megfelelően képzett szakelőadó a könyvtártudományi és tájékoztatástudományi diszciplinák területén. Egész Japánban a szakelőadók száma 250 és ezek többsége is külső szakember, akik nem alkalmazottai az adott oktatási intézményeknek. Ezen a helyzeten most ugy próbálnak javitani, hogy a legmagasabb szakképesitést nyujtó tokiói Könyvtárosképző Főiskolán az oktatási időt két évről négyre emelik. A végzett hallgatók elnyerhetik az akadémiai rangfokozatot és megfelelő szakképzettséggel rendelkezvén részt vehetnek az oktatásban. A fővárosból a Főiskolát vidékre telepitik, ezzel a hallgatók helyzetén kivánnak javitani. Miután a tokiói főiskola kollégiummal nem rendelkezik, a hallgatóknak egy 1,5 m^2-es bérelt lakóterületért 2500 yent kell fizetni. A hallgatókat ugyanakkor más kiadások is terhelik. A kétéves tanulmányi időszakért 3000 yent, az egyévesért pedig 1500 yent kell fizetniük. A kétéves tanulmányi időszakra a felvételiért 20 000 yent, a tankönyvekért pedig 18 000 yent fizetnek. Ezek az összegek lényegesen alacsonyabbak azoknál, amelyeket a magániskolákban kell fizetni. Az állami főiskolákon ezenkivül a kiadásokat bizonyos mértékben kompenzálják az ösztöndijakkal. A keió Egyetem Könyvtártudományi és Tájékoztatástudományi Tanszékén például az utóbbi husz év alatt ösztöndij cimén 6 010 000 yent fizettek ki a hallgatóknak.

Az iskolán kivüli képzés Japánban is széleskörü és számos intézmény keretén belül folyik. A legismertebb és legrangosabb a Japán Dokumentációs Szövetség - a NIPDOK -, a japán Tudományos és Müszaki Tájékoztatási Központ - a JICST -, a Nevelésügyi Minisztérium Tudományos Tájékoztatási és Főiskolai Könyvtári Szekciója, az Országgyülési Könyvtár, a Japán Könyvtárosok Egyesülete és a különböző szakkönyvtárosi egyesületek által rendszeresitett tanfolyamok. Ezeken a tanfolyamokon például ilyen témák oktatására kerül sor, féléves és egyéves tanfolyamokon: Bevezetés az ETO-ba; Az uj alkalmazottak számára bevezetés a tájékoztató munkába; Előkészitő tanfolyam a technikus-mérnök szakképesités elnyerésére; A szociális-gazdasági tájékoztatási állomány kialakitása; A tájékoztató munka kérdései; A tájékoztató munka gépesitése; Az input és output, stb.

A tanulmányban emlitett intézmények és még számos más szakkönyvtár és tájékoztatási központ kiadásában jelennek meg folyóiratok, amelyek elsősorban azt a célt szolgálják, hogy a tudományos és müszaki tájékoztatás területén dolgozó szakemberek, a könyvtárosok továbbképzését segitsék elő.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Hogyan becsülhetjük fel objektíven a jövő szakmai tájékoztatási rendszereinek funkcióit?

V. KUBÁTOVÁ - V. TLUSTY - J. FOGL

A szerzők Jak objektivizovat' obhad funkcí budoucích systémů VTEI? c. cikkét (Československa Informatika, 1976. 1.no. 7-13.p.) FUTALA Tibor tömöritette.

A társadalmi gyakorlat azért építi ki a tájékoztatási rendszereket, hogy mesterséges memóriák létrehozása és hozzáférhetővé tétele által megteremtse a szükséges kapcsolatot

- a szakmai információkban rögzitett társadalmi ismeretek összessége,
- a társadalmi folyamatban létrejövő uj szakmai információk és
- gyakorlati felhasználásuk között.

E rendszerek célját általában feltételezett vagy tényleges használóik információszükségleteinek és igényeinek maximális kielégitésében szokták meghatározni. A szükségletek és igények meghatározásán vagy felbecsülésén alapszik a rendszerek funkcióinak, mint az adott cél eléréséhez alkalmas tevékenységeknek a megszabása. A tájékoztatási rendszerek funkciói megfelelő technológia használata révén valósulnak meg.

Tehát a fenti fogalmak között az egymást feltételezés alábbi sorrendje állapitható meg: a rendszer célja => a rendszer célfunkcióinak halmaza => a munkafolyamatok technológiája.

Ha jobban szemügyre vesszük a "használók információszükségleteinek és igényeinek maximális vagy optimális kielégitése" kifejezést, csakhamar rájövünk arra, hogy ennek konkrét tartalmát mindig valamilyen szubjektum - egyén, csoport, intézmény, szervezet - fogalmazza meg, azaz az emberi tényező szubjektiv szempontjai manifesztálódnak benne.

A szubjektiv információszükségletek ugyan megegyezhetnek valamilyen társadalmi alrendszer objektiv szükségleteivel, ám ez korántsem szükségszerü. Ha a szubjektiv szükségleteket nem verifikáljuk az objektiv szükségletekkel, tájékoztatási rendszereink könnyen öncéluvá válhatnak.

A kérdés csak az, hogy miként mutathatók ki az objektiv szükségletek? A mostanában divatos szociológiai módszerek (kérdőivek, irányitott beszélgetések stb.) erre bizonyitottan nem alkalmasak, mégha oly gonddal is operálnak velük. Nevezetesen azért nem, mert meghatározott tájékoztatási rendszerrel szemben támasztott szubjektiv szükségletek összege nem egyenlő a vele szemben támasztott objektiv szükségletekkel.

Még nagyobbak a nehézségek, ha történetesen létrehozandó és az évek egymásutánjában meghatározott fejlődési folyamaton átmenő, pl. a kilencvenes évekre vagy az ezredfordulóra kiteljesedő tájékoztatási rendszerek iránti objektiv szükségleteket akarjuk szociológiai módszerekkel felbecsülni.

Az objektiv igények "kibontása", "felszinre hozása" felé a társadalmi tájékoztatási folyamat meghatározó összetevőiből és a közöttük meglévő kapcsolatokból kell - és lehet - kiindulni, bár az összetevőknek az időben való változása, valamint az a tény, hogy minél átfogóbb valamely tájékoztatási rendszer, annál bonyolultabbak a funkciói, igen nagy nehézségek elé állitanak bennünket feladatunk kifogástalan megoldása utján.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A társadalmi tájékoztatási folyamat meghatározó összetevői és kapcsolatrendszerük igy ábrázolható:

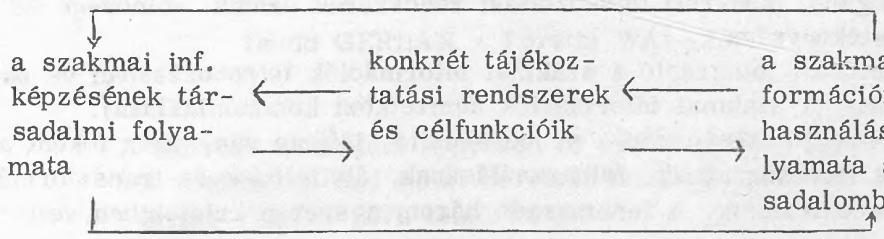

A három összetevő magját a szakmai információk képzésének társadalmi folyamatában találjuk meg, hiszen ez jelentős mértékben tartalmazza az információk felhasználásának folyamatait is. A tájékoztatási rendszerek a "közvetitő tényezők" funkcióját látják el: az információk felhasználásának racionális és hatékony voltát segitik elő, illetve ezen keresztül az információképzés folyamatának racionalizálását és hatékonyabbá tételét. Ezt figyelembe véve, az alábbi - egyszerü - modell vázolható fel:

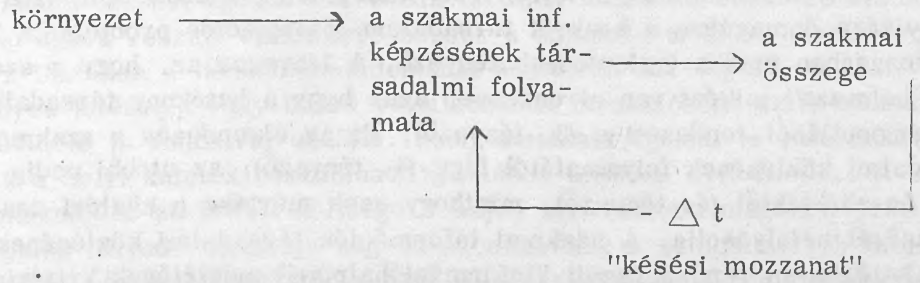

"késési mozzanat"

A modellben szereplő "szakmai információk összege" alatt dinamikusan "egy konkrét társadalomban létrejövő szakmai információmennyiség", statikusan "a felhalmozott társadalmi tudás mennyisége és minősége" értendő. A modell feltételezi, hogy a szakmai információk rendszere minden időintervallumban meghatározott késéssel (-△ t) visszahat önmagára. A szakmai információk képzésének társadalmi folyamata ebből a szempontból részint a már létező információbázison ujabb információk létrehozásaként, részint a már létező információk összességének szükséges és szükségtelen információkra történő "osztályozásaként" fogható fel. Igy nézve a dolgot, a társadalom információs problémájának megoldásában lényeges szerepet játszik az információk optimális visszakeresésének megszervezése. A környezet alatt, amit a továbbiakban már nem vizsgálunk, a rendszer müködését igy vagy ugy befolyásoló politikai, gazdasági stb. tényezőket értünk.

A továbbiakban differenciálással lehet eljutni azokhoz a fő tényezőkhöz, amelyek meghatározzák a társadalmi tájékoztatási folyamat "futását", másként szólva: birtokába jutunk mindannak, amire a jövő szakmai tájékoztatási rendszereinek objektiv funkciómeghatározásához szükségünk van. A szóban forgó tényezők az alábbiak:

1. valamely konkrét társadalomban keletkezett szakmai információk összessége,
2. a szakmai információk összességének belső összetétele,
3. a szakmai információk hatékonyan elrendezett "halmazának" képzése,
4. a szakmai információk társadalmi közlése az adott konkrét társadalomban,
5. közlési gátak és zörejek,
6. a szakmai információk felhasználásának társadalmi hatékonysága a társadalomban,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

7. a szakmai információk "teremtőinek" mennyisége és minősége,
8. a szakmai információk "teremtőinek" és felhasználóinak magatartása,
9. a meglevő (konkrét) tájékoztatási rendszerek száma, minősége és funkcióik hatékonysága,
10. nemzetközi integráció a szakmai információk létrehozásában és hasznosításában (a szakmai információk nemzetközi kommunikálása).

Az 1-6. és a 10. tényezőnek "processzuális" jellege van, azaz főként a szakmai információk létrehozásának, felhasználásának, átvitelének és transzformálásának folyamataira koncentrálódik. A fennmaradó három a szoros értelemben vett "kulcstényező".

A felsorolt tényezők kiemelését és sorrendjét az alábbi logikai "eszmefuttatás" indokolja:

A szakmai információk összessége (1. tényező) a társadalom információs problémájának megoldása szempontjából mindig az alapvető "bemeneti egység". Abban a társadalomban, ahol az információk mennyisége kicsi, nem keletkezik információs probléma. A szakmai információk összessége belül strukturált (2. tényező), mégpedig attól függően, hogy kik a domináns "információteremtők", illetve hogy ezek csoportjai milyen arányban osztoznak a létrehozott információk összességén. Az információk mennyisége önmagában a konkrét társadalom információs problémája jellegének meghatározásában nem a legfontosabb tényező. A lényeges az, hogy a szakmai információk "halmaza" miként van elrendezve, azaz hogy a hatékony társadalmi felhasználás szempontjából rendezett-e (3. tényező). Ez az elrendezés a szakmai információk társadalmi közlésének folyamatától függ (4. tényező), az utóbbi pedig a közlési gátaktól és zörejektől (5. tényező), minthogy ezek mértéke a közlési csatornák teljesitőképességét befolyásolja. A szakmai információk társadalmi közlésének mértéke, illetve a hatékonyan rendszerezett "információhalmaz" meglétének kritériuma a szakmai információk társadalmi felhasználásának hatékonysága (6. tényező). A társadalmi információk mennyisége egy adott társadalomban sohasem állandó: növekedése mindenekelőtt az "információteremtők" minőségétől és mennyiségétől (7. tényező), szociológiai és informatikai magatartásától (8. tényező), a ténylegesen létező tájékoztatási rendszerek számától, minőségétől és funkcióinak hatékonyságától (9. tényező), végül pedig az információk nemzetközi kommunikálásától (10. tényező) függ. Látható: a felsorolt tényezők egymással tárgyi és logikai kapcsolatban állanak, s mindegyikük egy sor más tényezőtől függ.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Társadalomtudományi adattárak tárgy szerinti megközelítése

David GERHAN - Loretta WALKER

A szerzők A subject approach to social science data archives c. cikkét (Reference and Adult Services Division, Vol.15. 1975. 2.no. 132-145.p.) TÖRÖK Sára tömöritette.

A társadalomtudományi adattárak a társadalomtudományi kutatások nyersanyagát képező tesztvizsgálatok, felmérések, véleménykutatások, statisztikák, interjuk adatait gyüjtik. Ezeknek az adatoknak csak kis része jelenik meg nyomtatásban a kutatási eredmények közlésekor. Az adattárak feladata, hogy rendszerezve tárolják és a kutatók rendelkezésére bocsássák ezt a publikálatlan információtömeget. W.C. CRUTCHER szerint az adattárakban: "géppel olvasható információkat elektronikus digitális számitógéppel épitett file-okban tárolják általában azzal a céllal, hogy az információ egyes részeit visszakereshessék a használó által olvasható formában."

Az USA-ban a társadalomtudományi adattárak szövetségi, állami városi szinten; tudományos intézetek vagy üzleti vállalkozások fennhatósága alatt müködnek. Adatgyüjtésük területe is rendkivül sokféle. Szolgáltatásaik tipusai is változatosak. Némelyiket csak a helyi kutatók használhatják, mások teljesen nyilvánosak. A szolgáltatásoknak a használóra átháritott költsége a teljes téritésmentességtől a profitot is felszámoló dijakig terjed. Ugyanigy nagyok az eltérések a szolgáltatások minőségében is, bibliográfiai adatszolgáltatástól a gépi visszakeresésig. A legjelentősebb, amit egy adattár nyujthat a használónak, ha a meglévő adatokat uj szempontok szerint rendezve szolgáltatja. Ez a gépesitett tárolással és visszakereséssel megvalósitható. A tanulmányban elemzett 40 gépesitett adattár mindegyike IBM számitógépen futtatott programmal rendelkezik. Az adattárak szervezésével uj lehetőségek nyiltak a kutatók számára. A gyakorlatban azonban nagyon alacsony a kihasználtsága ezeknek az információforrásoknak. Sem a tájékoztató szakemberek, sem a kutatók nem tudnak ezekről az adatbázisokról, vagy ha tudnak, nem elég részletesek az információk a tárolt adatokról, a használat módjáról, s ez is gátolja a szélesebbkörü igénybevételt.

Adattárak cimjegyzékei 1967 óta jelennek meg az USA-ban. Ekkor adta ki 24 adattárat felsoroló jegyzékét a Társadalomtudományi Adattárak Tanácsa (Council of Social Science Data Archives) "Társadalomtudományi adattárak az USA-ban" (Social Science Data Archives in the United States) cimmel. Ennek a Tanácsnak lett volna a feladata a társadalomtudományi adattárak müködésének koordinálása és adatszolgáltatás az adattárak müködéséről, de rövid időn belül megszünt. Igy a hetvenes évek elején különböző szerzőktől és különböző intézmények kiadásában megjelent tájékoztatási rendszerek cimjegyzékeiben közöltek adatokat a társadalomtudományi adattárakról. A legátfogóbb a Library of Congress "Információforrások cimjegyzéke az USA-ban. Társadalomtudományok." (Directory of Information Resources in the US: Social Sciences), amelyik 52 adattárat sorol fel. Az 1974-es év jelentős előrelépést hozott Vivian Session Társadalom és viselkedéstudományi adatbázisok cimjegyzéke (Directory of Data Bases in the Social and Behavioral Sciences) megjelenésével. 685 cimet sorol fel az USA-ból és más országokból, ebből 547 az USA-ban lévő, gépi adattár. Ez a legfrissebb és legteljesebb cimtár. A cimtárak azonban nem nyujtanak felvilágositást az adattárak gyüjteményének szakterületek szerinti megoszlásáról, a használati feltételekről.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Schaffer Library, Union College Schenectady, N.Y. kutatói felmérésükkel ennek a hiánynak pótlását biztositó eszköz kialakitását kisérelték meg. A meglévő cimjegyzékekből kiválasztották a 133 legjelentősebb adattárat. Ebből 77 kevés adatot közölt működéséről, igy 40 adattár alapján készitettek tárgymutatót és részletes cimjegyzéket a gyüjteményekhez. A tárgyszavakat a közölt gyüjtőköri leirások alapján választották. A nyilvánvaló szinonimákat törölték, s a fennmaradó kifejezéseket egybevetették az International Encyclopedia of the Social Sciences tárgyszójegyzékével, hogy kiszürjék az esetleg zavaró kétértelmüségeket. A tárgyszójegyzéket az adattárak pillanatnyi gyüjtési politikája alapján állitották össze, az USA legidőszerübb társadalmi problémáit tükrözi (egyetemi zavargások, erőszak, kábitószer), eltekintve az általános (pl. történelem) és az állandó jellegü gazdasági-közigazgatási vonatkozásu tárgyszavaktól (pl. banküg, jövedelem, törvényhozás). A cimjegyzék közli az adattár nevét, cimét, az ügyintéző nevét, az adatgyüjtés területét téma és tipus (interju, statisztika stb.) szerint, a rendelkezésre álló szolgáltatásokat, a használat vagy adatszolgáltatás korlátozásait, az output formátumát és a hardware-t. A bővebb adatközlés és a kétszempontu keresés biztositásával az eddigi cimjegyzékeknél használhatóbb tájékoztató eszköz tipusát vázolták fel a szerzők. A társadalomtudományok területén is, a tájékoztatásról való tájékoztatás megszervezése nemzeti szintü intézmény feladata, az 1972-ben megalapitott Center for Coordination of Research on Social Indicators (Társadalmi mutatók kutatását koordináló központ) fogja megoldani ezt a problémát.

A norvég közművelődési könyvtárak ma
Az 1972. évi Közművelődési Könyvtári Törvény eredményei

Magne HAUGE

A szerző Norwegian public libraries today (A Survey of the effects of the new Public Libraries Act) c. cikkét (Scandinavian. 8.vol. 1975. 1.no. 5-11.p.) BORSÁNYI Ferenc tömöritette.

Az uj norvég Közmüvelődési Könyvtári Törvény 1972-ben lépett életbe. A gazdasági alap nem felelt meg teljes egészében a könyvtárosok várakozásának, de annak a tervezetnek sem, amelyet a Könyvtári Törvény Bizottság 1967-es jelentése ismertetett. Az a könyvekre és bérezésre szánt összeg, amely a helyi hatóságok által nyujtandó minimumként szerepelt a tervezetben, a törvény elkészültekor már az állami visszatérités maximális alapjának kiszámitására szolgált. Az összes további költségek teljes egészükben a helyi hatóságokat terhelik. Mindezek dacára a Törvény sokkal előnyösebb megoldás, mint az a javaslat, amelyet a minisztérium készitett elő a Parlament számára. A Közmüvelődési és Iskolai Könyvtárak Törvényének 4. §. 9. pontjával összhangban a minisztérium további irányelveket és cikkelyeket dolgozott ki, amelyek kiegészitik a Törvény különböző szakaszait. Néhányat ezek közül körlevél formájában szétküldtek a helyi hatóságoknak. Az Állami Könyvtárügyi Igazgatóság hasonló alapelvekből kiindulva felállitott egy bizottságot azzal a céllal, hogy tegyen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

javaslatokat a könyvtárépület, könyvszerzeményezés és személyzeti szükségletek kivánalmainak összegezésére. Ugyancsak bizottságot szerveztek a statisztikai feladatok ellátására. Egy másik bizottság feladataként a könyvtári munka szervezésének és a nem teljes időben müködő könyvtárak tevékenységének vizsgálatát jelölték meg. Feltételezhető, hogy e bizottságok munkájának eredménye hosszu távon döntő hatással lesz a norvég közmüvelődési könyvtárak fejlődésére.

A Törvény életbe lépése óta eltelt időszak alatt már számos közvetlen eredmény mutatkozott. Kétségtelen, hogy az uj törvény 2. §-a tartalmazza azokat a rendelkezéseket, amelyek a norvég közmüvelődési könyvtári rendszer szervezetében gyökeres változásokat hoznak. A paragrafus kimondja, hogy minden községi hatóság önállóan, vagy a szomszédos helyi hatóságokkal együttmüködve községi könyvtárat köteles felállitani, - szükség esetén megfelelő számu fiókkal. E szakasz alapján az Állami Könyvtári Igazgatóság irányelveket készitett a községi közmüvelődési könyvtári rendszer megszervezésére. Ezek között szerepel az is, hogy a jövőben nem lehet egyazon községi hatóság területén több önállóan müködő közmüvelődési könyvtári egység. Minden helyi hatóság területén csak egyetlen irányitó könyvtár legyen egy olyan bizottsággal, amely felelős minden könyvtári tevékenységért a község igazgatási körzetén belül. A korábban független közmüvelődési könyvtárak közül csak egy - rendszerint a legnagyobb és leginkább központi elhelyezkedésü - müködhet nagykönyvtárként. A többiek fiókkönyvtárrá alakulnak. 1972 vége előtt minden törvényhatósági szervnek el kellett fogadni egy szervezeti tervet, amely többek között a nagykönyvtár és a fiókok közötti kapcsolat megalapozását is célozza. Két fajta szervezeti terv között lehetett választani. Az egyik az előkészitő munka teljes központositásán alapult, mig a másik bizonyos önállósággal ruházta fel a fiókokat a beszerzendő könyvek kiválasztásában és a feldolgozásban. A második terv-változatot csupán időleges megoldásnak szánta az Igazgatóság, ami csak addig maradna érvényben, mig a helyi hatóságoknak meglesz a megfelelő épületük és személyzetük ahhoz, hogy végrehajthassák a teljes centralizációt. 1973 végéig azonban az ország 444 helyi hatósága közül mindössze 243 fogadta el a szervezeti terv 1. változatát.

A Könyvtári Törvény 4. §. d. pontja kimondja, hogy a 8000-nél nagyobb lakosságu helységeknek legalább egy hivatásos, képesitéssel rendelkező könyvtárost kell alkalmazniok. Az emlitett paragrafus által érintett 142 helység közül jelenleg 118-ban müködik hivatásos, képesitett könyvtáros. Ezzel szemben tizenhat, 8000-es lélekszámot meg nem haladó helység hirdetett betöltendő könyvtárosi állást képesitett könyvtárosok számára, és manapság az ország helyi hatóságainak csaknem 1/3-a teljes állásu, hivatásos könyvtárosokat foglalkoztat. Olyan helységekben, ahová képesitett könyvtárosokat neveztek ki, a korábbi részfoglalkozásu könyvtárosok közül azok, akik továbbra is munkakörükben kivántak maradni, adminisztrátori besorolásba kerültek.

Az utóbbi években számos olyan változás is történt, amely a kisebb helységek könyvtárait is érintette. Ezek közül legjelentősebb a nyitvatartási idő meghosszabbitása. Mig régebben a minimális nyitvatartási idő heti egy óra volt, az uj törvény előirja, hogy a szolgáltatási óráknak arányban kell állni a könyvtár elhelyezkedési körzetének lélekszámával, de semmi esetre sem lehet kevesebb heti 6 óránál önálló könyvtár és heti 2 óránál fiókkönyvtár esetében. A munkaidő meghosszabbitása azért is szükséges, mert általában a "belső munka" a kölcsönzési idő 50-100 %-át is meghaladja. Az uj személyzeti politika egyetlen komoly problémát vetett fel. Ez pedig a kifizetendő munkabérek hirtelen, nagymérvü emelkedése, ami sok könyvtárban teljes egészében felemészti a könyvbeszerzésekre és más kiadásokra szánt összeget. Ezen a nehézségen a helyi hatóságok és a kormányzat költségvisszatérités formájában kiván segiteni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Amikor a könyvgyarapitásra forditható összeg ilyen csekély, nyilvánvaló, hogy az audiovizuális anyag beszerzésére is nagyon korlátozottak a lehetőségek. A cél az, hogy elsősorban a könyvállományt emeljék a megfelelő szintre minden könyvtárban és csak ezután lehet az audiovizuális eszközök beszerzésére nagyobb gondot forditani. Az Igazgatóság javaslata szerint a könyvgyarapitás összegének 10-15 %-a forditható ilyen célra. Egyelőre csak néhány könyvtár kölcsönöz zenei felvételeket, de bizonyosnak tünik, hogy hamarosan általánosabb lesz ez a gyakorlat. A nagyobb városok könyvtárai még mindig csak helyben használatra adnak felvételeket. Az Állami Könyvtári Igazgatóság széleskörü vitafórumot szervezett, amely a norvég könyvtárak audiovizuális anyagokkal kapcsolatos gyakorlatának kérdéseivel foglalkozik majd.

1970 óta Norvégiában kiemelt kérdésként kezelik a könyvtári állomány használói körének szélesitését. A társadalmi intézmények bevonása a kölcsönzésbe már nem számit ujdonságnak. A kormány egyetlen kérdésben sem mutatkozott olyan készségesnek a könyvtárak irányában, mint a bibliobuszok müködtetésének támogatásában. Az autobuszok üzemeltetési költségének jelentős részét visszatéritik az illetékes hatóságnak vagy intézménynek. Az autóbuszok beszerzésére azonban nem áll rendelkezésre elegendő pénz. Az uj Könyvtári Törvény életbelépése óta csak a három legnagyobb norvég város, Oslo, Bergen és Stavanger jutott bibliobuszhoz. Ugyanebben az időszakban a megyei könyvtárak bővitették utvonalaik körét és néhány uj, nagyobb autóbuszt vásároltak.

A könyvtárépület kérdésében is jelentős előrehaladás történt az utóbbi években. Norvégiában, a környező országokhoz viszonyitva, kevés uj, nagy könyvtárépület van. Ezzel szemben számos érdekes kombinációval oldották meg a könyvtárak terjeszkedési problémáit. Gyakran épitenek könyvtárat a városházához, iskolához és kulturközponthoz. Jellegzetes példa erre a sandefjordi városháza, amelynek épületében nyert elhelyezést a könyvtár és a szinház is. Hønefossban a központi közmüvelődési könyvtár egy uj bankkal került közös épületbe.

Az uj Könyvtári Törvény 2. §-a megállapitja, hogy megfelelő feltételek mellett összevont iskolai és közmüvelődési könyvtárak is szervezhetők. Vidéken ezt egyre gyakrabban meg is valósitják. Az igy létrejött könyvtárak kivétel nélkül az iskola épületében kerülnek elhelyezésre.

Az uj Könyvtári Törvény megszilárditotta a hajdani központi könyvtárak helyzetét, amelyekből legalább egy volt minden megyében. Ezeket a könyvtárakat most megyei könyvtáraknak nevezik. A könyvtárközi kölcsönzés ujraszervezése, ami közvetlen eredménye volt az Állami Könyvtári Igazgatóság Racionalizáló Bizottsága 1971-ben készitett javaslatának, nagy mértékben növelte a kölcsönzések számát. Minthogy a megyei könyvtárak kevés kivétellel mind bevezették a telex-szolgálatot, a közmüvelődési könyvtárak állománya sokkal hatékonyabban vehető igénybe, mint régebben. A megyei könyvtárak idegen anyagának lelőhelye igen gyorsan megállapitható az osloi Egyetemi Könyvtár katalógusa alapján.

Kétségtelen, hogy a norvég könyvtári rendszer szinte minden területén erősödő aktivitás mutatkozik. Természetesen maradnak megoldatlan feladatok, és a fejlődés mértékének megoszlása sem egyforma. Az uj Könyvtári Törvény megalkotásakor azt a felfogást tartották szem előtt, hogy a könyvtáraknak sokkal többrétü feladatot kell ellátniok, mint amennyi a hagyományos értelemben vett kölcsönzési központ jellegéből adódik. Ennek megfelelően a könyvtáraknak kiemelt helyzetet kell biztositani a helyi kulturális életben és tevékeny részt kell vállalniok annak kialakitásában. Sajnos ennek egyelőre nincsenek meg a gazdasági feltételei és ezért nagyobb mérvü kulturtevékenységre idáig nem kerülhetett sor. A Norvég Iró-Központ támogatása lehetővé tette számos iró-olvasó találkozó rendezését. A nagyobb könyvtárak az uj feladatok

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

jegyében könyv-vásárokat szerveznek és gyermekek számára különféle programokat biztositanak. Az ilyen jellegü tevékenység egyre általánosabbá válik. A könyvtárak kulturális központtá alakulását tartja szem előtt a minisztérium javaslata, ami többek között felhivja a helyi hatóságokat kulturális bizottságok alapitására, amelyek feladata lenne a könyvtárak müködésének ellenőrzése. Ahol a lehetőségek megengedik, a könyvtár is helyet biztosithat a kulturális bizottság számára.

A minisztérium kiegészitő jelentésében kilátásba helyezte a közmüvelődési és iskolai könyvtárak hatékonyabb anyagi támogatását. Ezek a jelentések és tervek még nem kerültek a törvényhozás elé, s a mult tapasztalatai alapján számolni kell az akadályokkal is. A könyvtárak számára azonban mindenképpen serkentőleg hat és bizakodásra adhat okot a minisztérium elképzelése.

A közös közmüvelődési-iskolai könyvtár – norvég specialitás?

Ingunn GAMST - Lulle UGLAND

A szerzők The combination library - a Norwegian speciality? c. cikkét (Scandinavian, 8.vol. 1975. 1.no. 12-16.p.) VADÁSZ Ferencné tömöritette.

A kombinált iskolai-közmüvelődési könyvtár gondolata Norvégiában a kilenc éves kötelező általános iskola bevezetésével merült fel. A korábbi hat éves elemi iskolára épült három éves felsőtagozat. Az iskolai könyvtárak fejlesztése nem tartott lépést a 9 éves iskolatipus kiépülésével, ezért a felsőtagozatosok könyvtári ellátása szükségszerüen a helyi közmüvelődési könyvtárakra hárult.

Könyvtári ellátás és gazdaságosság szempontjából egyként indokolt e két könyvtártipus állományának közös könyvtárba való összevonása. Minthogy az iskolai könyvtári funkciók szorosan az iskolához kötődnek, e közös könyvtár csak az iskolán belül képzelhető el. A tanulók és a külső olvasók számára megfelelően elkülönitett olvasóteret kell biztositani, ugy, hogy az iskolai részleg a tantermek felől, a közmüvelődési pedig az iskola területén kivülről legyen megközelithető. Ez az ideális megoldás csak ujonnan épülő iskolákban lehetséges. Régi iskolákban a szükségmegoldások miatt sok kivánalomról le kell mondani.

Az Állami Könyvtári Igazgatóság álláspontja szerint csak kis településeken érdemes ilyen közös könyvtárak létesitésére törekedni. Az egyesitésnél elsődleges probléma a közös fenntartás. A két fenntartó szervnek megállapodást kell kötnie. Már az indulásnál felbukkannak érdekellentétek. A helyi közigazgatási hatóságok, amelyek Norvégiában általában bőkezüen támogatják a közmüvelődési könyvtárakat, az egységesités során anyagi előnyt szeretnének abból, hogy az iskolától olcsón jutnak hozzá helyiségbővitéshez. Az iskolafenntartók viszont a helyiségekben amugyis szükölködő iskolák megnyomoritását látják a közmüvelődési könyvtár betelepülésében. A létrejött megállapodások is rejtenek surlódási felületeket, amelyek a közös könyvtár müködése során bukkannak fel. Leggyakoribb, hogy az iskolai könyvtárosok, akik rendszerint megbizott pedagógusok, szeretnének minden könyvtári feladatot átháritani a közmüvelődési könyvtárosokra.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mindezekből érthető, hogy a közművelődési könyvtárosok körében éles viták vannak e közös könyvtárakkal kapcsolatban. Egyesek mellette, mások ellene vannak. A vélemények sokfélesége jó, vagy rossz személyes tapasztalatokból táplálkozik. A vita ilyen alapon nem dönthető el. Leghelyesebb szabad utat adni a helyi kezdeményezéseknek. Értelmetlen lenne a sokféle vélemény ismertetése, ezért a lap szerkesztősége két ellentétes véleményt valló könyvtáros állásfoglalásában tükrözteti a két tábor szemléletét.

Az egyik Lulle Ugland, Moland község közművelődési könyvtárának vezetője. A 6 900 lélekszámu település könyvtára két fiókot és két kölcsönző állomást müködtet. A helyi általános iskola felsőtagozatának 366 tanulója van. Az egyik fiókkönyvtár, amelynek ellátási területe 1 200 lakos, együttmüködési megállapodást kötött az iskolával a felsőtagozatos tanulók közös könyvtári ellátására.

Az együttmüködést maga a közművelődési könyvtár vezetője kezdeményezte 1968-ban. A fiókkönyvtárat az iskolában helyezték el. A fenntartó szerv biztositott egy főhivatásu szakképzett könyvtárost az addigi részfoglalkozásu helyett. Az iskola azonban idegen testként fogadta a könyvtárat. Annyit engedélyeztek, hogy a tanulók az óraközi szünetekben kölcsönözzenek könyveket. Az oktatás során egyáltalán nem hivták fel a tanulók figyelmét, hogy a tananyaghoz milyen irodalmat olvassanak. A könyvtáros vállalkozott arra, hogy hetenként két reggel inspekciót tart a könyvtárban a tanárok számára, hogy megbeszélhesse velük a kivánatos könyvek és egyéb dokumentumok beszerzési igényeit. A tantestület részéről - kevés kivétellel - teljes érdektelenség mutatkozott. Ekkor a könyvtáros azzal próbálkozott, hogy időnként hozzák le a tanárok a tanulókat a könyvtárba és ott próbáljanak nekik olvasmányokat ajánlani. Ezt a tanárok többsége rangon alulinak tartotta, mondván, hogy a kölcsönzés könyvtárosi feladat. Végül szótöbbséggel sikerült olyan döntést hozni, hogy a tanárok kötelesek kéthetenként 20 perces könyvtárlátogatásra bevinni osztályaikat.

Összefoglalva e szomoru tapasztalatokat, Lulle Ugland véleménye, hogy a közös iskolai-közművelődési könyvtár technikailag keresztülvihető ugyan, de egyfelől igy nem tudja ellátni az iskolai könyvtári funkciókat, másfelől a közművelődési funkciók ellátása is hátrányt szenved. A közművelődési könyvtárosok egyoldalu felajánlkozása tehát szinte reménytelen és megalázó. A közös könyvtárak létesitése, amely Norvégiában az uj könyvtári törvényben is szerepel, reális törekvés, de csak akkor valósulhat meg, ha majd az iskolák lesznek a kezdeményezők.

Jó tapasztalatokon alapul Ingunn Gamst véleménye, aki Breivikbotn-ban tanit az általános iskola felsőtagozatán és részfoglalkozásu könyvtárosként látja el mind az iskolai, mind a közművelődési könyvtár feladatait. A helység egy 600 lakosu kis település, egy halászfalu, a tenger partján, viszonylag távol a városi kulturközpontoktól. 1972-ben épült az uj 9 osztályos általános iskola, amelyet eredetileg is müvelődési központnak terveztek. Itt kapott helyet a közös iskolai-közművelődési könyvtár, továbbá egy szinházterem, ahol a nemzeti faluszinház társulata szerepelhet, ahol mozielőadásokat, kiállitásokat rendezhetnek, van uszoda és egyéb sportlétesitmények is.

Az épitményt ugy tervezték, hogy ez a müvelődési központ a gyermek- és felnőtt lakosság oktatási-kulturális igényeit együtt és egymást nem zavarva tudja kielégiteni. A könyvtárba például üvegajtó nyilik az iskola előcsarnokából, amelyen keresztül a vonzó könyvtár látványa szinte csalogatja a látogatókat. A tanulók az iskola belső zárt területéről is meg tudják közeliteni a könyvtárat. Az olvasóterem tanitási idő alatt a tanulóké, utána pedig a külső olvasóké.

A könyvtáros előnyös helyzetben van, hiszen mint tanár, tagja a tantestületnek. Hosszu, kitartó munkával felismertette a könyvtár szerepét az oktatásban. Ajánló bibliográfiákat állitott össze az egyes tantárgyakhoz. Konzultált a tanárokkal, hogy milyen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

könyveket kellene megvenni, illetve könyvtárközi kölcsönzésben megszerezni. Jelenleg minden osztály hetenként egy tanitási órát a könyvtárban tölt és ilyenkor a tanárok önállóan látják el a könyvtáros feladatait. Ez a kisérlet eleinte sok bosszuságot és többletmunkát okozott a könyvtárosnak, hiszen a tanitási idő után rá várt a feladat, hogy a feldult könyvtárat rendberakja. Ugy segitett magán, hogy egy ideig maga is jelen volt a könyvtári órákon, s a tanárokkal fokozatosan megismertette, a tanulókat pedig rászoktatta a könyvtári rendre. Fáradozása meghozta gyümölcsét.

A közmüvelődési könyvtár elegendő pénzügyi támogatást kap felettes hatóságától, a községtől. Az iskola nagyon csekély könyvbeszerzési kerettel rendelkezik. A két költségvetés együttesen azonban elegendő arra, hogy gazdaságosan és kielégitően fejlesszék az állományt. Mint közmüvelődési könyvtár részesülnek a könyvtárközi kölcsönzési rendszer előnyeiből.

Ingunn Gamst elégedett az eredményekkel és további fejlődési lehetőségeket is lát. Szerinte kis településeken, célszerüen épitett intézményben legjobb megoldás a közös iskolai-közmüvelődési könyvtár. Kellő betanitással az iskolai könyvtárat a tanárok és tanulók közösen, önállóan kezelhetik, a könyvtáros számára pedig értékes idő szabadul fel közmüvelődési feladatainak ellátására.

Az idős olvasók könyvtári ellátása

SZENTE Ferenc

A Buch und Bibliothek 1976. évi 5. száma alapján készült szemle.

Az időskoruak könyvtári ellátásának helyzetéről, az ellátás technikai és módszertani kérdéseiről tartott továbbképzést Északrajna-Wesztfáliatartomány könyvtáros szövetsége. A helyszin a bonni városi könyvtár egyik fiókintézménye volt, ahol eredményesen müködik az öregek könyvtári szolgálata. Két előadás hangzott el: Dr. Günther Röttcher, a bonni városi könyvtár igazgatója, az öregedéssel együttjáró szellemi igényváltozásokkal illetve ezek cáfolatával foglalkozott, Marianne Peters, az öregek könyvtári szolgálatának vezetője gyakorlati tapasztalatairól adott számot.

Az első vitainditó előadás a következő kérdésekkel foglalkozott:

1. Mit tudunk az öregségről, az öregkori magatartásformákról, az öregek társadalmon belüli helyzetéről?
2. Különleges olvasó tipusként kezelendő-e az idős ember?
3. Mi a tartalma és célja az öregek könyvtári szolgálatának; különleges szolgálat-e ez vagy csak sajátos müvelődési feladat?
4. Létezik-e valamilyen elméleti alap az öregek könyvtári szolgálatáról?

Rögtön az utolsó kérdésre válaszolva, az előadó megállapitotta, hogy az öregek könyvtári szolgálatának csakugy nincs kidolgozott elméleti alapja, mint a gyermek- és ifjusági szolgálatnak, noha az utóbbi témák száz esztendeje szerepelnek a könyvtárak gyakorlatában.

A legujabb gerontológiai kutatások az öregség helyett az öregedés folyamatát állitották a vizsgálatok középpontjába, abból a tényből kiindulva, hogy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1. az öregedés egy fejlődési folyamat, amely az ember egész életét jelenti,
2. az öregedés többdimenziós folyamat, amelynek tanulmányozása csak interdiszciplináris feladatként fogható fel,
3. a különféle változásoknak a kezdete, amelyeket a kor idéz elő, egyénenként nagyon különböző.

Orvosok, pszichológusok és szociológusok véleményére hivatkozva hangsulyozta: "az öregedés, mindenféle öregedés fejlődést, változást, tapasztalatokban való gazdagodást jelent, nem pedig leépülést, hanyatlást. Felülvizsgálatra szorul az a sokat hangoztatott nézet, miszerint az évek számával csökkennek a szellemi képességek". Vizsgálati bizonyitékok szólnak amellett, hogy az öregedéssel nemhogy csökken a szellemi teljesitőképesség, hanem éppenséggel növekedhet. Ebből adódik az a következtetés, hogy az idős ember nem tekinthető tipusnak, az öregség nem szindróma, vagyis nincs öreg olvasó mint tipus, szignifikáns olvasói magatartással, bizonyos irodalomhoz való erős kötődéssel, ha statisztikailag kimutatható is, hogy az idős olvasók körében bizonyos témakörök kedveltek. Ez nem eredményezheti azt, hogy az ifjusági könyvek analógiájára öregek könyveiről beszéljünk.

Mégis, mi haszna akkor, hogy öregek könyvtári szolgálatát szervezünk?

A feladatot nem a könyvek felől, hanem az ember felől kell megközeliteni és igy rátalálunk az öregedés-kutatásnak arra az alapvető megállapitására, hogy az öregedés megtanulható, sőt megtanulandó. Az öregedés megtanulásának objektiv és szubjektiv összetevői vannak. Az előbbiekhez tartoznak az egészségi állapot, a lakáskörülmények, az életszinvonal, a társadalmi környezettel való kapcsolat lehetőségei, utóbbiakhoz a megfelelő magatartás és viselkedésformák, mint a megértés, türelem mások iránt, kötelességvállalás és függetlenség. Már az élet első felében müvelni és fejleszteni kell magunkban azokat a területeket, amelyek az öregséget tartalmassá teszik.

Néhány esztendeje a könyvtárosokat is foglalkoztatja az egész életen át tartó tanulás feladata. Az iskolánkivüli müvelődés bizottsága, amely az Európa Tanács keretében müködik, 1966-ban ajánlást adott ki a permanens müvelődésről, amelyben ugyan hangsulyozta a könyvtárak jelentőségét, de teljesen megfeledkezik az idős korosztály müvelődésében betöltött különleges szerepükről. Az Egyesült Államokban szerzett tapasztalatok is azt mutatják, hogy az idős emberek könyvtárhasználatát az ifjuság könyvtárhasználatához hasonlóan könyvajánlási kérdésként kezelik, amelynél nem a müvelődés tartalma, a korszerüség a meghatározó, hanem a korosztályi jelleg. Az öregek szórakoztató, pihentető irodalmat akarnak! Ezzel a felkiáltással gettóba zárják az idős emberek müvelődési-tájékozódási igényeit. Az alkotmány egyenjoguságot biztosit a társadalomban az idős embereknek is, semmiféle rosszul értelmezett szociális meggondolásból nem korlátozhatják ezt az egyenjoguságot a müvelődési intézmények. Az ember örökké változó lény, akinek alkalmazkodnia kell az örökké változó környező világhoz, akkor is, amikor már hivatásszerü társadalmi tevékenységét befejezte, s annál is inkább, mert a nyugdijas korban növekszik az ember bizonytalanságérzete, és szorongása a jövőtől.

A felnőttoktatás sem vett tudomást egész a legutóbbi időkig az idős emberek müvelődési igényeiről. Ez abban leli magyarázatát, hogy a hagyományos felfogás szerint az idős ember már nem akar és nem is képes tanulni. Ezzel szemben a pszichológia legujabb megállapitása szerint nincs lényeges különbség értelmes anyag elsajátitása tekintetében öregek és fiatalok között. Igaz viszont, hogy értelmetlen anyagok megtanulásában az idős emberek rosszabb emlékezetünek bizonyulnak, mint a fiatalok. Az idős emberek gyakran nem rendelkeznek olyan tanulási technikával, amely lehetővé teszi, hogy az elsajátitandó anyagot értelmes szerkezetbe hozzák, ez a hátrány

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

azonban a kellő rendszerezettségü olvasmányok kézbeadásával és metodikai eszközökkel kiküszöbölhető. Idős emberek tanulásában megnövekszik az időfaktor, ezért a tul gyorsan leadott ismeretanyag nehezebben épül be náluk, mint a fiataloknál. Nem helyes tehát az idős ember tanulási képességének csökkenéséről beszélni, hanem inkább a képesség szerkezeti átalakulásáról.

Ugyanigy nem helyes az idős embert másodosztályu olvasóként kezelni, aki - hasonlóan a gyermekolvasóhoz - nem alkalmas arra, hogy bizonyos fajta könyveket megértsen. Igaz, hogy sok idős olvasó nem rendelkezik a modern irodalomba való behatoláshoz szükséges olvasási technikával. Ez azonban nem egyenlő az érdeklődés hiányával és nem fogható fel olvasói magatartásként. Nem igaz a tájékozódási érdeklődés beszükülése sem. NSzK olvasói statisztikák szerint az 50-59 évesek 28 %-a, a 60 éven felüliek 31 %-a olvas tudományos és szakirodalmat, népszerü ismeretterjesztő könyveket és különféle praktikus tanácsadókat. Ez erősen cáfolni látszik azokat a könyvtárosi elméleteket, hogy az időseknek optimista megoldásu szórakoztató irodalmat és képeskönyveket kell a könyvtárban alapállományként beszerezni. A multról szóló olvasmányok kizárólagosságáról is eltérően nyilatkozik a szociálpszichológia, amikor megállapitja, hogy nincs rosszabb dolog, mint az idős emberekben a multat ápolni és saját multjukkal foglalkoztatni őket. Az idős ember pozitiv kapcsolatban akar élni a jelennel és a jelent más emberek sorsában éli át. Az Amerikai Könyvtáros Szövetség egyik vizsgálatára hivatkozva megállapitja, hogy az olvasási igény észrevehetően lecsökken azoknál, akiknek beszükülnek a társadalmi kapcsolatai. Az elmagányosodás hátrányosan hat az érdeklődésre: minél magányosabb egy ember, annál kevésbé olvas, minél aktivabb, minél tevékenyebben kapcsolódik a társadalomhoz, annál valószinübb az olvasási érdeklődése.

Az idős embereknek a kultura és tudomány ujabb eredményeiről való tájékoztatásában a tömegkommunikáció mellett a könyvtáraknak van a legnagyobb szerepe. Ezt a szerepet a könyvtár ugy tudja vállalni, hogy aktivan fordul az olvasóihoz: előadásokat, vitaesteket, rendezvényeket szervez azokról a témákról, amelyek társadalmilag időszerüek és ezekhez könyveket ajánl az olvasóinak.

Az elmondottakból következik, hogy az öregekkel való közmüvelődési foglalkozás össztársadalmi feladat és nem az idős korban kezdődik, hanem már a gyermekkorban. A legnagyobb feladat e tekintetben az iskolára vár. Azt kell elérnie, hogy valóban a teljes életre készitse fel a tanulókat, a teljes életre, amely egységes folyamat és amelynek természetes velejárója az idős kor.

A fentiekhez kapcsolódva hangzott el az öregek könyvtári szolgálatáról egy gyakorlatias hangvételü tájékoztató a bonni városi könyvtár eddigi tevékenysége alapján. A vállalkozás 15 esztendeje indult. A lényege az, hogy a betegség, öregség miatt korlátozott mozgásképességü olvasóknak havonkénti rendszerességgel könyveket küld a könyvtár. Az olvasók ajánló katalógusokat kapnak, hogy megkönnyitsék számukra a választást. Lehetőség van arra, hogy az olvasók telefonon vagy levélben jelentsék be olvasmányigényeiket. Ilyen esetekben a könyvtár soron kivül házhoz szállitja a kért könyveket. A csökkent látásu olvasók "öregbetüs" könyveket kaphatnak, ezekből azonban ma még elég szükös a választék. Terveik között szerepel, hogy az ágyhoz kötött betegek részére olvasó készülékeket, könyvtartó alkalmatosságokat is kölcsönöznek. A könyvek házhoz vitele nemcsak az NSzK-beli könyvtárak programjában szerepel, hanem egy sor más ország is foglalkozik ennek a szolgálatnak a kifejlesztésével. Dániában, a városokban több ezer idős olvasó számára vált hozzáférhetővé könyvtár "a könyvtár házhoz megy" elnevezésü szolgáltatás révén.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A könyvtári kölcsönzési szerzői jogdíjak rendezése az NSZK-ban

Siegfried DÖRFFELDT

A szerző Der Gesamtvertrag zur Bibliotheksantieme c. cikkét (Buch und Bibliothek, 1975. 7/8.no. 648-656.o.) FARKAS László tömöritette.

Az NSzK-ban a szövetségi kormány, illetve a tartományi kormányok egyrészről, és a különböző érdekelt kereskedelmi társulatok másrészről, szerződésileg szabályozták a könyvtári kölcsönzési jogdijak kérdését - éspedig az 1973-ban életbe lépett uj szerzői jogi törvény alapján. A szerződésileg történt szabályozás egyik legnagyobb jelentőségü és igen örvendetes eredménye - a cikk irójának véleménye szerint is - az, hogy a közületek által fenntartott nyilvános könyvtárak gyakorlatilag mentesek a jogdijak kifizetéséhez szükséges könyvtári hozzájárulás fizetése alól, mert a Szövetségi Köztársaság tartományai a szerződésben kötelezték magukat a könyvtári hozzájárulásból a nyilvános könyvtárakra eső rész átvállallására.

Az NSzK szerzői jogi törvényének 1973. január 1-én életbe lépett változata kimondta, hogy a szerzők részére müveiknek nyilvános intézményekben kölcsönzés formájában történő használatáért - amiért korábban semmiféle jogdijat nem lehetett követelni - méltányos kárpótlás jár; ez a kártalanitási igény azonban csak valamilyen kereskedelmi társulat utján érvényesithető. A könyvtári hozzájárulási összegekből az irodalmi és más müvek szerzőinek kártalanitásán tulmenően pénzalapot is kell létesiteni a szükséget szenvedő irók öregségi ellátásának céljára.

A könyvtáraknak és a könyvtárosegyesületeknek azokat az aggályát, hogy a könyvtári kölcsönzési jogdijak végül is a könyvtárak beszerzési költségvetését fogják terhelni, a törvény megalkotása során nem vették figyelembe. A Bundestag azonban végül mégis hozott egy olyan külön határozatot, melyben annak a reményének adott kifejezést, hogy a szövetségi kormány és a tartományi kormányok olyan módot találnak majd az uj igények anyagi kielégitésére, ami nem fogja csökkenteni a könyvtáraknak könyvbeszerzés céljára rendelkezésre álló anyagi eszközeit, és nem is háritja át a szerzők kártalanitásának terhét a könyvtárak használóira.

A törvény szövege szerint a kölcsönzési jogdijak bevezetésével járó költségek viselői tulajdonképpen a könyvtárak. Az egyes könyvtárak illetve könyvtárfenntartók részvétele a jogdijköteles kölcsönzésekben - hozzávetőleges becslés szerint - a következő: községek, városok (nyilvános könyvtárak) 60 %, tartományok (tudományos könyvtárak) 30 %, szövetségi kormányzat (központi és hatósági könyvtárak) 10 %. Az egyházi és az üzemi könyvtárak mintegy 10 %-os részesedését ennél a becslésnél nem is vették figyelembe. A jogdijra jogosult szerzők oldalán a - részben ujonnan alakult - kereskedelmi társulatok egész sora jelentette be jogigényét. A szépirodalmi szerzők, akiknek érdekében tulajdonképpen az uj jogi szabályozás, az Irószövetség kezdeményezésére létrejött, váratlan konkurrenciába kerültek a különböző kereskedelmi társulatok által képviselt tudományos szakirókkal, zeneszerzőkkel, képzőmüvészekkel és fényképészekkel.

Ezekkel a különböző kereskedelmi társulatokkal kezdtek tárgyalásokat a törvény végrehajtása érdekében az illetékes állami szervek, és a velük kötött szerződéssel sikerült végül is a könyvtári kölcsönzési jogdijak kérdését rendezni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A törvény végrehajtására irányuló tárgyalások során hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a törvény rendelkezése az igények kielégitésének csak valamilyen átalányszerü megoldásával valósitható meg. Nincs ugyanis a törvényben pontosan meghatározva, hogy mit jelent: "a nyilvánosság számára hozzáférhető intézmények által történő kölcsönzések" homályos fogalma, és nincs közelebbről körülirva az sem, hogy a "méltányos kárpótlás"-on mit kell érteni. Tisztázatlanul maradtak olyan kérdések is, hogy mennyiben esnek a szerzői jogi törvényben szabályozott kölcsönzési jogdijfizetési kötelezettség alá pl. a fotokópiák készitése, a könyvtárközi kölcsönzés, a helybenolvasás, vagy az iskolák, egészségügyi vagy egyéb intézmények utján történő kölcsönzések stb. Már csak emiatt sem lehet a jogdijfizetési kötelezettség alá eső könyvtári szolgáltatások pontos számát megállapitani, amihez a gyakorlatban még az a nehézség is járul, amit a különböző kereskedelmi társulatok által képviselt szerzők részesedési arányának meghatározása jelent. Nem sikerült a tárgyaló feleknek megegyezésre jutniuk az egyes könyvtári szolgáltatásokért járó méltányos kárpótlás tekintetében sem.

Ilyen körülmények között végül is az a meggyőződés alakult ki, hogy a gyakorlati szempontból alkalmatlannak bizonyult törvényes rendelkezésnek valamilyen módon való gyakorlati megvalósitása érdekében félre kell tenni minden vitás jogi kérdést; le kell mondani az egyes jogdijköteles szolgáltatásoknak, valamint a különböző szerzők részesedési arányának részletes felméréséről, és meg kell egyezni valamilyen átalányösszegnek egy központi szerv részére történő befizetésében, amivel azután minden érdekelt kereskedelmi társulatnak valamennyi nyilvános könyvtár fenntartójával szemben fennálló igényét kielégitettnek kell tekinteni. Ezen az elvi alapon jött létre "a szerzői jogi törvény 27. §-án alapuló szerzői jogi igények kielégitése tárgyában" 1975. junius 18-án megkötött szerződés.

A szerződés szerint a Szövetségi Köztársaság, valamint a Köztársaság tartományai a szerzői jogi törvény 27. §-án alapuló minden igény kielégitéséül 1973. január 1-től kezdődően évenként 9 millió márka összegü átalányt fizetnek be egy közös kasszába, az érdekelt kereskedelmi társulatok részére. Az összeg 90 %-át a tartományok fizetik, 10 %-ot pedig a szövetségi kormány; a könyvtárfenntartó városok és községek minden fizetési kötelezettség alól mentesek. A tartományokat terhelő összegnek az egyes tartományok közötti felosztását a szerződés részletesen szabályozza.

A szerződés hatálya azonban sajnos nem terjed ki valamennyi nyilvános könyvtárra. A szerzői jogdijat, a szerződés alapján csak azoknál az intézményeknél lehet - a szerződésben megállapitott átalányösszeggel - lerovottnak tekinteni, amelyeknek fenntartója a Szövetségi Köztársaság, vagy valamelyik tartomány, város, illetve község, vagy más területi önkormányzati szerv, vagy pedig amelyeknek fenntartási költségeit tulnyomó részben az emlitett szervek valamelyike viseli. Ilyen módon a szerződés hatálya alá esnek, a szövetségi, tartományi és községi nyilvános könyvtárak mellett az olyan alapitványi, továbbá a közhasznu egyesületek vagy más szervezetek által fenntartott könyvtárak is, melyeknél az állami hozzájárulás az 50 %-ot meghaladja; viszont nem mentesülnek a szerződés alapján a szerzői jogi törvényben megállapitott jogdijfizetési kötelezettség teljesitése alól az egyházi és az üzemi könyvtárak, amelyeknél csak egyes kivételes esetben fordul elő az 50 %-ot meghaladó állami támogatás. Ezeknek a könyvtáraknak - amelyek köztudomásulag sok esetben ugyanolyan nyilvános szolgálati feladatokat végeznek, mint a többi nyilvános könyvtár - a megállapodásból történt kirekesztése komoly szépséghibája a szerződéses rendezésnek. Egy külön bizottságot biztak ugyan meg azzal, hogy készitsen javaslatokat az egyházi és az üzemi könyvtárak jogdijfizetési kötelezettségének átalányösszeggel történő meg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

váltására, a már megkötött szerződés ilyen irányu kiterjesztése azonban, a tartományok jelenlegi pénzügyi helyzetében alig várható. A kereskedelmi társulatok követelése a szerződés ilyen módositása esetére meghaladja az évi 1 millió márkát.

A szerződés egyébként 13 évre szól, legkorábban tehát 1985. végére mondható fel. Mindkét szerződő félnek joga van azonban kétévenként tárgyalásokat kezdeményezni az átalányösszeg megváltoztatásáról.

A szerződésben és a hozzácsatolt kiegészitő megállapodásban szabályozva van az un. adatszolgáltatási kötelezettség sokat vitatott kérdése is. Az átalányban fizetendő összegek igazságos felosztása a szerzői jogdijra jogosult szerzők között - amire a szerződő kereskedelmi társulatok kötelezve vannak - rendkivül kiterjedt és költséges statisztikai felméréseket igényel az egyes müvek használatának gyakorisága tekintetében, az egyes könyvtárakban. A kiegészitő megállapodás ezt az adatszolgáltatási kötelezettséget részletesen szabályozza, de egyuttal 30 könyvtárra korlátozza. Ezekből 18 általános nyilvános, 12 pedig tudományos, illetve főiskolai vagy szakkönyvtár. Kijelölésük módját, valamint azokat az időszakokat is, amelyekben a statisztikai felméréseket el kell végezni, a kiegészitő megállapodás részletesen meghatározza. Kimondja ez a megállapodás azt is, hogy az adatfelvételekből az adatszolgáltatásra kötelezett intézmények fenntartói terhére külön költségek nem származhatnak.

A cikk után a folyóirat közli a szerződés és a kiegészitő megállapodás teljes szövegét is.

A mikrofilmek jogi státusa: néhány ajánlás

Az Unesco Bulletin for Libraries c. folyóiratban (XXX.vol. 2.no. 71-77.p.) megjelent cikket (Legal validity of microfilms: some recommendations) BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta tömöritette.

Az élet számos területén terjedőben van a mikroformátum használata, ennek kapcsán vetődik fel a kérdés, hogy jogilag az eredeti dokumentummal azonos értékünek fogadhatók-e el.

Az UNESCO felkérte a Nemzetközi Levéltári Tanácsot (International Council on Archives - ICA), készitsen felmérést arról, hogy az egyes országokban milyen szabályok, rendeletek szabják meg a mikroformátumok jogi érvényességét és az eredeti anyag ezekkel való helyettesitésének lehetőségét. A felmérés eredményeit "A mikrofilmek használatának jogi kérdései" cimmel publikálta az UNESCO. A felmérés felsorolja az egyes országokban érvényben lévő vonatkozó intézkedéseket, ezek közül ismertetünk néhányat. Az egyes országok joggyakorlatát összevetve ugyanis ajánlásokat készitettek, ezt kiinduló anyagnak szánják, amelyre egy nemzetközileg kölcsönösen elfogadott jogi álláspontot alapozni lehetne. A távolabbi cél tehát egy egységes nemzetközi szabvány kialakitása.

A cikk először definiálja a mikrofilm, a másolat (copy), nagyitás, és az eredeti anyag fogalmát (p. a COM technikával nyert alap nem tekinthető eredetinek.).

A mikrofilmek készitésekor bizonyos alapkövetelményeket szem előtt kell tartani. Igy:

1. A mikrofilmnek valósághüen kell visszatükrözni az eredeti anyagot,
   - teljességgel (minden részletét)
   - jól olvashatóan

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

- a mikrofilmen az egyes kockáknak az eredeti anyag lapszámozásának megfelelően kell követniök egymást
- biztositani kell az eredeti anyag azonosithatóságát (bejegyzés, azonositó jel, serial szám, stb.)
- és egységét (az összetartozás érdekében egy mü 1 tekercs!)

2. Mikrofilmezésre a legalkalmasabb anyagot kell választani (szines anyagok reprodukciójakor fel kell tüntetni az egyes szineket külön).

3. A mikrofilm formátumának az eredeti jellegéhez kell igazodni, javasolt a tekercs illetve szalagforma, ha az eredeti anyag folyamatos (igy biztositjuk egységét), és a mikrofilmlap, ha az eredeti néhány lapos. Természetesen lehet a kettőt kombinálni.

4. A mikrofilm nagyithatósága érdekében valamennyi szokásos nagyitó eljárás alkalmazható a szabad szemmel való olvashatóság érdekében.

5. Egyértelmüen biztositani kell azt, hogy az eredeti anyag azonositható legyen. Minden mikroformátum elején fel kell tüntetni
- az eredeti anyag adatait, amelyről készült,
- a mikrofilmet előállitó intézményt,
- a felvétel helyét és időpontját,
- az eredeti anyag lelőhelyét,
- teljes mértékben azonosithatóan leirni az eredeti anyagot,
- fel kell tüntetni az eredeti anyag jellegét (nyomtatott, hitelesitett, másolat, stb.)
- valamint a mikroformátum azonositási számát és jelét,
- minden mikrofilmkockán fel kell tüntetni a tekercs filmjelét és a kocka sorszámát.

6. Mikrofilm beazonositását, felülvizsgálását is biztositani kell. Ha egy filmtekercs több eredeti anyagot tartalmaz, egyértelmüen el kell egymástól választani őket, minden anyag előtt megismételve a fenti azonositáshoz felsorolt adatokat. Az utolsó kockán fel kell tüntetni a mikrofilmet előállitó céget, a gyártás helyét, idejét, az eredeti anyag lelőhelyét, amennyiben az anyag más tekercsen folytatódik, a folytatást tartalmazó tekercs adatait, valamint a film hosszát (kocka-szám). Ez értelemszerüen mikrofilmlapokra is vonatkozik. Montirozott (jacketing) mikroformátum minden egyes szalag-darabján meg kell ismételni a fenti adatokat (minden uj sorban), és csak akkor fogadják el az eredetivel azonos értékünek, ha az eredeti anyag lelőhelye mellett a montirozott filmcsik eredetijének lelőhelyét is feltüntetik. Minden mikrofilmen helyet kell hagyni a hitelesitésnek.

A kimaradt oldalak utólagos pótlására további szabályok születtek. A mikrofilm hitelesitése érdekében elkészültekor ellenőrizni kell
- megfelel-e a technikai követelményeknek (minőség),
- az adatai alapján az eredeti azonositható-e,
- ha nem, meg kell semmisiteni és ujat késziteni,
- ha igen, nyilvántartásba kell venni, az ellenőrzés eredményeit is feltüntetve.

7. Minden mikrofilmet egy hitelesitett könyvbe kell bevezetni. A nyilvántartás tartalmazza:
- az azonositáshoz szükséges adatokat,
- az ellenőrzés eredményét,
- a mikrofilm sorszámát,
- a mester (vagy alap) szalag, a másolt negativ adatait és a hitelesitésre vonatkozó adatokat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

8. A mikrofilmek megőrzése. Védeni kell fizikai, kémiai, biológiai károsodástól, rendszeresen ellenőrizni kell a tárolási feltételeket. Megsérült mikrofilmeket hibátlanokra kell cserélni, ajánlott egy ujabb másolat készitése, ha ez nincs uj felvétellel kell pótolni. Biztonság okából célszerü több másolatot készitени.

9. Az eredeti dokumentum mikrofilmmel való helyettesitése.

Személyi feltételek: - ez alatt az értendő, hogy törvényekkel vagy rendeletekkel kell kijelölni olyan szervezeteket, intézményeket vagy személyeket, akik a mikrofilmezést foglalkozásszerüen végzik, és ezzel egyidejüleg biztositani kell, hogy az ezen szervek által készitett mikrofilmek az eredeti dokumentummal egyenértékük legyenek. Ezen intézmények léte nem zárja ki, hogy mások is készitsenek mikrofilmeket, de ezek nem élveznek ilyen előnyöket, és a produktumok hitelesitésére szorulnak.

Tárgyi feltételek: - a mikrofilmeknek meg kell felelni az általános müszaki követelményeknek és biztositaniuk kell az azonosithatóságot. Ide tartoznak: teljességük, folyamatosságuk, hitelességük, olvashatóságuk; és mindezek formai igazolására a nyilvántartás szolgál. A hitelesitést hitelesitő kód jelzi.

Jogi feltételek: - a birósságok a mikrofilmet az un. "Szabad bizonyitékok" rendszerének megfelelően fogadják el. Az eredeti anyag bemutatásától a hitelesitett mikrofilm tehát mentesit. Mikrofilmen meglévő bizonyiték ellen "ellen-bizonyiték" mikrofilm formában szintén benyujtható. Jogilag elképzelhető ugyanakkor, hogy a peres felek kölcsönösen elfogadnak nem hitelesitett mikrofilmen álló bizonyitékot is.

10. Megfelelő formában készült másolat ugyan teljes egészében helyettesiti az eredeti anyagot, megsemmisitése azonban időben korlátozva van, és az archivumok minden esetben maguk döntenek tárolási módszereikről.

További két javaslattal kibővitve az ajánlásokat, a Bizottság megküldte az UNESCO Titkárságának, és minden érdekeltnek, akiknek visszajelzései szolgálnak majd egy esetleges átdolgozás alapjául.

Egyiptom, Szíria és az Arab Liga Könyvtárának helyzete és modern törekvései

Khair ABDULWAHAB

A dolgozatnak nem az a célja, s nem is lehet, hogy párhuzamot vonjon az egyes arab népek társadalmi és kulturális viszonyai között. Nem is teheti, mivel az eltérő gazdasági és társadalmi, kulturális hagyományok más-más arculatot alakitottak ki az egyes országokban. Ami közös bennük, a gyarmatositás okozta gazdasági és kulturális torzulások, a tudatlanság és az analfabétizmus, amely a gyarmatositás évei alatt a térség minden országára rányomta bélyegét.

A gyarmati iga lerázása időben és körülményeit tekintve más-más módon ment végbe az érintett országokban. Az uj gazdasági, politikai és kulturális viszonyok sem azonosak, máskor és máshogy merültek fel a müvelődés, ezen belül a könyvtárügy fejlesztésének kérdései. Végül nehézzé teszi az összehasonlitást, hogy nem minden országról állt elegendő forrásanyag a szerző rendelkezésére.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mégis ugy érezzük, helyt kell adnunk a dolgozat közlésének, mivel éppen e térség könyvtárügyéről számottevő forrás alig áll a hazai szakemberek rendelkezésére.

AZ EGYIPTOMI NEMZETI KÖNYVTÁR

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Az Egyiptomi Nemzeti Könyvtár az arab világ legrégibb nemzeti könyvtára. Ali Mubarak oktatásügyi miniszter alapitotta 1870-ben, akit a korabeli egyiptomi tudósok között az egyik legkiemelkedőbb egyéniségként tartanak számon. A hatóságok egy régi palota alagsorát bocsátották a könyvtár rendelkezésére, melyet "Khedivial Library"-nek (Khedivi Könyvtár) neveztek el. Állománya kezdetben a mecsetekből, iskolákból és Wakuf (közalapitvány) irodákból összegyüjtött kéziratokból és könyvekből állt.

Ha az állomány eredetéből indulunk ki, akkor a "Katabkhane" (a könyvtár régi török elnevezése) több mint ezer esztendős, mivel egyik legnagyobb örököse annak a több száz köz- és magánkönyvtárnak, melyekben ezek a kéziratok és könyvek szétszórtan helyezkedtek el, akár Kairóban, akár pedig az akkori virágzó Iszlám Birodalom fővárosaiban.

1873-ban értékes európai könyvgyüjteményt adományozott a könyvtárnak a legelső "Egyiptológiai Társaság", amelyet 1836-ban alapitottak Kairóban.

Mivel a könyvtár állománya fokozatosan növekedett, 1889-ben az alagsorból átköltöztették a palota első emeletére. Hogy a láthatólag egyre növekvő gyüjtemény helyigényét biztositsák, 1904-ben felpitették a jelenlegi épületet, melynek egyik szárnyát az "Arab Müemlékek Háza" foglalja el.

1904 óta a könyvtár diszes épülete, amely iszlám hatást mutat, s melynek több részlege Kairó régi negyedeiben helyezkedik el, sok arab és iszlám tudóst fogadott állandó látogatóként. Shada, Moritz, Grohmann, Taymour, Zahi, Pasha, Ahmed Laufti, El-Sayed, Tewfik el-Hakim és mások, kiváló orientalisták és arab tudósok osztoztak az intézmény célkitüzéseiben, s hasznositották, feldolgozták annak forrásanyagait.

Az arab és keleti kéziratok (több mint 70 000 kötet) és az arab papiruszok (3 000 db) mellett az egyéb források is számottevőek, mint pl. a változatos és érdekes inkunábulumok és a korai arabul nyomtatott könyvek. A könyvtár több mint fél évszázada aktiv kiadója és közreműködője, közlője az Iszlám Liga eredeti kéziratok alapján összeállitott müveinek.

Jelenleg a könyvtár mintegy egy millió kötetes állománnyal rendelkezik. A fokozódó igények kielégitésére már felépült az uj, tágas épület a Nilus keleti partján, melynek felépitésére (a berendezést nem számitva) 1 400 000 egyiptomi forintot forditottak. Az uj helyen 20 000 m^2 terület áll rendelkezésre, ami 5 millió kötet elhelyezésére elegendő.

Az uj épület terveit ugy alakitották ki, hogy az magába foglalja a Nemzeti Könyvtárat, a Nemzeti Archivumot, a közkönyvtárat, az Arab Liga kiadóközpontját, a Modern Egyiptomi Történeti Dokumentációs Központot, a Bibliográfiai és a kiadványcsere központját.

A nemrégiben alakult Arab Liga Publikációs és Kiadó Központjának feladata kettős: egyrészt folytatja a könyvtár arab kéziratai kiadásának hagyományát, másrészt felneveli a kéziratkiadó fiatal nemzedéket.

1954-ben a könyvtár megkapta a kötelespéldány-jogot is. A rendelkezés értelmében a könyvtár az Egyiptomi Arab Köztársaságban megjelenő minden kiadványból tiz példányt kap.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A KÖNYVTÁR TEVÉKENYSÉGE

Amellett, hogy a könyvtár az EAK Nemzeti Könyvtára, s mint ilyen ellátja a nemzeti könyvhagyaték és a tudományos dokumentáció őrzésének és továbbfejlesztésének feladatát, egyuttal nyilvános könyvtárként is müködik. A szélesebb olvasóközönség igényeinek kielégitése érdekében 10 fiókkönyvtárat hoztak létre különböző kerületekben, a Kasz el-Nil kerületben müködő Müvészeti Könyvtáron kivül. (Ami a különböző országrészek közkönyvtári helyzetét illeti, az 1952-es forradalom után a helyi szervek az ország egész területén mindent megtettek a nyilvános könyvtárak alapitása és fenntartása érdekében.)

A könyvtár egyik fő feladata, hogy gondozza és kiadja az ősi, klasszikus arab müveket. Ismert szakemberek és tudósok közremüködése és felügyelete mellett vallási, enciklopédikus, irodalmi és történelmi müvek láttak eddig is napvilágot.

A kötelespéldány-jog lehetővé teszi, hogy a könyvtár 1955 óta közreadja az Egyiptomi Nemzeti Bibliográfiát, két sorozatban; az egyik az arab, a másik az idegen nyelvü kiadványokat tartalmazza. Mindkét sorozatnak indexe is van. Emellett a könyvtár egyéb bibliográfiákat is kiadott és kiad. Az Arab Világ Bibliográfiái (10 kötetben); Papirológia; Arab történelem; Rádió és Televizió; Zene, szinház és film; Tagoro; Abbas Mahmud Al Akkad; Szocializmus.

Nyomtatványcsere

Az UNESCO 1963-as nemzetközi kulturális szerződése alapján, amelyet az EAK is aláirt, a Nemzeti Könyvtár Beszerzési és Csere Osztálya a következő feladatokat is ellátja:

a) az országban levő állami és magán, kulturális és tudományos szervek által kiadott müvek, nyomtatványok áttekintése ill. beszerzése és szak szerinti csoportositása; ezekről bibliográfiai összeállitásokat is készit;
b) külön bibliográfiai jegyzék készitése a nemzetközi cseréhez használható kiadványokról;
c) a könyvtár összekötő szerepet játszik a kiadványok cseréjében az egyes egyiptomi kulturális és tudományos szervek és más országok kulturális szervei és testületei között.

SZERVEZETI FELÉPÍTÉS

A könyvtárat a Főtanács igazgatja, a kulturális ügyek miniszterének elnökletével, a szabályzat alapján, amely meghatározza az általános ügyvitelt, valamint a könyvtárosok kinevezésének és előléptetésének módját. A könyvtár munkája három főosztály között oszlik meg:

a) Technikai (raktári szolgálat) Főosztály:
   - beszerzés és csere;
   - katalogizálás és bibliográfia;
   - kéziratok (arab és keleti) gondozása.
b) Olvasószolgálati Főosztály:
   - szállitás és raktározás;
   - olvasók felvilágositása és kézikönyvtári szolgálat;
   - audiovizuális eszközök;
   - fiókkönyvtárak gondozása.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

c) Adminisztrációs Főosztály:
- személyzeti osztály; nyomda; kötészet; mikrofilmezés és fénymásolás; jelenkori levéltár és az irodák.

A könyvtárban öt olvasóterem müködik:

a) központi olvasóterem (200 férőhely)
b) kéziratolvasó (50 férőhely) mikrofilmolvasókkal ellátva
c) kézikönyvtár (60 férőhely)
d) folyóiratolvasó (50 férőhely)
e) gyermek-olvasóterem (80 férőhely)

Katalógusok

A könyvtár valamennyi katalógusa cédulakatalógus. A katalógusok egyik csoportja az arab, a másik az idegen nyelvü gyüjtemények számára készült. Mindkét csoportban szerzői, cim- és szakkatalógus van. A könyvtárnak saját osztályozási rendszere van, a fiókkönyvtárakban és a nyilvános olvasótermekben azonban a Dewey-féle módszert használják, némi módositással a vallás a filozófia, az irodalom, történelem és a földrajz osztályaiban, az arab olvasók igényeihez igazodva.

Rendszertelenül bár, de már megjelentetett a könyvtár néhány nyomtatott katalógust. Az 1938-as állománnyal bezárólag tárgyszókatalógusok jelentek meg (8 kötetben), a következő tárgykörökben: regény és dráma, történelem, földrajz és térképek, irodalom, vallás, kézmüipar. Ezen kivül megjelentette a könyvtár a következő katalógusokat: Egyiptom tárgyszókatalógusa (3 kötet); Arab kéziratok cimkatalógusa 1936-tól 1955-ig; Perzsa kéziratok cimkatalógusa 1936-ig.

A KÖNYVTÁR MODERN TÖREKVÉSEI

év	szerzeményezés	olvasók	kölcsönzők	forgalom
1952	15 027	73 759	29 946	510 005
1967	44 715	224 393	65 807	1 313 285

Bár a könyvtár régóta érzi a szolgáltatásaira forditható pénzösszegek elégtelenségét, a fenti adatokból láthatóan állománya emelkedik, olvasóinak száma pedig jelentősen megnövekedett.

A jövőben a Nemzeti Könyvtár megkisérli ellátni nemzeti könyvtári szerepét, amely szoros kapcsolatba hozza az egyetemi, a tudományos-, szak-, közmüvelődési és az iskolai könyvtárakat, s ezért egyben könyvtártudományi és módszertani központ is. A könyvtár szolgáltatásait ugy kell szervezni, hogy azok kielégitsék a tudósok, az olvasók különféle csoportjainak és rétegeinek igényét. A szolgáltató helyeket ugy kell tervezni, hogy azok földrajzilag a városi és falusi településeket egyaránt felöleljék.

Ezen belül a Nemzeti Könyvtárnak a jövő feladataira kell forditania a fő gondot. Tervbe vették a kéziratos gyüjtemények és könyvek tanulmányozását, további gyüjtését és katalogizálását. A Nemzeti Könyvtár elkészitette a kéziratok teljes jegyzékét és 1970-ben elkészült az uj könyvkatalógus az összes nyomtatott beszerzéssel együtt. Az egyéni olvasótermek a humán tárgyak, a társadalomtudományok, a biológia és a fizikai tudományok számára már megnyiltak. Elkezdődött a folyóiratok, az ENSZ- és az állami okiratok, valamint a térképek dokumentációja is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A könyvtár korszerü törekvései között szerepel a Különleges Gyüjtemények Részlegének létrehozása is. A zenével, müvészettel, a gyermekekkel, munkásokkal, vakokkal stb. kapcsolatos részlegek olvasószolgálati tevékenységük mellett irodalomelemzést és szótárszerkesztést is végeznek majd. Az olvasószobák a kisérleti laboratóriumok szerepét is ellátják és közzéteszik az eredményeket.

Az ujonnan alakult közkönyvtári szolgálat átveszi a Nemzeti Könyvtártól azt a feladatot, hogy a megyékben a megyei tanácsok illetékes szerveivel együttmüködve elősegitse a közkönyvtári szolgáltatások fejlődését. Tervbe vették, hogy minden megyeszékhelyen központi közkönyvtárat hoznak létre mintegy 100 000 kötetes állománnyal, képesitett és gyakorlattal rendelkező könyvtári személyzettel. Ezek a könyvtárak gyüjtik a megyére vonatkozó irodalmat és elősegitik a közkönyvtári szolgáltatásokat a városi és falusi fiókkönyvtárakon és állomásokon keresztül.

A Bibliográfia és Publikációcsere Központja képessé teszi a Nemzeti Könyvtárat az évenkénti publikációk megjelentetésére. A kiadványcserét nemzeti alapon szervezik meg, és olyan sok külföldi intézménnyel veszik fel a kapcsolatot, amennyivel csak lehetséges.

SZÍRIA KÖNYVTÁRÜGYE

Szíria könyvtárügye még közepes szinten mozog, bár az ország igen jelentős kulturális hagyományokkal rendelkezik. Általában a nagy városokban találhatók a könyvtárak és a kulturális központok. Igy Damaszkuszban az Egyetemi Könyvtár, a Nemzeti Könyvtár (El Zaheriya), a Müvelődési Központ, Aleppoban az Egyetemi Könyvtár, a Nemzeti Könyvtár, az Awkaff Könyvtár, egyéb müvelődési központok és a Nemzeti Muzeum. Rama-ban és Homs-ban ugyancsak több müvelődési központot találhatunk.

Az ország gazdasági fejlettségében, történelmében és mai helyzetében kell keresni azokat az okokat, amelyek miatt még megoldandó feladat egy korszerü, a társadalmi igényeknek megfelelő könyvtárügy megteremtése.

A társadalom részéről sörgetően jelentkezik az igény a könyvtári ellátás iránt, s ugyanakkor arról is meggyőződhetünk, hogy az adott lehetőségek között a müvelődésügy illetékeseinek elhatározott szándéka kielégiteni ezeket az igényeket. Fontosnak és alapozó jellegünek itélik a könyvtárak szerepét, s csak az anyagi nehézségek és a háborus viszonyok akadályozzák a jelentősebb fejlesztést.

A Müvelődésügyi Minisztériumhoz csak a müvelődési központok keretében müködő közmüvelődési könyvtárak és a damaszkuszi, illetve az aleppoi nemzeti könyvtár tartozik. Az utóbbi csak nevében nemzeti, gyakorlatilag városi könyvtárként müködik. Az előbbi is csak az összpontositott történelmi kéziratgyüjtemény őrzésére szoritkozik. Vannak tervek a nemzeti könyvtár fejlesztésére, uj elhelyezésére, de a háborus viszonyok miatt mindezek elodázódtak. Nincs nemzeti bibliográfia (a kötelespéldányokat a Tájékoztatási Minisztérium kapja, s ezek a könyvtárakba már nem jutnak el), nincs központi katalógus, s más központi szolgáltatások sem léteznek. A 12 000 kötet kézirat mellett a 60 000 kötetes gyüjtemény az iszlám világra, az arab kulturára és Sziriára vonatkozó anyagot tartalmaz. A kéziratok konzerválására, restaurálására nem forditanak sok gondot, de minden darabról fotokópiát készitettek.

A közmüvelődési könyvtári ellátást a müvelődési központok keretében szervezték meg. Jelenleg 32 ilyen központ müködik, de a tervek szerint még 218-ra van szükség. A könyvtári szolgáltatások reggel nyolc órától este nyolcig bárki számára hozzáférhetők, de a kisebb központokban a napi nyitvatartás csak nyolc óra.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A központok sokirányu kulturális tevékenységet fejtenek ki. Feladataik közé tartoznak az ismeretterjesztő előadások, előadássorozatok, filmvetitések, közhasznu tanfolyamok, müvészeti csoportok, kiállitások, nyelvtanfolyamok stb. szervezése. Érdekes azonban, hogy a müvelődési központok könyvtárai 80 %-ukban uj alapitásuak, melyeket többnyire 1958 után szerveztek.

Müködésüket tekintve ezek a könyvtárak zárt polcos rendszerben üzemelnek, nincs egységes könyvtári ügymenet (talán csak a Dewey-rendszer alkalmazásában és a betürendes szak- és cimkatalógus szerkesztésében egységesek), nem igazodnak a nemzetközi szabványokhoz (a cédulaméret is szinte könyvtáranként változik), nincs központi könyvtárellátás. Az állományok is még szegényesek, s a gyarapodás üteme sem kielégitő. Ugyanakkor a könyvtárak kihasználtsága magas. Nem is annyira a kölcsönzés jellemző rájuk, hanem a helybenolvasás. Az aleppoi könyvtár ünnepnapon is reggeltől estig zsufolt. A látogatók tulnyomó többsége a különféle szintü oktatási intézmények hallgatóiból tevődik össze. A müvelődési központok letéti ellátásban részesitik a környék falvait is; erre a célra keskenyfilm vetitővel felszerelt müvelődési autóbuszt üzemeltetnek.

Az egyetemi könyvtárak a Felsőoktatási Minisztériumhoz tartoznak. Ezért szervezett kapcsolat nincs is köztük és a közmüvelődési könyvtárak között, (A kapcsolat kialakulását neheziti, hogy nincs központi módszertani szerv, és nincs szakmai egyesület.) Az egyetemi könyvtárak ellátottsága sokkal jobb, mint a közmüvelődési könyvtáraké. Mind a damaszkuszi, mind az aleppoi egyetemen a gyorsabb fejlődés jelei mutatkoznak. Az ujabban szervezett karok uj épületeiben már nagyon szép elhelyezéshez jutottak a könyvtárak. Pl. a damaszkuszi kémiai kari könyvtár, vagy az UNESCO-segéllyel épült müszaki kar könyvtára, Aleppoban az orvosi kar könyvtára, de ezekre is rányomta bélyegét egyrészt a szabadpolctól való félelem (a könyvtáros anyagilag felelős minden elveszett könyvért), másrészt a még nem kielégitő állomány és könyvtári technológia. Ami a folyóiratokat illeti, állományuk még gyenge. Pl. a damaszkuszi központi könyvtárban 600, a nagyobb kari könyvtárakban csak 50 folyóiratféleség található.

Sziriában nem folyik az egyetemen könyvtárosképzés. 1970-ben létesitettek ugyan egy könyvtártanszéket, de egyetemi végzettségü könyvtáros szakemberek hiányában és jól képzett oktatók nélkül ez csak három hónapig müködhetett.

A sziriai könyvtárügy fejlesztése érdekében megoldandó probléma még:

1. Tekintve, hogy Sziriában több minisztérium fennhatósága alá tartoznak a különféle könyvtárak (Müvelődésügyi Minisztérium, Felsőoktatási Minisztérium, Tájékoztatásügyi Minisztérium stb.), célszerünek látszik, hogy olyan központi szervet, hatóságot vagy tanácsot hozzanak létre, mely a könyvtárügy problémáit egységben látja, összehangolt fejlesztési terveket hagy jóvá, esetleg a szakmai felügyeletet is gyakorolja.

2. A könyvtárak és a müvelődés más intézményeinek szoros együttmüködésére van szükség, hogy egymás hatását kölcsönösen felerősitsék.

3. A hiányzó Nemzeti Bibliográfia megjelentetése és a Központi Katalógus megjelentetése, valamint a könyvtárközi kölcsönzés központositott megszervezése is várat még magára.

4. Az országos szakkönyvtári funkciót ellátó egyetemi, illetve más könyvtáraknak közvetlen kooperációs kapcsolatba kell lépni a szakterületükön müködő kutatóintézeti vagy vállalati szakkönyvtárakkal.

5. A lakóhely szerinti könyvtári ellátást a müvelődési központokba telepitett könyvtáraknak kell ellátniuk. Természetes, hogy az egyes nagyvárosok köré kell kiépiteni az egyes könyvtári hálózatokat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

6. A könyvtárak megfelelő müködéséhez a könyvtárosképzés és továbbképzés mindenképpen szükséges, legalábbis középfokon.

7. Szükséges lenne a könyvtárosság mint hivatás elismerése, valamint a könyvtárosok szakmai tudatának fejlesztése érdekében megalakitani a sziriai könyvtárosok egyesületét, mely fóruma lehetne a szakmai vitáknak, a különféle könyvtártipusokban dolgozó könyvtárosok véleménycseréjének és az egységes szakmai álláspont kialakitásának. Éppen a könyvtárosegyesületen keresztül lehetne tovább erősiteni a szir könyvtárügy már eddig is jó külföldi kapcsolatait.

8. A könyvtári szolgálat fejlesztése érdekében sürgető lenne eltörölni azt a rendeletet, amely szerint minden egyes elveszett könyvet a könyvtárosnak kell megfizetnie, s általánosan bevezetni a szabadpolcos rendszert.

9. A sziriai könyvtárügy problémáit a szir könyvtárosoknak kell megoldaniuk. Nagyobb szabásu fejlesztési program kidolgozása esetén azonban szükség van külföldi szakértők bevonására, legalábbis konzultánsi minőségben.

10. Ami az iskola és a könyvtár kapcsolatát illeti, az egész világon, igy Szriában is a könyvtárat használók nagyobbik része a különféle iskolák tanulóiból tevődik ki. Éppen ezért törekedni kell arra, hogy minél közelebb kerüljön egymáshoz e két kulturális intézmény, és egyaránt szolgálják az oktatási és az általános müvelődési feladatokat.

AZ ARAB LIGA KÖNYVTÁRA

1946-ban az Egyiptomi Arab Köztársaság fővárosában megalapitották az Arab Liga Könyvtárát - az Arab Liga megalakulásával egyidőben. Kezdetben egy régi épületben foglalt helyet az arab országokból összegyüjtött néhány száz mü. A hatvanas évek elején az Arab Liga uj épületének II. emeletén a könyvtár tágas teret kapott, mely egy nagy teremből, 10 kisebb olvasóteremből és számos raktári helyiségből áll.

A KÖNYVTÁR CÉLJAI:

1. Az Arab Liga Titkársága által szabott politikai, gazdasági és kulturális irányvonalak gyakorlatban való végrehajtására törekszik, melyek az arab társadalom fejlődését szolgálják.

2. Egyetemes tájékoztatási központként is müködik, melynek az egyik fő feladata, hogy felvilágositást nyujtson az Arab Liga munkájáról.

3. Az arab népek régi, de főleg modern történelmének: politikai, gazdasági és földrajzi tényezőkről szóló forrásmunkáinak lelőhelye. Ezen a téren kielégitő forrásokat biztosit elsősorban a kutatók és szakemberek számára.

4. Olyan forrásmunkák is találhatók a könyvtárban, melyek az Arab Liga dolgozóinak munkájához nyujtanak segitséget.

5. A nemzeti, de főként a nemzetközi jog és törvények forrásait összegyüjti és kellő gondossággal szakmai és földrajzi szempontok szerint raktározza.

6. Az arab és más civilizációkról kiadott müveket gyüjti, hogy az e téma iránt érdeklődő olvasóknak és az Arab Liga dolgozóinak segitségére legyen.

7. Alapkönyvtárnak tekinthető az Arab Liga egyes arab országokban levő szervei könyvtárainak számára, azoknak egyben könyvtárügyi központja is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

BESZERZÉS, ÁLLOMÁNY

A könyvtár az állomány gyarapitásánál, uj anyagok beszerzésénél, vásárlásánál javaslatait a Végrehajtó Bizottság elé terjeszti, miután tanulmányozta a következő forrásokat: kiadói listákat, más könyvtárak katalógusait, nemzeti bibliográfiákat, külföldi és arab szakfolyóiratokat és saját olvasóinak javaslatait.

A könyvtár költségvetéséből az uj kiadványok beszerzésére fordítható összeg tekintélyes és kielégitő. A könyvtárnak módjában áll valutában vagy egyiptomi fontban fizetni.

Jelenleg 30 000 kötet és 50 folyóirat található a könyvtárban. A könyvtári állomány felosztása a következő:

1. Az arab államok és a nemzetközi szervezetek nyomtatványai:

a) A tagállamok hivatalos nyomtatványai: ujságok, közlönyök, szerződések, törvénygyüjtemények és az Arab Liga nyomtatványai.

b) Az ENSZ, nemzetközi szervek, szervezetek és kongresszusok néhány nyomtatványa, az ENSZ évkönyvei, valamint annak nemzetközi szerződésgyüjteményei.

2. A könyvek és a források:

a) Mivel a könyvtár speciális (szak-) - nem közkönyvtár -, a nemzetközi és az arab ügyekkel foglalkozó kutatók számára lehetőleg minél több müvet igyekszik biztositani, amelyek az ezirányu érdeklődést kielégitik.

b) Nemzetközi évkönyvek, lexikonok, szótárak, atlaszok, és azoknak a bibliográfiai jegyzékei.

c) Nemzetközi és arab vonatkozásu történelmi és földrajzi különgyüjtemények. Minden egyes arab országnak különálló gyüjteménye van.

d) Nemzetközi, diplomáciai kapcsolatokkal, törvényekkel és jogokkal foglalkozó müvek, melyek tájékoztató, kulturális, gazdasági és politikai vonatkozásuak.

e) Vallással, pszichológiával, szociológiával, joggal, közigazgatással, közgazdasággal ... stb. foglalkozó kiadványok.

3. Folyóiratok:

A könyvtárnak még nincs külön folyóirat osztálya, de tervbe vették a folyóiratok, hirlapok és napilapok rendszerezését, valamint külön részlegbe való elhelyezését. Minden egyes folyóiratról majd külön tájékoztatót adnak ki.

FELDOLGOZÁS

A könyvtár a Dewey-féle osztályozási rendszert használja, némi módositással az arab világ, az arab kulturát illetően. A módositást egyre mélyebben alkalmazza olyan fontos arab vonatkozásu témákban és anyagokban, amelyeket az idegen osztályozási rendszerek mellőznek. Jelenleg arra törekszik a könyvtár, hogy egységes rendszert alakitson ki a témák alcimeire vonatkozóan, melyek alapján a jövőben szakkatalógust lehet készitení a könyvek és folyóiratok tartalmáról.

A katalógusok

Betürendes kartonrendszerü főkatalógus készült a könyvtár állományáról. A főkatalógus három katalógusból áll: szerzői, cim és téma szerinti szakkatalógusból. A könyvtár időközönként áttekinti és ellenőrzi a katalógust. Az állományról a következő jegyzékeket készitette a könyvtár:

a) Az uj szerzeményekről idáig 15 jegyzéket készitett.

b) A fontosabb témákról, anyagokról speciális összeállitásokat készit.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

6. A könyvtárak megfelelő müködéséhez a könyvtárosképzés és továbbképzés mindenképpen szükséges, legalábbis középfokon.

7. Szükséges lenne a könyvtárosság mint hivatás elismerése, valamint a könyvtárosok szakmai tudatának fejlesztése érdekében megalakitani a sziriai könyvtárosok egyesületét, mely fóruma lehetne a szakmai vitáknak, a különféle könyvtártipusokban dolgozó könyvtárosok véleménycseréjének és az egységes szakmai álláspont kialakitásának. Éppen a könyvtárosegyesületen keresztül lehetne tovább erősiteni a szir könyvtárügy már eddig is jó külföldi kapcsolatait.

8. A könyvtári szolgálat fejlesztése érdekében sürgető lenne eltörölni azt a rendeletet, amely szerint minden egyes elveszett könyvet a könyvtárosnak kell megfizetnie, s általánosan bevezetni a szabadpolcos rendszert.

9. A sziriai könyvtárügy problémáit a szir könyvtárosoknak kell megoldaniuk. Nagyobb szabásu fejlesztési program kidolgozása esetén azonban szükség van külföldi szakértők bevonására, legalábbis konzultánsi minőségben.

10. Ami az iskola és a könyvtár kapcsolatát illeti, az egész világon, igy Szriában is a könyvtárat használók nagyobbik része a különféle iskolák tanulóiból tevődik ki. Éppen ezért törekedni kell arra, hogy minél közelebb kerüljön egymáshoz e két kulturális intézmény, és egyaránt szolgálják az oktatási és az általános müvelődési feladatokat.

AZ ARAB LIGA KÖNYVTÁRA

1946-ban az Egyiptomi Arab Köztársaság fővárosában megalapitották az Arab Liga Könyvtárát - az Arab Liga megalakulásával egyidőben. Kezdetben egy régi épületben foglalt helyet az arab országokból összegyüjtött néhány száz mü. A hatvanas évek elején az Arab Liga uj épületének II. emeletén a könyvtár tágas teret kapott, mely egy nagy teremből, 10 kisebb olvasóteremből és számos raktári helyiségből áll.

A KÖNYVTÁR CÉLJAI:

1. Az Arab Liga Titkársága által szabott politikai, gazdasági és kulturális irányvonalak gyakorlatban való végrehajtására törekszik, melyek az arab társadalom fejlődését szolgálják.

2. Egyetemes tájékoztatási központként is müködik, melynek az egyik fő feladata, hogy felvilágositást nyujtson az Arab Liga munkájáról.

3. Az arab népek régi, de főleg modern történelmének: politikai, gazdasági és földrajzi tényezőkről szóló forrásmunkáinak lelőhelye. Ezen a téren kielégitő forrásokat biztosit elsősorban a kutatók és szakemberek számára.

4. Olyan forrásmunkák is találhatók a könyvtárban, melyek az Arab Liga dolgozóinak munkájához nyujtanak segitséget.

5. A nemzeti, de főként a nemzetközi jog és törvények forrásait összegyüjti és kellő gondossággal szakmai és földrajzi szempontok szerint raktározza.

6. Az arab és más civilizációkról kiadott müveket gyüjti, hogy az e téma iránt érdeklődő olvasóknak és az Arab Liga dolgozóinak segitségére legyen.

7. Alapkönyvtárnak tekinthető az Arab Liga egyes arab országokban levő szervei könyvtárainak számára, azoknak egyben könyvtárügyi központja is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

BESZERZÉS, ÁLLOMÁNY

A könyvtár az állomány gyarapitásánál, uj anyagok beszerzésénél, vásárlásánál javaslatait a Végrehajtó Bizottság elé terjeszti, miután tanulmányozta a következő forrásokat: kiadói listákat, más könyvtárak katalógusait, nemzeti bibliográfiákat, külföldi és arab szakfolyóiratokat és saját olvasóinak javaslatait.

A könyvtár költségvetéséből az uj kiadványok beszerzésére fordítható összeg tekintélyes és kielégitő. A könyvtárnak módjában áll valutában vagy egyiptomi fontban fizetni.

Jelenleg 30 000 kötet és 50 folyóirat található a könyvtárban. A könyvtári állomány felosztása a következő:

1. Az arab államok és a nemzetközi szervezetek nyomtatványai:

a) A tagállamok hivatalos nyomtatványai: ujságok, közlönyök, szerződések, törvénygyüjtemények és az Arab Liga nyomtatványai.

b) Az ENSZ, nemzetközi szervek, szervezetek és kongresszusok néhány nyomtatványa, az ENSZ évkönyvei, valamint annak nemzetközi szerződésgyüjteményei.

2. A könyvek és a források:

a) Mivel a könyvtár speciális (szak-) - nem közkönyvtár -, a nemzetközi és az arab ügyekkel foglalkozó kutatók számára lehetőleg minél több müvet igyekszik biztositani, amelyek az ezirányu érdeklődést kielégitik.

b) Nemzetközi évkönyvek, lexikonok, szótárak, atlaszok, és azoknak a bibliográfiai jegyzékei.

c) Nemzetközi és arab vonatkozásu történelmi és földrajzi különgyüjtemények. Minden egyes arab országnak különálló gyüjteménye van.

d) Nemzetközi, diplomáciai kapcsolatokkal, törvényekkel és jogokkal foglalkozó müvek, melyek tájékoztató, kulturális, gazdasági és politikai vonatkozásuak.

e) Vallással, pszichológiával, szociológiával, joggal, közigazgatással, közgazdasággal ... stb. foglalkozó kiadványok.

3. Folyóiratok:

A könyvtárnak még nincs külön folyóirat osztálya, de tervbe vették a folyóiratok, hirlapok és napilapok rendszerezését, valamint külön részlegbe való elhelyezését. Minden egyes folyóiratról majd külön tájékoztatót adnak ki.

FELDOLGOZÁS

A könyvtár a Dewey-féle osztályozási rendszert használja, némi módositással az arab világ, az arab kulturát illetően. A módositást egyre mélyebben alkalmazza olyan fontos arab vonatkozásu témákban és anyagokban, amelyeket az idegen osztályozási rendszerek mellőznek. Jelenleg arra törekszik a könyvtár, hogy egységes rendszert alakitson ki a témák alcimeire vonatkozóan, melyek alapján a jövőben szakkatalógust lehet készitení a könyvek és folyóiratok tartalmáról.

A katalógusok

Betürendes kartonrendszerü főkatalógus készült a könyvtár állományáról. A főkatalógus három katalógusból áll: szerzői, cim és téma szerinti szakkatalógusból. A könyvtár időközönként áttekinti és ellenőrzi a katalógust. Az állományról a következő jegyzékeket készitette a könyvtár:

a) Az uj szerzeményekről idáig 15 jegyzéket készitett.

b) A fontosabb témákról, anyagokról speciális összeállitásokat készit.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

c) Külön jegyzékeket készit a könyvtár a nemzetközi kongresszusok anyagáról.
d) 1965-ben az Arab Könyv Kiállitása alkalmából, ahol az Arab Liga Főtitkárságának a kiadványait állitották ki, a kiadványokról külön jegyzék készült.
e) Külön összeállitás készült a kutatómunkát szolgáló forrásokról.

A TÁJÉKOZTATÁS ÉS AZ OLVASÓSZOLGÁLAT

A könyvtár dolgozói mindent megtesznek, hogy az olvasók igényeit könnyen és gyorsan kielégitsék. Sokszor telefonon keresztül is adnak választ a különböző kérdésekre. A könyvtár olvasótermei összesen 40 olvasó számára biztositanak helyet. A könyvtár - szakkönyvtár lévén - inkább a magas minőségi szint elérésére törekszik, mint mennyiségire. Látogatói közé csak az adott területtel foglalkozó szakemberek tartozhatnak: tudósok, kutatók, egyetemi vagy főiskolai tanárok, esetleg diákok. Ugyancsak rendszeresen látogatják az Arab Liga Titkárságának dolgozói és külföldi szakemberek is.

A könyvtár állományából azonban csak az Arab Liga Titkárságának dolgozói kölcsönözhetnek, a többiek viszont csak kivételes esetekben.

A könyvtár rendszeres kiállitásokat rendez tágas kiállitási termében.

Az olvasószolgálat szükség esetén a könyvtárközi kölcsönzést is igénybe veszi.

A KÖNYVTÁR MODERN TÖREKVÉSEI

A könyvtár a következő célokat tüzte maga elé:

1. A kapcsolatok és az együttmüködés szélesitésére és elmélyitésére törekszik az Arab Világ nagy könyvtárai - jelentős "kulturházai" - és az Arab Liga Könyvtára között.

2. Mivel a könyvtár az Arab Liga Titkárságának egyik legfontosabb részlege, a ráháruló tájékoztatási, tudományos és kulturális feladatokat megfelelő szinvonalon kivánja ellátni.

3. A könyvtár vezetősége tudatában van annak, hogy ma már egyre komolyabb tudományos feladatokkal kell szembenéznie. Ezért a külföldi partnerekkel is kapcsolatokat teremt és fokozza az együttmüködést.

4. A jelentősebb arab könyvtárakkal együttmüködve, célja összeállitani egy Egységes Arab Bibliográfiát az arab világban kiadott müvekről, és egy szakbibliográfiát, ugyancsak az arab világban megjelent kiadványokról.

5. Az arab könyvtárakról és levéltárakról ismertető prospektusok összeállitása és kiadása.

6. Az arab kulturális intézményekkel együttmüködve egységes statisztikák, valamint katalógusok és

7. osztályozási rendszerek összeállitása, arra törekedve, hogy fontosságánál fogva a könyvtárügy szinvonalát fejlessze, és szélesitse az olvasószolgálatot.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SZEMLE

LUCKHAM, Bryan: The library in society. A study of the public library in an urban setting. London, (1972.) XV. 181. p. /Library Associations research publications, 4./

A KÖNYVTÁR A TÁRSADALOMBAN

Bryan Luckham könyve nem csak azért emelkedik ki a könyvtár társadalmi szerepével foglalkozó müvek közül, mert a helyzetképet egy mintaszerüen elvégzett szociológiai kutatás alapján rajzolta meg, hanem mert kutatásának előfeltevéseit gazdag tapasztalatai mellett történeti vizsgálódásaira alapozza, és legfőképpen azért, mert vizsgálódásának mozgatója a változtatás igénye.

Az emlitett kutatás 1965-ben zajlott le a nyugat-angliai Chester és Eccles városokban, ahol másfélezer könyvtárhasználót kérdeztek meg.

Kinek és hogyan? - teszi fel a kérdést Luckham, és áttanulmányozza az utóbbi száz évben napvilágot látott hivatalos válaszokat: a könyvtárak szerepével foglalkozó törvényeket, határozatokat, tudósok, politikusok és könyvtárosok megállapitásait. Eloszlatja azokat az illuziókat, amelyek szerint a public library elsősorban a dolgozó osztályokat szolgálta volna, és bebizonyitja, hogy a szellemi pályán lévő rétegek mindig társadalmi részarányukat meghaladó hányaddal képviselték magukat a könyvtári tagságban. Luckham az első pillanatra nagyon nyitottnak és liberálisnak tünő könyvtári törvények sorait átvilágitva érzékelteti azok finom diszkrimináló hangsulyait. A könyvtárak függetlenségét óvó és a könyvtári profil tisztaságát hangsulyozó ars poeticákkal a gyakorlatot szembesiti. Csupán 1962 és 1968 között háromszorosára emelkedett a könyvtárakban tartott előadások, filmvetitések, hangversenytermek, klubfoglalkozások, négyszeresére a kiállitások, a csoportos látogatások, a müvészi fesztiválok száma, és egyre gyakrabban vált a könyvtár a felnőttoktatás támaszpontjává.

Egy, vagy több közönség? - kérdezi ezután Luckham. Mielőtt bemutatná a könyvtárhasználók rétegeződését, a könyvtári tagság kritériumát vizsgálja, megkülönböztetve a beiratkozott tag (a könyvtárlátogató) és a használó fogalmát. A lakáson kérdezetteknek 45 %-a nevezi magát könyvtárhasználónak, de csak 31 %-uk tud felmutatni chesteri illetve ecclesi könyvtárak látogatását igazoló tagsági könyvet. Többen munkahelyi könyvtárukat használják, mások nemrégen költöztek a városba és még nem iratkoztak át, megint mások a könyvtártag családtagjaik által kölcsönzött könyveket olvassák, és néhányan természetesen a könyvtár társadalmi tekintélyének fényében fürdenek.

A két város könyvtári tagságának fele nő, fele férfi, a könyvtárba sohasem járóknak, a könyvtárból lemorzsolódóknak és a könyvtárba ujra beiratkozóknak is kb. 55 %-a nő. Mig a nők és a férfiak közötti könyvtári tagok aránya (23 illetve 27 %) nem igen különbözik, jelentős a különbség a 15-19 éves és az idősebb lakosok közötti könyvtártagok aránya (45- illetve 25 %) között. A fizikai munkásoknak kb. 10 %-a jár könyvtárba, de arányuk a két város közkönyvtáraiban majdnem 30 %.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Luckham igen fontos kérdésnek tartja a lemorzsolódást. Megállapitja, hogy az összes lemorzsolódóknak legnagyobb része (20 %-a) 20-24 éves korában hagyta el a könyvtárat, ami az ebben a korban jelentkező életmódváltásra utal, hiszen a következő korosztálynál már csak 9 % a lemorzsolódók aránya. A lemorzsolódás okai között Angliában is a kevesebb szabadidő szerepel első helyen, ezt követik az egyéb külső tényezők (családi körülmények, elköltözés). Az okoknak mindössze 10 %-át teszi ki a könyvtárral kapcsolatos elégedetlenség.

A szociológiai tényezők közül jó néhányat megvizsgál Luckham, és a hagyományosak mellett több ujat is alkalmaz, mint a lakóház és a lakás tipusát. (Ez Nagybritanniában sokkal jobban jelzi a társadalmi státust és az életmódot, mint például Magyarországon.) Ez a megközelités akkor válik igazán érdekessé és termékennyé, amikor Luckham ezt a szempontot munkamegosztásban elfoglalt hellyel kombinálja. Kimutatja, hogy az elit zónában lakó értelmiségiek és vezetők csaknem kétszer akkora hányada látogatja a könyvtárat, mint ugyanennek a rétegnek a tanácsi lakásokban lakó tagjai. Ugyanez a tendencia érvényesül a fizikai munkásoknál és a hivatalnokoknál is! Luckham ugy találja, hogy az iskolázottsági háttér erősebben hat ebben a tekintetben, mint a foglalkozás. Meggyőző adatokkal bizonyitja, hogy a társadalmi tisztségeket viselők körében (de különösen a vezető funkciókat ellátóknál) nagyobb a könyvtári tagság aránya, mint azoknál, akik nem viselnek ilyen tisztséget. Az otthoni könyvek száma és a könyvtárhasználat között erős pozitiv összefüggést állapit meg. A szerző szociológus mivoltát azonban nem az átlagok képviselte fő tendenciák, hanem az átlagtól való eltérések bemutatása és kommentálása bizonyitja igazán: az iskolázott több müszakban dolgozó segédmunkás könyvtári tagok és a könyvtárat mellőző magas képzettségüek alcsoportjainak vizsgálata. (A fő okok között az előbbieknél az életmódváltás kisérlete, az utóbbiaknál az átmeneti életforma változás szerepelt leggyakrabban.)

Hogyan használják? kérdezi Luckham a könyvtárhasználókat. Vizsgálja a könyvtárhasználat gyakoriságát és a könyvtárhasználati szokásokat. Ebben a két városban a tagok 10 %-a használt több könyvtárat lakhelyén, 20 %-uk pedig a lakóhelyén kivül máshol is igénybe vesz könyvtári szolgáltatást. A könyvtárhasználók egytizede nem tagja a könyvtárnak, és ez a használat módjában is tükröződik: szinte kizárólag ujság és magazinolvasás köti őket ehhez az intézményhez. A kölcsönzött könyvek száma és a látogatások gyakorisága között nem talál összefüggést Luckham, ez a könyvtárak kölcsönzésen kivüli szolgáltatásainak jelentős mértékü igénybevételéről is tanuskodik. A leggyakoribb könyvtárlátogatási napnak a szombat bizonyult, a látogatásoknak majdnem egynegyede esik erre az egyetlen napra. 100 közül 93 esetben a látogatás céljai között a könyvkölcsönzés is szerepel, de 51 esetben másféle tevékenység is szerepel a könyvtári teendők között, 18 esetben pedig három, vagy többféle.

A kölcsönzött könyvek fajtáiról csak nagyon keveset tudunk meg, a különböző rétegek által kölcsönzött könyvek összetételéről semmit. Ezt ugy látszik, nem csak a könyvtárosok, hanem a könyvtár szociológiai vizsgálatával foglalkozó kutatók is szent magánügynek tekintik. Annyit tudunk csak meg, hogy a kölcsönzők legnagyobb része (55 %-a) elsősorban regényeket, negyedrésze elsősorban ismeretközlő müveket kölcsönöz, az olvasók egyhatodánál viszont mindkét olvasmánytipus megtalálható a kölcsönzött könyvek között. A krimi, a kalandregény és az érzelmes álirodalom aránya hatszorosa az értékes irodalomnak. Az ismeretközlő müvek között az életrajz, a földrajz-utazás-felfedezés, a müvészetek és a társadalomtudományok egyenlő arányban (10-10 %) részesednek.

A könyvek kiválasztása alapján Luckham szembeállitja a kivülről és a belülről irányitott olvasót, de ő is érzi, hogy meghatározott tipusu könyvet kereső olvasó

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

(ők lennének a belülről irányitottak) és a szabadpolc kinálatát elfogadó, vagy a visszahozott könyvekből választó olvasó (ők lennének a kivülről irányitottak) nem különithető el élesen.

A chesteri és ecclesi könyvtárbajáróknak egynegyede csak lakóhelyük közmüvelődési könyvtárából szerzi be olvasmányait, 18 %-uk más közmüvelődési könyvtárakból, 10 %-uk iskolai könyvtárakból, 6 %-uk pedig munkahelyi könyvtárakból is. A könyvtároson kivüli beszerzési források közül a könyvesbolt áll az első helyen (50 %-uknál), más könyvárusitó hely és az ismerősök 19-19 %-uknál játszanak komolyabb szerepet. A kérdezetteknek 40 %-a három, vagy több forrásból szerzi be olvasmányait. A kurrens olvasmányoknak legnagyobb része (90 %-a) könyvtári eredetü volt.

Milyen kép alakult ki a könyvtárról? Luckham először a fehér foltokat méri fel. Megállapitja, hogy a lakosság 13 %-a képtelen választ adni arra a kérdésre, hogy hol van a legközelebbi könyvtár. A könyvtárat nem használóknak csak 54 %-a volt biztos abban, hogy barkács-könyvek is kölcsönözhetők a könyvtárból, az idegen nyelvü könyveknél 39 %, a westerneknél pedig csak 3 % volt az arány.

A könyvtárat elmarasztaló kijelentések közül könyvtárat nem használók közül az épületek külsejére és a személyzet kelletlenségére utalókat, a könyvtártagok viszont az állomány hiányosságát hangoztató állitásokat erősitették meg nagyobb arányban, mint a másik csoport tagjai.

Roppant érdekesek azok a táblázatok, amelyek a könyvtárhasználókról alkotott véleményeket szembesitik. A könyvtárat nem használóknak 29 %-a nem tudja megitélni, hogy milyen fajta emberek látogatják elsősorban a könyvtárakat, és csak 32 %-uk válaszolja azt, hogy a képzettek és a képzetlenebbek egyformán. A könyvtártagoknak csak 12 %-a bizonytalan és 53 %-uk gondolja ugy, hogy a könyvtár legszorgalmasabb használói között nincsenek többségben a képzettek, vagy a képzetlenebbek. Akik ugy gondolják, hogy másmilyen emberek járnak könyvtárba, mint ők, azoknak csak 8, akik pedig ugy vélik, hogy éppen olyanok, mint ők, azoknak 50 %-a jár könyvtárba. A könyvtárba nem járóknak nagy része tekinti a könyvtárat nem neki valónak, a tanulást 15 éves korukban abbahagyóknak például 32 %-a véli ugy, hogy a könyvtár a magas képzettségüeké, 29 %-uk pedig bizonytalankodik a dolog megitélésében. A biráló megjegyzéseknek nagyobb része az állományt érte, a parkolás szerepelt a második helyen. A vártnál jóval kevesebb biráló megjegyzés érte a könyvek elhelyezését és csoportositását. A nem hagyományos könyvtári funkciókat felsoroló (zárt) kérdésre adott válaszok alapján kiderült, hogy mind a könyvtárhasználók, mind a könyvtárba nem járók szivesen fogadnának olyan szolgáltatásokat, mint a gyermekmegőrzés, büfé, kiállitások, koncertek, előadóestek, előadások, filmbemutatók, televiziós szoba, főzőtanfolyam stb. Ha lehetőség lenne rá, a tagoknak ötöde kölcsönözne kottákat, hangszalagokat, térképeket és filmeket. A könyvtárba nem járóknak sem sokkal kisebb része választ igennel erre a kérdésre.

Könyvtár és felnőttmüvelés? Ezt már nem kérdezi, hanem idézi Luckham, méghozzá a kozervativ könyvtárosoktól, hiszen Chester és Eccles vidékén már gyakorlat a két közmüvelődési intézmény együttmüködése. Északnyugat-Angliában a szabadegyetemi előadásoknak 16 %-át tartották könyvtárakban (Manchesterben 8, Cambridgeben 3 % ez az arány). A könyvtárhasználóknak 40 %-a, a nem tagoknak viszont csak 20 %-a tudja elképzelni, hogy ilyen előadásokat tartsanak könyvtárukban. A kutatás szinhelyén a városi könyvtárak háromnegyed részében rendeznek kiállitásokat, a könyvtárak felében tartanak hangversenyeket, film és pódiumelőadásokat, és tartanak előadásokat. Angliában és Walesben ezek az arányok kétszerte-háromszorta kisebbek. Ezen a vidéken a könyvtárak rendszeresen látnak vendégül különböző társadalmi szervezeteket, elsősorban kulturális egyesületeket, társaságokat. A könyv-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tárosok maguk is részt vesznek a felnőttnevelés intézményeinek munkájában. A vezető beosztásu könyvtárosok fele tisztséget visel a felnőttnevelés helyi szervezeteiben. Ezzel szemben az egyéb értelmiségieknek és a vezető beosztásuaknak csak egynegyede. Északnyugat-Angliában a könyvtárak élő kulturális centrumokká alakulhatnak.

Megmerevedés, vagy változás? - kérdezi Luckham a könyvtár jövőjével foglalkozó összefoglaló fejezetben. Megállapitja, hogy a lakosságnak csak kisebb része használja még a könyvtárat, és különösen kevesen a fizikai munkát végzők közül. A könyvtárak manifeszt funkciója az olvasói szokások kialakitása és kultura terjesztése, de a könyv-kiválasztás, szabályok, a könyvtári szolgálat és ethosza a jelenlegi társadalmi különbségek és hátrányok megmaradásának látens funkcióját szolgálják. Amikor a "Változtak-e az olvasói szokások?" kérdésre adott válaszokat elemzi, csak egyetlen egy vonatkozásban észlel különbséget a könyvtártagok és nem tagok között: a könyvtártagok közül többen érzik azt, hogy több ismeretközlő könyvet olvasnak, mint a nem tagok közül. Az egyre erőteljesebben jelentkező specializálódás megállithatja ezt a fajta fejlődést, és ez ellen nem igen tehet a könyvtáros sem semmit hagyományos módszerekkel. Luckham abban látja a megoldást, hogy a könyvtár sokkal többféle aktivitás szinhelyévé válik. Miért ne lehetnének a könyvtárak a felnőttoktatás központjai, a helyi amatőr müvészeti mozgalom bázisai, kérdezi-állitja Luckham. Ebben az ujfajta intézményben a megőrző és közvetitő szerepe mellett ki kell fejlődnie a szervező, az animátor szerepnek. A könyvtárnak és a könyvtárosnak el kell vállalni a közösségszervező feladatot, a képzésükben pedig a szociológiai és pszichológiai tanulmányok mellett komoly hangsulyt kell kapnia a felnőttnevelésnek. A könyvtáraknak közösségi könyvtárakká (community library) kell válniuk.

Luckham könyvének különös aktualitása van ma Magyarországon, amikor a könyvtárak már nem elégedhetnek meg avval, hogy sok esetben ők a müködési területük legszakszerübb, legtöbb látogatót vonzó, legértékesebb müveket közvetitő közmüvelődési intézménye, hanem azon kell gondolkodniuk, hogy hogyan honosithatnak meg falaik között olyan tevékenységeket, amelyekhez használóik hozzáolvashatnak a könyvtári gyüjteményekből. Az olvasó jó néhány ismerős szemponttal, kérdéssel és következtetéssel találkozhatott, amelyek már felvetődtek a szép reményekkel meginduló - és elsősorban Polónyi Péter jóvoltából szép eredményeket is elérő - majd elhalkuló és majdnem elhallgató hazai könyvtárszociológiai kutatásokban. Remélhetően ezen a területen is ösztönzést jelent majd Luckham könyve.

KAMARÁS István

(Összeáll.: Ütő Margit - Krutzler Ferenc): Hanglemezkatalógus, I. [rész] Szombathely, 1975. Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár. 209.p. Soksz.

Az "egyszemélyes" könyvtárak vezetői tudják a leginkább méltányolni a fél évtizednél alig régebben müködő hangtárak munkatársainak tevékenységét. A fonotékások teendői - ha lehet a sokféleséget fokozni - még az előbbiekénél is kiterjedtebbek. A gyüjtőkör határainak megvonásától a körültekintő gyarapitásig, a többmetszetü feldolgozástól a sokirányu szolgáltatásig (és még azon is tul) terjednek feladataik. Gyakran a részleg hosszu és rövid távu propagandájának gondja is a zenei könyvtárosé.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A szórólapos figyelemfelhivást, mihelyt lehet, részletes nyomtatott tájékoztatónak kell követnie, melyből a messze lakó vagy a kiszámitott idővel rendelkező képet nyer az adott hangtár kinálatáról. Ha sokszinü, jól válogatott a gyüjtemény, - s ezt a propagandakiadvány is (a maga eszközeivel) tükrözi - "rákapnak" a látogatók, csak győzze a hangtáros az igényeket kielégiteni.

Egy állományjegyzék határkő. A legfontosabb müvek együtt vannak. Az ut első szakaszát megtette a részleg: az eredményeket a körültekintően szerkesztett katalógus összegezi. Az ezután következő időszakos fejlődésről a gyarapodási jegyzékek adnak majd számot.

A hanglemezkatalógus sajátos müfaju kiadvány. Nem tartalmazhatja a cimleirás adatait teljességükben, csupán azokat használja fel, amelyek az azonositáshoz elengedhetetlenek. A helyesen megválasztott elrendezés, az áttekinthetőség nemcsak a jegyzék használatát könnyiti meg, az összeállitók izléséről, kiadványszerkesztői készségéről is árulkodik. Az "all round" könyvtáros szakmai tudásának vizsgadarabja lehet egy ilyen jegyzék, mely mutatós igen, de kifogástalan sohasem lehet. Bárki veszi kézbe, mindig talál benne valami kifogásolni valót. Ez miért van benne, az miért nincs? Ha nem közli a müvek előadóit, hiányolják, ha közli, miért csak a nevesebbeket veszi fel. Van-e a kiadványnak előadói mutatója, van-e szak-mutatója? És igy tovább.

Könyvtáraink közül a Vas megyei vállalkozott elsőként arra, hogy feldolgozott hanglemezeit jegyzékbe foglalja. Az 500 példányban megjelent kiadvány alfabetikus keresztkatalógusként több mint két és fél ezer, zenemüre vonatkozó, s ötszáznál több prózai alkotást jelző tételt tartalmaz a gyakorlati felhasználhatóságot elősegitő raktári jelzettel együtt. Tizenkét nagy zeneszerző zenedarabjait müfajok szerint csoportositja, az alkotók tematikus müjegyzékeire támaszkodva. A megzenésitett versek a költő nevénél is beosztást nyertek. Az átfogó betürendbe az összefoglaló jellegü hanglemezek lemezcimei is bekerültek. A betürendnek szakrenddel való fellazitását az emlitettek esetében indokoltnak tartjuk, csupán a tematikus csoportok sorrendi sztereotipiájának következetességét kérhetjük számon a Brahms- és Kodály-müvek felsorolásánál. Egy apróság: ha Kodály énekes müveit emlegetjük - Bartóknál se adjunk ugyane kategóriának "vokális müvek" elnevezést.

A Bonyhádi Károly által tervezett izléses boritó rota-eljárással készült, nyujtott formátumu, egyhasábosan gépelt katalógust takar. A főcimek és részcimek kissé jobban átgondolt tipografizálása, az összefoglaló lemezcimekre való utalások elhagyása levegősebbé, áttekinthetőbbé tette volna az igen gazdag tartalmu kiadványt.

Emlitettük már, hogy a szerkesztők a jegyzék összeállitásánál helyenként szakrenddel oldották fel a betürendet. Feltehetőleg a könnyebb kezelhetőség szempontját tartották szem előtt akkor is, amikor az analitikus cimfelvételek sorába helyenként kollacionáló cimleirásokat iktattak be. (Emlékezés Leninre, Fáklyavivők).

Hadd figyelmeztessen a recenzens néhány következetlenségre: ha ugy határoztak az összeállitók, hogy a nem magyar zeneszerzők müveinek cimét, dalkezdeteket az adott lemeztől függetlenül magyar forditásban közlik, nem kerülhet egymás alá pl.: Máté passió - részlet: "Blute nur" - ária és Máté passió - részlet: "Már nyugosznak a völgyek". Vagy: Brahms: A fülemile és a "Wie bist du, meine Königin" c. dalok.

Ha Bizet: Az arles-i lány c. kisérőzenéjét emlitik az összeállitók "L'Arlésienne" helyett (helyesen), elvárhatnók azt is, hogy a szerző müveinek felsorolását ne a "La jolie Fille de Perth", hanem "A szép Perth-i lány" c. opera zárja.

Mivel a jegyzék sajátos szempontjai indokolják a lemez cimleirásától való elszakadást, nem értjük, miért találunk idegen nyelvü cimek esetében egyszer kettős

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

cimadást (War Requiem, Deux arabesques, Juditha Triumphans és utánuk magyar megfelelőjüket: Háborus requiem, Két arabeszk, Győzelmes Judit), másszor csak magyar cimet (Szerelmi álmok, Marcell pápa miséje, A négy évszak) holott idegen megfelelőjük is általánosan használt (Liebestraume, Missa papae Marcelli, Le quattro stagioni), vagy csak idegennyelvü cimet, amikor közismert magyar cimük is van (Muzyka zalobna - Gyászzene, Paroles tissées - Szőtt szavak).

Ha nem is lehet minden egyes mü esetében ragaszkodni a magyaritáshoz, akkor is bántóan hat az angolnak, mint közvetitő nyelvnek használata Dvořák egy müvének emlitése kapcsán (Sangs [Songs] my mother tanght [taught] me), vagy Martinů egy kantátájának közlésekor (The propheczy [!] uf [!] Isaian = Proroctví Izaiášovo).

E gondolatkörhöz kapcsolódik az orosz szerzők müveinek akadémiai átirásban vagy könyvtári transzliterálásban való közlésének kérdése. Ha Csajkovszkij, Pjotr Iljicset olvasunk Csajkovszkij Petr Il'ics helyett és Muragyeli, Vano Iljicset Muradeli, Vano Il'ics helyett, akkor Szapaev, E. neve helyett is Szapajev E.-t szeretnénk látni.

Megfontolandónak tartjuk, hogy cseh eredetü nevek esetén az összeállitók figyelembe vegyék az idegen nyelv helyesirásának diakritikus jeleit is, hiszen e jelek a betü hangértékének eltérését jelölik a latin betüsorhoz viszonyitva (Černohorský, Dvořák Antonín, Koželuh, Krommer-Kramář Franišek Vincenc, Novák Vítežslav, Suchoň, stb.)

Hadd hivjuk fel a szerkesztők figyelmét olyan születési adatokra, melyek - legalább hazai kortárs-zeneszerzőinket illetően - közismertek. Balassa Sándor (1935-), Bágya András (1911-), Balázs Árpád (1937-), Bozay Attila (1939-), Daróci Bárdos Tamás (1931-), Juhász Frigyes (1925-). Dinicu, Grigoras adatai: 1889-1949, Osterc Slavko adatai: 1885-1941, Vinas José adatai: 1820-1878, Ketèlbey, Albert Williamé pedig 1875-1959. Bara, Zs. neve mögött feltételezhetően Barat, Jacques francia zeneszerző (1910-) rejtőzhet.

Nyilvánvaló (de figyelmes átnézéssel elkerülhető) elgépelések pl. Wozzek (Wozzeck), Chiselotti (Chilesotti), Lutostavski (Lutoslavski), Rauch András (Andreas Rauch), Saint-Säens (Saint-Saens), Hazavárás nyitány (Házavatás).

Végül két tárgyi tévedést hadd igazitsunk helyre: az "In questa tomba oscura" - kezdetü Beethoven-dal nem Op. 239, (hiszen csak 138 opusz-számmal jelzett Beethoven müvet ismerünk) hanem Wo0 (azaz az opusz-szám nélküli müvek közt a 133-ik). Corelli Concerto grosso-i nem versenymüvek! Böhm László Zenei müszótára szerint: zenekarra irt többtételes mü, amelyben egy szolisztikus irányzatu kisebb együttes egy zenekar jellegü nagyobb együttessel áll szemben.

1974-ben zárult a kötet anyaggyüjtése. Megjelent 1975-ben. Talán egy kevéssel több időt rá lehetett volna hagyni kiérlelésére.

A Vas megyei Könyvtár hanglemezkatalógusa gazdag, sokszinü anyagról informál. Az ismeretlennel, a meg nem hóditottal való birkózásból adódnak gyengéi. Őszintén kivánjuk, bárcsak tizennyolc társa is mellette sorakozna már a polcon!

Várjuk a folytatást. Várjuk a második kötetet.

GYIMES Ferenc

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A British Library
Jelentés a könyvtár második évéről
1974–1975

A kiadványt (The British Library. Second Annual Report 1974-75. The British Library Board, London, 1975. 36 p.) KOVÁCS Ilona ismertette.

A könyvtár 1973 juliusában jött létre. A következő négy fő osztályra oszlik:

Prézens Gyüjtemény (Reference Division), amelyet a British Museum könyvtárából,

Kölcsönzési Osztály (Lending Division), amelyet a Nemzeti Természettudományi és Müszaki Kölcsönző Könyvtárból (National Lending Library for Science and Technology) és a Nemzeti Központi Könyvtárból (National Center Library) alakitottak ki;

Bibliográfiai Szolgáltatások Osztálya (Bibliografic Services Division), 1974-ben alakult meg, akkor, amikor a Brit Nemzeti Bibliográfia (British National Bibliography) csatlakozott a British Libraryhoz; 1974 áprilisában hozták létre a

Kutatási és Fejlesztési Osztályt a Tudományos és Müszaki Tájékoztatási Kutatás Hivatalának (Office for Scientific Technical Research) a British Libraryba való beolvadásával.

Ebben az évben a könyvtár közel 13 millió font költségvetéssel rendelkezett, 1918 fővel müködött és állománya 2 millió egységnyi nyomtatott anyaggal gyarapodott.

A jelentés elsősorban a könyvtárnak azokat az eredményeit emeli ki, amelyek lényegesen hozzájárultak a nemzeti könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások fejlődéséhez.

A könyvtár fő funkciója és törekvése olyan központi szolgáltatások megszervezése, amelyek ellátására a könyvtárak önállóan nem képesek, vagy amelyek az egyes könyvtárak szolgáltatásait eredményesebbé teszik. Ezek a központi szolgáltatások a központi tájékoztató, kölcsönző, bibliográfiai és kutatási szolgáltatások. Figyelemre méltó, hogy nagy sulyt fektet a British Library a szolgáltatásait felhasználó könyvtárak igényeinek elemzésére és felmérésére.

A Prézens Gyüjtemény (Reference Division) életében rendkivül jelentős az az 1974/75 során hozott határozat, amely szerint uj épületet kap majd a könyvtárnak ez a részlege. Ennek épitését 1979-ben kezdik meg.

Az osztály feladata, hogy a világ könyvtermésének legjavát és néhány kiválasztott terület kéziratanyagát gyüjtse, feltárja, hozzáférhetővé tegye, emellett kiállitásokat szervezzen, és anyagának konzerválását biztositsa.

A gyüjtemény négy osztálya: a nyomtatott könyvek, a kéziratok, a természettudományi prezens gyüjtemény, a keleti kéziratok és nyomtatott könyvek gyüjteménye.

A Kölcsönzési Osztály (Lending Division) fő feladata, hogy elősegitse az országos könyvtárhálózat eredményes müködését egyrészt könyvtárközi kölcsönzéssel, másrészt fotoszolgálat utján. Müködése egy rendkivül széleskörü szerzeményezési programra épül, amely kiterjed az angol nyelvü monográfiákra és minden szakterület lényeges időszaki kiadványára nyelvre való tekintet nélkül.

A kölcsönző központ összesen 2 164 000 kérést kapott, az országos igény háromnegyed részét bonyolitja le. A kölcsönzés mellett fenntart egy forditói szolgálatot és kurzusokat szervez a különböző szakterületek irodalmának megismerésére.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Nagy-Britanniában ez a részleg a MEDLARS információs szolgálat központja is. Az osztály több kiadványt ad közre. Kiadványai közül különösen jelentősek:

- Az 1964/74-ben beérkezett konferencia-kiadványok indexe (Index of Conference Proceedings Received in 1964-1974);
- A kurrensen beérkező periodikumok indexe (Current Serials Received);
- Keyword index az időszaki kiadványok és sorozatok utmutatóihoz (Keyword Index of guides to the serial literature).

A Bibliográfiai Szolgálat egyesiti magában a Brit Nemzeti Bibliográfia feladatait és a könyvtár feldolgozó tevékenységének bizonyos részét. Itt készül ugyanis a kurrens angol nyelvü könyvtermés bibliográfiai leirása. A feladatok egyesitése egy többéves asszimilációs folyamat eredménye lesz. Jelenleg a Bibliográfiai Osztály a következő feladatokat és részlegeket egyesiti magában:

- A Copyright Bejelentési Hivatalt (Copyright Receipt Office)
- A copyright katalogizálást,
- A brit nemzeti bibliográfia szerkesztőségét,
- A brit egyetemek és főiskolák tudományos kutatásainak bibliografizálását,
- Az időszaki kiadványok és sorozatok nemzeti adatközpontját,
- A MARC hivatalt,
- A Bibliográfiai Szabványositási Hivatalt,
- A tárgyszórendszerrel foglalkozó osztályt,
- A Bibliográfiai Rendszerfejlesztési Osztályt.

A Bibliográfiai Szolgálat fő funkciói, hogy a hozzá beküldött anyagot feldolgozza és a brit könyvtári rendszer számára a bibliográfiai szolgáltatások teljes rendszerét biztositsa. Emellett kulcsszerepet tölt be a brit könyvtárak automatizálásában azzal, hogy a bibliográfiai leirásokat géppel olvasható formában teszi hozzáférhetővé.

A bibliográfiai osztály szolgáltatásai mellett a gépesitett katalogizálást kiterjesztették a Prézens Gyüjteményre is. A program 1975-ben indult. Az első mikrofish katalógusok kisérleti szinten elkészültek.

Az osztály uj szolgáltatásai: a központi katalóguscédula-szolgáltatás iránti igény egyre csökken, fokozódik azonban a szükséglet azok iránt a szolgáltatások iránt, amelyek gépi bibliográfiai lejegyzéseknek számitógépek közötti közvetitését biztositják. A felhasználókkal való konzultáció alapján egy 1 000 000 recordot tartalmazó bibliográfiai file felállitását és szelektiv hozzáférhetőségét vették tervbe és inditották el. A Bibliográfiai Szolgáltatások Osztályának keretében müködik a Nemzeti Periodika Adatközpont, amely a párizsi nemzetközi központ számára végzi az ISDS adatszolgáltatást. Ez a központ látja el az Egyesült Királyság területén kiadott uj időszaki kiadványokat és sorozatokat ISSN számmal.

A jövő fejlődésének utja: ma már a British Library egy hatalmas file-lal rendelkezik, amely egyrészt a British Library által készitett recordokból, másrészt más nemzeti központok által készitett recordokból épül fel. A rendszer fejlesztésének fő célkitüzése, hogy közvetlen hozzáférést biztositson ehhez az adatbázishoz a teljes könyvtári közösség számára. Az 1976/77-es év feladata az on-line szolgáltatások megtervezése, amely az egyes könyvtárak számára lehetővé teszi, hogy terminájai révén a British Library központi adatbankjában lévő valamennyi bibliográfiai lejegyzéshez hozzáférjenek. E fejlesztést három fázisban hajtják végre:

1. 1975-76 - a könyvtár valamennyi katalogizálási tevékenységét manuális rendszerből gépi rendszerré alakitják át, IBM adagolt módszerü feldolgozássá.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

2. 1976-78 - az adagolt módszer mellett kifejlesztik a folyamatos, közvetlen hozzáférést biztositó on-line rendszerü feldolgozást.

3. 1978-81 - saját ICL 2900-as számitógépre alapozott, a könyvtárak széles köre számára biztositott közvetlen és adagolt módszerü hozzáférést biztositó bibliográfiai szolgáltatást hoznak létre. E harmadik fázis megvalósitása az Egyesült Királyság könyvtárai és Információs rendszerei számára közvetlen hozzáférést biztosit a világ nemzeti bibliográfiai központjai által előállitott recordokhoz.

A Kutatási és Fejlesztési Osztály 1974-ben jött létre, amikor az önálló Tudományos és Müszaki Tájékoztatási Hivatal, az OSTI beolvadt a British Libraryba. Az osztály a könyvtári és tájékoztatási rendszereket érintő jelentősebb általános kutatásokat végzi pl. vizsgálja az on-line rendszerü információvisszakereső rendszereket, a könyvtárközi kölcsönzés saját, országos szállitási rendszerének lehetőségeit, az Egyesült Királyság tájékoztatási rendszereinek költségvizsgálatát. Több milliót költenek évente országosan könyvtári és tájékoztatási tevékenységek tanulmányozására. Az osztály kutatómunkája során rendszeresen együttmüködik hazai és nemzetközi szervezetekkel és részt vesz azok programjában. Tevékenységében fontos szerepet játszik más könyvtárak fejlesztési és kutatási programjainak támogatása.

A British Library rendszeresen gondoskodik munkatársai képzéséről, és továbbképzéséről, kiterjed ez egyrészt az uj munkatársakra, másrészt a régi dolgozóknak az uj eredmények és módszerekkel való megismertetésére.

A könyvtár gondot fordit arra, hogy az egész könyvtáros közvélemény kellő tájékoztatást kapjon a British Library tevékenységéről és tudatában legyen tevékenysége fontosságának.

Az uj intézmény állandó kiadványa a British Library Journal, emellett valamennyi osztály kiadványai folyamatosan jelennek meg a British Musem Publicatin Ltd gondozásában.

The Exchange of Bibliographic Data and the MARC Format. - Austausch bibliographischer Daten und das MARC Format. Proceedings of the International Seminar on the MARC Format and the Exchange of Bibliographic Data in Machine Readable Form. Berlin, June 14 -16 1971. [Hrsg] Arbeitsstelle für Bibliothekstechnik (Berlin). München-Pullach - Berlin Verl.Dokumentation. 1973. 196 p.
/Bibliothekspraxis 6./
A konferencia néhány előadásának ismertetése

BIBLIOGRÁFIAI ADATOK CSERÉJE ÉS A MARC FORMÁTUM

A Berlinben megtartott kongresszus alapgondolata, hogy szigoru szabványositás alapján müködő elektronikus adatfeldolgozással lehetővé válik nemzeti bibliográfiai hálózatok kialakitása, amelyek több bibliográfiai központot foglalnak magukba. Ezek a központok gyüjtik az adott országban megjelenő összes nyomtatott dokumentum bibliográfiai információit, átalakitják géppel olvasható formába és terjesztik. A nemzeti

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

központok cserélik egymás között a géppel olvasható nemzeti bibliográfiákat, s ezáltal bárki számára lehetővé válik, hogy a világ teljes irodalmi terméséről áttekintést kapjon. Az ügy előmozditása érdekében a kongresszus határozatot hozott arról, hogy az IFLA és az ISO aktivitását, akár több uj munkacsoport létrehozásával is, növelni kell.

Egy nemzetközi bibliográfiai információt cserélő rendszer hatékonysága függ a gépi rekordokat és ezek adattartalmát meghatározó szabványok megvalósitásától, olyan nemzeti bibliográfiai intézmények létrehozásától, amelyek felelősek a teljes nemzeti könyv és nem-könyv anyag bibliográfiai leirásáért, végzik más országokkal a bibliográfiai leirások cseréjét, a cserébe kapott anyag feldolgozását és szétosztását a nemzeti könyvtári rendszerben.

A kongresszus folyamán a gépi formátumok szabványositásával kapcsolatban felmerült kérdések:

1. Meg kell vizsgálni és meg kell határozni a nemzetközi formátummal kapcsolatos problémákat, különös tekintettel az eddig előfordult variációknak a különböző országok közötti formátumcserére gyakorolt hatására.

2. Meg kell vizsgálni és meg kell határozni a rekordok adattartalmának inkompatibilitásával kapcsolatos problémákat. Javaslatokat kell tenni a variációk hatásának megszüntetésére a bibliográfiai leirásban, cimfej kiválasztásában, transzliterációban és a karakterkészletben.

3. Javaslatokat kell kidolgozni a bibliográfiai információt cserélő hálózatok szervezeti felépitésére.

Az előadások egy csoportja a MARC rendszeren alapuló nemzetközi információcsere problémáival foglalkozott.

R.E. Coward: MARC, nemzeti és nemzetközi kooperáció

A nemzeti adatbankok hatékonyságának és használatának néhány gyakorlati kérdésével foglalkozott az előadás. A cél az, hogy ujtipusu bibliográfiai keretet kell létrehozni minden országban a katalogizálási, kölcsönzési és nemzeti könyvtári szolgáltatások előállitására. Mindezek a tevékenységek nemzetközi természetüek, a legvégső cél a nemzetközi rendszer kiépitése. Ez a nemzetközi rendszer a MARC-ból fog kifejlődni.

A legnagyobb és legfontosabb nemzeti bibliográfiák gépesitése már megoldott vagy a közeljövőben fog megvalósulni. Ezek a számitógép-centrikus nemzeti bibliográfiai intézetek - akár részét képezik a nemzeti könyvtárnak, akár nem - képesek arra, hogy gazdasági és szakmai tekintélyük révén létrehozzák a nemzetközi MARC hálózatot. Szoros kapcsolatban vannak a nemzeti könyvkiadással, és jelentős adatfeldolgozási tapasztalattal rendelkeznek. A nemzetközi rendszer ezeknek a nemzeti intézményeknek a hálózata.

A nemzetközi szabványok alkalmazása a nemzeti központok adatcseréjének lebonyolitásában nem azonos egy, az utolsó subfield-kódig univerzális MARC rendszerrel. A MARC formátum megfagyasztása nem ésszerü, elegendő a csere anyagát képező gépi formátum rögzitése. Erre a közös, részletes MARC alkalmazási szabványra sürgősen szükség van, a nemzeti intézmények közötti közvetlen kapcsolat kialakitása érdekében. Ez a szabvány nyilvánvalóan sokkal részletesebb lesz, mint a nemzeti változatok. Mindegyik nemzeti rendszer változik, fejlődik, s ha van egy semleges csere-formátum, a nemzeti változatok okozta problémák nagyrészt megszünnek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A nemzetközi adatbankok felállitására már van példa, az angol-amerikai adatbank. A hasonló tipusu nemzetközi adatbankok létrehozását csak az igazolja, ha valóban naprakészen és nem 3-4 éves késéssel szolgáltatnak adatot. Ez ugy érhető el, ha mindegyik országban elkészitik a nemzeti rekordokat a megfelelő helyen és a megfelelő időben.

A nemzeti könyvtárak a kötelespéldány alapján előállitják a nemzeti bibliográfiai adatbankot. A kötelespéldány privilégiumnak a késedelem nélküli katalógus-információ szolgáltatásával kell társulni. A külföldi szerzeményezés gyors lebonyolitása érdekében ugy kell szervezni a nemzeti adatbankokat, hogy közvetlenül kapcsolódjanak a nemzetközi adatbankokhoz.

A bibliográfiai adatcserén kivül a dokumentumcserét is az adatbankok alapján kell lebonyolitani. Ehhez kiegészitő információ szükséges az egyes tételek lelőhelyéről. Az Angol Nemzeti Bibliográfia London és a Délkeleti Régió könyvtáraiból az SBN alapján kb. évi félmillió lelőhely-bejelentést kap. Egy külön file-on rögzitik ezeket az adatokat és kéthavonta összesitik. A könyvtárak egy kijelölt csoportja kapja ezt, és az eddigi tapasztalatok alapján jól hasznositja területe tájékoztatásában. A lelőhelyfeltárás után a következő logikus lépés az lenne, ha az országba be nem szerzett müvek jegyzékét is elkészitenék. Ez a jegyzék pontos információt biztositana a központi állománygyarapitási szükségletről.

A fejlődés eddigi szakaszában Angliában kialakitottak egy rendkivül rugalmasan müködő központi bibliográfiai rendszert. A következő lépés, ugyanilyen rugalmas helyi rendszerek létrehozása. Az egyes könyvtárakat és a MARC-ot kompatibilissá kell tenni.

J.C. RATHER: A géppel olvasható bibliográfiai adatok cseréjének lehetősége

A csere három alapfeltétele:

1. A géppel olvasható rekord-strukturának mindenfajta információ számára megfelelőnek kell lennie, függetlenül az információ specifikus tartalmától. Független legyen bármilyen hardware konfigurációtól is. A MARC formátum ezeknek a követelményeknek megfelel, minthogy alapvetően variálható mezőjü kommunikációs formátum, az adatelemek hosszától és komplexitásától függetlenül minden bibliográfiai elem-tipusra alkalmazható. Alkalmas adatcsere céljára, mivel nem egy adott cég adattárolási és feldolgozási igényei számára készitették. Minden felhasználható rendszernek meg kell terveznie a saját szükségleteihez szabott feldolgozási formátumot. A nemzetközi csere lebonyolitásához pedig a szabványositott nemzetközi kommunikációs formátumot kell használnia minden bibliográfiai központnak. Az ISO állásfoglalása szerint egy szabvány 65 %-os alkalmazása már kielégitő eredményt biztosit. A nemzetközi MARC formátum esetében ennél sokkal szigorubb szabványalkalmazással lehet csak maximális hatékonyságot biztositani.

2. Tartalom-jelzők. A MARC formátum változó mezőinek adatelemeit jelölő tartalom-mezők sokfélesége megnehezíti a rekordok cseréjét. A kommunikációs formátumban egy közös jelkészlet használatát kellene bevezetni, függetlenül a nemzeti rendszereken belüli változatoktól.

3. Adatok. A bibliográfiai adatok nemzetközi cseréje nemzetközileg elfogadott egységes leirási szabályzatok bevezetését teszi szükségessé. A szabályok értelmezése közötti eltérések, s ebből adódóan az alapfile-ok közötti különbségek jelentősen befolyásolják a cserélt adatok kompatibilitását. Kisérletképpen összehasonlitottak 500 Angol Nemzeti Bibliográfiában használt rendszót és LC kártyát. A cimfejek több mint

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

felénél volt eltérés. A központozás szabványositásával lehet közelebb kerülni a probléma megoldásához. Igy az alapvető bibliográfiai információ mindig következetesen közölhető, függetlenül attól, hogy hol adták ki.

R.M. DUCHESNE: MARC és SUPERMARC

Az angol és amerikai MARC II közötti különbségeket elemezte az előadás. A MARC II-t nemzetközi csere céljára tervezték. A formátum angol és amerikai alkalmazását felülvizsgálva megállapitották, hogy nagyszámu eltérés van a kettő között, s a változatok kialakulása növekvő tendenciát mutat.

A különbségek a rekord-formátumban a tartalomjelző kódok között pl.:

111 Testületi Név	US	UK(1971)	UK(bevezetésre kerülő)
Konferencia vagy gyülés			
Szám	$ b	$ m	$ i
Hely	$ c	$ l	$ j
Dátum	$ d	$ K	$ k
Alárendelt egység a névben	$ e	$ j	$ c

A rekord-tartalomban eltérés van az adatelem kialakitásában. Ezek a különbségek az eltérő katalogizálási szabályzatban gyökereznek. Nem jelentősek azok az eltérések, amelyek az egyik rendszerben meglévő, a másikból hiányzó adatelemekből adódnak.

A nemzeti MARC rendszerek közötti különbségek felszámolásának eszköze a nemzetközi kommunikációs formátum, a SUPERMARC. Az ISO Technical Committee 46 Munkacsoportjának a feladata a nemzetközi szabványositás kidolgozása.

Az előadások másik csoportja az LC és a BNB által müködtetett MARC II formátummal kapcsolatban a nem angol nyelvü nemzeti bibliográfiai rendszerek és gépesitett könyvtári hálózatok létesitése során felmerült problémákat vitatta meg.

M.CHAUDVEINC: Néhány megjegyzés a MONOCLE formátumról, a MARC formátumhoz viszonyitva

A MONOCLE formátum a MARC továbbfejlesztett francia változata. Pl. a 100 (szerző) mezőben az összetett neveket jelző indikátorokat módositották, a cim-részben a tag-sorrendet a logikus file-rendezési sorrendnek megfelelően alakitották át. Több uj mezőt is tartalmaz a MONOCLE formátum. Pl. 502 Disszertáció
545 Periodikum cime, amelyből a cikk származik. Sorozatok, gyüjtemények, többkötetes müvek egy vagy több szerzővel való feldolgozása az eredeti formátum további fejlesztését teszi szükségessé.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

B.V.TELL: A MARC II és a LIBRIS hálózat

A Library Information System (Könyvtári Tájékoztatási Hálózat)-ben a könyvtárak számitógépesitett könyvtári hálózatba tömörültek. A központi számitógéphez kapcsolódó regionális számitógépeken és terminálokon keresztül a könyvtárak képesek lesznek szerzeményezési, katalogizálási, folyóirat-nyilvántartási és kölcsönzési tevékenységet folytatni. A hálózat alkalmas egyéb nemzetközi rendszerekkel a kapcsolatfelvételre. Svédország 6 egyetemi régióra oszlik, mindegyikben egy regionális számitógép szolgálja a regionális hálózatot. Központi számitógép kapcsolja ezeket a központi file-hoz. Számos terminálon keresztül on-line kapcsolat létesithető a regionális számitógépekkel és különböző adatbankokkal. Az adatbankokat a következő fileok alkotják: kölcsönzők nyilvántartása, diák-, szerzeményezési-, folyóirat-, könyv- és dokumentumfile. A központi számitógépen keresztül lehet kapcsolódni a MEDLARS, ISI, INSPEC, METADEX, ERIC, stb. szolgáltatásokhoz.

A LIBRIS a MARC II-n alapuló automatizált hálózat. Ez azt jelenti, hogy a decentralizált inputot a különböző egyetemi könyvtárakból a regionális központok részletesen feldolgozzák, a központban pedig csak a bibliográfiai rekordok röviditett változatát tárolják. A rendszer outputja a terminálokon keresztül folytatott dialógusokon kivül konvencionális bibliográfiai termékek, mint pl. katalóguscédula vagy nyomtatott katalógus.

A decentralizált hálózat müködtetéséhez kooperativ szabványositás szükséges. Az input harmonizálásának érdekében kiadták a LIBRIS Kézikönyvet. Ez utasitást tartalmaz a katalogizálási gyakorlatra, a kölcsönzők regisztrálására, a kölcsönzési, szerzeményezési gyakorlatra vonatkozóan. Az egyes feldolgozó helyeken a cimleirást lyukszalagra rögzitik, az uj anyag csoportos feldolgozási módszerrel épül be a rendszerbe. Kölcsönzést a terminálokon keresztül ISBN, szerző vagy cim szerint lehet kérni. Ha pontosak a kérdezett adatok, a válasz a teljes bibliográfiai leirás. Ha hiányos a kérdés, a rendszer 32 alternativát sorol fel, amelyekből választhat a kérdező. A kölcsönzésre a rendszer a kérő azonositási számának behasonlitása és ellenőrzése után ad engedélyt. A kölcsönzés lebonyolitása fényceruzás módszerrel történik. A rendszer elvégzi még az előjegyzéseket, lelőhelykeresést és a kölcsönzések meghosszabbitását.

A.L.Van WESEMAEL: A MARC II formátum alkalmazása Hollandiában

Hollandiában nincs hivatalos nemzeti bibliográfia. Egy kereskedelmi bibliográfiát ad ki a teljesség igénye nélkül Leidenben a Sijthoff kiadó, automatizált rendszerben. A bibliográfiai formátum hasonló, de nem kompatibilis a MARC-kal. 1969-ben kezdték meg az automatizált könyvtári rendszer tervezetének kidolgozását, a PICA-t (Projekt for Integrated Catalogue Automation = Integrált automatizált katalogizálási tervezet). A bibliográfiai formátum a MARC-on alapszik. Néhány kisebb különbség van, ami annak a következménye, hogy: 1. minden on-line katalógusrendszernek vannak sajátos követelményei; 2. a holland katalogizálási szabványra nem minden esetben alkalmazható a MARC II. Az eltérések a cim és a kiadás felvételének módjával és az összetett családnevek van, von, zu tartozékainak jelölésével kapcsolatosak. A MARC formátumot fogják alkalmazni a központi térképkatalógus elkészitéséhez is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

További előadások a nemzeti MARC adaptálás egyes részproblémáit tárgyalják. Az előadások harmadik csoportja - melyekre itt nem tértünk ki - a helyi, illetve regionális számitógépes rendszerek közötti bibliográfiai adatcserével kapcsolatos problémákkal foglalkozott.

TÖRÖK Sára

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

C O N T E N T S

Sz.NAGY Lajos

ASPECTS OF THE FURTHER DEVELOPMENT IN THE FIELD OF LITERARY STUDIES INFORMATION IN HUNGARY. - Requirements in the light of references; disclosure of documents in the field of Hungarian literary studies /information tools/: a. bibliographies; b. repertories; c. manuscript-processing; d. Hungarica-bibliographies. Other tasks of literary information: a. in the field of bibliographies; b. in the field of processing periodicals; c. in the field of manuscript processing; d. in other fields; e. in the field of bordering sciences. Opportunities and cooperation of libraries in the field of literary information. 325-337.p.

NÉMETH Zsófia

THE ROLE OF UNIVERSITY LIBRARIES IN THE PROVINCE IN THE BOOK SUPPLY OF THEIR CITIES. - In 1975. the Library Department of the Ministry of Culture conducted a supervising investigation drawing outside specialists into it; the investigation took place in the Library of the Kossuth Lajos University in Debrecen. In the course of the supervision the external activity of the library was considered in particular. The author - who participated in the supervision - expands in his article, on the basis of Hungarian and international experiences, the knowledge acquired there. 338-348.p.

HEINRITZ, Fred J.

ANALYSIS AND EVALUATION OF CURRENT LIBRARY PROCEDURES. - The article, published in Library Trends, April 1973, 522-532.p. is digested. 349-354.p.

THE FUTURE OF CARD CATALOGS. - The publication issued in ARL Minutes of the 85th meeting, Washington, 1975, is described by Mrs. FARAGÓ Lászlóné. 354-360.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

HALÁSZ Béla

OUR POSSIBILITIES FOR A CENTRAL SUPPLY IN A COUNTY LIBRARY ON THE BASIS OF EXPERIENCES GAINED IN THE GERMAN DEMOCRATIC REPUBLIC. - The author describes his experiences gained during his study tour in the German Democratic Republic; the structure and functioning of the Scientific Public Library in Schwerin, the organization of labour in the District Library of Ludwigslust are described; the author, comparing what he had seen with Hungarian practica, reached the conclusion in respect of the centralization of public libraries. 361-366.p.

I N L A N D I S H P A N O R A M A

KLEIN Róbert

SYSTEMS OF MARGINAL PUNCHED CARDS IN THE LIBRARY OF THE COLLEGE FOR THEATRE AND FILM ARTS. - The analytical marginal punched card system for dramatic and special literature, elaborated at the College are described in detail. 367-372.p.

TAKÁCS Miklós

LIBRARY RELATIONS BETWEEN SZOMBATHELY AND MURSKA SUBOTA /JUGOSLAVIE/. - The manysided relations of work, existing sicne 1963 between the Berzsenyi Dániel County Library /as basis library for nationalities/ and the library in Muraszombat /Pokrajinska in Studijska Knjižnica, Murska-Subota/ are presented. 372-375.p.

F.MÁNDI Ildikó

LITERARY PROVISION FOR LINGUISTIC-SOCIOLOGICAL RESEARCHERS. - Parts from the thesis of a university student submitted for degree; the thesis undertook the task to analyse Hungarian conditions as regards literary provision of linguistic-sociological researches . 375-378.p.

PINTÉR Márta

BOOK, LIBRARY, ARCHIVE AND INFORMATION SCIENCE RESEARCHES 1975-76. - List of announced researches arrived to the national research register kept by the Centre for Library Science and Methodology at the National Széchényi Library. 378-384.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

F O R U M

DÖMÖTÖR Lajosné

WHEN IS IT INTERESTING? - Experiences gained in the preparation of the mechanized list of periodicals in the field of chemistry and chemical industry; further plans of the Central University Library of Chemical Industry, Veszprém. 385-387.p.

C H R O N I C L E

KASTALY Beatrix

MEETING OF RESTORERS IN VENICE. - A short description of lectures given on the meeting of the Preservation Committee of the International Council of Museums. 388-391.p.

O U T L O O K

KOLÁROVÁ, Helena

PLANNING AND FORECAST OF A UNIFORM LIBRARY SYSTEM IN SLOVAKIA. - The article entitled Planirovanie i prognozirovanie edinoj szisztemü bibliotek v Szlovackoj Szocialiszticseszkoj Reszpublike, published in Bibliotekovedenie i Bibliografija za Rubeszom, 1955. 55. vüp. 26-37.p. was summarized by TARR Lászlóné. 392-394.p.

GENNARO,Richard de

AUSTERITY, TECHNOLOGY, AND RESOURCE SHARING: RESEARCH LIBRARIES FACE THE FUTURE. - This article, published in Library Journal, 1975. 10.no. 917-923.p. was summarized by SÁRDY Péter. 395-399.p.

VICKERY, B.C.

ACADEMIC RESEARCH IN LIBRARY AND INFORMATION STUDIES. - This article, published in Journal of Librarianship, 5.vol. 1975. 5.no. 153-160.p. was summarized by PÁLVÖLGYI Endre. 399-402.p.

HAVELKA, František

TRAINING OF INFORMATION WORKERS IN JAPAN. - The article entitled Vychova informacnich pracovniku, published in Technicka Knihovna, 1976. 2.no. 42-50.p. was summarized by TARR Lászlóné. 402-407.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KUBÁTOVÁ, V. - TLUSTY, V. - FOGL, J.

HOW CAN WE ASSESS OBJECTIVELY THE FUNCTIONS OF A FUTURE PROFESSIONAL INFORMATION SYSTEM? - The article entitled Jak objektivizovat' obhad funcki budoucich systému VTEI? published in Československá Informatika, 1976. 1.no. 7-13.p. was summarized by FUTALA Tibor. 408-410.p.

GERAN, David - WALKER, Loretta

A SUBJECT APROACH TO SOCIAL SICENCE DATA ARCHIVES. - This article published in Reference and Adult Service Division. 15.vol. 1975. 2.no. 132-145.p. was summarized by TÖRÖK Sára. 411-412.p.

HAUGE, Magne

NORWEGIAN PUBLIC LIBRARY TODAY; A SURVEY OF THE EFFECTS OF THE NEW PUBLIC LIBRARIES ACT. - This article published in Scandinavian Public Library Quarterly, 8.vol. 1975. 1.no. 5-11.p. was summarized by BORSÁNYI Ferenc. 412-415.p.

GAMST, Ingunn - UGLAND, Lulle

THE COMBINATION LIBRARY - A NORWEGIAN SPECIALITY? - The present article published in Scandinavian Public Library Quarterly, 8. vol. 1975. 1.no. 12-16.p. was summarized by VADÁSZ Ferencné. 415-417.p.

SZENTE Ferenc

LIBRARY SUPPLY OF AGED READERS. - Review prepared on the basis of the journal Buch und Bibliothek, 1976. 5.no. 417-419.p.

DÖRFFELDT, Siegfried

ARRANGEMENT OF AUTHORS' FEE OF LIBRARY LOAN IN THE GERMAN FEDERAL REPUBLIC. - The article entitled Gesamtvertrag zur Bibliothekstantieme, published in Buch und Bibliothek, 1975. 7-8.no. 648-656. p. was summarized by FARKAS László. 420-422.p.

LEGAL VALIDITY OF MICROFILMS: SOME RECOMMENDATIONS. - This article published in UNESCO Bulletin for Libraries, 30.vol. 2.no. 71-77.p. was summarized by BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta. 422-424.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ABDULWAHAB Khair

THE STATE AND UP-TO-DATE ENDEAVOURS OF LIBRARIES IN EGYPT, SYRIA AND THE ARAB LEAGUE. - Thesis of a university student submitted for degree. 424-432.p.

R E V I E W

LUCKHAM Bryan: The library in society. /Rev. by KAMARÁS István/ 433-436.p.

ÜTŐ Margit - KRUTZLER Ferenc: Catalogue of records I.P. /Rev. by GYIMES Ferenc/ 436-438.p.

The British Library. Second Annual Report. 1974-75. /Rev. by KOVÁCS Ilona/ 439-441.p.

The exchange of bibliographic data and the MARC format. /Rev. by TÖRÖK Sára/ 441-446.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

I N H A L T

Sz.NAGY Lajos

STANDPUNKTE ZUR WEITERENTWICKLUNG FACHLITERARISCHER INFORMIERUNG AUF DEM GEBIETE UNGARISCHER LITERATURWISSENSCHAFT. - Die Bedürfnisse im Spiegel der Referenzen; die Erschliessbarkeit der ungarischen literaturwissenschaftlichen Dokumente /Informationsapparat/: a. Bibliographien; b. Repertorien; c. Erschliessung der Manuskripte; d. Hungarica-Biblliographien. Weitere Aufgaben der fachliterarischen Informierung: a. auf dem Gebiete der Bibliographien; b. auf dem Gebiete der Erschliessung von Periodika; c. auf dem Gebiete der Erschliessung von Manuskripten; d. auf sonstigen Gebieten; e. auf dem Gebiete der Grenzwissenschaften. Möglichkeiten der Bibliotheken, ihre Zusammenarbeit in der fachliterarischen Informierung. 325-337.p.

NÉMETH Zsófia

DIE ROLLE DER UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEKEN AUF DEM LANDE IN DER BUCHVERSORGUNG IHRER STÄDTE. - Im Jahre 1975 hat die Bibliotheksabteilung des Ministeriums für Kultur, unter Hinzuziehung externer Fachleute, in der Bibliothek der Kossuth Lajos Universität /Debrecen/ eine fachaufsichtliche Untersuchung vorgenommen. Im Laufe der Fachaufsicht wurde der auswärtigen Tätigkeit der Bibliothek besondere Aufmerksamkeit geschenkt. Der in der Fachaufsicht teilnehmende Verfasser erweitert seine hier gesammelten Kenntnisse aufgrund einheimischer und internationaler Erfahrungen. 338-348.p.

HEINRITZ, Fred J.

DIE ANALYSE UND AUSWERTUNG DER GEGENWÄRTIG GANGBAREN BIBLIOTHEKSVORGÄNGE. - Zusammenfassung des Artikels Analysis and evaluation of current library procedures, veröffentlicht in Library Trends, April 1973. 522-532.p. 349-354.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

DIE ZUKUNFT DER ZETTELKATALOGE. - Der Artikel The future of card catalogues, veröffentlicht in ARL Minutes of the 85th meeting, Washington, 1975 wurde von FARAGÓ Lászlóné besprochen. 354-360.p.

HALÁSZ Béla

DIE EINHEIMISCHEN MÖGLICHKEITEN IN DER ZENTRALEN BIBLIOTHEKS-VERSORGUNG EINES BEZIRKES, AUFGRUND DER IN DER DDR GESAMMELTEN ERFAHRUNGEN. - Der Verfasser bespricht, aufgrund seiner anlässlich einer Studienreise in der DDR gesammelten Erfahrungen, den Aufbau, die Tätigkeit der allgemeinen öffentlichen Bibliotheken in Schwering, die Arbeitsorganisation der Kreisbibliothek in Ludwigslust. Das Gesehene mit der ungarischen Praxis vergleichend, zieht er die Folgen hinsichtlich der Zentralisierung allgemeinbildender Bibliotheken. 361-366.p.

I N L Ä N D I S C H E P A N O R A M A

KLEIN Róbert

RANDLOCHKARTENSYSTEME VERWENDET IN DER BIBLIOTHEK DER THEATER- UND FILMWISSENSCHAFTLICHEN HOCHSCHULE. - Ausführliche Darstellung des analytischen Randlochkartensystems, ausgearbeitet an der Hochschule für die Dramatische und Fachliteratur. 367-372.p.

TAKÁCS Miklós

BIBLIOTHEKSBEZIEHUNGEN ZWISCHEN SZOMBATHELY UND MURASZOMBAT. /JUGOSLAWIEN/. - Die vielseitige, seit 1963 bestehende Arbeitsbeziehungen zwischen der Berzsenyi Dániel Bezirksbibliothek in Szombathely /als Basisbibliothek für Nationalitäten/ und der jugoslawischen Bibliothek in Muraszombat /Pokrajinska in Studijska Knjižnica,Murska-Sobota/ werden beschrieben. 372-375.p.

F. MÁNDY Ildikó

FACHLITERARISCHE VERSORGUNG FÜR DEN SPRACHSOZIOLOGISCHEN FORSCHER. - Einzelheiten aus der Diplomarbeit der Verfasserin /Universitätshörerin/, in welcher die ungarischen Verhältnisse in der fachliterarischen Versorgung sprachsoziologischer Forscher analysiert werden. 375-378.p.

PINTÉR Márta

BUCH-, BIBLIOTHEKS-, ARCHIV- UND INFORMATIONSWISSENSCHAFTLICHE FORSCHUNGEN. 1975-76. - Liste der angemeldeten Forschungen, die bei dem nationalen Forschungsnachweis vorliegen und bei der Nationalbibliothek Széchényi, Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft und Methodik eingelaufen sind. 378-384.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

F O R U M

DÖMÖTÖR Lajosné

WANN WIRD ES INTERESSANT? - Aus den Erfahrungen der Vorbereitung einer mechanisierten Zeitschriftenliste auf dem Gebiete der Chemie und chemischen Industrie; weitere Pläne der Zentralbibliothek der Universität für chemische Industrie in Veszprém.
385-387.p.

C H R O N I K

KASTALY Beatrix

KONFERENZ DER RESTAURATOREN IN VENEDIG. - Gekürzter Bericht einiger Vorträge, welche an der Konferenz des Konservierungsausschusses der ICOM /International Council of Museums/ vorgetragen wurden.
388-391.p.

A U S B L I C K

KOLÁROVÁ, Helena

PLANUNG UND PROGNOSE DES EINHEITLICHEN BIBLIOTHEKSSYSTEMS IN SLOWAKIEN. - Der Artikel Planirovanie i prognozirovanie edinoj szisztemü bibliotek v Szlovackoj Szocialiszticseszkoj Reszpublike veröffentlicht in Bibliotekovedenie i Bibliograpfija za Rubezsom, 1955. 55.vüp. 26-37.p., wurde von TARR Lászlóné zusammengefasst.
392-394.p.

GENNARO, Richard de

ENTHALTSAMKEIT, TECHNOLOGIE UND ARBEITSTEILUNG: FACHBIBLIOTHEKEN GEGENÜBER DER ZUKUNFT. - Der Artikel Austerity, technology and resource sharing, veröffentlicht in Library Journal, 1975. 10.no. 917-923.p., wurde von SÁRDY Péter zusammengefasst.
395-399.p.

VICKERY, B.C.

UNTERRICHT DER BIBLIOTHEKS- UND INFORMATIONSWISSENSCHAFT UND DIE WISSENSCHAFTLICHE FORSCHUNG. - Der Artikel Academic research in library and information studies, veröffentlicht in Journal of Librarianship, 7.vol. 1975. 5.no. 153-160.p. wurde von PÁLVÖLGYI Endre zusammengefasst.
399-402.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

HAVELKA, František

BILDUNG DER INFORMATIONSERTEILER IN JAPAN. - Der Artikel Vychová informacnih pracovniku v Japonsku, veröffentlicht in Technicka Knihovna, 1976. 2.no. 42-50.p., wurde von TARR Lászlóné zusammengefasst. 402-407.p.

KUBÁTOVÁ, V. - TLUSTY, V. - FOGL, J.

WIE KÖNNTEN WIR OBJEKTIV DIE FUNKTIONEN DER ZUKÜNFTIGEN INFORMATIONSSYSTEME EINSCHÄTZEN? - Der Artikel Jak objektivizovat' obhad funkci budoucich systemu VTEI?, veröffentlicht in Československá Informatika, 1976. 1.no. 7-13.p. wurde von FUTALA Tibor zusammengefasst. 408-410.p.

GERHAN, David - WALKER, Loretta

ANNÄHERUNG ZU DEN SOZIALWISSENSCHAFTLICHEN DATENSAMMLUNGEN DEN THEMEN ENTSPRECHEND. - Der Artikel A subject approach to social science data archives, veröffentlicht in Reference and Adult Services Division, 15.vol. 1975. 2.no. 132-145.p. wurde von TÖRÖK Sára zussammengefasst. 411-412.p.

HAUGE, Magne

DIE NORWEGISCHEN ALLGEMENBILDENDEN BIBLIOTHEKEN IN DER GEGENWART. ERGEBNISSE DES GESETZES VOM JAHRE 1972 FÜR ALLGEMEINBILDENDE BIBLIOTHEKEN. - Der Artikel Norwegian public libraries today. A survey of the effects of the new Public Libraries Act, veröffentlicht in Scandinavian Public Library Quarterly, 8.vol. 1975. 1.no. 5-11.p. wurde von BORSÁNYI Ferenc zusammengefasst. 412-415.p.

GAMST, INGUNN - UGLAND, Lullo

GEMEINSAME ALLGEMEINBILDENDE UND SCHULBIBLIOTHEK - EINE NORWEGISCHE SPEZIALITÄT? - Der Artikel The combination library - a Norwegian speciality?, veröffentlicht in Scandinavian Public Library Quarterly, 8.vol. 1975. 1.no. 12-16.p., wurde von VADÁSZ Ferencné zusammengefasst. 415-417.p.

SZENTE Ferenc

BIBLIOTHEKSVERSORGUNG FÜR BEJAHRTE LESER. - Rundschau, verfertigt aufgrund der Zeitschrift Buch und Bibliothek, 1976. 5.no. 417-419.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

DÖRFELDT, Siegfried

GESAMTVERTRAG ZUR BIBLIOTHEKSTANTIEME. - Der Artikel, veröffentlicht in der Zeitschrift Buch und Bibliothek, 1975. 7-8.no. 648-656.p., wurde von FARKAS László zusammengefasst. 420-422.p.

RECHTLICHER STAND FÜR MIKROFILME. EINIGE EMPFEHLUNGEN. - Der Artikel Legal validity of microfilms: some recommendations, veröffentlicht in Unesco Bulletin for Libraries, 30.vol. 1976. 2.no. 71-77.p., wurde von BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta zusammengefasst. 422-424.p.

ABDULWAHAB Khair

DIE LAGE UND DIE MODERNEN BESTREBUNGEN DER BIBLIOTHEKEN IN ÄGYPTEN, SYRIEN UND DER ARABISCHEN LIGA. - Diplomarbeit eines Universitätshörers. 424-432.p.

R E Z E N S I O N E N

LUCKHAM, Bryan: The Library in society /Die Bibliothek in der Gesellschaft/ /Rez. KAMARÁS István/ 433-436.p.

ÜTŐ Margit - KRUTZHER Ferenc: Schallplattenkatalog. I. /Rez. GYIMES Ferenc/ 436-438.p.

The British Library. Second Annual Report 1974-75. /ZweiterJahresbericht 1974-75 der British Library/ /Rez. KOVÁCS Ilona/ 439-441.p.

The Exchange of Bibliographic Data and the MARC Format. /Austausch bibliographischer Daten und das MARC Format/ /Rez. TÖRÖK Sára/ 441-446.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

С О Д Е Р Ж А Н И Е

С.НАДЬ Лайош

ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ДАЛЬНЕЙШЕГО РАЗВИТИЯ СПЕЦЛИТЕРАТУРНОЙ ИНФОРМАЦИИ В ОБЛАСТИ ВЕНГЕРСКОГО ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ. – Потребности в зеркале ссылок. Вскрытие венгерских литературоведческих документов (информационный аппарат); А. Библиографии; Б. Репертории; В. Вскрытие рукописей; Г. Библиографии хунгарика. Дальнейшие задачи спецлитературной информации: А. В области библиографий. Б. В области вскрытия рукописей. Г. На остальных областях. Д. В области смежных наук. Возможности библиотек, их сотрудничество в области спецлитературной информации. стр. 325-337.

НЕМЕТ Жофия

РОЛЬ УНИВЕРСИТЕТСКИХ БИБЛИОТЕК ПРОВИНЦИИ В ОБЛАСТИ ОБСЛУЖИВАНИЯ КНИГАМИ НАСЕЛЕНИЯ СВОЕГО ГОРОДА. – В 1975-ом году Самостоятельный библиотечный отдел Министертсива культуры ВНР, с вовлечением внешних специалистов, провел ревизию по специальной инспекции в Университетской библиотеке дебреценского Университета имени Лайоша Кошута. В ходе ревизии особое внимание обращалось на деятельность проводимую мимо библиотеки. Автор статьи, принимающий участие в ревизии, свою статью дополняет отечественными и международными опытами. стр.338-348.

ХЕЙНРИТЦ, Фред Й.

АНАЛИЗ И ОЦЕНКА ПРИМЕНЯЕМЫХ В НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ БИБЛИОТЕЧНЫХ ПРОЦЕССОВ. – Суммирование статьи, опубликованной в журнале " Library Trends " от апреля 1973 г. стр. 349-354.

БУДУЩЕЕ КАРТОЧНЫХ КАТАЛОГОВ. – Изложение издания " The Future of card catalogues " опубликованного на основании 85 совещений " ARL Minutes " в 1975 г. в Вашингтоне. (Сумм.: ФАРАГО Ласлоне.) стр.354-360.

ХАЛАС Бэла

ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ ВОЗМОЖНОСТИ БИБЛИОТЕЧНОЙ ОСНАЩЕННОСТИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ ОБЛАСТНОЙ БИБЛИОТЕКИ НА ОСНОВАНИИ ОПЫТОВ ГЕРМАНСКОЙ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ. – Автор статьи на основании опытов своей командировки в ГДР излагает организационную структуру, деятельность Научной библиотеки в Шверине, организацию работы Районной библиотеки в Лудвигслусте. На основании сравнения приобретенных опытов

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

с отечественной практикой, делает выводы для централизации массовых библиотек. стр. 361-366.

Б И Б Л И О Т Е Ч Н А Я Ж И З Н Ь С Т Р А Н Ы

КЛЕЙН, Роберт

СИСТЕМА ПЕРФОКАРТ С КРАЕВОЙ ПЕРФОРАЦИЕЙ В БИБЛИОТЕКЕ ИНСТИТУТА ТЕАТРАЛЬНОГО И КИНОИСКУССТВА. – Подробное изложение перфокарточной системы, разработанной для аналитической обработки драматической и специальной литературы. стр. 367-372.

ТАКАЧ Миклош

БИБЛИОТЕЧНЫЕ СВЯЗИ МЕЖДУ г. СОМБАТХЕЛЬ И МУРСКОЙ СУББОТОЙ. – Изложение многостороннего сотрудничества, начавшегося в 1963 году между Областной библиотекой г. Сомбатхель и Крайской научной библиотекой в Мурской Субботы. стр. 372-375.

Ф. МАНДИ Илдико

СПЕЦЛИТЕРАТУРНОЕ ОСНАЩЕНИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ ПО СОЦИОЛОГИИ ЯЗЫКОЗНАНИЯ. – Из дипломной работы автора (студентки), которая предпринялась для анализа венгерских условий спецлитературного оснащения исследователей по социологии языкознания. стр. 375-378.

ПИНТЕР Марта

НАЧУНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ КНИГИ, БИБЛИОТЕКИ, АРХИВОВ И НАУЧНОЙ ИНФОРМАЦИИ В 1975-76 гг. – Список научных исследований, поступивших в государственную регистрацию Центра библиотековедения и методической работы Государственной библиотеки имени Сечени. стр. 378-384.

Ф О Р У М

ДЁМЁТЁР Лайошнэ

КОГДА СТОИТ ЗА ТО? – Из опыта механизированного составления списка журналов по химии и химической промышленности. Дальнейшие планы Центральной библиотеки Университета химической промышленности в Веспрем. стр. 385-387.

Х Р О Н И К А

КАПТАЛЬ Беатрикс

ВСТРЕЧА РЕСТАВРАТОРОВ В ВЕНЕЦИИ. – Короткое суммирование докладов прочитанных на международной встречи Комитета Консервации Международного Совета Музеев. стр. 388-391.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

КОЛАРОВА, Елена

ПЛКНИРОВАНИЕ И ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ЕДИНОЙ СИСТЕМЫ БИБЛИОТЕК В СЛОВАКИИ. - Суммирования статьи, опубликованной в журнале "Библиотековедения и библиография за рубежом" Вып. 55 от 1975 г. (Сумм.: ТАРР Ласлонэ.) стр. 392-394.

ГЕНАРО, Рихард де

УМЕРЕННОСТЬ, ТЕХНОЛОГИЯ И РАСПРЕДЕЛЕНИЕ ТРУДА - НА ВСТРЕЧУ БУДУЩЕГО. - Суммирование статьи, опубликованной в журнале "Library Journal "№10 от 1975 г. (Сумм.: ШАРДИ Петер.) стр. 395-399.

ВИКЕРИ, Б.Ц.

ОБУЧЕНИЕ БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЯ И НАУЧНОЙ ИНФОРМАЦИИ И НАУЧНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ. - Суммирование статьи, опубликованной в журнале " Journal of Librarianship " Том 7. №5 от 1975 г. (Сумм.: ПАЛВЁЛДЬИ Эндре.) стр. 399-402.

ХАВЕЛКА, Франтишек

ПОДГОТОВКА ИНФОРМАЦИОННЫХ РАБОТНИКОВ В ЯПОНИИ. - Суммирование статьи, опубликованной в журнале " Technická Knihovna " №2 от 1976 г. (Сумм.: ТАРР Ласлонэ.) стр. 402-407.

КУБАТОВА, В. - ТЛУСТИ, В. - ФОГЛ, Й.

КАК ОЦЕНИТЬ ОБЪЕКТИВНО ФУНКЦИИ БУДУЩЕЙ ОТРАСЛЕВОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ? - Суммирование статьи, опубликованной в журнале " Československá Informatika " №1 от 1976 г. (Сумм.: ФУТАЛА Тибор.) стр. 408-410.

ГЕРХЕН, Девид - ВОЛКЕР, Лоретта

СБЛИЖЕНИЕ ПО ПРЕДМЕТАМ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ФОНДА ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК. - Суммирование статьи, опубликованной в журнале " Reference and Adult Services Division " Том 15.№2 от 1975 г. (Сумм.: ТЁРЁК Шара.)

стр. 411-412.

ХАУГЕ, Магне

НАСТОЯЩЕЕ СОСТОЯНИЕ НОРВЕЖСКИХ МАССОВЫХ БИБЛИОТЕК. РЕЗУЛЬТАТЫ БИБЛИОТЕЧНОГО ЗАКОНА О МАССОВЫХ БИБЛИОТЕКАХ ОТ 1972 г. - Суммирование статьи, опубликованной в журнале " Scandinavian Library Journal " Том 8. №1 от 1975 г. (Сумм.:БОРШАНЬИ Ференц.) стр. 412-415.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ГАМСТ, Ингун – УГЛАНД, Лулле

СОВМЕСТНАЯ МАССОВАЯ-ШКОЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА ЯВЛЯЕТСЯ НОРВЕЖСКОЙ СПЕЦИАЛЬНОСТЬЮ? – Суммирование статьи, опубликованной в журнале " Scandinavian Library Journal " Том 8. №1 от 1975 г. (Сумм.: ВАДАС Ференцнэ.) стр. 415-417.

СЕНТЕ Ференц

БИБЛИОТЕЧНОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ СТАРЫХ ЧИТАТЕЛЕЙ. – Обзор составленный на основании 5 номера журнала " Buch und Bibliothek " от 1976 г. стр. 417-419.

ДЁРФЕЛЬД, Сигфрид

РЕГУЛИРОВАНИЕ АВТОРСКОГО ПРАВА ПРИ БИБЛИОТЕЧНОЙ ВЫДАЧЕ В ФЕДЕРАТИВНОЙ РЕСПУБЛИКЕ ГЕРМАНИИ. – Суммирование статьи, опубликованной в журнеле " Buch und Bibliothek " №7/8. от 1975 г. (Сумм.: ФАРКАШ Ласло.) стр. 420-422.

ЮРИДИЧЕСКИЙ СТАТУТ МИКРОФИЛЬМОВ – НЕСКОЛЬКО ПРЕДЛОЖЕНИЙ. – Суммирование статьи, опубликованной в журнале " UNESCO Bulletin for Libraries " Том 30. №2 от 1976 г. (Сумм.: БОБОКНЭ БЕЛАНЬИ Беата.) стр. 422-424.

АБДУЛВАХАД, Кхаир

СОСТОЯНИЕ БИБЛИОТЕК И СОВРЕМЕННЫЕ СТРЕМЛЕНИЯ В ЕГИПТЕ, СИРИИ И В АРАБСКОЙ ЛИГЫ. – Дипломная работа. стр. 424-432.

О Б З О Р

ЛУКХЕМ, Бриян: Библиотека в обществе. (Рец.: КАМАРАШ Иштван.) стр. 433-436.

ЮТЁ Маргит – КРУТИЛЕР Ференц: Каталог грампластинок.1. (Рец.: ДЬИМЕШ Ференц.) стр. 436-438.

Британская библиотека. Вторый ежегодник от 1974-75 гг. (Рец.: КОВАЧ Илона.) стр. 439-441.

Обмен библиографическими данными и формат МАРК. (Рец.: ТЁРЁК Шара.) стр. 441-446.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban